

ИЗВЕСТИЯ НА НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ, XLV, 2018
BULLETIN OF THE NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE, XLV, 2018

Георги Кузманов, Александър Минчев

АНТИЧНИ ЛАМПИ

Колекция на РИМ Варна

1892 - 1921 - 1948

АНТИЧНИ ЛАМПИ

ИЗВЕСТИЯ НА НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ, ТОМ XLV, 2018
BULLETIN OF THE NATIONAL ARCHAEOLOGICAL INSTITUTE, XLV, 2018

1892 - 1921 - 1948

Национален археологически институт с музей
Българска академия на науките
National Archaeological Institute With Museum
Bulgarian Academy of Sciences

Георги Кузманов, Александър Минчев

АНТИЧНИ ЛАМПИ

Колекция на Регионален исторически музей Варна

Под редакцията на
Людмил Вагалински, Татяна Стефанова

Sofia 2018

В ПАМЕТ
НА МАРИО ФИЛИПОВ

1892 - 1921 - 1948

Национален археологически институт с музей
Българска академия на науките
National Archaeological Institute With Museum
Bulgarian Academy of Sciences

© НАИМ-БАН, издател

© Георги Кузманов, Александър Минчев, автори

© Людмил Вагалински, Татяна Стефанова, редактори

© Милена Райчева, преводач на английското резюме

© Росица Кънева, графичен дизайн

На корицата: Римска глинена лампа с резервоар във форма на трагическа маска – глава на мъж с брада и мустаци. Варна, Пазарен площад, гроб. Кат. № 485.

Печатница: „Булгед“ ООД

ISSN 0323-9535 (print)

ISSN 2603-4603 (online)

ISBN 978-954-9472-68-4 (print)

ISBN 978-954-9472-69-1 (online)

София 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР.....	9
БИБЛИОГРАФИЯ	11
ФОРМИРАНЕ НА КОЛЕКЦИЯТА	17
СЪСТАВ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА КОЛЕКЦИЯТА	21
1. ГЛИНЕНИ ЛАМПИ	25
1.1. ГРЪЦКИ ЛАМПИ	25
1.1.1. ГРЪЦКИ ЛАМПИ, ФОРМУВАНИ НА КОЛЕЛО.....	25
1.1.2. ГРЪЦКИ ЛАМПИ, ФОРМУВАНИ В КАЛЪП.....	46
1.2. РИМСКИ ЛАМПИ	55
1.2.1. РИМСКИ ЛАМПИ, ФОРМУВАНИ В КАЛЪП.....	55
1.3. МАЛОАЗИЙСКИ ЛАМПИ	112
1.3.1.РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЛАМПИ.....	112
1.3.2. РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЛАМПИ, ФОРМУВАНИ В КАЛЪП	112
1.3.3. РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЛАМПИ, ФОРМУВАНИ НА ГРЪНЧАРСКО КОЛЕЛО ..	168
1.3.4. РАННОВИЗАНТИЙСКИ ЛАМПИ, ФОРМУВАНИ НА РЪКА	173
1.4. ЛАМПИ СЪС СПЕЦИАЛНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ	173
2. БРОНЗОВИ ЛАМПИ	174
2.1. РИМСКИ БРОНЗОВИ ЛАМПИ.....	174
2.2. КЪСНОАНТИЧНИ БРОНЗОВИ ЛАМПИ	175
3. ЛАМПИ-МОДЕЛИ.....	176
4. КАЛЪПИ.....	176
ADDENDA	183
КАТАЛОГ НА ДИСКОВИТЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ.....	185
КАТАЛОГ НА ПЛАСТИЧНИТЕ ДРЪЖКИ.....	202
КАТАЛОГ НА МАРКИТЕ	207
5. ДРУГИ.....	214
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	215
SUMMARY	225
ИЛЮСТРАЦИИ	268

ПРЕДГОВОР

Настоящият труд представя във възможно най-изчерпателен вид анализа на най-голямата у нас колекция на антични лампи – тази на Регионалния исторически музей във Варна. Достъпът до публикувания тук материал бе любезно осигурен от покойния вече тогавашен зам.-директор на музея, проф. д-р Александър Кузев. В резултат от проучването на колекцията са обособени няколко големи хронологични и технологични групи, обхващащи широк диапазон – от VII–VI в. пр. Хр. до началото на VII в. сл. Хр. Главите „Формиране на колекцията“, „Каталог на дисковите изображения“, „Каталог на пластичните дръжки“ и „Каталог на марките“ са дело на Александър Минчев, а тези, озаглавени „Състав и класификация на колекцията“, „Каталог на лампите“ и „Заклучение“ са разработени от Георги Кузманов. Фотоилюстрациите към работата са дело на покойния вече фотограф на Националния археологически институт с музей при БАН Марио Филипов, на чиято памет посвещаваме този труд. Рисунките на дисковите изображения, пластичните фигурални дръжки и марките на лампите са изработени от Веселина Катрева. Графичните профили на представители на типовете гръцки и ранновизантийски лампи, формувани на гърнчарско колело, са дело на Георги Кузманов.

Авторите дължат особена благодарност на редакторката на труда Татяна Стефанова (НАИМ–БАН) за съвестната ѝ и високо професионална работа с текста.

Обнародването на това изследване стана възможно благодарение на инициативата, подета от директора на НАИМ–БАН, доц. д-р Людмил Вагалински, на когото авторите дължат най-дълбока благодарност за включването на труда в поредицата най-авторитетни научни археологически публикации у нас.

Георги Кузманов

Библиографски съкращения

Кирилица

Археология (България)
А. (пол.) – Archeologia (Полша)
А. (укр.) – Археологія (Украйна)
ГПНБ – Годишник на пловдивската народна библиотека
ИАИ – Известия на Археологическия институт при БАН
ИБАД – Известия на Българското археологическо дружество
ИВАД – Известия на Варненското археологическо дружество
ИМЮИБ – Известия на музеите в Югоизточна България
ИНМВ – Известия на Народния музей във Варна
ИНМШ – Известия на Народния музей в Шумен
ИОМВТ – Известия на Окръжния музей във Велико Търново
ИОМШ – Известия на Окръжния музей в Шумен
МИА – Материали и изследвания по археологии
МПК – Музеи и паметници на културата
РП – Разкопки и проучвания
СА – Советская археология

Латиница

AM – Mitteilungen des Deutschen archaologischen Instituts. Athenische Abteilung
A. (пол.) – Archeologia (Полша)
BAR – British Archaeological Research
BSH – Bulletin de correspondance helenique
Jdi – Jahrbuch des Deutschen archäologischen Istituts

БИБЛИОГРАФИЯ

Кирилица

- Аладжов, ИАИ, 28, 1965 = Аладжов, Д. Разкопки на трако-римски некропол в Меричлери. – ИАИ, 28, 1965.
- Александров, Монтана 1 = Александров, Г. Резултати от разкопките на крепостта Монтана (1971–1982). Монтана 1, 1988.
- Антонова, ИОМШ, 6, 1973 = Антонова, В. Археологически проучвания на Шуменската крепост. – ИОМШ, 6, 1973.
- Арсеньева, 1988 = Арсенъева, Т. М. Светильники Танаиса. Москва, 1988.
- Бонева, ИМЮИБ, 12, 1989 = Бонева, И. Глинени лампи от римската епоха и късната античност от музея в Бургас. – ИМЮИБ, 12, 1989.
- Вальдхауер = Вальдхауер, О. Античные глиняные светильники. С. Петербург, 1914.
- Василчин, ИНМВ, 24 (39), 1988 = Василчин, И. Глинени лампи от черноморското крайбрежие на Южна Добруджа. – ИНМВ, 24 (39), 1988.
- Велков, ИАИ, 11, 1937 = Велков, И. Разкопките около Мезек и гара Свиленград. – ИАИ, 11, 1937.
- Гайдукевич, В. Ф. Раскопки Мирмекия в 1935–1938 г. – МИА, 25, 1952.
- Гайдукевич, В. Ф. Боспорские города. Ленинград, 1981.
- Димитров, Д. Ил. Раннохристиянска гробница от с. Река Девня. – ИНМВ, 11, 1960.
- Димитров, Д. П. ГПНБ = Димитров, Д. П. Старохристиянска бронзова лампа от Стара Загора. – ГПНБ, 1937–1939.
- Дончева-Петкова, Топтанов, ИНМВ, 18 (33), 1982 = Дончева-Петкова, Л., Топтанов, Д. Ранновизантийска керамика от с. Одръци, Толбухински окръг. – ИНМВ, 18 (33), 1982.
- Дремсизова, ИНМШ, 1, 1960 = Дремсизова, Цв. Нови данни за икономиката на Долна Мизия през римската епоха. – ИНМШ, 1, 1960.
- Залеская, СА, 1988, 4 = Залеская, В. Н. Два раннесредневековых глиняных светильника из Северного Причерноморья. – СА, 1988, 4.
- Кабакчиева, Г. Керамика от вилата при Ивайловград. – РП, 15, 1986.
- Кадеев, СА, 1969, 3 = Кадеев, В. И. Импортните светильники I–VI в. из Херсонеса. – СА, 1069, 3.
- Кадеев, Сорочан, 1989 = Кадеев, В. И., Сорочан, С. Б. Экономические связи античных городов Северного Причерноморья в I в. до н. э. – V в. н. э. Харьков, 1989.
- Калчев, ИМЮИБ, 5, 1982 = Калчев, К. Антични и късноантични глинени лампи от Стара Загора. – ИМЮИБ, 5, 1982.
- Кобилина = Кобилина, М. М. Изображения восточных божеств в Северном Причерноморьи в первые века н. э. Москва, 1978.
- Кузманов, Г. 1981, 1–2 = Кузманов, Г. За производството на глинени лампи в Долна Мизия и Тракия (I–IV в.). – Археология, 1981, 1–2.
- Кузманов, Бъчваров, ИНМВ, 22 (37), 1986 = Кузманов, Г., Бъчваров, И. Колекцията от антични лампи от Силистренския музей. – ИНМВ, 22 (37), 1986.
- Кузманов, Салкин, ИНМВ, 17 (32), 1981 = Кузманов, Г., Салкин, А. Колекцията от антични лампи в музея на Каварна. – ИНМВ, 17 (32), 1981.
- Кузманов, МПК, 24, 1984, 1 = Кузманов, Г. Римски бронзови лампи от Националния археологически музей. – МПК, 24, 1984, 1.
- Кузманов = Кузманов, Г., Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей. София, 1992.
- Любенова, В., 1970, 1 = Любенова, В. Римска бронзова лампа от с. Дрен, Пернишки окръг. – Археология, 1970, 1.
- Любенова, В. Селището от римската и ранновизантийската епоха, Перник I, София, 1981.
- Мирчев, М. Две ценни гробни находки от Варна. – Известия на камарата на народната култура – серия хуманитарни науки, 4, 1947.
- Мирчев, М. Археологически вестн. – ИВАД, 8, 1951.

- Мирчев, М. Късноримския некропол на Одесос. – ИВАД, Д, 1951.
- Мирчев, М. Гробни находки. – ИВАД, 9, 1953.
- Мирчев, М. Карел Шкорпил като музеен деятел. – В: Сборник в памет на Карел Шкорпил, София, 1961.
- Мирчев с колектив, ИВАД, 13, 1962 = Мирчев, М., Тончева, Г., Димитров, Д. Ил. Бизоне-Карвуна. – ИВАД, 13, 1962.
- Мирчев, ИНМВ, 4 (19), 1968 = Мирчев, М. Гробни находки от Варна и Варненско. – ИНМВ, 4 (19), 1968.
- Мирчев, М. Три гробни находки край Варна. – ИНМВ, 5 (20), 1969.
- Минчев, А. Гладияторските борби в Одесос. – ИНМВ, 10 (25), 1974.
- Минчев, ИНМВ, 13(28), 1977 = Минчев, А. Едно ателие за имитации на атически лампи в Марцианопол. – ИНМВ, 13 (28), 1977.
- Минчев, А. Единична гробна находка от околностите на Одесос. – ИНМВ, 14 (29), 1978.
- Минчев, А., Георгиев, П. Разкопки в Марцианопол през 1975 г. – ИНМВ, 15 (30), 1979.
- Минчев, Изкуство, 1979, 2 = Минчев, А. Една рядка лампа-теракота на Изиди от Одесос. Изкуство, 1979, 2.
- Минчев, ИНМВ, 17 (32), 1981 = Минчев, А. Гроб с богат инвентар от римския некропол на Одесос. – ИНМВ, 17 (32), 1981.
- Минчев, ИНМВ, 19 (34), 1983 = Минчев, А. За керамичното изкуство в Одесос (I–VI в.). – ИНМВ, 19 (34), 1983.
- Минчев, А. Римска лампа-тимиатерион от Одесос. – ИНМВ, 29 (44), 1993.
- Младенова, Я. Надгробна могила при Ивайловград. – Археология, 1971, 4.
- Мутафчиев, ИБАД, 5, 1915 = Мутафчиев, П. Еленската църква при Пирдоп. – ИБАД, 5, 1915.
- Савова, МПК, 1971, 3 = Савова, О. Две гробни находки във Варна от елинистическата епоха. – МПК, 1971, 3.
- Сон, Сорочан = Сон, Н. А., Сорочан, С. Б. Античные светильники из Тире. – Античные древности Северного Причерноморья. Киев, 1988.
- Сорочан, Археология (Украина), 38, 1982 = Сорочан, С. Б., Про так звані рубчасті свіильники из Херсонеса. – Археология (Украина), 38, 1982.
- Станчева, М., Григорова, К. Колекцията от глинени лампи в Музея за история на София. – В: Сборник Сердика-Средец-София. София, 1976.
- Султов, С. Антични гробни находки от Великотърновски окръг. – ИОМВТ, 4, 1965.
- Танчева-Василева, ИМЮИБ, 5, 1982 = Танчева-Василева, Н. Антични глинени лампи от музея в Ямбол. – ИМЮИБ, 5, 1982.
- Тончева, Г. Разкопките на петте могили край с. Галата. – ИВАД, 8, 1951.
- Тончева, Г. Материали за археологическа карта на България. – ИВАД, 8, 1951.
- Тончева, Г. Гробница при с. Пленимир. – ИВАД, 8, 1951.
- Тончева, Г. Сондажни разкопки край блатата “Тузлата”. – ИВАД, 9, 1953.
- Тончева, ИВАД, 9, 1953 = Тончева, Г. Керамична работилница край с. Кранево. – ИВАД, 9, 1953
- Тончева, ИВАД, 12, 1961 = Тончева, Г. Гробни находки от Одесос. – ИВАД, 12, 1961.
- Тончева, Г. Римски некрополи от Толбухенско и Варненско. – Археология, 1962, 4.
- Тончева, ИВАД, 15, 1964 = Тончева, Г. Новооткрити гробници около Одесос. – ИВАД, 15, 1964.
- Тончева, ИАИ, 27, 1964 = Тончева, Г. Нови гробни находки от старогръцкия некропол на Одесос. – ИАИ, 27, 1964.
- Тончева, ИНМВ, 1(16), 1965 = Тончева, Г. Разкопки в Марцианопол през 1955 г. – ИНМВ, 1 (16), 1965.
- Тончева, Г. Некрополът край светилището на Херос Карабазмос. – ИНМВ, 10 (25), 1974.
- Хараламбиева, ИНМВ, 21 (36), 1988 = Хараламбиева, А. Антични лампи от музея във Варна. – ИНМВ, 21 (36), 1988.
- Чичикова, Сб. Шкорпил = Чичикова, М. Антични лампи с марки от Одесос. – В: Сборник в чест на Карел Шкорпил. София, 1961.
- Шкорпил, Х. и К. Разкопки на могили до град Варна. – ИВАД, 2, 1909.
- Шкорпил, Х. и К. Обяснения към плана на град Варна. – ИВАД, 2, 1909.

- Шкорпил, Х. Околностите на Варна. – ИВАД, 7, 1921.
 Шкорпил, Х. По случай на двадесетгодишната дейност на Варненското археологическо дружество.
 – ИВАД, 7, 1921.
 Шкорпил, ИВАД, 5, 1912 = Шкорпил, Х. и К. Балчик. – ИВАД, 5, 1912.

Латиница

- Абиани, 1969 = Abbiani, M. G. Lucerne fittili paleocristiane nell' Italia settentrionale. Bologna, 1969.
 Алику, Немеш, 1977 = Alicu, D., Nemeş, E. Roman Lamps from Ulpia Traiana Sarmizegetusa. – BAR
 Int. Ser. 18, Oxford, 1977.
 Абрам-Щерн, 1989 = Agram-Stern, E. Die römischen Lampen aus Carnuntum. Wien, 1989.
 Бейли, Д. М. = Baily, D. M. Common Italian Lamps. Papers in Italian Archaeology, 1, BAR, Supl.
 Ser., 41, 1978.
 Бейли, I = Baily, D. M. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, I. London, 1975.
 Бейли, II = Baily, D. M. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, II. London 1980
 Бейли, Sidi Khrebish, III, 2 = Baily, D. M. Excavations at Sidi Khrebish, Benghazi (Berenice), III, 2.
 The Lamps. Suppl. to Lybia antiqua, 5, Tripoli, 1985.
 Бейли, III = Baily, D. M. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, III. London, 1988.
 Барладяну-Заватин, Pontica, 10, 1977 = Bîrlădeanu-Zavatin, E. In legatura o necropola de epoca romana
 timpurilla Callatis. – Pontica, 10, 1977.
 Бернхард = Bernhard, M. L. Lampki starozytne. Warszawa, 1955.
 Бовон = Bovon, A. Lampes d'Argos. Paris, 1966.
 Брантс = Brants, L. Antieke Terra Cotta Lampen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.
 Leiden, 1913.
 Бронир = Broneer, O. Corinth, IV, 2. Terracotta Lamps. Harvard, 1930.
 Бронир, Istmia = Broneer, O. Istmia, III. Terracotta Lamps. Princeton, 1977.
 Брюно I = Bruneau, Ph. Delos, XXVI, Paris, 1965.
 Брюно II = Bruneau, Ph. Lampes corinthiennes. – BCH, 45, 1971.
 Брюно III = Bruneau, Ph. Lampes corinthiennes, II. – BCH, 51, 1977.
 Брукнер, AM, 56, 1931 = Bruckner, A. Mitteilungen aus Kerameikos, 5, 1931. – Arch. Mitteilungen, 56,
 1931.
 Чичикова, Firmalampen = Čičikova, M. "Firmalampen" du limes Danubien en Bulgarie. – In: Actes
 du IX congrès international d'études sur les frontières romaines. Bucarest, 1974.
 Чичикова, 1979 = Čičikova, M. Importation des lampes attiques en Thrace au IIIe–IVe siècles. – В:
 Проблемы античной истории и культуры. Доклады XIV межд. научной конф. античников
 соц. стран, Эйрене, 2. Эреван, 1979.
 Чичикова = Čičikova, M. Pottery Lamps from Novae (Lower Moesia). – IAI, 37, 1987.
 Денов = Deneauve, J. Lampes de Carthage. Paris, 1969.
 Деона = Deonna, V. Lampes antiques á Delos. – BCH, 32, 1908.
 Дерингер = Deringer, H. Römische Lampen aus Lauriacum. Linz, 1965.
 Енабли = Ennabli, A. Lampes chrétiennes de Tunisie. Paris, 1976.
 Евелин = Evelein, M. D. Beschrijving van de verzameling van het Museum G. M. Kam te Nijmegen.
 De romeinische Lampen. s'Gravenhage, 1929.
 Гарнет, Hesperia = Garnett, K. Late Roman Lamps from the Fountain of the Lamps. – Hesperia, 44,
 1975.
 Дженито = Genito, G. G. Lucerne fittili delle collezioni del Museo civico archeologico di Bologna.
 Bologna, 1977.
 Гьотерт-Полашек = Goethert-Polaschek, K. Katalog der römischen Lampen des Rheinischen
 Landesmuseums Trier. Triere Grabungen und Forschungen, 15. Mainz am Rliein, 1985.
 Гомолка = Gomolka, G. Katalog der Kleinfunde. Das Limeskastell Iatrus in Moesia Inferior. – Klio,
 47, 1966.
 Гомолка, Корнер = Gomolka, G., Korner, R. Eine frühchristliche Lampe mit Inschrift aus dem Kastell
 Iatrus bei Krivina, Bez. Russe (von N. Bulgarien). – In: Ausgrabungen und Funde, 19, 2, 1974.

- Гомолка = Gomolka, G. Die Kleinfunde vom 4 bis 6 J. aus Iatrus-Krivina. – Iatrus-Krivina, II. Berlin, 1982.
- Гостар, 1961 = Gostar, N. Inscriptile de lucernele din Dacia romana. – Archeologia Moldovei, Jasi, 1961.
- Хейс = Hayes, J. Late Roman Pottery. London, 1972.
- Хелман, I = Heilman, M.-Chr. Lampes antiques de la Bibliothèque nationale, I. Collection Froehner, Paris, 1985.
- Хелман, II = Heilman, M.-Chr. Lampes antiques de la Bibliothèque nationale, II. Fonde general. Lampes preromaines et romaines. Paris, 1987.
- Херес, I = Heres, G. Die punischen und griechischen Tonlampen der staatlichen Museen zu Berlin. Berlin-Amsterdam, 1969.
- Херес, II = Heres, G. Die römischen Bildlampen der berliner antiken Sammlung. Berlin, 1972.
- Херес, III = Heres, G. Die Werkstatt des Lampentöpfer "ROMANESIS". – Forschungen und Berichte, 10, 1968.
- Холанд = Howland, R. H. The Athenian Agora, IV. Greek Lamps and their Survivals. Princeton, 1958.
- Иконому = Iconomu, C. Opaite greco-romane. Bucarest, 1967.
- Ивани = Ivanyi, D. Die pannonischen Lampen. Budapest, 1935.
- Джолди = Joly, E. Lucerne del Museo di Sabratha. Roma, 1974.
- Кюблер = Kübler, K. Zum Formwandel in der spätantiken Tonplastik. – Jdi, 67, 1952.
- Лайбундгут = Leibundgut, A. Zu den römischen Fundlampen der Schweiz. – Arch. Vestnik, 26, 1975.
- Льошке = Loeschke, S. Lampen aus Vindonissa. Zürich, 1919.
- Майевски, А., 15, 1964 = Majewski, U. et al. Novae. Sektor zahodni, 1963. – А. (pol.), 15, 1964.
- Менцел = Menzel, H. Antike Lampen im römisch-germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954.
- Милтнер = Miltner, F. Forschungen in Ephesos, IV, 2. Vienna, 1937.
- Мушетиану et al., Dacia, XXIV, 1980 = Museteanu, C., Culica, V., Elefterescu, D. Lampes a estampille de Durostorum. – Dacia, XXIV, 1980.
- Озиол = Oziol, Th. J. Salamine de Chypre, VII. Les lampes du Musée de Chypre. Paris, 1977.
- Панайотеску, Pontica, X, 1977 = Panaiotescu, A. Mormint de epoca romana la Tomis. – Pontica, X, 1977.
- Перкинс, Клариџ = Ward-Perkins, J., Claridge, A. Pompeii AD 79. Boston, 1978.
- Перлцвайг = Perlzweig, J. The Athenian Agora, VII. Lamps of the Roman period. Princeton, 1961.
- Понсиш = Ponsich, M. Les lampes romaines en terre cuite de la Maurétanie Tingitane. Rabat, 1961.
- Попеску = Popescu. E. Inscriptele grecești si latine din secolele IV–XIII, descoperite in Romania. Bucuresti, 1976.
- Прес, А, XX, 1969 = Press, L. et al. Novae, sektor zahodni, 1967. – А. (Pol.), XX, 1969.
- Прес, А, XXIV, 1973 = Press, L. et all. Novae, sector zahodni, 1971. – А. (Pol.), XXIV, 1973.
- Радулеску, Pontica, XIV, 1981 = Radulescu, A. Die lokale Herrstellung der Beleuchtigungsgegenstand Lucenaе. – Pontica, XIV, 1981.
- Робинсън = Robinson, H. The Athenian Agora, V. Pottery of the Roman Period. Princeton, 1959.
- Рос = Ross, M. Catalogue of the Byzantine and Early Mediaeval Antiquities in Dumbarton Oaks Collection. Washington, 1962.
- Рубрайт, Sirmium, III, 1973 = Rubright, J. C. Lamps from Sirmium in the Museum of Sremska Mitrovica, Sirmium, III, 1973.
- Саучук-Савяну = Sauciuc-Saveanu, Th. Callatis, I. – Dacia, I, 1924.
- Саучук-Савяну = Sauciuc-Saveanu, Th. Callatis, 1927, Dacia, III–IV, 1927–1932.
- Шайблер = Scheibler, I. Griechische Lampen. Kerameikos. – Ergebnisse der Ausgrabungen, 11. Berlin, 1976.
- Скорпан, Pontica, VI, 1973 = Scorpan, C. Tipi sconosciuti di lumini a olio romani. – Pontica, VI, 1973.
- Шайр = Shier, L. A. Terracotta lamps from Karanis, Egypt. Michigan, 1978.
- Сайдботъм = Sidebotham, S. Lamps from Carthage in the Kelsey Museum. Explorations at Carthage, 11, 1975.
- Султов, ТАВ, 1, 1985 = Sultov, B. Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum (II–IV c.). – Terra Antiqua Balcanica, I, 1985.
- Шенталеки I = Szentleleki, T. Ancient Lamps. Amsterdam, 1969.

- Шентлекеи II = Szentlekei, T. Lampes nouvelles dans la collection des antiquités du Musée des beaux arts. – Bull, du Musée hongrois des beaux arts, 43, 1974.
- Тудор I = Tudor, D. Sacidava I. – Dacia, V–VI, 1935–1936.
- Тудор II = Tudor, D. Sacidava III. – Dacia, XI–XII, 1945–1947.
- Велков, Германия, 19, 2, 1935 = Velkov, I. Eine Gottenfestung bei Sadovetz (Nord-Bulgarien). – Germania, 19, 2, 1935.
- Викич-Беланчич = Vikić-Belančić, B. Antičke svjetiljke u Archeološkom museju u Zagrebu. – Vjesnik archeoloskog museja u Zagrebu, V, 1971.
- Вители = Vitteli, K. D. Jassi Ada, I. The Lamps. Texas, 1982.
- Ваге = Waage, F. O. Lamps. – In: R. Stillwell (ed.). Antioch-on-the-Orontes, III: The Excavations of 1937–1939. Princeton, 1941.
- Валдхауер = Waldhauer, O. Die antiken Tonlampen der kaiserlichen Ermitage. S. Petersburg, 1914.
- Уолгърс = Walters, H. B. Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum. London, 1914.
- Уйлямс = Williams, H. Kenchreai: Eastern Port of Corinth, V. The Lamps. Leiden, 1981.
- Вулф = Wulff, O. Altchristliche und mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke, I. Altchristliche Bildwerke, Berlin, 1909.
- Залеская, 1987 = Zalesskaja, V. N. Les lampes paléochrétiennes en terre cuite de la côte septentrionale de la Mer Noire. – Αρχαίον Πόντου, 41, 1987.

ФОРМИРАНЕ НА КОЛЕКЦИЯТА

Колекцията от антични лампи, съхранявана в РИМ Варна (античния Одесос) е сред най-старите в България. Нейното събиране започва преди повече от сто години, когато през 1887 г. Карел Шкорпил¹, основоположникът на българската археология, който по онова време работи като учител във Варна, създава малка археологическа сбирка, която се помещава в сградата на Мъжката гимназия във Варна. През следващата година градската управа взема решение за създаването на музей, който има за цел да съхранява и представя големия брой археологически находки, събрани до този момент.

Първоначалната скромна училищна сбирка² е обогатена с още находки, открити във Варна и околностите ѝ, главно в близост до новоиздигнатите крайни квартали и железопътната линия от гара Разделна до с. Река Девня (едно от трите села, от чието сливане е образуван съвременния град Девня). По това време в сбирката вече има различни лампи, произхождащи главно от антични гробове, открити във чертите на града, с. Река Девня и др. Една от най-красивите бронзови лампи, открити някога в България, се е съхранявала именно в тази сбирка. Лампата е оформена като човешко стъпало и е открита в околностите на с. Бозвелийско, Варненско. Тя е, също така, една от най-рано публикуваните с илюстрации в научно издание, лампи³. За съжаление, през 1893 г., находката е пренесена в София и оттогава е част от колекцията на Националния археологически музей. По-късно, през 1894 г., К. Шкорпил се връща във Варна, продължава работата си като учител и с помощта на други любители на старините, създава нова археологическа сбирка към Девическата гимназия⁴. В резултат на тези усилия през 1901 г. е създадено Варненското археологическо дружество⁵. В него влизат голям брой граждани, чието желание е да запазят старините на Варна и околните селища. По това време се извършва голяма строителна дейност в чертите на града и особено на територията на античния Одесос и некрополите му. При проведените археологически проучвания, заедно с останалите находки, са открити и множество лампи, които са присъединени към сбирката на Варненското археологическо дружество. Други артефакти са придобити в резултат на проучванията на К. Шкорпил не само във Варненско⁶, но и в много други райони на страната. През 1906 г. става официалното откриване на Археологическия музей във Варна, който се помещава в една от стаите на Девическата гимназия. В експозицията му са представени различни лампи, чийто брой е извънредно нарастнал вследствие на многобройни артефакти, дарени на сбирката от жители на града⁷ и околните селища – Балчик, Каварна, Добрич, Шабла, Река Девня и др.⁸

През 1906 г. за първи път са открити и публикувани лампи, придобити по време на редовни археологически разкопки във Варна. Някои от лампите, открити в надгробна могила, разположена в двора на Девическата гимназия, не са описани⁹. Други екземпляри са открити по време на строителни работи в града, главно при изграждане на ВиК съоръжения¹⁰. През 1907 г. на сбирката на музея са подарени от граждани много археологически материали, намерени във Варна, Шкорпиловци, Девня и Тервел, а други вероятно са открити при разкопките в Девня¹¹ и крепостта край с. Абтаат (дн. с. Абрит, Добричко)¹². През 1908 г. са разкопани няколко над-

¹ По случай двадесетгодишната дейност на Варненското археологическо дружество. – ИВАД, 7, 1921, 4.

² За известен период музеят е част от Варненската библиотека, виж "Устав на Варненската градска общинска библиотека", 31 декември 1891.

³ К. и Х. Шкорпил. Могили. Пловдив, 1898, 68, обр. 26; Г. Кузманов. – Римски бронзови лампи от Националния археологически музей, МПК, XXIV, 1, 1984, 39-40, обр. 11.

⁴ М. Мирчев. К. Шкорпил като музеен деятел. – Сборник в памет на Карел Шкорпил. София, 1961, 16.

⁵ Пак там, 17.

⁶ Първи годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1906 г. Варна, 1907, 4.

⁷ Пак там, 17, 50.

⁸ Пак там, 51–52.

⁹ Пак там, 6 – археологически разкопки.

¹⁰ Архив на РИМ Варна. Инвентарна книга за 1906–1907 г.

¹¹ Second annual account of the Varna Archaeological Society for 1907, Varna, 1908, 22–23.

¹² Първи годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1906 г. Варна, 1907, 7.

гробни могили, разположени на север от Варна и по протежение на античния път между Одесос и Марцианополис. Сред множеството находки има и няколко глинени лампи¹³. Други находки са открити в гробове, проучени при изкопни работи на улиците „Македония“ и „Цар Асен“ през 1910 г.¹⁴ През 1908–1910 г. в сбирката продължават да постъпват и дарения от гражданите на Варна, Девня¹⁵, Каварна¹⁶, Кранево¹⁷ и др. През 1911 г. в сбирката на музея постъпват много лампи, открити при проучването на гробове на Пазарния площад и други места във Варна, както и от дарения на граждани¹⁸. През 1912–1913 г. към сбирката са прибавени десет лампи¹⁹, намерени по време на изграждането на водопровод, в гробове на ул. „Братя Миладинови“ и в с. Река Девня²⁰. През 1914 г. сбирката е обогатена с още няколко лампи, открити в антични гробове, при строежа на сгради и канализацията, както и от дарения²¹. При проучването на раннохристиянска базилика в м. Джанавара през периода 1915–1919 г. са открити още антични лампи. Те, обаче, подобно на останалите находки от този обект, не са били вписани в инвентарната книга на музея поради внезапната и ненавременна смърт на проучвателя – Херман Шкорпил²². Няколко археологически находки от съседни на Варна райони са от особена важност за разглежданата колекция. Заслужава да споменем известната гробница в Балчик (античния Дионисополис), проучена от К. и Х. Шкорпил през 1907 г. Сред многото гробни дарове има три глинени и две бронзови лампи, едната от които е изящно оформена като патица. Това са първите лампи, които са подробно описани и илюстрирани в публикацията²³.

Стопанската разруха на страната след Балканската и Първата световна война засягат тежко дейността на Археологическия музей във Варна. Броят на археологическите проучвания намалява, особено през 20-те години на XX в., отчасти и поради работата на уредниците в музея. Спира издаването на периодичното издание на Варненското археологическо дружество. В инвентарните книги на музея се откриват единични данни за находки от археологически проучвания или дарения. От малкото публикувани статии в местния периодичен печат и от архива на Дружеството научаваме за случайни находки на лампи от гробове, разкрити на ул. „Сливница“, Пазарния площад, с. Река Девня и др. За съжаление, обаче няма данни за точното местонамиране на находките. Все пак през 1922 г. в сбирката от антични лампи постъпват артефакти, открити в римски гробници и гробове, намиращи се на улиците „Дунав“ и „Шопска“, а също и случайни находки от територията на града, дарени от варненци²⁴. През 1930 г. К. Шкорпил и А. Салач от Пражкия университет организират разкопаването на пет тракийски надгробни могили в землището на с. Галата (дн. жилищен квартал на Варна), по време на което, заедно с останалите гробни дарове, са открити и няколко гръцки и римски лампи²⁵. През 30-те години на XX в. продължава откриването на единични гробове от одесоския некропол, по онова време намиращ се под Пазарния площад (понастоящем в Морската градина)²⁶, а също и по протежение на древните пътища между Одесос–Марцианополис и Одесос–Дионисополис. Отделни лампи, случайно открити по време на изкопни работи в града и с. Река Девня, са дарени на музейната сбирка от

¹³ Х. и К. Шкорпил. Разкопки на могили до гр. Варна. – ИВАД, 2, 1909, 13 (без илюстрация).

¹⁴ Пети годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1910 г. Варна, 1911, 11.

¹⁵ Трети годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1908 г. Варна, 1909, 25; Първи годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1906 г. Варна, 1907, 24.

¹⁶ Пак там, 25.

¹⁷ Пети годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1910 г. Варна, 1911, 28.

¹⁸ Шести годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1911. Варна, 1912, 14, 33; Х. и К. Шкорпил. Обяснения към плана на гр. Варна. – ИВАД, 2, 1909, 56–58.

¹⁹ Седем и осми годишни отчети на Варненското археологическо дружество за 1912 и 1913 г. – Варна, 1914, 18, 21.

²⁰ Пак там, 9.

²¹ Девети годишен отчет на Варненското археологическо дружество за 1914. Варна, 1915, 28, 30.

²² Х. Шкорпил. Околностите на Варна. – ИВАД, 7, 1921, 59–62.

²³ К. и Х. Шкорпил. Балчик. – ИВАД, 5, 1912, 60–61, табл. X, фиг. 4–8.

²⁴ Инвентарна книга на Археологическия музей във Варна за 1922 г., 54–55, 57.

²⁵ Г. Тончева. Разкопките на петте могили край с. Галата. – ИВАД, 8, 1951, 49, обр. 95–96, обр. 108.

²⁶ В архива на Археологическия музей във Варна са запазени кратки описания и чертежи на някои от гробовете. Обаче тъй като не всички находки са описани, те трудно могат да бъдат идентифицирани. По всяка вероятност, повечето от т. нар. „безпаспортни“ лампи са постъпили в музейната сбирка през 20-те и 30-те години на XX в.

варненски граждани. За съжаление през този период К. Шкорпил излиза в пенсия и заместилите го уредници, назначавани от Министерството на образованието не са водили инвентарната книга с неговата прилежност. През 1937 г., назначеният една година по-рано за уредник в музея С. Покровски, предприема археологически разкопки на шестнадесет зидани гробници на Пазарния площад. Сред откритите находки има и ранновизантийски лампи²⁷. През 1940 г. пак той ръководи проучването на надгробна могила край с. Езерово, в която е открита римска лампа²⁸. М. Мирчев, който е назначен като щатен уредник в музея през 1942 г., продължава археологическите разкопки в района през следващите години. Много лампи са открити при проучването на римския некропол при реконструкцията и дострояването на Висшето търговско училище през 1947–1948 г., в ранновизантийския некропол под Пазарния площад през 1948–1949 г.²⁹, в гробовете, открити на ул. „Осми Приморски полк“ (бивша „Димитър Благоев“) и тези край с. Горичане, Шабленско³⁰, в гробницата в м. Тузлата край Балчик³¹ и др. През 1951 г. в една от кулите на ранновизантийската крепост, разположена край с. Кранево, Балчишко, е открита важна колективна находка, състояща се от двадесет и четири цели, дванадесет фрагментирани калъпа за лампи и оръдия на труда от рог и мрамор. Предметите са датирани в същия период като крепостта. Според разкопвачите, на това място е била разположена работилница за изработване на калъпи за лампи³², но по вероятно е артефактите да са били част от инвентара на работилница за производство на лампи, намираща се наблизко, а мястото в кулата да е използвано като скривалище. Това е най-голямата колективна находка на калъпи за лампи, открита в България. В един гроб на ул. „Хр. Ботев“ (бившият Зеленчуков пазар) е намерена много интересна находка. Сред гробните дарове са разчистени три керамични лампи, моделирани като трагични маски (една мъжка и две женски), на които не са открити паралели както в България, така и в други страни³³.

Музейната сбирка е обогатена с множество гръцки, елинистически и римски лампи, както и с няколко ранновизантийски, открити при изграждането на канализация в западния край на ул. „Сан Стефано“, срещу бившата Земеделска банка (дн. Полицейско управление) през 1952 г.³⁴ и археологическите разкопки на Чиракманското плато край Каварна (античният Бизоне) през 1952–1955 г.³⁵ През 1953 г. в музея постъпват лампи, намерени по време на спасителни разкопки на римски некрополи във Варненско и Добричко³⁶. Постъпването в музейната сбирка на някои случайни находки през 50-те и 60-те години на ХХ в., е последвано от проучването на единични гробове от некрополи в Одесос и околностите му от предримския, римския и ранновизантийски период. В резултат на тези разкопки са открити лампи, датирани точно с монети и други артефакти³⁷. През 1955 г. са предприети дългосрочни разкопки при временните работнически жилища в Девня (древният Марцианополис); през 1956–1957 г. – на голяма раннохристиянска базилика, а през 1959–1963 – на античния амфитеатър. Наред с множеството други находки, на тези обекти са открити и керамични лампи, главно ранновизантийски³⁸. През 50-те

²⁷ Архив на Археологическия музей във Варна. Тетрадка с бележки на проучвателите С. Покровски и М. Мирчев (1937–1946 г.).

²⁸ Пак там.

²⁹ М. Мирчев. Късноримският некропол на Одесос. – ИВАД, 8, 1951, 95.

³⁰ М. Мирчев. Гробни находки. – ИВАД, 9, 1953, 114–116.

³¹ Г. Тончева. Сондажни разкопки край блатото „Тузлата“. – ИВАД, 9, 1953, 119–122, обр. 143, 146.

³² Г. Тончева. Керамична работилница край с. Кранево. – ИВАД, 9, 1953, 81–87, табл. I–X.

³³ М. Мирчев. Две ценни находки във Варна. – ИКНК, IV, 1947, 242, обр. 4.

³⁴ Постъпления в Инвентарна книга № 1 на отдел „Античност“ на Археологическия музей във Варна.

³⁵ М. Мирчев, Г. Тончева, Д. Димитров. Бизоне-Карвуна. – ИВАД, 13, 1962, 37, обр. 23; 52, обр. 39.

³⁶ Г. Тончева. Римски некрополи от Добричко и Варненско. – Археология, 4, 1962, 55–57, обр. 1, 5, 7, 9.

³⁷ Г. Тончева. Гробни находки от Одесос. – ИВАД, 12, 1961, 29–52, обр. 2, 3, 5, 9, 13, 17, 35, 59; Г. Тончева. Новооткрити гробници около Одесос. – ИВАД, 15, 1964, 51–59, обр. 13, 15–17; Г. Тончева. Новооткрити гробни находки от старогръцкия некропол на Одесос. – ИАИ, XXVII, 1964, 128, обр. 25; М. Мирчев. Три гробни находки край Варна. – ИНМВ, 5 (20), 1969, 224–232, обр. 3, 6, 10; М. Мирчев. Гробни находки във Варна и Варненско. – ИНМВ, 4 (19), 1968, 217–218, обр. 1; Ал. Минчев. Елинистическа гробна находка от околностите на Одесос. – ИНМВ, 14 (29), 1978, 104, табл. 14. Не всички резултати от проучванията на археологически обекти във Варна и Девня са публикувани. Всички находки, обаче са вписани в инвентарната книга на РИМ Варна и са включени в настоящото изследване.

³⁸ Г. Тончева. Разкопки в Марцианополис през 1955 г. – ИНМВ, 1 (16), 1965, 73, обр. 2. За съжаление не всички обекти,

и 60-те години на ХХ в. продължават археологическите разкопки във Варна. От 1958 до 1970 г са проучени римските терми на Одесос, заемащи площ от 7 дка; от 1961 до 1964 г. са проведени археологически разкопки на една късноримска баня, античен храм и няколко други сгради, разположени на бул. „Приморски“ (бивш „Червеноармейски“). По време на гореспоменатите разкопки са открити множество лампи с различна датировка³⁹. През 70-те години на ХХ в. вниманието на археолозите е насочено главно към проучвания във Варна и Девня. Значителните по мащаб строителни работи, извършвани на териториите на древните Одесос и Марцианополис, наред с другите резултати, водят до откриването на няколко изключително интересни лампи. Сред тях особено място се пада на малка бронзова лампа, оформена като човешко стъпало, намерена по време на проучването, проведено през 1970–1973 г. на ранноримската базилика на ул. „Хан Крум“⁴⁰. Теракотова лампа с образа на богинята Изид⁴¹ и уникална ранновизантийска лампа с формата на раковина са открити при строежа на новото крило на сградана на Полицейското управление на ул. „Одесос“. Голям брой лампи са присъединени към вече много нарастналата сбирка по време на проучванията при изграждането на магистралата София–Варна и отклонението за Девня през 1975–1976 г. Изкопните работи по магистралата, засегнали отчасти източния некропол и части от Марцианополис⁴², разкриват първата работилница за керамични съдове с пещ за тяхното изпичане, в която наред с другите изделия, са произвеждани и керамични лампи. Откритите горни и долни части от кальпи за лампи, както и оръдията на труда, са датирани в ранновизантийския период⁴³. Лампите, произведени от друг майстор, на име Агатоподос, живял и работил в Марцианополис през първата половина на III в., са открити в една, за нещастие, разрушена работилница и също са присъединени към сбирката на РИМ Варна⁴⁴. Скоро след откриването им, в Девня започва строителството на местен музей и от този момент нататък, всички находки, откривани на територията на Девня, постъпват в него, а в сбирката на РИМ Варна постъпват находки, откривани на територията на Варненски окръг. Новооснованият музей ограничава обсега на проучванията на РИМ Варна до територията на града и няколко от околните села. По тази причина, през 80-те години на ХХ в. в сбирката на музея постъпва ограничен брой лампи, независимо от големия брой археологически проучвания на територията на античния Одесос. Голям брой лампи са открити по време на изкопни работи на ъгъла на улиците „Цариброд“ и „Цар Симеон“, където са проучени раннохристиянска базилика и част от римската градска крепостна стена⁴⁵, ъгъла на улиците „Презвитер Козма“ и „Сан Стефано“ през 1984–1985⁴⁶, както и на ул. „Цар Шишман“ през 1986–1989⁴⁷, където са открити много лампи от предримския период. При археологическите разкопки на предримската крепостна стена на Одесос, на ул. „Княз Борис“, са открити няколко лампи, излизащи извън рамките на обичайното. Сред тях особено внимание заслужава една великолепа римска лампа-тиматериум⁴⁸.

проучени в Девня са подробно публикувани, но лампите са вписани в инвентарната книга на на РИМ Варна.

³⁹ Проучването на римските терми във Варна е извършено от екип с ръководител М. Мирчев. След неочакваната му смърт, дневниците и графичната документация, както и резултатите от допълнителните археологически проучвания, проведени през 1986–1987 г., са подготвени за печат от П. Георгиев и Кр. Вачева. Значителна част от дребните находки са керамични лампи, включени в настоящото изследване с любезното съгласие на колегите Георгиев и Вачева, за което авторите им изказват своята искрена благодарност. Римската баня и другите антични сгради на бул. „Приморски“ са проучени от Г. Тончева, която е публикувала някои от получените резултати, виж: Г. Тончева. Некрополът край светилицето на Херос Карабазмос. – ИИМВ, 19 (25), 1974, 287, табл. IV – 4, 5. Пълна публикация на тези обекти, обаче няма.

⁴⁰ Археологическото проучване е ръководено от М. Лазаров, но резултатите от него не са публикувани. Откритите лампи са включени в това изследване със специалното разрешение на разкопвача, за което авторите му изказват своята благодарност.

⁴¹ А. Минчев. Една рядка лампа-теракота на Изид от Одесос. – Изкуство, 1979, 2, 44–45. Останалите лампи са включени в настоящото изследване с любезното разрешение на проучвателя М. Лазаров.

⁴² А. Минчев, П. Георгиев. Разкопки в Марцианопол през 1975 г. – ИИМВ, 15 (30), 1979, 101–111, табл. 1.

⁴³ А. Minchev, P. Georgiev. Marcianopolis – ein neues Zentrum der Keramikproduktion im 2.-6. Jg. – In: Akten des XVII Internationaler Kongress „Rei cretariae romanae fautores“. Basel, 1991.

⁴⁴ А. Минчев. Едно ателие за имитации на атически лампи в Марцианополис. – ИИМВ, 13 (28), 1977, 26–29, табл. I–II.

⁴⁵ Ръководител на проучването е М. Лазаров.

⁴⁶ Ръководител на проучването е М. Лазаров. Резултатите не са публикувани.

⁴⁷ Проучването е ръководено от М. Лазаров и И. Василчин. Резултатите не са публикувани.

⁴⁸ Проучването е ръководено от М. Лазаров и И. Василчин. За лампата-тиматериум виж: А. Минчев: Римска лампа-тима-

През 70-те и 80-те години на ХХ в. при проучване на случайно открити гробове и гробници на Пазарния площад, в Морската градина, зад Централната пощенска станция, по пътя Варна–Девня, на улиците „Прилеп“ и „Поп Харитон“ и др., са намерени и керамични лампи. Само някои от тях, обаче са публикувани впоследствие⁴⁹. В сбирката продължават, макар и рядко, да постъпват лампи, случайно открити във Варна и околностите ѝ и дарени от гражданите. Нарастналият обем на сбирката дава достатъчно основание да се направят изводи за производството на лампи в Одесос през античния период⁵⁰. Някои екземпляри, придобити напоследък, предлагат нови данни и разширяват хронологическите граници на това производство.

Много са причините, поради които колекцията от антични лампи на РИМ Варна представлява изключителен интерес не само за учените от България, но и за тези от други страни. Най-напред, както вече беше споменато, тя обхваща много голям брой артефакти – повече от хиляда екземпляра. Освен това, огромният брой лампи са открити в сравнително ограничен ареал – главно във Варна (Одесос) и Девня (Марцианополис). Откритите в съседни селища екземпляри са сравнително малко на брой, но и те са открити в Североизточна България. Много малко на брой лампи са с неизвестно местонамиране, въпреки че вида на глината и формата им показват ясна връзка с гореспоменатите райони. Особено важен е фактът, че много от лампите са открити в гробни комплекси, най-често с монети, които допринасят за точното им датироване. И накрая, в качеството си на важно пристанище на римската провинция Долна Мизия (по-късно Втора Мизия), Одесос е място на интензивни търговски връзки и осигурява снабдяването с лампи на съседните райони в Римската империя. Колекцията на РИМ Варна дава данни за проследяване на търговските контакти с центровете за производство на лампи в други римски провинции, броя и интензивността на тези контакти, както и промените в тях през различните периоди. Развитието на местните производствени центрове е засвидетелствано от намерените оръдия на труда, калъпи и производствен брак (например дефектни лампи) и позволява проследяване на търговския обмен във вътрешността на Римската империя на базата на сравняване на материалите с тези от други музеи, главно в Северна България⁵¹. Всичко, споменато дотук, превръща колекцията от антични лампи на РИМ Варна в първостепенен източник на информация за вноса и производството на тези артефакти на територията на днешните български земи през античността.

СЪСТАВ И КЛАСИФИКАЦИЯ НА КОЛЕКЦИЯТА

Колекцията от антични лампи на РИМ Варна наброява над 1000 цели и фрагментирани керамични и бронзови лампи, а също и близо 60 калъпа за лампи. Моделът на лампа, публикуван в научната литература, съхраняван някога в колекцията и за съжаление вече изгубен⁵², е публикуван в настоящото изследване под кат. № 951 и илюстриран със запазена архивна снимка. Почти 1000 лампи и калъпи са изследвани на базата на определени характерни признаци, а тези, които не предоставят достатъчно информация за целите на проучването, не са включени в каталога. Това са фрагменти, от които е невъзможно да се извлече информация за типичните им характеристики или дисковите изображения. Само 70 лампи и 36 калъпа от цялата колекция са били досега предмет на изследване в научната литература. К. и Х. Шкорпил обнародват през 1912 г.

териум от Одесос. – ИИМВ, 29 (44), 1993, 34–42, табл. I–IV.

⁴⁹ О. Савова. Две гробни находки във Варна от елинистическата епоха. – МПК, 3, 1971, 3–5, обр. 1–2; А. Минчев. Гадиятските борби в Одесос. – ИИМВ, 10 (25), 1974, 92, табл. III 3; А. Минчев. Късноантична вносна керамика във Варненския музей. – ИИМВ, 12(27), 1976, 120, табл. II; А. Минчев. Гроб с богат инвентар от римския некропол на Одесос. – ИИМВ, 17(32), 1981, 61, табл. V4.

⁵⁰ А. Минчев. За керамичното производство в Одесос. – ИИМВ, 19 (34), 1983, табл. II–2, IV–4, VI–2.

⁵¹ Г. Кузманов, А. Салкин. Колекцията от лампи в музея на Каварна. – ИИМВ, 17(32), 1981, табл. I–VIII; Г. Кузманов, И. Бъчваров. Колекцията от антични лампи на Силистренския музей. – ИИМВ, 22 (37), 1986, 43–62, табл. I–XX; И. Василчин. Глинени лампи от черноморското крайбрежие на Южна Добруджа. – ИИМВ, 24 (39), 1988 и др.

⁵² М. Мирчев. Археологически вестн. – ИВАД, 8, 1951, 117, обр. 173.

3 керамични и 1 бронзова лампа, открити в римска гробница в Балчик⁵³. По-късно, през 1947 г. М. Мирчев публикува две атически лампи с марки⁵⁴. Впоследствие античните лампи, открити при археологически разкопки от уредници на Варненския археологически музей – М. Мирчев⁵⁵, Г. Тончева⁵⁶, Д. Ил. Димитров⁵⁷ и А. Минчев⁵⁸ – се превръщат в обичайна тема за дискусия на страниците на Известията на Народния музей във Варна. Групи от лампи, а също и отделни екземпляри са разглеждани като продукт на определени работилници⁵⁹ или като доказателство за съществуването на местни производствени центрове в Одесос и околностите му⁶⁰.

Настоящото изследване има за цел пълно публикуване на колекцията от антични лампи на РИМ Варна. В каталога е дадено описание на характеристиките на отделните хронологически и технологични групи. Гръцките лампи са обособени в две основни групи: според типовете, определени от Р. Холанд за лампите, открити при разкопките на Атинската агора⁶¹ и типовете, определени от И. Шайблер за лампите, открити при проучването на Атинския Керамейкос⁶². Втората класификация предлага известни корекции на датировката на някои типове. Елинистическите типове лампи, правени в калъп, съответстват главно на типовете лампи от Делос, определени от Ф. Брюно⁶³, на типовете от сбирката на Берлинския музей, определени от Г. Херес⁶⁴ и с тези от Картаген, определени от Ж. Денов⁶⁵. Типовете римски лампи съответстват основно на тези от класическото съчинение на С. Льошке за лампите от Виндониса⁶⁶ и се датират в I в. През последните години тези типове са доуточнени от Д. М. Бейли в неговия Каталог на лампите в Британския музей, том III⁶⁷ и К. Гьотерт-Поласчек в Каталог на римските лампи от Трир⁶⁸. Разделът „Гръцки лампи от римския период“ е базиран на класификацията на Х. Мензел, в която са открити паралели с екземпляри от Музея в Майнц⁶⁹. Това е и първата работа, която представя група от късноримски лампи без дискови сцени (тип XXX).

Лампите от късноантичния период са обособени в групи, възприети вече в специализираната литература и определени според производствените центрове. Малоазийските типове са групи-

⁵³ К. и Х. Шкорпил. Балчик. – ИВАД, 5, 1912, 60-61, №№ 74–76, табл. Х4–6; 61, табл. Х8.

⁵⁴ М. Мирчев. Две ценни находки от Варна. – Известия на камарата на народната култура, Серия хуманитарни науки, IV, 1947, 242 сл. (цит. по М. Чичикова. Антични лампи с марки от Одесос. – В: Сборник в памет на Карел Шкорпил, София, 1961).

⁵⁵ М. Мирчев. Археологически вести. – ИВАД, 8, 1951, 117, обр. 173; М. Мирчев. Гробни находки във Варна и Варненско. – ИНМВ, 4 (19), 1968, 217–218, обр. 1; М. Мирчев. Три гробни находки край Варна. – ИНМВ, 5 (20), 1969, 224, обр. 3; 226, обр. 6.

⁵⁶ Г. Тончева. Материали за археологическа карта на България. – ИВАД, 8, 1951, 105, обр. 157; Г. Тончева. Гробница до с. Пленемир. – ИВАД, 8, 1951, 121–123, обр. 181; Г. Тончева. Разкопките на петте могили до с. Галата. – ИВАД, 8, 1951, 49, обр. 95; Г. Тончева. Керамична работилница край с. Кранево. – ИВАД, 9, 1953, 8–87, табл. I-X; Г. Тончева. Сондажни разкопки край блатото “Тузлата”. – ИВАД, 9, 1953, 120, обр. 143; 122, 119, обр. 143; Г. Тончева. Гробни находки от Одесос. – ИВАД, 12, 1961, 29, табл. I, обр. 2, 3; 30, табл. I, обр. 5; табл. II, обр. 9, 31, табл. III, обр. 13; 32, табл. III, обр. 17; 35, табл. VI, обр. 35а; 39, табл. X; Г. Тончева. Новооткрити гробници около Одесос. – ИВАД, 15, 1964, 51–52 (без илюстр.), 54, обр. 13, 55, обр. 14, 15а, 16а–6, 17, 56, обр. 15, 57, обр. 20; Г. Тончева. Разкопки в Марцианопол през 1955 г. – ИНМВ, 1 (16), 1965, 73, обр. 2, 76 (без илюстр.); 99, обр. 2.

⁵⁷ Д. Ил. Димитров. Раннохристиянска гробница от с. Река Девня. – ИВАД, 11, 1960, 99, обр. 8.

⁵⁸ А. Минчев. Едно ателие за имитации на атически лампи в Марцианопол. – ИНМВ, 13 (28), 1977, 166, табл. II-4; А. Минчев. Елинистическа гробна находка от околностите на Одесос. – ИНМВ, 14 (29), 1978, 104, табл. II4; А. Минчев. Гроб с богат инвентар от римския некропол на Одесос. – ИНМВ, 17 (32), 1981, 66, табл. V4.

⁵⁹ М. Чичикова. Антични лампи с марки от Одесос. – В: Сборник в чест на Карел Шкорпил. София, 1961; А. Минчев. Късноантична вносна керамика във Варненския музей. – ИНМВ, 12 (27), 1976, 120, табл. II7.

⁶⁰ А. Минчев. За керамичното производство в Одесос (I–VII в.). – ИНМВ, 19 (34), 1983, 7, табл. I2; 9, табл. II; 10, табл. IV2, 4а–6.

⁶¹ R. Howland. Greek Lamps and their Survivals. The Athenian Agora, IV. Princeton, 1958.

⁶² I. Scheibler. Griechische Lampen. Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen, XI. Berlin, 1976.

⁶³ Ph. Bruneau. Delos, XXVI. Les Lampes. Paris, 1965.

⁶⁴ G. Heres. Die punischen und griechischen Tonlampen der staatlichen Museen zu Berlin. Berlin-Amsterdam, 1969.

⁶⁵ J. Deneauve. Lampes de Carthage. Paris, 1969.

⁶⁶ S. Loeschke. Lampen aus Vindonissa. Zurich, 1919.

⁶⁷ D. M. Bailly. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, III. London, 1988.

⁶⁸ K. Goethert-Polaschek. Katalog der römischen Lampen des rheinischen Landesmuseums Trier. Trierer Grabungen und Forschungen, XV, Mainz am Rhein, 1985.

⁶⁹ H. Menzel. Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954.

рани в съответствие с класификацията, предложена от Ф. Милтнер⁷⁰ за лампите от Ефес, която е единствена от този вид засега. Северноафриканските лампи са разделени на два основни типа, според типологията, предложена от Дж. Хейс⁷¹. За първи път в настоящата работа се публикуват копия на северноафрикански типове лампи, произведени в работилници на Марцианополис.

Бронзовите лампи са разделени според типовете, определени от С. Льошке⁷².

В случаите, когато е било възможно, е направено разделение между вносните екземпляри и местните копия, основаващо се напълно или в голяма степен на вносните архетипове и модификации, в които има заемки на отделни елементи от един или повече оригинални типове. Последната група представлява най-голям интерес, тъй като тя е определяща за степените на развитие на местното производство.

⁷⁰ F. Miltner. Forschungen in Ephesos IV, 2. Vienna, 1937.

⁷¹ J. Hayes. Late Roman Pottery. London, 1972.

⁷² S. Loeschke. Lampen aus Vindonissa. Zurich, 1919, 320 ff.

СЪКРАЩЕНИЯ, ИЗПОЛЗВАНИ В КАТАЛОЗИТЕ:

Д. – дължина на тялото на лампата

Ш. – ширина на тялото на лампата

В. – височина на тялото на лампата

Пуб. – публикация

Пар. – паралел/паралели

Под. – подобна

Инв. ном. – инвентарен номер

Кат. ном. – каталожен номер

Размерите са дадени в сантиметри

Фотографиите и илюстрациите са в М 1: 2, а илюстрациите на дисковите изображения, дръжките и марки те – в М 1: 1.

1. ГЛИНЕНИ ЛАМПИ

1.1. ГРЪЦКИ ЛАМПИ

1.1.1. Гръцки лампи формувани на колело

тип I. Лампи 1-4.

Бронир, тип III; Холанд, тип 19а; Денов, тип I; Шайблер, K5L. 1.

Лампите са с широко отворен резервоар във форма на плитка паничка, чиято долна половина склучва остър ъгъл с тесните, слабо наклонени навътре плещи. Лампите по правило са двуфитилни. Фитилниците са къси, плитки, с широк отвор и са моделирани на ръка. Дъното е широко и слабо конвексно. От центъра му се издига тръбичка във форма на пресечен конус, която се издига над нивото на плещите. Лампите са изработени от глина, съдържаща в някои случаи слюда. След изпичането те са добили светлобежов цвят и са крехки. Обикновено с фирнис е покрита вътрешността на резервоара, горната повърхност на плещите и външната повърхност на тръбичката.

Като вероятни производствени райони на типа се сочат Южна Русия, о-в Родос или Атика⁷³, но по този въпрос между отделните автори няма единно мнение. Р. Холанд счита, че глината на тези лампи е близка по качества с тази от Линдос⁷⁴.

Според находки от агората и Керамейкоса в Атина типът се датира между последната четвърт на VI и първата четвърт на V в. пр. Хр.⁷⁵

1.

Табл. I. Обр. 1, ХСVI

Д. 9,5. В. 1,3. Инв. ном. II. 3996

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня, светилище.

Глина: светлобежова. Черен фирнис по горната повърхност на плещите и в резервоара. Коничен резервоар. Наклонени навътре плещи, склучващи остър ъгъл със стените на резервоара. Централна тръбичка, частично отчупена. Конвексно дъно. Единият фитилник отчупен.

Парал.: Холанд, табл. 33, 131–132, 135; Менцел, № 25, обр. 26. Денов, № 111, табл. XXVII.

2.

Табл. I. Обр. 2, ХСVI

Д. (зап.). 11,2. В. на паничката 2,6. В. на тръбичката 5,7. Инв. ном. II.4219

Варна, ул. „Прилеп“ 33.

Глина: светлобежова. Пояси от червена боя по тръбичката. Недобре изпечена. Резервоар – широкодънна, цилиндро-конична паничка със слабо извит навън устиен ръб. От центъра на дъното се издига слабо стеснена към устието тръбичка с хоризонтален устиен ръб. Фитилници – два срещуположни отвора в паничката, частично отчупени.

Под.: Херес I, № 19, табл. 2, 25 (края на VI в. пр. Хр.); Бовон, № 1, табл. 1 (коринтски внос, датирани там в 600–540 г. пр. Хр.)

3.

Табл. I. Обр. 3.

Д. – . Ш. – . В. 1,2. Инв. ном. III. 199

Варна.

Глина: светлобежова на сиви петна. Следи от черен фирнис в резервоара. Част от резервоар и един фитилник от лампа във форма на плитка, широкоотворена паничка със слабо наклонен навътре бордюр. Конвексно дъно. Форма и профил като 1.

4.

Табл. I. Обр. 4, СIII

Д. 11,6. В. 2,6. Инв. ном. III. 197

Варна.

Глина: сиво-бежова. Черен фирнис. Широко отворен резервоар във форма на биконична па-

⁷³ R. Howland. Greek Lamps and their Survivals. – The Athenian Agora, IV, Princeton, 1958, 40, notes 52–54.

⁷⁴ Ibid., 40, note 55.

⁷⁵ Ibid., 39; I. Scheibler. Griechische Lampen. Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen, XI, 1976, 18–19.

ничка. Извити под ъгъл плещи. Върху тях косо срязан фитилник. Централна тръбичка в резервоара. Конвексно дъно. Частично реставрирана. Профил подобен на 1.

Тип II (лампи 5–9)

Бронир, тип IV; Ивани, тип XXV; Холанд, тип 21А–Д; Херес I, тип II. 2; Шентлелеки, А. II. 5; Шайблер, RSL. 1; Кузманов, тип III.

Лампи с широко отворен резервоар с нисък заоблен профил. Плещите са тесни, конвексни, с изтънен, слабо извит навътре край около отвора за масло. Първоначално, в ранната фаза на типа (до средата на V в. пр. Хр.) фитилникът е къс⁷⁶, а дъното е много широко, плоско, дисковидно, непокрито с фирнис⁷⁷. Лампи 5–7 са изработени от характерната за Атика светлооранжева глина и са покрити с черен блестящ фирнис. Лампи 5–6 са снабдени с характерна за типа хоризонтална дръжка.

Р. Холанд, който детайлизира типа в няколко формално-хронологически варианта, го датира в широки граници между края на VI и началото на IV в. пр. Хр.⁷⁸ М. Шайблер предлага по-степенен хронологически интервал – между 460 и 430 г. пр. Хр., основавайки се на материали от Керамейкос⁷⁹. Х. Менцел измества горната граница на датировката на типа до края на IV в. пр. Хр.⁸⁰

Лампи 8–9, изработени от нехарактерна за типа сиво-бежова глина и непокрити с фирнис, са грубо моделирани и са без дръжки. Най-вероятно те са некачествени подражания на атическия тип.

5.

Табл. I. Обр. 5, XCIX

Д. 9,1. Ш. 7,4. В. 2. Инв. ном. II.765

Созопол. Пристанище.

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис, отвътре и отвън. Широко отворен резервоар със сплеснат заоблен профил. Къс широк фитилник. Хоризонтална дръжка, отчупена. Широко плоско дисковидно дъно.

Под.: Шайблер, №№ 59–61, табл. 14–15 (460–430 г. пр. Хр.).

6.

Табл. I. Обр. 6; XCVI

Д. – . Ш. 5. В. 2,3. Инв. ном. II.1456

Варна, ул. „Одесос“ и „Св. Климент“. Гробница. Заедно с II. 1453 = лампа 10.

Глина: светлооранжева. Черен пълтен блестящ фирнис отвътре и отвън. Широко отворен резервоар със сплеснат заоблен профил. Конвексни плещи. Къс широк фитилник, частично отчупен. Хоризонтална дръжка, отчупена. Широко плоско дъно.

7.

Табл. I. Обр. 7, XCVI

Д. 7,8. Ш. 6,2. В. 2. Инв. ном. II.636

Глина: светлооранжева. Пълтен черен фирнис отвътре и отвън. Широко отворен резервоар със сплеснат заоблен резервоар. Конвексни плещи, изтънен ръб около отвора за масло. Лопатовиден фитилник с елипсовиден отвор. Без дръжка. Конкавно дъно, оградено с врязан пръстен.

8.

Табл. I. Обр. 8; CII

Д. 7,4. Ш. 5,7. В. 2,2. Инв. ном. III.268

Глина: светлоранжева. Широко отворен резервоар със заоблен профил. Слабо конвексни плещи. Тесен фитилник с елипсовиден отвор. Плоско широко дъно.

9.

Табл. I. Обр. 9, CII

Д. 7,3. Ш. 5,9. В. 2,2. Инв. ном. II.768

Варна.

⁷⁶ H. Menzel. Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954, 13.

⁷⁷ I. Scheibler. Griechische Lampen ..., 23.

⁷⁸ R. Howland. Greek Lamps ..., 44–50.

⁷⁹ I. Scheibler. Op. cit., 23.

⁸⁰ H. Menzel. Antike Lampen ..., 14.

Глина: сиво-бежова. Широко отворен резервоар с плоски плещи. Профил като на 8. Заострен фитилник с елипсовиден отвор. Широко плоско дъно. Зле пречистена глина, небрежно моделирана.

Тип III (лампи 10–14)

Бронир, тип V; Холанд, тип 22С; Денов, тип II; Шайблер, KSL. 1.

Лампи с широко отворен резервоар, с тесни, извити навътре покрити с врязани пръстени плещи. Фитилникът е къс, тесен, с плоска горна повърхност и малък фитилен отвор. Дъното е широко, дисковидно, в някои случаи (лампи 10–11), оградено с врязан пръстен. От центъра му в резервоара се издига конична тръбичка, която достига обикновено до нивото на плещите⁸¹. Лампите са с един или два, срещуположни фитилника. Изработени са от характерната за Атика светлооранжева глина и са покрити с пълтен, блестящ черен фирнис, нанесен и по двете повърхности. Типът е разпространен през втората половина на V в. пр. Хр.⁸²

10.

Табл. I. Обр. 10.

Д. – . Ш. 8,5. В. 2,3. Инв. ном. II.1453

Варна, ул. „Одесос“ и „Св. Климент“. Гробница. Задно с лампа 6.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Широко отворен резервоар с форма на конична паничка. Наклонени навътре плещи с 3 концентрични врязани пръстена. Плосък отгоре къс тесен фитилник с кръгъл отвор. Централна тръбичка, слабо стеснена в горния си край, достигаща до нивото на плещите. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Част от лампата отчупена.

Под.: Шайблер, № 36, табл. 10 (втора половина на V в. пр. Хр.).

11. Табл. I. Обр. 11, ХСVII

Д. 9,7. Ш. – . В. 3,3.

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Широко отворен резервоар с профил, подобен на лампа 10. Конвексни плещи, изтънени около отвора за масло, с врязан пръстен. В резервоара конична тръбичка, издигната до нивото на плещите. Дисковидно дъно с конична вдлъбнатина около отвора на тръбичката.

12.

Табл. I. Обр. 12, ХСVII

Д. – . Ш. – . В. 2,4. Инв. ном. II.4712

Глина: светлооранжева. Черен пълтен фирнис. Отворен резервоар с централна тръбичка. Слабо конвексни плещи с два тънки врязани пръстена. Къс тесен фитилник с кръгъл отвор. Плоско дъно. Плещите частично отчупени.

Под.: Бовон, № 93

13.

Табл. I. Обр. 13.

Д. – . Ш. – . В. 2,9. Инв. ном. II.5964

Варна, ул. „Мусала“.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на черни петна. Част от резервоар, подобен на лампи 10–12. Плещите с два врязани пръстена.

14.

Табл. I. Обр. 14, С

Д. – . Ш. 9,4 (възстановена). В. 2,7. Инв. ном. II.1295

Глина: светлооранжева. Пълтен блестящ черен фирнис. Широко отворен резервоар с форма на пресечен конус. Конкавни плещи, с два врязани пръстена. Два срещуположни фитилника с плоска горна повърхност, частично отчупени. Плоско дъно с отчупена тръбичка. Едната половина на лампата отчупена.

Под.: Холанд, № 203, табл. 35; Херес I, № 24, табл. 2; Шайблер, № 34, табл. 9 (втора половина на V в. пр. Хр.).

⁸¹ O. Broneer. *Terracotta Lamps*. Corinth, 4, 2, Harvard, 1930, 42-43.

⁸² R. Howland. *Op. cit.*, 54.

Тип IV (лампи 15–25)

Бронир, тип VI; Холанд, тип 23 C–D; Денов, тип III; Шайблер, DSL. 1, 3; Кузманов, тип IV.

Лампи с почти цилиндричен резервоар със слабо конвексни стени. Плещите сключват остър ъгъл със стените. Горната повърхност на резервоара е подчертано конкавна. Ширината на плещите е равна на диаметъра на отвора за масло. Фитилникът е силно удължен, с плоска горна повърхност. Лампите почти без изключение са снабдени с хоризонтална дръжка. Дъното е дисковидно, плоско или слабо конкавно.

Лампите са изработени от характерната за Атика светлооранжева глина и са покрити отвътре и отвън (с изключение на дъното) с пълтен блестящ черен фирнис. Типът се появява в първата четвърт на IV в. пр. Хр., като особено широко е разпространен във втората четвърт на века⁸³. Според Р. Холанд няма данни за употребата му след средата на IV в.⁸⁴, но М. Шайблер разграничава една късна група, която следва традицията на изходната форма в деградиран вид в интервала между 330 и 220 г. пр. Хр.⁸⁵

Към този тип причисляваме и една негова малко по-късна разновидност, отбелязана от Р. Холанд като равностоеен вариант на описаната по-горе форма (тип 23D по Холанд), наречена от него тип „мастилница“ (inkwell) (лампи 20–25). Тя се различава от описания тип по някои второстепенни формални белези: липса на хоризонтална дръжка, врязани тесни пръстени по периферията на „диска“, по-широки плещи и масивно конкавно дъно с коничен издатък в резервоара. Според Р. Холанд вариантът се появява в третата четвърт на IV в. пр. Хр. и е в употреба до края на века. Долната граница на тази датировка съвпада с тази на късната група лампи от този тип, отделена от М. Шайблер по материали от атинския Керамейкос (DSL.3 – късна група), но авторката определя горната им граница значително по-късно – до средата на III в. пр. Хр.⁸⁶

Лампи 24–25 се отделят като подвариант със страничен издатък на плещите – елемент, често срещан при този тип.

15.

Табл. I. Обр. 15, С

Д. 10,2. Ш. 6,4. В. 3,2. Инв. ном. II.1161

Глина: светлооранжева. Пълтен блестящ черен фирнис. Цилиндричен резервоар с конкавна гладка горна повърхност. Широк отвор за масло. Силно удължен, плосък отгоре фитилник. Широко, слабо конкавно дисковидно дъно. Хоризонтална дръжка, отчупена. Част от резервоара отчупен.

Парал.: Шайблер, № 166, табл. 30–31 (ок. 400 г. пр. Хр.), № 168, табл. 30–31 (преди 390 г. пр. Хр.).

16.

Табл. II. Обр. 16, ХСVI

Д. – . Ш. 6,8. В. 3,4. Инв. ном. II.318

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) 41.

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Цилиндричен резервоар със слабо конвексни стени. Конкавна гладка горна повърхност. Широк отвор за масло. Масивен, силно удължен фитилник с кръгъл отвор. Хоризонтална дръжка отчупена. Дисковидно дъно с нисък коничен издатък в резервоара. Част от резервоара и предният край на фитилника отчупени.

17.

Табл. II. Обр. 17.

Д. 10,2. Ш. – . В. 3,2. Инв. ном. II.1270

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“), сграда на МВР.

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Цилиндричен резервоар с профил като лампа 16. По-широк отвор за масло. Част от резервоара, от дъното и хоризонталната дръжка отчупени.

⁸³ Ibid., 59.

⁸⁴ Ibid., 60.

⁸⁵ I. Scheibler. Op. cit., 36.

⁸⁶ Ibid., 38.

18. Табл. II. Обр. 18.
Д. 10. Ш. – . В. – . Инв. ном. II.1210
Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Цилиндричен резервоар с профил като лампи 16–17. Част от резервоара, дъното, предният край на фитилника и хоризонталната дръжка отчупени.
19. Табл. II. Обр. 19, ХСVI
Д. – . Ш. 6,4. В. 3,2. Инв. ном. II.1265.
Варна, ул. “Преслав” („Вапцаров“), сграда на МВР.
Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Цилиндричен резервоар с профил, подобен на лампи 16–18. Коничен издатък в резервоара. Фитилникът и хоризонталната дръжка отчупени. Плоско дисковидно дъно.
20. Табл. II. Обр. 20, С
Д. – . Ш. 9, 7. В. 3,4. Инв. ном. II.664
Варна.
Глина: светлооранжева. Без покритие.
Цилиндричен резервоар със слабо конвексни стени. Конкавна горна повърхност. По периферията на „диска“ 3 тънки врязани пръстена. Дълъг тесен плосък отгоре фитилник. Дисковидно конкавно дъно с коничен издатък в резервоара. Без дръжка.
Под.: Шайблер, №№ 196–197, табл. 34–35 (със страничен издатък).
21. Табл. II. Обр. 21; С
Д. – . Ш. 6,4. В. 3,2. Инв. ном. II.4502
Варна, ул. „В. Христов“. Цистов гроб.
Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на петна. Цилиндричен резервоар със слабо конвексни стени. Хоризонтална горна повърхност на резервоара и фитилника. Плещите оградени отвън с един врязан пръстен. Фитилникът отпред отчупен. Дисковидно конкавно дъно.
22. Табл. II. Обр. 22.
Д. 8,9. Ш. 6,3. В. 2,9. Инв. ном. II.1132
Варна, бул. „Сливница“, Мъжка гимназия (сега Градска художествена галерия).
Глина: светлооранжева. Кафяв фирнис. Цилиндричен резервоар със слабо конвексни стени. Конкавна горна повърхност. Плещите оградени отвън с врязан пръстен. Дисковидно дъно с конична вдлъбнатина в центъра, отговаряща на коничен издатък в резервоара. Сравнително тесен фитилник с отчупен преден край.
23. Табл. II. Обр. 23, С
Д. 9,3. Ш. 6,3. В. 3,8. Инв. ном. II.4220
Варна, ул. „Прилеп“ 33. В гроб заедно с II.4219.
Глина: светлосива. Черен матов фирнис. Цилиндричен резервоар с почти хоризонтална горна повърхност. Плещите слабо наклонени към отвора за масло. По периферията им врязан пръстен. Отляво на плещите пътен издатък, частично отчупен. Удължен, плосък отгоре фитилник. Дисковидно дъно с умбо в центъра.
24. Табл. II. Обр. 24.
Д. 9,3. Ш. 6,3. В. 3,4. Инв. ном. II.922
Варна, Морска градина, под „Братската могила“ (“Пантеона”).
Глина: оранжева. Без покритие. Цилиндричен резервоар със слабо конкавна горна повърхност. Плещите отвън оградени с врязан пръстен. Отляво ухвиден пробит издатък. Удължен плосък отгоре фитилник. Дисковидно дъно с умбо в центъра, отговарящо на коничен издатък в резервоара. Фитилникът отчупен в предния си край.
Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 12, 1961, 31, табл. III, обр. 13 (III–II в. пр. Хр.)
Парал.: Шайблер, № 191, табл. 34–35 (преди 325 г. пр. Хр.).
25. Табл. II. Обр. 25, С

Д. – . Ш. 5,3. В. 3,2. Инв. ном. II.655

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“), кооп. „В. Попов“.

Глина: сива. Черен матов фирнис. Резервоар във форма на пресечен конус. Конвексни плещи, оградени по периферията с врязан пръстен. Отляво на плещите пълтен уховиден издатък. Дисковидно конкавно дъно с вписан конкавен кръг и умбо в центъра, отговарящо на коничен издатък в резервоара. Предната част на фитилника отчупена.

Парал.: Шайблер, № 191, табл. 34–35 (преди 325 г. пр. Хр.)

Тип V (лампи 26–27)

Холанд, тип 24С–С, 25 А'–В'; Шайблер, RSL, 5

Лампи с кълбовиден резервоар, сложно профилиран бордюро около отвора за масло и заоблени плещи.

Фитилникът е заострен, с много тесен отвор. Някои от лампите от този тип са снабдени с хоризонтална дръжка. Шайблер разграничава две подгрупи в зависимост от оформянето на бордюра около отвора за масло. Към първата група се причисляват лампи с фини врязани пръстени около отвора (лампа 26), а към втората – лампи с пластично профилирани пръстени (лампа 27), в някои случаи покрити с фирнис⁸⁷. М. Шайблер разграничава две хронологически групи, отговарящи на съответни варианти на типове 24 С и 25 А–Б по Р. Холанд. С разлики от едно десетилетие и двамата автори определят хронологичните граници на типа както следва: I фаза – 420/410 г. пр. Хр. – 370/375 г. пр. Хр.; II фаза – 370/350 – 250/260 г. пр. Хр. Лампи 26 и 27 показват две характерни разновидности при оформяне на дъното – тясно, силно вдлъбнато, с висок конус в резервоара (ранна фаза – лампа 26) и широко дисковидно, слабо; вдлъбнато, с характерен околоръстен врязан пръстен (късна фаза – лампа 27).

26.

Табл. II. Обр. 26, С

Д. 9. Ш. 6,5. В. 3. Инв. ном. II.1139

Варна.

Глина: светложълта. Без покритие. Сплеснат сфероиден резервоар със слабо конвексни плещи с 3 врязани на различни разстояния един от друг пръстена около отвора за масло. Удължен, заострен фитилник с плоска горна повърхност. Хоризонтална дръжка, отчупена. Широко, слабо конкавно дъно, оградено с врязан пръстен.

Под.: Шайблер, 142 – 144, табл. 26–27 (ранен IV в.).

27.

Табл. II. Обр. 27, СИ

Д. 5,2. Ш. 3,7. В. 2,2. Инв. ном. II.3831

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) 41 и ул. „Колони“, бл. Б.

Под.: Шайблер, № 138, табл. 24–25.

Тип VI (лампи 28–55)

Бронир, тип VII; Холанд, тип 25 А–В; Денов, тип IV; Херес I, тип II, 4; Шайблер, RSL. 4; Кузманов, тип V.

Кълбовидни лампи с конкавен бордюро около сравнително тесния отвор за масло. Познати са още като лампи „Диоклес“ според една лампа от този тип от Атинската агора (№ 267), носеща този надпис на своя собственик⁸⁸. Плещите са заоблени, с един врязан пръстен в зоната на прехода към стената на резервоара. Фитилникът е удължен, надвишаващ диаметъра на резервоара. Някои от лампите са снабдени с хоризонтална дръжка. Дъното е масивно, тежко, с конкавна долна повърхност, отговаряща на висок конус в резервоара. В по-ранната фаза в развитието на типа профилът на лампата е по-сплеснат, вътрешният конус в резервоара по-нисък, фитилникът – по-широк в основата и с по-мек очертана форма⁸⁹. Лампите са изработени от характерната за Атика светлооранжева глина. Някои от тях са покрити изцяло с черен или черно-кафяв блестящ

⁸⁷ Ibid., 30–31.

⁸⁸ R. Howland. Op. cit., 68, № 267.

⁸⁹ I. Scheibler. Op. cit., 27.

фирнис, а други имат такова покритие само във вътрешността на резервоара. Р. Холанд разделя типа на два варианта (тип 25 А и В) според наличието или отсъствието на страничен коничен издатък на плещите. Към първия вариант принадлежат лампи 28–39 (без издатък), а към втория – лампи 40–55. Страничният издатък се появява най-рано в средата на IV в. пр. Хр.⁹⁰, т. е. около едно десетилетие след началото на производството на типа (според Р. Холанд – средата на втората четвърт на IV в. пр. Хр.)⁹¹, но по-късно и двата варианта се употребяват едновременно. Р. Холанд поставя типа в хронологически рамки между 360 и 290 г. пр. Хр. (за втория вариант 350–290 г.)⁹², докато М. Шайблер разширява този интервал според данни от атинския Керамейкос между 400–250 г. пр. Хр.⁹³

Вариант 1

(лампи без страничен издатък – Холанд, тип 25А)

28.

Табл. III. Обр. 28, С

Д. 8, 7. Ш. 5,5. В. 3,6. Инв. ном. II. 639

Глина: светлоранжева. Черен фирнис. Сфероиден резервоар. Конвексни плещи с врязан пръстен и конкавен бордюро около отвора за масло. Удължен, широк, плосък отгоре фитилник. Хоризонтална дръжка, отчупена. Дисковидно конкавно отдолу дъно с разлат нисък конус в резервоара.

29.

Табл. III. Обр. 29, С

Д. – . Ш. 7,2. Ш. 4,1. Инв. ном. II.1264

Варна, ул. “Преслав” („Вапцаров“). Сграда на МВР.

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампа 28. По-висок конус в резервоара. Отчупена хоризонтална дръжка. Предният край на фитилника отчупен.

Под.: Шайблер, № 92, табл. 18–19.

30.

Табл. III. Обр. 30, С

Д. – . Ш. 7,5. В. 4,1. Инв. ном. II. 660

Глина: светлооранжева. Следи от червено-кафяв фирнис, нанесен с четка. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампи 28–29. Силно вдълбнато отдолу дисковидно дъно с висок конус в резервоара. Без дръжка. Предният край на фитилника отчупен.

Под.: Шайблер, № 83, табл. 16–17 (по-опростен профил).

31.

Табл. III. Обр. 31, ХСVII

Д. 10, 4. Ш. 6,7. В. 4,5. Инв. ном. II.1130

Варна, бул. „Приморски” („Червеноармейски“), кооп. „В. Попов“.

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампи 28–30. Силно удължен, плосък отгоре, фитилник. Хоризонтална дръжка, отчупена. Дисковидно конкавно отдолу дъно, оградено с врязан пръстен. Коничен издатък в резервоара.

32.

Табл. III. Обр. 32.

Д. 8, 7. Ш. 5,7. В. 3,6. Инв. ном. II.638

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис, червено-кафяв около отвора за масло. Сфероиден резервоар с профил, подобен на 28–31. Удължен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с коничен издатък в резервоара.

33.

Табл. III. Обр. 33, ХСVII

Д. 9,2. Ш. 6,2. В. 4,1. Инв. ном. II.637

Варна.

⁹⁰ Ibid., 26.

⁹¹ R. Howland. Op. cit., 67.

⁹² Ibid., 67–73.

⁹³ I. Scheibler. Op. cit., 26–27.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампи 28–32. Удължен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дискovidно конкавно отдолу дъно с коничен издатък в резервоара.

34.

Табл. III. Обр. 34.

Д. 9. Ш. 5, 8. В. 3,2. Инв. ном. II.643

Варна.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис на червено-кафяви петна. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампи 28–33. Плоска горна повърхност с широк връзан пръстен около отвора за масло. Удължен фитилник с плоска горна повърхност. Дискovidно дъно с очукана долна повърхност. В резервоара конус. Без дръжка.

35.

Табл. III. Обр. 35, XCVII

Д. 9,6. Ш. 6,2. В. 4,3. Инв. II.1134

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Сфероиден резервоар с профил като 28–34. Удължен плосък отгоре фитилник. Без дръжка. Дискovidно конкавно отдолу дъно с коничен издатък в резервоара.

36.

Табл. III. Обр. 36, XCVI

Д. 8,4. Ш. 5,4. В. 3,4. Инв. ном. II.1135

Варна, м. “Сотира”.

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампи 28–34. Почти аналогична на лампа 35. Без дръжка.

Под.: Шайблер, № 123.

37.

Табл. III. Обр. 37, XCVII

Д. – . Ш. 5,2. В. 3. Инв. ном. II.893

Варна, ул. „Плиска“.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Сфероиден резервоар с профил подобен на лампи 28–36. Без дръжка. Дискovidно столче с конкавна долна повърхност. Фитилникът отчупен.

38.

Табл. III. Обр. 38, CII

Д. – . Ш. 6,4. В. 3,8. Инв. ном. II.1160

Варна, бул. “Приморски” („Червеноармейски“), кооп. „В. Попов“

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Сфероиден резервоар с профил като лампи 28–36. Фитилникът отчупен. Без дръжка. Дискovidно дъно с конкавна долна повърхност.

39.

Табл. III. Обр. 39, CII

Д. – . Ш. 6,7. В. 4,3. Инв. ном. II.320

Варна, бул. „Приморски” („Червеноармейски“) 41.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Сфероиден резервоар, с профил, подобен на лампи 28–36. Без дръжка. Дискovidно, конкавно отдолу дъно с конус в резервоара. Част от резервоара и целият фитилник отчупени.

Вариант 2

(лампи със страничен издатък – Холанд, тип 25В)

40.

Табл. III. Обр. 40, XCVII

Д. – . Ш. 6,3. В. 2,8. Инв. ном. II.651

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис с метален блясък. Сфероиден приплеснат резервоар с широки конвексни плещи. Около отвора за масло конкавен бордюру и връзан пръстен. Коничен пълтен издатък отляво на плещите. Широк в основата стеснен около фитилния отвор фитилник с плоска горна повърхност. Дискovidно дъно, силно вдлъбнато отдолу с висок остър конус в резервоара. Без дръжка.

Под.: Холанд, № 312–313, табл. 38; Менцел, № 32, обр. 45; Шайблер, № 152, табл. 28–29.

41.

Д. 9,3. Ш. 6,5. В. 4,1. Инв. ном. II.659

Табл. III. Обр. 41, С

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Сфероиден резервоар близък до кълбовиден, подобен на лампа 29. На плещите вляво пробит уховиден издатък. Удължен, стеснен към предния си край фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с вписан втори конкавен диск. Висок остър конус в резервоара.

42.

Табл. III. Обр. 42.

Д. 6. Ш. 4,4. В. 2,3. Инв. ном. II.665

Варна.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампа 28. Около отвора за масло нисък релефен и широк връзан пръстен. Вляво на плещите пробит уховиден издатък. Удължен правоъгълен, плосък отгоре фитилник. Без дръжка. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност и конус в резервоара.

Под.: Шайблер, № 125

43.

Табл. IV. Обр. 43, СИ

Д. 8,4. Ш. 6,1. В. 3,7. Инв. ном. II.1138

с. Виница (Кестрич), сега – квартал на Варна.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Кълбовиден резервоар с връзан пръстен около отвора за масло. Вляво на плещите пътен коничен издатък. Разширен в основата удължен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара.

44.

Табл. IV. Обр. 44, СИ

Д. – . Ш. 6,2. В. 3,4. Инв. ном. II.641

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Сфероиден резервоар с конкавен бордюру и връзан пръстен около отвора за масло (подобно на лампа 30). Вляво на плещите пътен коничен издатък. Разширен в основата, удължен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара. Предният край на фитилника отчупен.

45.

Табл. IV. Обр. 45, С

Д. 8,5. Ш. 6,3. В. 4,3. Инв. ном. II.1131

Варна, пл. „Св. Св. Кирил и Методий“ (бивш „Св. Лаврентий“).

Глина: светлооранжева. Черен блестящ фирнис. Кълбовиден резервоар. На плещите вляво пътен коничен издатък. Правоъгълен удължен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно дъно с коничен издатък в резервоара.

46.

Табл. IV. Обр. 46, ХСVI

Д. 7,6. Ш. 5,3. В. 3. Инв. ном. II.4236

Варна, м. „Тополите“.

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Сфероиден резервоар, подобен на лампа 32. Вляво на плещите пътен коничен издатък. Удължен фитилник, слабо разширен в основата, с плоска горна повърхност. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност и конус в резервоара. Под.: Шайблер, № 125.

47.

Табл. IV. Обр. 47, ХСVI

Д. 8. Ш. 5,4. В. 3,3. Инв. ном. II.1133

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Сфероиден сплеснат резервоар с плоска горна повърхност. На плещите връзан пръстен, вляво коничен издатък. Удължен правоъгълен фитилник с плоска горна повърхност. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара. Без дръжка.

48.

Табл. IV. Обр. 48, СИ

Д. 8. Ш. 5,5. В. 3. Инв. ном. II.640

Варна, кв. Галата. Надгробна могила 4.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис с метален блясък. Сфероиден резервоар, подобен на лампа 32. Плоска горна повърхност. На плещите връзан пръстен. Вдясно на тях пътен коничен издатък. Удължен правоъгълен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 8, 1951, 59, обр. 108 (заедно с монета на Филип II).

49.

Табл. IV. Обр. 49, СII

Д. 8,1 Ш. 5,7. В. 3,4. Инв. ном. II.642

Аналогична на лампа 48. Черен матов фирнис.

50.

Табл. IV. Обр. 50, С

Д. 7,7. Ш. 5,7. В. 3,6. Инв. ном. II.6426

Варна, край кино „Ас. Златаров“. Гроб. 1983 г.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Сфероиден резервоар с профил, подобен на лампа 32. Отдясно на плещите пътен коничен издатък. Удължен правоъгълен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара.

51.

Табл. IV. Обр. 51, СII

Д. 7,9. Ш. 5,6. В. 2,9. Инв. ном. II.1582

Варна, ул. „Козлодуй“ 36.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис с метален блясък. Сфероиден резервоар, с профил, подобен на лампа 32. Удължен, слабо разширен в основата фитилник с плоска горна повърхност. Отдясно на плещите пътен коничен издатък. Без дръжка. Дъното очукано.

52.

Табл. IV. Обр. 52, ХСVI

Д. 7,2. Ш. 5. В. 3. Инв. ном. II.653

Варна. Морска градина, бившите Турски гробища.

Глина: светлооранжева. Матов черен фирнис. Сфероиден резервоар с плоска горна повърхност. Широк конвексен бордюро около отвора за масло и връзан пръстен на плещите. Вляво на плещите пътен уховиден издатък. Удължен фитилник, разширен в основата, с плоска горна повърхност. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност и конус в резервоара. Без дръжка.

Под.: Холанд, № 272 (360–290 г.).

53.

Табл. IV. Обр. 53, ХСVI

Д. 7,6. Ш. 5,7. В. 3,4. Инв. ном. II.1136

Варна.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Сфероиден резервоар с плоска горна повърхност и връзан пръстен на плещите. Отляво на плещите пътен коничен издатък. Удължен правоъгълен фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара.

54.

Табл. IV. Обр. 54, ХСVI

Д. 8,3. Ш. 5, 8. В. 3,2. Инв. ном. II.3792

Варна, спирка „Акациите“. Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Сфероиден резервоар с профил като лампа 53. Коничен пътен издатък вляво на плещите. Удължен, слабо разширен в основата фитилник с плоска горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност и конус в резервоара.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 12, 1961, 29, табл. I, обр. 2 (III–II в. пр. Хр.).

55.

Табл. IV. Обр. 55, ХСIX

Д. 8,7. Ш. 5,5. В. 3,5. Инв. ном. II.523

Варна, ул. „Колони“, училище „Св. Климент“.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Сфероиден резервоар, подобен на лампа 32. Слабоконкавна горна повърхност с врязан пръстен по периферията. Силно удължен, масивен фитилник с недобре загладена горна повърхност. Без дръжка. Дисковидно конкавно отдолу дъно с конус в резервоара.

Тип VII (лампи 56–59)

Холанд, тип 25 А'–В', Шайблер, RSL, 6.

Лампи със сплеснат сфероиден резервоар, заоблени плещи и опростен профил на бордюра около отвора за масло. Врязаният пръстен на плещите постепенно се загубва. Фитилникът е в редица случаи с конвексна горна повърхност, с небрежно изрязан фитилен отвор. Дъното при по-ранните екземпляри е широко, плоско, с врязан околоръстен пръстен (лампа 56) – начин на оформяне, характерен за края на IV в. пр. Хр.⁹⁴ По-късно то бива моделирано с подчертано конкавна долна повърхност (лампа 58). Хоризонталната дръжка се среща твърде рядко⁹⁵. Типът се разглежда като опростена модификация на предходния, с който той е синхронен. Произведен е в Атика между 360–260 г. пр. Хр. (по данни от Атинската агора⁹⁶). М. Шайблер предлага малко по-късна датировка – между 330 и 250 г. пр. Хр., съобразно по-нови данни от атинския Керамейкос⁹⁷.

56.

Табл. IV. Обр. 56, С

Д. 8,9. Ш. 6,2. В. 3,1. Инв. ном. II.1141

Глина: светлооранжева. Следи от червеникав фирнис. Сплеснат сфероиден резервоар със слабо конвексна горна повърхност. На плещите врязан пръстен. Удължен, слабо конвексен отгоре фитилник. Без дръжка. Широко дъно, оградено с тънък врязан пръстен, в центъра конкавно. Конус в резервоара.

Под.: Шайблер, №№ 152, 154, табл. 28–29.

57.

Табл. III. Обр. 57, XCVII

Д. 8. Ш. 5, 8. В. 3,3. Инв. ном. II.1140.

Глина: светлооранжева. Следи от червено-кафяв фирнис. Профил и форма като лампа 56. Плоско дъно без врязан пръстен и конкавен кръг в центъра.

Под.: Шайблер, № 158, табл. 28–29 (330–320 г. пр. Хр.).

58.

Табл. IV. Обр. 58, XCVI

Д. 8,3. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.1156

Глина: светлооранжева. Следи от червен фирнис. Профил и форма като лампа 56.

Под.: Шайблер, № 155, табл. 23–29.

59.

Табл. V. Обр. 59, С

Д. – . Ш. 5, 8. В. 2,8. Инв. ном. II.1155

Варна, гробна могила.

Глина: сивоожълта. Без покритие. Сфероиден сплеснат профил на резервоара. Заоблени плещи. Удължен фитилник с конвексна горна повърхност. Широко плоско неочертано дъно със слабо изразен конус в резервоара.

Под.: Шайблер, № 154, табл. 28–29 (преди 325 г. пр. Хр.)

Тип VIII (лампа 60)

Холанд, тип 26 А; Денов, тип VI; Шайблер, STL, 2; Кузманов, тип VI.

Многофитилни лампи с почти цилиндричен резервоар. Стените му са отвесни, или леко стеснени нагоре. Плещите са тесни, конвексни, с врязан околоръстен пръстен, непокрыт с фирнис. Фитилниците са силно удължени, почти правоъгълни, със закръглен преден край и плоска горна

⁹⁴ Ibid., 35.

⁹⁵ R. Howland. Op. cit., 70.

⁹⁶ Ibid., 70, 74–75.

⁹⁷ I. Scheibler. Op. cit., 35.

повърхност. Дъното е дисковидно, ясно отделено от резервоара, с конкавна долна повърхност. От центъра му се издига цилиндрична тръбичка, достигаща нивото на плещите или издигаща се над тях. Във втория случай тя завършва с разширение, служещо за дръжка на лампата⁹⁸. Р. Холанд допуска, че лампите от този тип са били предназначени за окачване посредством промушен в тръбичката шнур, завързан за тежест под дъното⁹⁹.

Лампите са изработени от характерната за Атика светлооранжева глина и са покрити (с изключение на долната повърхност на дъното и понякога на врязания пръстен на плещите) с блестящ черен фирнис. Р. Холанд датира типа между втората четвърт на IV и първите години на III в. пр. Хр. М. Шайблер предлага малко по-широка датировка – между 350 и 270 г. пр. Хр., като отбелязва, че в атинския Керамейкос типът е особено разпространен ок. 300 г. пр. Хр. най-вероятно в резултат на функционирането на едно ателие¹⁰⁰.

60.

Табл. V. Обр. 60.

Д. 17,4. Ш. 8,6. В. 4,8. Инв. ном. П.3794.

Варна. Сп. „Акациите”. Гроб.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на черни. петна. Двуфитилна. Цилиндричен резервоар с централна тръбичка за окачване. Слабо конкавни плещи, оградени с врязан пръстен. Силно удължени, почти правоъгълни, плоски отгоре фитилници. Дисковидно дъно.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 12, 1961, 29, табл. I, обр. 3 (III–II в. пр. Хр.)

Парал.: Денов, № 145, табл. XXIX (IV–III в. пр. Хр.)

Под.: Холанд, №№ 366–367, табл. 40; Шайблер, № 249, табл. 44–45 (350–270 г. пр. Хр.)

Тип IX (лампи 61–62)

Холанд, тип 27 A; Херес I, тип II, 6; Шайблер, STL.3; Кузманов тип VII.

Миниатюрни лампи с почти цилиндричен или сфероиден, широко отворен резервоар, близък по профил до типове VI и VIII. Плещите са съвсем тесни, с плитък врязан пръстен или гладки и конвексни. За разлика от предходния тип, лампите имат само един фитилник, който е силно скъсен и разширен в основата, със сравнително широк фитилен отвор. Дъното е широко и дисковидно. От центъра му се издига куха тръбичка, достигаща обикновено до нивото на плещите или издигната над тях. Тя обаче, за разлика от лампите от тип VIII, не е служела за окачване (поради небалансираността на еднофитилните лампи), а по-вероятно за нанизване в нея на шип на канделабър¹⁰¹.

Лампите са изработени от светлочервена атическа глина и са покрити с черен фирнис в различни оттенъци и качество.

Типът е широко разпространен в целия Средиземноморски басейн между края на IV и I в. пр. Хр.¹⁰² В Атина типът е най-популярен между 340 и 240 г. пр. Хр., и най-вече ок. 300 г. пр. Хр.¹⁰³

61.

Табл. V. Обр. 61, ХСVII

Д. 5,9. Ш. 4,7. В. 3,2. Инв. ном. П.1263

Варна, ул. „Преслав” („Вапцаров“). Сграда на МВР.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Широко отворен цилиндричен резервоар със съвсем тесни конкавни плещи. Къс, разширен в основата фитилник с плоска горна повърхност. Дисковидно конкавно дъно, от което в резервоара се издига куха тръбичка до нивото на плещите. Лампата е деформирана.

Парал.: Холанд, № 378, табл. 40; Шайблер, № 263, табл. 46–47 (ок. 300 г. пр. Хр.).

⁹⁸ R. Howland. Op. cit., 84; № 370, pl. 40.

⁹⁹ Ibid, 83.

¹⁰⁰ I. Scheibler. Op. cit., 47.

¹⁰¹ R. Howland. Op. cit., 86.

¹⁰² G. Heres. Die punischen und griechischen Tonlampen der staatlichen Museen zu Berlin. Berlin–Amsterdam, 1969, 33.

¹⁰³ I. Scheibler. Op. cit., 47–48.

62.

Табл. V. Обр. 62, CI

Д. – . Ш. 5, 8. В. 3,1. Инв. ном. II.747.

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Сфероиден широко отворен резервоар. Тесни конвексни плещи с два врязани пръстена. Дисковидно, слабо конкавно дъно. От него се издига в резервоара куха тръбичка. Фитилникът отчупен.

Под.: Шайблер, № 266, табл. 46–47 (първа половина на III в. пр. Хр.)

Тип X (лампи 63–81)

Бронир, тип IX; Ваге, тип 6а; Холанд, тип 29 А; Шайблер, FSL. 1; Кузманов, тип IX.

Лещовидни лампи с биконвексен плосък резервоар. Много широки конвексни плещи с коничен пробит или пълтен коничен издатък, върху или встрани от тях. Около отвора за масло ниски заоблени релефни пръстени и тесен конкавен бордю, обикновено непокрит от фирнис. Удължен фитилник с ъловат профил с конвексна горна повърхност при по-късните екземпляри. Дъното е дисковидно, оградено с широк плосък пръстен, с конкавна долна повърхност, отговаряща на нисък конус в резервоара.

Лампите са изработени от светлооранжева атическа глина. Покрити са с черен матов или червено-кафяв фирнис, който в късната фаза на типа (след средата на III в. пр. Хр.) покрива и долната повърхност на дъното. Типът се разглежда като резултат от еволюцията на къбловидните лампи тип 25 по Холанд¹⁰⁴. Разпространен е между последната четвърт на IV и втората четвърт на III в. пр. Хр.¹⁰⁵

63.

Табл. V. Обр. 63, CI

Д. 10,2. Ш. 7,9. В. 3,7. Инв. ном. II.661

Варна, хотел Мусала. Гроб.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконвексен резервоар с конвексен бордю около отвора за масло. Отляво на плещите коничен пробит издатък. Удължен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус. Без дръжка.

Под.: Шайблер, № 277, табл. 48–49 (ок. 250 г. пр. Хр.).

64.

Табл. V. Обр. 64.

Д. 7,9. Ш. 5, 8. В. 2,9. Инв. ном. II.883

Варна, ул. “Плиска”

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис със следи от излъскване. Биконвексен резервоар, подобен на лампа 63. Отляво на плещите пълтен коничен издатък. Удължен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно дъно, частично отчупено.

65.

Табл. V. Обр. 65.

Д. 8,2. Ш. 5, 8. В. 3,2. Инв. ном. II.3828

Варна, до Стадиона. Гробница.

Глина: оранжева. Следи от черен фирнис. Биконвексен резервоар, подобен на лампа 63. Около отвора за масло релефен пръстен. Отляво на плещите вертикален коничен пълтен издатък. Удължен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност. В резервоара конус. Фитилникът очукан около отвора.

Под.: Шайблер, № 279, табл. 48–49.

66.

Табл. V. Обр. 66, XCVII

Д. – . Ш. 7,1. В. 3,7. Инв. ном. II. 1152

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Вляво встрани на плещите коничен пробит издатък. Около отвора за масло два врязани пръстена. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност. В резервоара конус. Фитилникът частично отчупен.

¹⁰⁴ R. Howland. Op. cit., 94.

¹⁰⁵ I. Scheibler. Op. cit., 50–51.

Под.: Шайблер, № 274, табл. 48–49.

67.

Табл. V. Обр. 67, ХСVI

Д. 9,4. Ш. 6,8. В. 3,3. Инв. ном. II.7264

Варна. Подстанция – юг. Гроб. Разкопки 1986 г.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Силно сплеснат биконвексен резервоар, подобен на лампа 63. Около отвора за масло релефен и връзан пръстен. Отляво встрани на плещите коничен пробит издатък. Удължен правоъгълен фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска. В резервоара конус.

Под.: Шайблер, № 280, табл. 48–49.

68.

Табл. V. Обр. 68, СII

Д. 9,6. Ш. – . В. 3,7. Инв. ном. II. 1146

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на петна. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло релефен и връзан пръстен. Заострен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно дъно с конкавна долна повърхност. В резервоара конус. Част от резервоара отчупена.

69.

Табл. V. Обр. 69, СI

Д. – . Ш. 6. В. 2,6 Инв. ном. II.648

Варна.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис на червено-кафяви петна, нанесен само отвън. Биконвексен резервоар като лампа 63. Отляво встрани на плещите коничен пробит издатък. Около отвора за масло широк плосък връзан пръстен, ограден от релефни пръстени. Правоъгълен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно дъно със слабо конкавна долна повърхност, в центъра му – умбо. Предният край на фитилника отчупен.

Под.: Шайблер, № 274, табл. 48–49.

70.

Табл. V. Обр. 70.

Д. 8,7. Ш. 6,2. В. 3,1. Инв. ном. II.663

Глина: тъмнооранжева. Без покритие. Биконвексен резервоар като лампа 63. Вляво върху плещите вертикален плътен коничен издатък. Около отвора за масло два връзани пръстена. Удължен заострен фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа 67. В резервоара конус.

71.

Табл. V. Обр. 71, СII

Д. 8,7. Ш. 6,5. В. 2,7. Инв. ном. II.1267

Варна, ул. „Преслав” („Вапцаров“). Сграда на МВР.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на петна. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло два връзани пръстена. Вляво върху плещите дъговиден издатък. Заострен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно конкавно отдолу дъно. В резервоара конус.

72.

Табл. V. Обр. 72, ХСIX

Д. 8,6. Ш. 6,5. В. 2,8. Инв. ном. II.645

Край пътя Варна – кв. Винаца (Кестрич). Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло връзан пръстен. Отляво встрани на плещите плътен коничен издатък. Тесен фитилник с плоска горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа 67. В резервоара конус.

Под.: Шайблер, № 279, табл. 48–49.

73.

Табл. V. Обр. 73.

Д. 8,9. Ш. 6,5. В. 3. Инв. ном. II.650

Край пътя Варна – кв. Винаца (Кестрич). Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло връзан пръстен. Правоъгълен резервоар. Горната повърхност на лампата очукана. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа № 67. В резервоара конус.

74.

Табл. IV. Обр. 74, CI

Д. 9,8. Ш. 7. В. 3,3. Инв. ном. II.649

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора на масло връзан пръстен. Вляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Заострен фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа № 67. В резервоара конус.

Под.: Шайблер, № 277, табл. 48–49.

75.

Табл. VI. Обр. 75, CI

Д. 9,6. Ш. 6,8. В. 3,3. Инв. ном. 6053

Варна, сп. „Отдых и култура“. Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло връзан пръстен. Отляво на плещите пълтен коничен издатък. Тесен удължен плосък отгоре фитилник. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа 67. В резервоара конус.

Под.: Шайблер, № 277, табл. 48–49.

76.

Табл. VI. Обр. 76, XCVII

Д. 9,4. Ш. 6,6. В. 2,9. Инв. ном. II.1158

Варна, м. “Сотира”.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло връзан широк пръстен. Вляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Слабо разширен в основата фитилник с конвексна горна повърхност. Дисквидно дъно с конкавна долна повърхност. В резервоара конус.

77.

Табл. VI. Обр. 77, XCVII

Д. 8,9. Ш. 6,7. В. 2,7. Инв. ном. II.647

Варна, Пазарен площад. Гроб.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло връзан пръстен. Вляво на плещите вертикален пълтен коничен издатък. Правоъгълен фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска като лампа 67.

Под.: Шайблер, № 274, табл. 48–49 (нач. на III в. пр. Хр.).

78.

Табл. VI. Обр. 78, XCVII

Д. 8,6. Ш. 6,5. В. 2,8. Инв. ном. II.646

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло връзан пръстен. Вляво на плещите пълтен уховиден издатък. Заострен, плосък отгоре фитилник. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа № 67.

79.

Табл. VI. Обр. 79, CII

Д. 8,6. Ш. 6,2. В. 2,6. Инв. ном. II.1144

Варна.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконвексен резервоар като лампа 63. Около отвора за масло релефен пръстен. Вляво върху плещите пълтен коничен издатък. Тесен почти правоъгълен фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска, като лампа № 67.

Под.: Шайблер, № 278, табл. 48–49 (втора половина на III в. пр. Хр.).

80.

Табл. VI. Обр. 80.

Д. 8,4 . Ш. 6 Д. В. 3,1. Инв. ном. II. 1145

Варна, Морска градина.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на черни петна. Биконвексен профил като лампа № 63. Около отвора за масло връзан пръстен. Отляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Дъното очукано. Фитилникът с конвексна горна повърхност около отвора.

Под.: Шайблер, № 277, табл. 48–49 (ок. 250 г. пр. Хр.).

81.

Табл. VI. Обр. 81, ХСVII

Д. 8,5. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.1202

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на петна. Биконичен резервоар с висок релефен пръстен около отвора за масло. Странична пълтна дръжка на плещите с пробити три отвора. Плоско дисковидно дъно. В резервоара конус. Фитилникът отчупен.

Под.: Шайблер, № 279, табл. 48–49 (300–220 г. пр. Хр.).

Двуфитилни лампи тип X (лампа 82)

82.

Образ липсва, понеже оригиналът е изгубен. Публикува се по снимката в първичната публикация.

Д. 8. Ш. 4,5. Инв. ном. II. 3650

Каварна. Нос Чиракман.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар. Около отвора за масло – широк конкавен бордюро, ограден от връзан пръстен. Удължени фитилници с плоска горна повърхност. Лампата източена заедно с пълтна подставка, частично отчупена.

Публ.: Мирчев с колект. ИНМ Варна, 13, 1962, 36, обр. 23.

Тип XI (лампи 83–86)

Холанд, тип 31; Шайблер, FSL. 3; Кузманов, тип X.

Лещовидни: лампи със закръглен профил на ниския, сплеснат биконвексен резервоар. Слабо изразен или липсващ релефен пръстен около отвора за масло. Встрани на плещите моделиран пълтен коничен издатък. Фитилникът е удължен, разширен в основата, с плоска или слабо конвексна горна повърхност. Дъното е пръстеновидно с дълбока фуниевидна вдлъбнатина, отговаряща на коничен издатък в резервоара. Лампите са изработени от типичната за Атика светлооранжева глина. Покрити са с типичния за III в. пр. Хр. червеникаво-черен фирнис.

Типът се датира въз основа на един екземпляр от Атинската агора, открит в цистерна, датирана между 275–225 г. пр. Хр.¹⁰⁶ Р. Холанд разглежда типа като резултат от еволюцията на елинистически лампи типове 28 В и 29 А (наш тип X), в посока на опростяване на профила и намаляване на височината на резервоара.

Лампи № 83–85 са представители на атически внос, докато лампа 86, изработена от беззникава глина без повърхностно покритие, е най-вероятно произведена в друг район в най-късната фаза от развитието на типа като негово подражание.

83.

Табл. VI. Обр. 83.

Д. 9,1. Ш. 6,6. В. 3,1. Инв. ном. II.4506

Варна, ул. „Дубровник“ 32

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Сфероиден сплеснат резервоар. Около отвора за масло връзан пръстен. Вяво встрани на плещите пълтен издатък. Заострен фитилник с конвексна горна повърхност. Пръстеновидно дъно с конкавна долна повърхност. В резервоара конус.

Парал.: Шайблер, № 289, табл. 50–51.

Под.: Холанд, № 424, (275–225 г. пр. Хр.).

¹⁰⁶ R. Howland. Op. cit., 99, № 424, pl. 15, 41.

84.

Табл. VI. Обр. 84, CI

Д. 9,4. Ш. 6,3. В. 3,4. Инв. ном. II. 263

Варна. Морска градина. Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Сфероиден сплеснат резервоар. Вляво на плещите пътен коничен издатък. Дълъг слабо конвексен отгоре фитилник. Дисквидно конкавно дъно. В резервоара конус. Лепена.

85.

Табл. VI. Обр. 85, CXVII

Д. – . Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. II.1269

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“), сграда на МВР.

Глина: светлооранжева. Червен фирнис на кафяви петна. Сфероиден сплеснат резервоар като лампа 84. Вляво встрани на плещите пътен коничен издатък. Разширен в основата фитилник с конвексна горна повърхност, частично отчупен. Дисквидно конкавно дъно. В резервоара конус.

86.

Табл. VI. Обр. 86, CI

Д. 9. Ш. 5, 8. В. 3,4. Инв. ном. II. 1310

Варна.

Глина: белезникава. Без покритие. Сфероиден сплеснат резервоар като лампа 84. Вляво встрани на плещите пътен коничен издатък. Удължен, небрежно оформен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисквидно конкавно дъно. В резервоара конус.

Тип XII (лампи 87–95)

Бронир, тип XII; Холанд, тип 32; Шайблер, FSL. 2.

Лещовидни лампи с ъгловат профил на резервоара, много подобен на тип X. Различават се от него по оформянето на бордюра около отвора за масло – вместо с релефен пръстен, той е ограден с тесен конкавен бордюр, оформящ тесен „диск“. Отвън „дискът“ е ограден с един или два релефни пръстена. Встрани на плещите е моделиран коничен пробит или пътен издатък. Фитилникът е с характерната за времето след втората половина на III в. пр. Хр. конвексна горна повърхност, който му придава тръбовидна форма. Той често е с небрежно моделиран преден край. Дъното е дисквидно, конкавно, понякога с втори вписан конкавен или плосък диск. Конусът в резервоара е слабо изразен или въобще липсва. Лампите са изработени от светлооранжева атическа глина. Покрити са отвън и отвътре с матов черен или червено-кафяв фирнис. Според находки от Атинската агора, типът се датира между края на втората четвърт на III – до началото на II в. пр. Хр.¹⁰⁷

87.

Табл. VI. Обр. 87, CI

Д. 9,3. Ш. 7,3. В. 3,7. Без инв. ном.

Варна. Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Биконвексен профил. Около отвора за масло конкавен бордюр – „диск“, ограден с два релефни пръстена. Отляво встрани на плещите коничен пробит издатък. Широк в основата заострен фитилник със слабо конвексна горна повърхност. Дисквидно конкавно дъно.

Под.: Шайблер, № 282, табл. 48–49.

88.

Табл. VI. Обр. 88.

Д. – . Ш. 6. В. 2,8. Инв. ном. II.3651

Каварна. Нос Чиракман.

Светлооранжева глина. Червено-кафяв фирнис на петна. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюр – „диск“, ограден с два релефни пръстена. Отляво върху плещите вертикален пътен коничен издатък. Дисквидно конкавно отдолу дъно с нисък конус в резервоара. Фитилникът отчупен.

Публ.: Мирчев с колект. ИИМ Варна, 1962, 36, обр. 23

¹⁰⁷ Ibid., 99–100; I. Scheibler. Op. cit., 51.

Под.: Шайблер, 282–283, табл. 48–49 (250–225 г. пр. Хр.).

89.

Табл. VI. Обр. 89, CI

Д. 8,3. Ш. 6. В. 3. Инв. ном. II.4233

Курорт „Св. Св. Константин и Елена” („Дружба”). Почивна станция на МВР.

Глина: светлооранжева. Матов черен фирнис. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюру – „диск”, ограден с релефен пръстен. Отляво върху плещите пътен коничен издатък. Разширен в основата фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска.

Под.: Шайблер, № 282, табл. 48–49.

90.

Табл. VII. Обр. 90, XCIX

Д. – . Ш. 6,8. В. 3,2. Инв. ном. II.1143

Варна. Кръстовище на бул. Княз Борис I („Ленин“) с ул. „И. Вазов“

Глина: светложова. Черен матов фирнис. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюру – „диск”, ограден с релефен пръстен. Отляво встрани на плещите пътен коничен издатък. Дисквидно конкавно дъно.

91.

Табл. VII. Обр. 91, XCIX

Д. – . Ш. 6,4. В. 3,2. Инв. ном. II.165

Варна, бул. „Приморски” („Червеноармейски“) 41

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис на петна. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюру, ограден с релефен пръстен. Отляво на плещите коничен пробит издатък. Удължен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисквидно конкавно дъно. Предният край на фитилника и средата на дъното отчупени.

92.

Табл. VII. Обр. 92, XCVII

Д – . Ш. 6,2. В. 2,9. Инв. ном. II.1154

Варна, ул. „Преслав”, Адмиралтейство.

Глина: светлооранжева. Следи от червено-кафяв фирнис. Биконвексен профил на резервоара. Отворът за масло ограден с конкавен бордюру – „диск“ и релефен пръстен. Отляво върху плещите пътен коничен издатък. Дисквидно конкавно дъно, грубо моделирано. Фитилникът частично отчупен.

93.

Табл. VII. Обр. 93.

Д. 7,4. Ш. 5,1. В. 2,5. Инв. ном. II.1142

Варна, м. „Кокарджа”

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюру – „диск“, ограден с релефен пръстен. Вляво върху плещите коничен пробит издатък. Дисквидно конкавно дъно.

94.

Табл. VII. Обр. 94, CII

Д. – . Ш. 6,5. В. 3. Инв. ном. II.273

Варна, ул. „Драгоман” („Ас. Златаров“) 18

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюру, ограден с два релефни пръстена. Слабо разширен в основата фитилник с конвексна горна повърхност. Дисквидно конкавно дъно. Фитилникът частично отчупен. Парал.: Шайблер, № 282, табл. 48–49 (началото на III в. пр. Хр.).

95.

Табл. VII. Обр. 95, XCIX

Д. 8. Ш. 5,65,6. В. 2,4. Инв. ном. II.656

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Биконичен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюру – „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво на плещите коничен пробит издатък. Удължен тесен фитилник с конвексна горна повърхност, отчупен около отвора. Дисквидно конкавно дъно. В резервоара конус.

Тип XIII (лампи 96–111)

Холанд, тип 33 А

Лещовидни лампи с ъгловат профил на резервоара, подобен на този на типове X и XII. Различават се от последния тип по бордюра около отвора за масло, който при тях оформя сравнително широк, плосък „диск“. Подобен профил има лампа № 433 от Атинската агора¹⁰⁸, включена от Р. Холанд в хетерогенната група на тип 33 А, датиран между последната четвърт на III – до третата четвърт на II в. пр. Хр. Анализирайки типа, Р. Холанд подчертава влиянието, което появилият се в III в. пр. Хр. нов начин на лампово производство – моделиране в калъп, оказва върху традиционното им дотогава източване на грънчарски кръг¹⁰⁹. В случая то е изразено в оформянето на плосък „диск“ около отвора за масло. Всички лампи от този тип от нашата колекция имат по-ясно очертани детайли от тези на атинските им паралели, но по качествата на глината, от която са изработени показват ясно атическия си произход. Слабото разпространение на типа в Атина (според данните от агората и Керамейкос) най-вероятно се дължи на наложилата се вече по това време мода на моделирани в калъп лампи. Следва да се предположи, че някои по-консервативни ателиета са продължили да снабдяват с продукцията си по-непретенциозните западнопонтийски центрове до втората половина на II в. пр. е.

96.

Табл. VII. Обр. 96, ХСІХ

Д. 8,5. Ш. 6,1. В. 3,2. Инв. ном. II.1422

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня. Елинистически гроб.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен плитък резервоар с плосък „диск“ около отвора за масло. „Дискът“ ограден с релефен пръстен. Отляво на плещите коничен пробит издатък. Удължен тръбовиден фитилник с небрежно оформен преден край. Конкавно дисковидно дъно. В резервоара конус.

97.

Табл. VII. Обр. 97, СII

Д. 9. Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. II.654

Варна. Морска градина.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96, с плосък „диск“ около отвора за масло. „Дискът“ ограден с релефен и врязан пръстен. Вляво на плещите коничен издатък с недовършен отвор. Дълъг тесен, небрежно моделиран фитилник, отчупен около отвора. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус.

98.

Табл. VII. Обр. 98, ХСVII

Д. 8,2. Ш. 6. В. 2,8. Инв. ном. II.662

Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96, с плосък „диск“ около отвора за масло. „Дискът“ ограден с релефен и врязан пръстен. Вляво на плещите коничен издатък. Тръбовиден фитилник. Дисковидно конкавно дъно. Почти аналогична на лампа № 97.

99.

Табл. VII. Обр. 99, ХСІХ

Д. 9,3. Ш. 6,3. В. 2,9. Инв. ном. II.4057

Варна, ул. „8 ноември“, елинистическа постройка 2.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Вляво на плещите коничен пробит издатък. Силно удължен правоъгълен фитилник с много голям елипсовиден фитилен отвор. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус.

100.

Табл. VII. Обр. 100, CI

Д. 8. Ш. 6. В. 2,4. Инв. ном. II.1380

С. Тополите, Варненско. Каменна гробница.

Глина: светлооранжева. Черен фирнис на червено-кафяви петна, Биконичен резервоар като

¹⁰⁸ R. Howland. Op. cit., 103, № 433, pl. 42.

¹⁰⁹ Ibid., 102.

лампа 96. Вляво върху плещите коничен пълтен издатък. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 15, 1964, 57, обр. 20 (края на III – началото на II в. пр. Хр.).

101.

Табл. VII. Обр. 101, CI

Д. 9. Ш. 6. В. 2,5. Инв. ном. II.3797

Варна, сп. „Почивка“. Гроб.

Глина: светлооранжева. Черен матов фирнис. Биконичен плитък резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен и врязан пръстен. Отляво на плещите пълтен коничен издатък. Правоъгълен заоблен отгоре фитилник. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска. В резервоара конус.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 12, 1961, 30, табл. II, обр. 9 (III в. пр. Хр.)

Под.: Шайблер, №№ 285–287, табл. 50–51.

102.

Табл. VII. Обр. 102, XCIX

Д. 8,9. Ш. 6,3. В. 2,9. Инв. ном. II.4505

м. Кокарджа, Варненско. Гробница. Разкопки на К. Шкорпил.

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Почти аналогична на лампа 101. По-тесен „диск“.

103.

Табл. VII. Обр. 103, XCIX

Д. 8,1. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.507

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Разширен в основата фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно плоско дъно. В резервоара конус.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 12, 1961, 30, табл. I, обр. 5.

104.

Табл. VII. Обр. 104, XCIX

Д. 8,7. Ш. 6. В. 3,2. Инв. ном. II.1421

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня. Елинистически гроб.

Глина: светлооранжева. Следи от черен фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък тесен „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво върху плещите коничен пробит издатък. Тесен тръбовиден фитилник. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус.

105.

Табл. VIII. Обр. 105, XCIX

Д. 8,7. Ш. 6. В. 2,4. Инв. ном. II.688

Варна.

Глина: светлобежова. Матов кафяв фирнис на петна. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора да масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво на плещите пълтен коничен издатък. Разширен в основата тръбовиден фитилник. Много широко дисковидно конкавно дъно. В резервоара нисък конус.

106.

Табл. VIII. Обр. 106, XCVI

Д. 8,4. Ш. 5,8. В. 2,8. Инв. ном. II.652

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“), сграда на МВР

Глина: светлооранжева. Кафявочерен фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус.

107.

Табл. VIII. Обр. 107, XCVII

Д. – . Ш. 6,6. В. 3,1. Инв. ном. II.2823

Варна, ул. „Сан Стефано“

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около

отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Разширен в основата фитилник със слабо конвексна горна повърхност, отчупен около отвора. Дъно – два конковни диска, вписани един в друг. В резервоара конус.

108.

Табл. VIII. Обр. 108, СII

Д. - Ш. 5,9. В. 2,7. Инв. ном. II.1159

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“), кооп. „В. Попов“

Глина: светлооранжева. Матов черен фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен пръстен. Отляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Слабо разширен в основата фитилник, частично отчупен. Дисковидно плоско дъно. В резервоара конус.

109.

Табл. VIII. Обр. 109, ХСVI

Д. 9,1. Ш. 6,6. В. 2,8. Инв. ном. II.1527

Варна, ул. „Черноризец Храбър“

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен и врязан пръстен. „Дискът“ около отвора отчупен. Отляво на плещите издатък, отчупен. Тесен фитилник с конвексна горна повърхност. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус.

110.

Табл. VIII. Обр. 110, ХСVI

Д. 9,1. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.1147

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконичен резервоар, като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с два релефни пръстена. Отляво встрани на плещите пълтен коничен издатък. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска. В резервоара конус. Фитилникът отчупен.

111.

Табл. VIII. Обр. 111, ХСIX

Д. 9. Ш. – . В. 3. Инв. ном. II.171

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: светлооранжева. Черен фирнис. Биконичен резервоар като лампа 96. Около отвора за масло плосък „диск“, ограден с релефен и врязан пръстен. Тесен правоъгълен фитилник с конвексна горна повърхност. Дъно – два вписани един в друг конкавни диска. В резервоара конус. Част от резервоара отчупен.

Тип XIV (лампа 112)

Бронир, типове XIV–XV; Холанд, тип 37 А; Шайблер, KRL.

Лампи с ъгловат лещовиден профил на резервоара. Около отвора за масло е моделирана висока „яка“ с конкавна вътрешна повърхност. Встрани на плещите в повечето случаи е оформен коничен пълтен или пробит издатък. Фитилникът е силно удължен, тесен, с конвексна горна повърхност, което му придава тръбовидна форма. Лампите по правило имат лентеста дръжка. Дъното е конкавно. В резервоара се издига коничен издатък. Типът е атически, произвеждан в края на II – началото на I в. пр. Хр.¹¹⁰

112.

Табл. VIII. Обр. 112, CI

Д. 7,1. Ш. 6,4. В. 4,2. Инв. ном. II.764

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Биконвексен резервоар. Около отвора за масло конкавен бордюро, ограден от висока издута „яка“. Отляво на плещите коничен пробит издатък. Вертикална дръжка, отчупена. Дисковидно конкавно дъно. В резервоара конус. Фитилникът отчупен.

Под.: Холанд, № 492, табл. 18, 44 (последна четвърт на II в. пр. Хр.).

¹¹⁰ Ibid., 118.

Тип XV (лампа 113)

Холанд, тип 36, варианти; Херес I, тип II, 11

Лампи с широко отворен резервоар с биконвексен профил, с рязък преход към плещите. Около отвора за масло е оформена ниска „яка“, подобна на тази на тип XIV. Фитилникът е къс, триъгълен, със закръглен преден край. Дъното е широко, дисковидно, в някои случаи слабо конкавно в центъра. Някои екземпляри са снабдени с лентеста дръжка. Типът има атически произход¹¹¹, но освен от типичната за този район светлооранжева глина, лампи с тази форма са били изработвани и от глина с други качества, в други райони¹¹². О. Валдхауер счита, че подобни лампи, открити в Южна Русия, са произвеждани в тамошни ателиета¹¹³. Според Р. Холанд типът се датира в IV в. пр. Хр.

113.

Табл. VIII. Обр. 113, СII

Д. 6,5. Ш. 4,8. В. 2,3. Инв. ном. II.3830

Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“ („Ас. Златаров“) и бул „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: оранжева. Без покритие. Биконичен резервоар, широко отворен. Около отвора за масло тесен конкавен бордюру, ограден с висок остър околоръстен ръб. Къс закръглен фитилник, отчупен отдолу. Плоско дисковидно дъно. В резервоара конус.

Под: Холанд, № 491, табл. 44; Херес I, № 77, табл. 8.

Тип XVI (лампа 114)

Бронир, тип XIII; Холанд, тип 40 В; Менцел, 17; Брюно, „книдоски лампи“ – II група.

Лампи с биконвексен профил на резервоара. Дълбоко вдлъбнат „диск“ с малък центриран отвор за масло. Широки конвексни плещи. Къс фитилник с конвексна горна повърхност, със силно разширен полукръгъл преден край. Дъното е конкавно, с умбо в центъра.

Лампите от този тип са изработени от характерната за Атика светлооранжева глина и са покрити отвътре и отвън с черен или червен фирнис. Те са подражания на т. нар. „книдоски“ тип, произвеждан между втората половина на II и първата половина на I в. пр. Хр. от типичната за малоазийските центрове фина тъмносива глина. Някои особености на тези лампи – двустволна превързана дръжка, дъно с умбо в центъра, дълбоко врязани пръстени върху резервоара и др. издават генетичната ѝ връзка с метални прототипи.

Атинските имитации на книдоските лампи са произвеждани в кратък период между края на II и началото на I в. пр. Хр.¹¹⁴ Те от своя страна са били предмет на експорт в редица центрове като Делос, Приене, Тера и др., където са били употребявани едновременно с оригинални „книдоски“ лампи¹¹⁵.

114.

Табл. VIII. Обр. 114.

Д. 7. Ш. 5,7. В. 2,3. Инв. ном. II.1213

Девня.

Глина: оранжева. Червен фирнис. Биконвексен резервоар. Около съвсем тесния отвор за масло конкавен „диск“, ограден с остър, висок пръстен. Широки конвексни плещи. Фитилникът отчупен. Лентеста дръжка. Дисковидно дъно с умбо в центъра, оградено с два релефни пръстена.

Почти парал.: Брюно, № 1832, табл. XXVI.

1.1.2. Гръцки лампи формувани в калъп

тип XVII (лампи 115–122)

Холанд, тип 45 А; Брюно, тип IX; Иконому, тип VI; Денов, тип XV; Кузманов, тип XIII.

Лампи със силно сплеснат резервоар с малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с широк плосък релефен пръстен. Отворът за масло е широк. Плещите са слабо конвексни, широки,

¹¹¹ Ibid., 117.

¹¹² G. Heres. Die punischen und griechischen Tonlampen ..., 34, № 77, pl. 8.

¹¹³ O. Waldhauer. Die antiken Tonlampen der Kaiserlichen Ermitage, S. Petersburg, 1914, pl. 16, 8.

¹¹⁴ R. Howland. Op. cit., 127.

¹¹⁵ Ph. Bruneau. Les lampes. Exploration archeologique de Delos, 26, Paris, 1965, 35.

наклонени навън. Украсени са различно – радиално разположени листа (розета), триглифи, и др. Фитилникът е силно удължен, тесен, като около отвора оформя кръгла паничка с плосък бордюр. В много случаи по горната повърхност на фитилника е отпечатана релефна палмета или са врязани канелюри. Дъното е плоско, оградено с един или повече врязани пръстени. Встрани на плещите е моделиран S-овиден издатък. Лампите по правило са без дръжка. Богатата им украса показва, че те имат метални прототипи¹¹⁶.

Лампите от този тип са изработени от сива глина и в повечето случаи са покрити с черен матов или кафеникав фирнис на петна. Типът не е произвеждан в Атика. Р. Холанд предполага, че производствения му център е Александрия или някой източносредиземноморски център¹¹⁷, позовавайки се на характеристиката на глината. В Атина типът се появява в третата четвърт на III в. пр. Хр. и е в употреба в широк район на Източното Средиземноморие до I в. пр. Хр.¹¹⁸

Лампа № 122 е характерен пример за връзката на типа с метални прототипи, от които е заимствуван ъгловатия резервоар и пластичната дръжка – „отражател“.

115.

Табл. VIII. Обр. 115.

Д. – . Ш. 5,1. В. 2,5. Инв. ном. II.754

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“), сграда на МВР.

Светлосива глина. Черен матов фирнис. Широко отвор за масло, оградено с плосък широк пръстен, слабо наклонен навътре. Широки слабо конвексни, наклонени навън плещи. Орнамент: схематизирана розета с двойни листа, по-малките с центрирани кръгчета. Отляво на плещите S-овиден издатък. Удължен фитилник, разширен в основата. Върху него палмета. Плоско дъно, оградено с два врязани пръстена. Предният край на фитилника отчупен.

Парал.: Холанд, № 581, табл. 47.

Орнамент на плещите: Брюно, № 4083 – 4084; орнамент на фитилника: Брюно, № 3644, 4097.

116.

Табл. VIII. Обр. 116.

Д. – . Ш. 5,2. В. 2,4. Инв. ном. II.2647

Девня, гроб.

Светлобежова глина. Червен фирнис. Тесен, слабо конкавен неорнаментиран диск, оградено с широк релефен пръстен. Широки конвексни, наклонени навън плещи, неорнаментирани, с S-овиден, неясно отпечатан издатък отляво. Удължен фитилник с две канелюри по горната повърхност. Плоско дъно. Предният край на фитилника отчупен.

Под.: Холанд, № 582, табл. 47 (преди 150 г. пр. Хр.).

117.

Табл. VIII. Обр. 117.

Д. 7,8. Ш. 5. В. – . Инв. ном. II.1149

Каварна

Глина: оранжева на сиви петна. Долна половина на резервоар и цял фитилник. Върху фитилника палмета. Плоско дъно.

Под.: Денов, № 274.

118.

Табл. VIII. Обр. 118А–Б, ХСIII

Д. – . Ш. – . В. 3,9. Инв. II.757

Варна. I участък (Гръцка махала).

Глина: светлосива. Черен матов фирнис на червено-кафяви петна. Част от резервоар и цял фитилник на трифитилна лампа. Широко отворен резервоар. Около отвора за масло два плоски релефни пръстена. Около тях пояс от фестони. Върху фитилника палмета. Фитилникът фланкиран с релефни лъвски (?) глави. Запазена една от тях. Дисквидно дъно с релефна розета с два реда листа.

¹¹⁶ R. Howland. Op. cit., 144–145.

¹¹⁷ Ibid., 144.

¹¹⁸ Ibid., 143.

Под.: Брюно, № 4402.

119.

Табл. VIII. Обр. 119.

Д. 8,9. Ш. 5,3. В. 3,2. Инв. ном. II.3970

Варна, Морска градина, до Летния театър.

Глина: сива. Без покритие. Широко отвор за масло, ограден с тесен и широк релефен пръстен. Широки конвексни плещи, отдясно с уховиден издатък. Тесен, дълъг тръбовиден фитилник. Около фитилния отвор кръгла паничка с плосък бордюру. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Част от резервоара отчупен. Лампата е лепена.

Под.: Брюно, № 4402.

120.

Табл. IX. Обр. 120.

Д. 8,4 Ш. 5,5. В. 2,4. Инв. II.748

Глина: светлосива. Следи от черен матов фирнис. Широко отвор за масло. Конвексни плещи с неясен релефен орнамент. Удължен фитилник с неясен релефен орнамент по горната повърхност. Плоско дъно. Лампата изработена в износен калъп.

121.

Табл. IX. Обр. 121.

Д. – . Ш. – . В. 2,4. Инв. ном. II.206

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) 41.

Глина: сиво-кафява. Кафяв фирнис. Широко отвор за масло, ограден с широк плосък пръстен. Полегати широки плещи с врязани радиални триглифи. На плещите вдясно S-овиден издатък. Дълъг фитилник с надлъжен ръб по горната повърхност. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Част от резервоара и предния край на фитилника отчупени.

Парал.: Брюно, № 3970; Под. – Денов, № 246 (втора половина на II – начало на I в. пр. Хр.).

122.

Табл. IX. Обр. 122, LXXXIX

Д. 11,7. Ш. 6,4. В. 3. Инв. ном. II.745

Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“.

Глина: сивожълта. Кафяв фирнис на петна. Широко отвор за масло, ограден с два релефни пръстена. Широки конвексни плещи с вертикален коничен издатък отляво и два конични издатъка, фланкиращи фитилника. Единият от тях (отляво) оформен като част от розета. Тесен дълъг фитилник с две канелюри по горната повърхност. Дисковидна пробита дръжка. Пред нея „отражател“ във вид на превързана палмета. Конкавно дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Брюно, № 4142.

Тип XVIII (лампи 123–125)

Холанд, тип 46 В–С

Лампи със сплеснат сфероиден или биконвексен лещовиден профил на резервоара. Широкият отвор за масло е ограден с врязани и релефни пръстени. Плещите са много широки, конвексни, най-често със страничен издатък на плещите. Те обикновено са украсени с растителен декор – гирлянди, розети, лозови клонки с гроздове и др. Фитилникът е силно удължен, със закръглен преден край. Върху плоската му горна повърхност обикновено е отпечатана релефна украса – женска глава, розета, палмета и др. Дъното е плоско или слабо конкавно, оградено с врязан или релефен пръстен.

Типът има атически произход, което се доказва както от характерната за този район светло-оранжева глина, от която са изработени лампите, така и от открити в Атина калъпи за тяхното моделиране¹¹⁹. Лампа № 123, отнасяща се към тип 46В по Холанд напомня по форма и профил късни кълбовидни лампи, източени на грънчарски кръг, от които този вариант на типа очевидно е повлиян.

Типът е един от първите, изработвани в калъп. Той се появява в средата на втората четвърт на III в. пр. Хр.¹²⁰

¹¹⁹ Ibid., 151, № 601, 605, pl. 47.

¹²⁰ Ibid., 149–150.

123.

Табл. IX. Обр. 123, XCV

Д. 10, 7. Ш. 6,4. В. 4,1. Инв. ном. II.4772

Варна. Морска градина.

Глина: светлооранжева. Сфероиден резервоар. Широко отвор за масло, ограден с два релефни пръстена и шнуровиден пояс. Вляво на плещите коничен пълтен издатък. Удължен широк фитилник с релефна палмета. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Холанд, № 595, табл. 47 (преди 150 г. пр. Хр.). Аналог. палмета: Холанд, № 586, табл. 47.

124.

Табл. IX. Обр. 124.

Д. 8,6. Ш. 5,2. В. 2,3. Инв. ном. II.685

Глина: светлооранжева. Следи от червен фирнис. Широко отвор за масло, ограден с редуциран конкавен неорнаментиран диск и релефен пръстен. Широки конвексни, наклонени навън плещи. Орнамент: розета и гирлянда. Силно удължен тесен фитилник с плоска горна повърхност. Върху нея релефен издатък. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

Под.: Холанд, № 600 = 602, табл. 47 (със страничен издатък); Брюно, № 4363.

125.

Табл. IX. Обр. 125.

Д. 10,6. Ш. 5,7. В. 2,7. Инв. ном. II.755

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен ръб. Широки конвексни, наклонени навън плещи с неясен релефен орнамент. Силно удължен фитилник, разширен в предния си край около голям елипсоиден отвор. По горната повърхност на фитилника релефен ръб (неясни канелюри?). Лентеста дръжка, отчупена. Плоско неравно дъно.

Тип XIX (лампи 126–127)

Холанд, тип 51 С; Брюно, гл. VI, група III

Лампи с биконвексен профил на резервоара. Широко отвор за масло, ограден с масивен релефен пръстен. В някои случаи лампата има малък украсен или не конкавен диск. Плещите са много широки, конвексни, украсени със стилизиран или схематизиран растителен орнамент. Отстрани на плещите е моделиран издатък – силно схематизиран рог на изобилието¹²¹ или делфин¹²². Характерна особеност на лампите от този тип е широкият бордюро около периферията на плещите, от което горната половина на лампата изглежда като вметена в по-широка паничка. Счита се, че този бордюро има функционално предназначение – да събира разлялото се при пълненето на лампата масло¹²³. Фитилникът е силно удължен, с тъпоъгълен или закръглен преден край, обикновено с релефна украса по горната повърхност (палмета, волути, канелюри, и др.). Дъното е конкавно. Лампите са снабдени с лентеста дръжка. Изработени са от типичната за Атика светлооранжева глина. Покрити са с червено-кафяв фирнис в различни нюанси, почти винаги с характерен метален блясък.

Типът е изработен в кръг от атински ателиета, водещо сред които е това на производителя Аристон¹²⁴. Наред с него формата се възпроизвежда в конкурентни на Аристон работилници, чиито собственици подпечатват продукцията си (Ктезикъл).

Успоредно с подпечатани серии са били произвеждани и анонимни имитации, широко разпространени в същата епоха – последната четвърт на II/началото на I в. пр. Хр.¹²⁵

Лампи № 126–127 са представители на тези неподпечатани подражания.

126.

Табл. IX. Обр. 126.

Д. 8,3. Ш. 5,1. В. 2,6. Инв. II.751

Варна

¹²¹ Ph. Bruneau. Les lampes ..., 43.

¹²² H. Menzel. Antike Lampen ..., 19–20, №№ 55–56.

¹²³ Ph. Bruneau. Op. cit., 43.

¹²⁴ Ibid., 45.

¹²⁵ Ibid., 49.

Глина: оранжева. Сивокафяв фирнис. Биконвексен резервоар с широк отвор за масло, ограден с масивен релефен пръстен. Широки наклонени навън плещи с пълтен издатък вляво. Орнамент: радиални лъчи. Тесен бордюр по периферията. Удължен фитилник с волути по горната повърхност. Плоско неравно дъно.

Парал.: Брюно, № 2127, табл. 12. Прототип: Брюно, № 2086 (KTESIKLES).

127.

Табл. IX. Обр.127.

Д. 10,5. Ш. 6,4. В. 3,8. Инв. ном. П.749

Варна.

Глина: сива. Черен фирнис. Малък конкавен диск, неорнаментиран, ограден с масивен релефен пръстен. Широки наклонени навън плещи с S-овиден издатък отляво. Орнамент: радиални лъчи. По периферията релефен пръстен. Удължен фитилник с релефни волути по горната повърхност. Предният му край реставриран. Реставрирана лентеста дръжка. Конкавно дъно, оградено с масивен релефен пръстен.

Под.: Брюно, № 2127, табл. 12.

Тип XX (лампи 128–137)

Бронир, тип XIX; Холанд, тип 49 А; Брюно, I; Херес група III, 1; Кузманов, тип XIV.

Лампи с биконвексен профил на резервоара, удължен фитилник с тъпоъгълен или закръглен преден край. Богато и разнообразно украсени плещи. Лампите са изработени от фина глина, добила след изпичането сив цвят. Покрити са (с изключение на дъното) с блестящ черен фирнис. Те са тънкостенни и леки¹²⁶.

Лампите, обединени в тази група принадлежат към т. нар. „ефески тип“, произведени в Мала Азия и широко разпространени в континентална и островна Гърция, Сирия, Южна Русия и др. В Мала Азия типът се появява в началото на II в. пр. Хр., докато в Гърция (Коринт, Атина и Делос) той се разпространява от 150–125 г. пр. Хр. насетне¹²⁷. „Ефеските“ лампи са в употреба до първата четвърт на I в.¹²⁸ Засега най-многобройни са находките от Делос¹²⁹, което е дало възможност на Ф. Брюно да предложи най-детайлната разработка на типа. Изхождайки от нея, разпределяме „ефеските“ лампи от нашата колекция в четири от установените от Ф. Брюно единадесет групи.

1. Лампи с биконвексен профил на резервоара, с или без врязан пръстен около отвора за масло – лампа № 128 (група I по Брюно)¹³⁰;

2. Лампи с биконвексен профил на резервоара с малък конкавен диск – лампи №№ 129–132 (група II по Брюно)¹³¹;

3. Лампи с биконичен профил на резервоара. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен към канал върху фитилника – лампи №№ 133–135 (група VII по Брюно)¹³²;

4. Лампи с биконвексен профил на резервоара, с много тесен конкавен бордюр около отвора за масло (редуциран диск), подобен на група 2, със странични издатъци на плещите – лампи 136–137 (група IX по Брюно)¹³³. Някои особености на двете лампи от последната група – липса на повърхностно покритие, светлооранжева глина, дават основание те да бъдат считани за имитации на „ефески образци“.

Група I

128.

Табл. IX. Обр. 128, XCII

Д. 8,1. Ш. 5,5. В. 2,4. Инв. ном. П.658

¹²⁶ Ibid., 51.

¹²⁷ G. Heres. Op. cit., 45.

¹²⁸ R. Howland. Op. cit., 166.

¹²⁹ Ph. Bruneau. Op. cit., 51.

¹³⁰ Ibid., 53, 56.

¹³¹ Ibid., 53, 64.

¹³² Ibid., 53, 74.

¹³³ Ibid., 53, 76.

Варна. Римски терми.

Глина: сива. Черен матов фирнис. Биконвексен сплеснат профил на резервоара. Широк отвор за масло, ограден с два релефни пръстена. Широки конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи. Плещите оградени отвън с шнур. Удължен фитилник със закръглен преден край. Изпъкнал надлъжен ръб по горната му повърхност. Орнамент: палмета. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Елипсоидно дъно. Марка: АΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥ

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 388, фиг. 11 (II – I в. Делос?)

Под.: Брюно, № 2275, (с тъпоъгълен фитилник, същата марка – последна четвърт на II – първата четвърт на I в. пр. Хр.). Орнамент върху фитилника: Брюно, № 2370, 2381, 2443; Холанд, № 635–636.

Група 2

129.

Табл. IX. Обр. 129.

Д. 8,3. Ш. 4,7. В. 2,1. Инв. ном. II.4058

Варна, ул. „8 ноември“. Елинистическа сграда 2.

Глина: светлосива. Черен матов фирнис. Биконичен сплеснат резервоар. Конкавен диск, неорнаментиран, с центриран отвор за масло. Дискът ограден с релефен пръстен. Наклонени навън плещи. Орнамент: розети. Удължен фитилник с тъпоъгълен преден край. Върху него канал, затворен към диска. Лентеста дръжка, отчупена. Дисковидно плоско дъно.

Парал.: Холанд, № 651, табл. 49; Брюно, №№ 2703, 2720, табл. 15.

130.

Табл. IX. Обр. 130, ХСIII

Д. 9. Ш. 5,4. В. 3,2. Инв. ном. II.666

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Малък конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Широки, наклонени навън плещи, неорнаментирани. Силно удължен фитилник, разширен във форма на кръгла паничка около фитилния отвор. Върху фитилника релефна човешка глава. Елипсоидно дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: врязани радиални лъчи.

Прототип: Брюно, № 2423, 2761, табл. 15, 3035, табл. 18.

131.

Табл. IX. Обр. 131.

Д. 9,1. Ш. 5,7. В. 3,1. Инв. ном. II.1065

Глина: сиво-бежова. Следи от по-тъмен фирнис. Конкавен диск, ограден с врязан и релефен пръстен. Много тесен отвор за масло. Силно наклонени навън плещи. Орнамент: редуващи се розети и триглифи. Удължен широк фитилник с много голям отвор. В основата на фитилника релефна пъпка. Лентеста дръжка, отчупена. Неравно дъно, оградено с врязан пръстен.

132.

Табл. IX. Обр. 132.

Д. 7,6. Ш. 4,4. В. 2,7. Инв. ном. II.752

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“). Сграда на МВР.

Глина: светлосива. Без покритие. Плосък малък диск с широк отвор за масло. Издигнати над него плоски плещи. Орнамент: двойно очертани ови. Удължен фитилник със силно разширен закръглен преден край. Върху фитилника релефна палмета. Слабо конкавно дъно.

Под.: Холанд, № 658; Брюно, № 4371

Група 3

133.

Табл. IX. Обр. 133.

Д. 10,3. Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. II.750

Девня.

Глина: светлосива. Сиво-черен матов фирнис. Плосък диск, ограден с висок релефен пръстен, преминаващ в канал върху фитилника. Отворът за масло ограден с врязан и релефен пръстен. Наклонени навън плещи. Орнамент: двойни спирали. Силно удължен фитилник с разширен, закръглен преден край. Лентеста дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Херес I, №№ 111, 115, табл. 12 (друг орнамент).

134.

Табл. IX. Обр. 134.

Д. – . Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. II.1171

С. Кранево (Екрене), Добричко.

Глина: сива. Черен фирнис. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Отвора за масло ограден с два релефни пръстена. Наклонени навън плоски плещи с неясен релефен орнамент. Двойно пръстеновидна дръжка. Фитилникът отчупен. Неравно дъно „столче“.

Парал.: Херес I, № 111, табл. 12.

135.

Табл. X. Обр. 135.

Д. – . Ш. 6,4. В. 3,3. Инв. ном. II.1151

Аладжа манастир.

Глина: светлосива. Сиво-черен матов фирнис. Малък неорнаментиран конкавен диск с центриран отвор за масло. Дискът ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Полегати плещи с неясен релефен орнамент. Предният край на фитилника отчупен. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

Парал.: Херес I, № 115, табл. 12.

136.

Табл. X. Обр. 136.

Д. 6,5. Ш. 4,5. В. 2,1. Инв. ном. II.670

Варна.

Глина: светложълта. Без покритие. Широко отвор за масло, ограден с конковен бордюро (редуциран диск) и релефен пръстен – широки конвексни плещи. Орнамент: гирлянда. Встрани на плещите S-овидни издатъци. Дълъг тръбовиден фитилник с разширен закръглен преден край във форма на кръгла паничка около фитилния отвор. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

137.

Табл. X. Обр. 137.

Д. 6,4. Ш. 5,7. В. – . Инв. ном. II.756

Варна.

Глина: светлочервена. Без покритие. Част от горна половина на лампа. Широко отвор за масло, ограден от релефен и връзан пръстен. Широки конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи. Встрани на плещите пълтни издатъци. Отвън плещите оградени с двоен релефен пръстен. Разширен в основата фитилник с двойни волути по горната повърхност. Предният му край отчупен.

Под.: Херес I, № 116, табл. 12.

Късноелинистически лампи с криловидни или S-овидни издатъци встрани на плещите, разположени по напречната ос на резервоара (лампи 138–145)

В тази хетерогенна група са включени лампи, обединени на основата на второстепенен признак – издатък на плещите. Групата е най-близка до серии 3 и 5 към раздела „Еднофитилни лампи, моделирани в калъп – различни типове“ от колекцията на Делос¹³⁴. Лампа 138, с широк конкавен диск, заемащ цялата горна повърхност на резервоара е близка до някои подражания на метални образци¹³⁵. Лампи №№ 139–140 са характерни с волутите, свързващи фитилника с резервоара. Лампа 140, изработена от розова глина, е твърде близка до групата лампи с рефлектор и странични „уши“, произвеждани най-вероятно в Пергам¹³⁶ между последната четвърт на II – средата на I в. пр. Хр.¹³⁷ При лампи №№ 141–143 волутите на фитилника са деградирани до релефен ръб по горната му повърхност. Лампи 144–145 с канал върху фитилника могат да

¹³⁴ Ibid., 93 ff.

¹³⁵ G. Heres. Op. cit., 59, № 201, pl. 20.

¹³⁶ Ph. Bruneau. Op. cit., 90.

¹³⁷ Ibid., 91.

се разглеждат като модификации на „ефески“ форми групи VI–VII по Брюно¹³⁸. В някои от лампите от тази група могат да се видят изходни форми на две основни линии на развитие на лампите от ранноимператорската епоха – лампи с изображения с волутни фитилници и „FIRMALAMPEN“ с отворен канал върху фитилника.

138.

Табл. X. Обр. 138.

Д. 6,9. Ш. 4,9. В. 2,4. Инв. ном. II.667

Варна.

Глина: сиво-бежова. Без покритие. Конкавен диск, заемащ цялата горна повърхност на резервоара, ограден с релефен пръстен. Изображение: осемлистна розета. По напречната ос на резервоара S-овидни издатъци „крила“. Удължен тесен фитилник, частично реставриран. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Брюно, № 4294 (с дръжка); Херес I, № 201 (други „крила“, с дръжка).

139.

Табл. X. Обр. 139.

Д. 8,3. Ш. 5,3. В. 2. Инв. ном. II.1178

Варна, I участък (Гръцка махала).

Глина: светлобежова. Червен фирнис. Широк конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена. Отворът за масло ограден с два релефни пръстена. Удължен фитилник с кръгла паничка около отвора. Двойно очертани релефни волути, свързващи фитилника с плещите. Лентовидна дръжка, реставрирана. Предният край на фитилника реставриран частично. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Брюно, №№ 4324–4327 (втора половина на II – началото на I в. пр. Хр.).

140.

Табл. X. Обр. 140, LXXIV, XCII

Д. 13,7. Ш. 8,4. В. 4,3. Инв. ном. II.3808

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) и ул. „Колони“.

Глина: розова. Червено-кафяв фирнис. Ромбоиден резервоар. Върху горната му повърхност релефна еротична сцена. Странични издатъци „крила“ във форма на схематизирана палмета. Удължен фитилник с разширен закръглен преден край. Около отвора волути. Върху фитилника в основата му релефна маска на сатир. Лентеста (?) дръжка, реставрирана. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Марка – монограм (?); М с малко Т над него. Тежка, най-вероятно копие на метален прототип.

141.

Табл. X. Обр. 141.

Д. 7,7. Ш. 5,7. В. 3,2. Инв. ном. II.3820

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) и ул. „Колони“.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв фирнис. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Широки полегати неорнаментирани плещи с пълтни издатъци „крила“ по напречната ос на резервоара, украсени с врязан неясен орнамент. Лентеста дръжка, отчупена. Удължен масивен фитилник с дегенерирани волути. Плоско дъно.

Под.: Херес, I, № 171, табл. 17.

142.

Табл. X. Обр. 142.

Д. – . Ш. 8,2. В. 4,3. Инв. ном. II.657

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: светлооранжева, тежка. Без покритие. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с висок релефен пръстен. Широки конвексни неорнаментирани плещи с неясни S-овидни издатъци „крила“ по напречната ос на резервоара. Силно удължен фитилник с релефен ръб по горната повърхност. Фитилникът отчупен около отвора. Лентеста дръжка, отчупена. Елипсо-видно неравно дъно.

143.

Табл. X. Обр. 143.

¹³⁸ Ibid., 53, 74.

Д. 7,2. Ш. 5,6. В. 2,4. Инв. ном. II.668

Варна.

Глина: оранжева. Оранжево-червен фирнис. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Широки полегати неравни плещи с плътни издатъци „крила“ по напречната ос на резервоара. Масивен удължен фитилник с релефен ръб по горната повърхност. Конкавно дъно.

144.

Табл. X. Обр. 144.

Д. 9,6. Ш. 7,9. В. 3. Инв. ном. II.669

Глина: сива. Черен фирнис. Ромбоиден резервоар. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен и връзан пръстен, отворени към канал върху фитилника. Широки конкавни, наклонени навън плещи. Орнамент: розети и шнуровидни „превръзки“. По напречната ос на резервоара конични издатъци „криле“ с връзан орнамент – лист. Удължен фитилник, силно разширен около отвора във форма на паничка с хоризонтален бордюр. Лентеста дръжка, реставрирана. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен.

Под. „крила“: Уолтърс, форми 52–53.

145.

Табл. X. Обр. 145.

Д. 8,2. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II. 1148

Варна. ул. „Преслав“, Адмиралтейство (Барутхане).

Глина: червено-кафява на сиви петна. Без покритие. Ромбоиден резервоар. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Полегати неорнаментирани неравни плещи с грубо моделирани странични „крила“. Удължен масивен фитилник с много широк отвор. Лентеста дръжка, отчупена. Плоско дъно.

Тип XXI (лампа 146)

Холанд, тип 56, варианти

Лампи с биконвексен профил на резервоара. Малък конкавен неорнаментиран диск. Плещите са широки, конвексни, с характерен орнамент – езичести листа. Полетата между тях в някои случаи са запълнени със зърна. Фитилникът е удължен с триъгълен преден край. Върху горната му повърхност има дегенерирани волути. Дръжката е лентеста. Типът е произвеждан в Атика между края на I в. пр. Хр. и началото на I в.¹³⁹

146.

Табл. X. Обр. 146.

Д. 10, 7. Ш. 6,9. В. 3,4. Инв. ном. II.411

Варна.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв фирнис. Малък конкавен диск, почти отчупен, ограден с два релефни пръстена. Широки конвексни плещи. Орнамент: езичести листа. Удължен фитилник с триъгълен преден край. Върху него дегенерирани волути. Лентеста (?) дръжка, отчупена. Плоско дъно.

Парал.: Холанд, № 802, табл. 53 (края на I в. пр. Хр. – началото на I в.).

¹³⁹ R. Howland, Op. cit., 205.

1.2. РИМСКИ ЛАМПИ

1.2.1. Римски лампи фолмувани в калъпи

1.2.1.1. Лампи с изображения

тип XXII (лампи 147–148)

Брантс, тип VIII, Льошке, тип I А–В; Бронир, тип XXII; Ивани, тип I; Денов, тип IV А; Херес II, група В; Бейли II, тип А III; Гьотерт-Полашек, тип VII А–В.

Лампи с тъпоъгълен преден край на фитилника, който е фланкиран с волути. Дискът е много широк и заема почти цялата горна повърхност на резервоара. Плещите са тесни, наклонени към вътрешността на диска, с нанесени върху тях връзани и релефни пръстени. Според детайлно разработената от Р. Льошке типология на лампите с изображения, лампи №№ 147 и 148 се включват в два различни варианта на типа, обособени съобразно съотношението между ширината на фитилника и диаметъра на резервоара, както и на профила на плещите¹⁴⁰. Така лампа № 147 е със значително стеснен в предния край фитилник – форма, отговаряща на тъпоъгълни фитилници тип А по Льошке. Тесните, наклонени към диска плещи принадлежат към профил III В по класификацията на същия автор. Лампи с такъв профил от Британия се датират между 43 и 61 г.¹⁴¹ Лампа № 148 с по-разширен в предния си край фитилник (тип В по Льошке) и с профил на плещите III А по класификацията на същия автор се датира в Британия едновременно с предходния вариант. И двете лампи са типични представители на италиански импорт от ранноимператорската епоха.

147.

Табл. X. Обр 147, LXXXI

Д. 8,4. Ш. 5,9. В. 2,3. Инв. ном. II.760

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“), кооп. „В. Попов“

Глина: „светлобежова. Червен прегорял лак. Дълбок конкавен диск с центриран отвор за масло. Изображение: 14-листна розета. Плещи: Льошке, профил III В. Тъпоъгълен фитилник. Льошке, тип I А. Дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено, с релефен пръстен.

Парал.: Менцел, обр. 28₁₃.

Под. изобр. Гьотерт-Полашек, № 15, табл. 21.

148.

Табл. X. Обр. 148; LXXX

Д. 6,6. Ш. 4,8. В. 2. Инв. ном. II.674

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Дълбок конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: лозова клонка с два грозда и лист. Плещи: Льошке, профил III А. Тъпоъгълен фитилник: Льошке, тип I В. Зад фитилния отвор тесен отвор за въздух. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен.

Парал.: Ивани, № 0436, табл. XIII, 8.

Тип XXIII (лампа 149)

Бронир, тип XXI; Ивани, тип III; Херес II, тип А; Гьотерт-Полашек, тип X А.

Многофитилни лампи с удължени фитилници със закръглен преден край, фланкирани с волути. Типът има ясна генетична връзка с метални образци, изразена във връзани и релефни концентрични пръстени по горната повърхност на резервоара и върху дъното, подобно на тези, получени при обработка на метални съдове на струг, богато украсени с релефни изображения отразатели пред дръжката, апликирани глави върху фитилниците, пластично моделирани странични „крила“ и др. Типът е характерен за ранноимператорската епоха¹⁴².

149.

Табл. X. Обр. 149; LXXXIX

Д. 15,6. Ш. 14,1. В. 5. Инв. ном. II.6230

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“).

¹⁴⁰ S. Loeschke. Lampen aus Vindonissa. Zurich, 1919, 28, figs. 1–2; 212–213.

¹⁴¹ D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps in the British Museum, II. Roman Lamps made in Italy. London, 1980, 135.

¹⁴² O. Broneer. Terracotta Lamps. Corinth, 4, 2, Harvard, 1930, 76.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Върху горната повърхност на резервоара два релефни пръстена. Плоски плещи със странични издатъци. Удължени фитилници със закръглен преден край, фланкирани с дегенерирани волути. Върху фитилниците релефни глави на силени. Лентеста дръжка. Пред нея „отражател“ – палмета зад мъжка глава (Аполон?). Лампата частично реставрирана.

Под „крила“: Бронир, № 383, табл. VIII; Перлцвайг, № 16, табл. 2 (първа половина на I в.)

Тип XXIV (лампи 150–153)

Уолтърс, форми 81, 84; Льошке, тип IV; Бронир, тип XXIII; Ивани, тип II; Денов, тип V A; Херес II, тип C; Бейли II, тип B; Гьотерт-Полашек, тип X B; Кузманов, тип XVIII.

Лампи с удължен, закръглен в предния си край фитилник, фланкиран с волути, във вид на релефни пъпки или спирали встрани на плещите и около фитилния отвор. Дискът е много широк, плещите при ранните екземпляри са съвсем тесни, наклонени към диска. Дръжката е дисковидна, канелирана, пробита, моделирана в калъп заедно с лампата.

Типът е италиански. Появява се малко по-късно от лампите с тъпоъгълен фитилник в късноавгустова–раннотибериева епоха и е в употреба до средата на II в.¹⁴³ Лампи №№ 150–151, и особено лампа 150, са типични представители на ранната фаза в развитието на типа, характерна със съвсем тесни, наклонени към центъра на диска плещи с връзани нагъсто тесни пръстени (профили II–III по Льошке). Силно удълженият фитилник на лампа № 150 издава влияние от метален прототип. Лампи №№ 150–152 са изработени от охровобежова глина и са покрити с червено-кафяв до кафяв лак – белези, характерни за производствените центрове в Средна Италия¹⁴⁴. Лампа № 153, изработена от оранжева глина, произхожда от друг район. Най-вероятно тя е копие от метален образец.

150.

Табл. XI. Обр. 150, LXXXVI

Д. 14,4. Ш. 7,6. В. 3,2. Инв. ном. II.3857

Варна, ул. „Македония“ и „А. Каравелов“. Гроб с трупологане, с монета на Клавдий.

Глина: охровобежова. Червено-кафяв лак. Дълбок конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: кантарос с излизаци от него лозови клонки с листа и гроздове. Плещи: Льошке, профил III A. Силно удължен фитилник, фланкиран с волути. Дисковидна дръжка, моделирана в калъп, с широк отвор. Плоско капковидно дъно. Много лека.

Публ.: Тончева, ИИМ Варна, 12, 1961, 32, табл. III, обр. 17.

Под. диск: Менцел, обр. 31₄; Гьотерт-Полашек, № 103, табл. 41.

151.

Табл. XI. Обр. 151, LXXXVIII

Д. – . Ш. 6,3. В. 2,9. Инв. ном. II.5969

Варна, ул. „Одесос“, нова сграда на МВР.

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: орел във фас с глава надясно, държи в клюна си палма на победата, стъпил върху глобус и сноп светкавици (орел = Юпитер). Тесни плещи: Льошке, профил II в. Волутен фитилник, отчупен. Дръжка, отчупена. Слабо конкавно неравно дъно.

Парал. изображение: Льошке, № 330, табл. IV; Менцел, № 129, обр. 2722; Гьотерт-Полашек, № 430, табл. 58, № 478, 780, табл. 58 (Клавдиева епоха).

152.

Табл. XI. Обр. 152, LXXXV, XCIII

Д. 8,9. Ш. 6,5. В. 2,3. Инв. ном. II.725

Глина: охрово-жълта. Следи от кафяв лак. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: Амур (?) в бига в бяг надясно. Наклонени навън плещи: Льошке, профил VIII в. Удължен фитилник с волути на плещите. Дисковидна дръжка с отвор, канелирана, моделирана в калъп заедно с лампата. Дисковидно дъно. Марка: *planta pedis*.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 315, обр. 3₁₄ (I–II в.)

¹⁴³ D. M. Bailey II. Op. cit., 153.

¹⁴⁴ Ibid., 153.

Парал. изображение: Бейли III, обр. 70, № 2388–2389 (40–100 г.)

Под. изображение: Денов, № 329, табл. XXXIX (бига наляво).

153.

Табл. XI. Обр. 153, LXXXVII

Д. 6,8. Ш. 4,4. В. 2,1. Инв. ном. II.759

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“), сграда на МВР

Глина: оранжева. Без покритие. Плосък диск с центриран отвор за масло. Около отвора релефен пръстен и схематизирана розета. Наклонени навън неорнаментирани плещи, отделени от диска с релефен пръстен. Дръжка, отчупена. Удължен закръглен фитилник, фланкиран с релефни волути, реставриран около отвора. Плоско капковидно дъно.

Тип XXV (лампи 154–158)

Льошке, тип V; Бронир, тип XXIV; Ивани, тип VI; Денов, тип VD; Херес II, тип D; Бейли II, тип C; Гьотерт-Полашек, тип XI; Кузманов, тип XIX.

Лампи с удължен фитилник със закръглен преден край и волути на плещите. За разлика от предходния тип, волутите са разположени не встрани, а изцяло върху фитилника и плещите и в повечето случаи нямат ясно изразени релефни краища. Много често в задния си край те са съединени с дъговидна линия. За разлика от предходния тип, плещите са значително по-широки и наклонени навън. Всички лампи от този тип, произхождащи от Италия, са снабдени с дръжка¹⁴⁵. Дъното им е плоско, оградено с връзан или слабо релефен пръстен.

Типът се появява в късната тибериева епоха и има сигурни данни за употребата му до времето на Хадриан¹⁴⁶.

Лампи №№ 154–155 са изработени от типичната за Средна Италия охровобежова глина и са покрити с червеникаво-кафяв лак, идентични по изработка с тези от предходния тип.

Лампа № 154 е типичен представител на най-ранната фаза от развитието на типа (Клавдиево–Флавиева епоха, според аналогии от Трир), докато лампа № 155 може да се датира също по аналогии в края на I – началото на II в.

Лампи №№ 157–158 са почти идентични помежду си, изработени са от светлооранжева глина и произхождат от център извън Италия. Това се доказва и от наличието на лентеста дръжка, нехарактерна за италианските образци.

154.

Табл. XI. Обр. 154.

Д. 8,7. Ш. 6,4. В. 2,4. Инв. ном. II.1077

Горяла. Конкавен гладък диск с тесен центриран отвор за масло. Конвексни плещи: Льошке, профил VIII.a, вариант. Удължен закръглен фитилник с волути около отвора. Дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен.

Парал.: Гьотерт-Полашек, № 600, табл. 67

Под.: Менцел, № 258, обр. 3418.

155.

Табл. XI. Обр. 155.

Д. 9,3. Ш. 6,6. В. 2,3. Инв. ном. II.1150

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Малък конкавен неорнаментиран диск с центриран много тесен отвор за масло, ограден с три връзани пръстена. Широки, слабо конвексни, наклонени навън плещи: Льошке, профил VIII a, вариант. Орнамент: фестони. Удължен закръглен фитилник с единични волути около фитилния отвор. Дисквидна дръжка с отвор. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. В центъра му умбо, оградено с релефен пръстен.

Парал.: Чичикова, ИАИ, 37, 1987, табл. IV, 29

Под.: Бейли III, Q1949, табл. 36 (края на I – началото на II в.).

156.

Табл. XI. Обр. 156.

Д. 8,88,8. Ш. 7,2. В. 3. Инв. ном. II.1103

¹⁴⁵ Ibid., 184.

¹⁴⁶ J. Deneauve. Lampes de Carthage. Paris, 1969, 149; D. M. Bailey. Op. cit., 185.

С. Царевци (Султанци), Варненско. До ж. п. станция.

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск, неорнаментиран с много тесен центриран отвор за масло. Неорнаментирани плещи: Льошке, профил VIII. Слабо удължен закръглен фитилник с дегенерирани единични волути около отвора. Лентеста дръжка. Конкавно неочертано дъно.

Под. волути: Бейли II, № 1337, табл. 74 (друг тип).

157.

Табл. XI. Обр. 157.

Д. 8,7. Ш. 5,6. В. 2,5. Инв. ном. II.888

Варна, ул. „Плиска“.

Глина: светлооранжева. По-тъмнооранжев лак. Конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. В диска релефен пръстен. Конвексни, наклонени навън плещи (профил, близък до VIII по Льошке). Орнамент: двойно очертани ови. Удължен закръглен фитилник с волути. Лентеста дръжка, реставрирана. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

158.

Табл. XI. Обр. 158.

Д. 7,4. Ш. 5,2. В. 2,4. Инв. ном. II.742.

Глина: светлооранжева. Оранжев матов лак. Почти аналогична на 157. По-широка дръжка. Неравно дъно.

Тип XXVI (лампа 159)

Льошке, тип VI; Гьотерт-Полашек, тип XIII

Лампи с удължен закръглен фитилник и волутни пъпки на плещите. Фитилникът е с широка основа, почти триъгълен и с плоска горна повърхност. Пъпките встрани на плещите представляват дегенерирани пластични изображения (животински глави и др.). Плещите са хоризонтални или наклонени към диска, обикновено отговарящи на профили IV–VII по Льошке¹⁴⁷. Дъното е плоско. Лампите по правило са снабдени с дръжка. Типът се появява след първата половина на I в. и е в употреба предимно в Галия до II в.¹⁴⁸

Лампа № 159 по начин на изработка, цвят на глината и качество на лака е представител на италиейски импорт.

159.

Табл. XI. Обр. 159.

Д. – . Ш. 6. В. 2,4. Инв. ном. II.1183

Варна, бул. „Мария Луиза“ („Д. Благоев“) 17.

Глина: светлобежова. Червен блестящ лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с връзан пръстен. Плещи: Льошке профил VI в. Триъгълен фитилник с релефни пъпки в основата на плещите. Плоско дъно. Част от резервоара отчупена.

Парал.: Менцел, 263, Abb. 39; Гьотерт-Полашек, N 617, табл. 67.

Лампи със закръглен фитилник с волути – разни форми

(лампи 160–164)

В тази хетерогенна група са включени лампи, имащи за прототип метални образци с волутни фитилници – лампа № 160 с типичен за металните лампи пластичен „отражател“ и дъно с релефни концентрични кръгове – и особено лампа № 161 с дегенерирани волути и зърна в основата на фитилника, имитиращи метални нитове, както и с характерно за металните лампи дъно със стъпаловидни концентрични релефни пръстени. Лампи №№ 162–164 дават представа за деградацията на лампи с волутни фитилници, при които волутите са се превърнали в релефни дъги.

160.

Табл. XI. Обр. 160, LXXXI, LXXXIX

Д. 8,9. Ш. 6,8. В. 2,9. Инв. ном. II.701

Глина: светлобежова. Червен лак. Дълбок конкавен диск, отчупен около отвора за масло. Из-

¹⁴⁷ K. Goethert-Polaschek. Katalog der römischen Lampen des Rheinischen Landesmuseums Trier. Trierer Grabungen und Forschungen, XV, Mainz am Rhein, 143.

¹⁴⁸ H. Menzel. Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954, 48.

ображение: 22-листна розета. Конвексни плещи с два релефни пръстена. Удължен фитилник с дегенерирали волути – релефни дъги. Пръстеновидна дръжка. Пред нея „отражател“ – лист. Дъното оградено с висок релефен пръстен. В центъра връзан пръстен.

Под.: Бейли, III, Q355, табл. 29.

161.

Табл. XI. Обр. 161.

Д. 15,2. Ш. 11,7. В. 3,7. Инв. II.761

Варна, Гръцка махала.

Блестящ червен лак. Конкавен диск, ограден с връзан и релефен пръстен. Почти целият диск отчупен. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Удължен фитилник с дегенерирали волути, очертани и по долната повърхност на фитилника с релефни линии. Дъното очертано с релефен пръстен. В него стъпаловидно разположени релефни кръгове. Частично реставрирана.

162.

Табл. XI. Обр. 162; ХСII

Д. 6,3. Ш. 4,5. В. 2,3. Инв. ном. II.678

Добруджа

Глина: бежова. Кафяв лак. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с шнуровиден пръстен. Широки, наклонени навън плещи. Орнамент: ови. Масивен закръглен фитилник. С дегенерирали волути – релефни дъги. Плътна езичеста дръжка. Плоско дъно. Марка на дъното – мълния на Зевс.

163.

Табл. XI. Обр. 163.

Д. 8. Ш. 5,4. В. 2,7. Инв. ном. II.4511

Евксиноград. Каменна гробница, с монета на Макрин и Диадумениан.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Малък конкавен неорнаментиран диск с децентриран отвор за масло. Слабо конвексни плещи, неорнаментирани, с два релефни пръстена. Удължен фитилник с дегенерирали волути – дъги. Лентеста дръжка. Тесно конкавно дъно.

164.

Табл. XI. Обр. 164.

Д. 9. Ш. 7. В. 2,7. Инв. ном. II.1109

Глина: светлобежова. Следи от кафяв лак. Конкавен неорнаментиран диск с децентриран отвор за масло. Дискът частично отчупен. Плоски неорнаментирани плещи с релефен пръстен. Закръглен фитилник с дегенерирали волути – релефни дъги. Пръстеновидна дръжка. Дъното оградено с релефен пръстен. В него два връзани пръстена.

Под. фитилник: Бейли III, № Q, 1851, pl. 28 (с наклонени навън плещи)

Фрагменти

165.

Табл. XI. Обр. 165, LXXVI

Д. – . Ш. 7,4. В. – . Инв. ном. II. 2624

Варна.

Глина: черенокафява. Кафяв блестящ лак. Горна половина от резервоар, частично реставрирана. Конкавен диск. Изображение: лъв в ход надясно. Наклонени навътре тесни плещи: Льошке, профил II А.

Тип XXVII

(лампи 166–324)

Льошке, тип VIII; Бронир, тип XXV; Ивани, тип VII; Денов, типове VII–VIII; Херес, тип Е.а–в; Шентлелеки I, тип III в.; Гьотерт-Полашек, тип XIX; Бейли II, типове О–Р; Кузманов, тип XXI.

Лампи с къс закръглен в предната част фитилник, ограден от плещите по различен начин. Основата му е очертана с права, дъговидна или сърцевидна линия, според което се обособяват основните подразделения на типа, приемани от някои автори за отделни типове¹⁴⁹, а от други –

¹⁴⁹ J. Deneauve. Lampes de Carthage ..., 165–207; D. M. Bailey Catalogue of the Lamps ..., 293–335.

за варианти на един тип¹⁵⁰. Ние възприемаме втория начин на деление на основната форма, вземайки предвид голямата близост във формата, профила на плещите, украсата, както и на почти успоредното развитие на посочените подгрупи, обусловено от общия за всички тях италиийски производствен регион.

Типът се разглежда като опростена модификация на групата волутни лампи (типове XXII–XXVI), както по отношение на оформянето на фитилника, така и на профила на плещите. Преобладават сравнително широки конвексни плещи, неорнаментирани или украсени със еднообразен орнамент (ови и по-рядко розети), оградени от диска с един или два връзани пръстена (профили VII–VIII по Льошке. Фитилникът в ранната фаза в развитието на типа е с плоска, слабо повдигната над нивото на плещите и ясно очертана горна повърхност. По-късно той бива очертаван само с връзана линия. По правило най-ранните лампи са без дръжка или са снабдени с дисковидна, канелирана пробита дръжка, моделирана в кальп заедно с лампата (лампи №№ 167, 184, 222). По-късно се появяват пръстеновидни или лентести дръжки. Дъното е плоско, оградено с връзан или по-рядко с релефен пръстен. Няколко лампи от колекцията са подпечатени с марки: *planta pedis*, връзани имена на производители (гръцки), имитирани надписи (ROMANESIS?) или орнаментални марки (клонка). Дисковите изображения в сюжетно и стилово отношение не се различават от тези на волутните лампи. Част от лампите, представители на ранната фаза (Клавдиево–Флавијево време, например лампи №№ 166–168), произхождат от италиийски центрове, откъдето типът води произхода си¹⁵¹. Подпечатените с гръцки марки най-вероятно са представители на гръцки или малоазийски внос. В тези райони типът е особено популярен във II в.¹⁵² Лампите от различни варианти, носещи белези на деградация (неясен профил, малки размери, неправилна форма), както и тези без означена ограничителна линия в основата на фитилника, могат да се считат както за нискокачествен внос, така и за местни подражания, произвеждани в износени или деривативни кальпи. Два подварианта на лампите с ограничен с права линия в основата фитилник (вариант 2) са определени като местни модификации, тъй като при тях се наблюдават влияния и от други групи (метални лампи, гръцки лампи от римската епоха). Една от тези модификации (лампи №№ 196–216) представя продукцията на ателиета от кръга на керамичните центрове около Никополс ад Иструм¹⁵³.

Типът се датира в широки хронологически рамки между втората четвърт на I до края на III в., като най-широко е разпространен във II в. В следващото столетие видимо се усилват белезите на деградация.

Вариант 1. Лампи с къс закръглен фитилник, опиращ до пръстена около диска (лампи 166–181)

Льошке, тип VIII R; Денов, тип VII A; Херес II, тип E.a.; Бейли II, тип O, група II.

Лампите са с предимно неорнаментирани плещи, оградени от диска с два връзани пръстена (профили VIII A–B по Льошке), без дръжки или с дисковидна пробита дръжка, изработена в кальп заедно с лампата (ранна фаза на типа), както с пръстеновидна или лентеста дръжка (късна фаза на типа). Фитилникът е представен в три разновидности:

- а) без странични ограничителни линии на плещите (лампа 166);
- б) с трапецовидна горна повърхност, слабо повдигната над нивото на плещите (лампи 167–179, 181);
- в) трапецовидно очертан с връзани линии фитилник (лампа 180).

¹⁵⁰ S. Loeschcke. Lampen aus Vindonissa ..., 241–243; O. Broneer. Terracotta Lamps ..., 83–87; D. Ivanyi. Die pannonischen Lampen. Dissertationes Pannonicae, 2, 2. Budapest, 1935, 12–13; T. Szentléleky. Ancient Lamps. Amsterdam, 1969, 101–104; G. Heres. Die römischen Bildlampen der Berliner antiken Sammlung. Berlin, 1972, 51–60; K. Goethert-Polaschek. Katalog der römischen Lampen ..., 151–156.

¹⁵¹ J. Brants. Antieke Terra-cotta Lampen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Leiden, 1913, 72; D. M. Bailey. Op. cit., 292.

¹⁵² G. Heres. Die römischen Bildlampen ..., 51; H. Menzel. Antike Lampen..., 50.

¹⁵³ Г. Кузманов. За производството на глинени лампи в Долна Мизия и Тракия (I–IV в.). – Археология, 1–2, 1981, 11–15, обр. 1а–ж.

Подварианти **а** и **б** се датират най-рано в Клавдиево-Флавиево време¹⁵⁴. Подвариант **в** е характерен за III в., като продължава да се произвежда и в късноантичната епоха¹⁵⁵.

Вариант 2. Лампи с къс закръглен фитилник, ограничен с права линия върху плещите (лампи 182–191)

Льошке, тип VIII. L 1–2; Денов, тип VII А; Херес II, тип Е. в.; Бейли II, тип О, група III; тип Р, група I.

С изключение на отбелязаното специфично оформяне на фитилника, лампите от този вариант не се различават по форма и профил от вариант 1, и особено от неговия подвариант **б**. При тях също преобладават плещи с профил VIII А–В по Льошке, както и дръжки в три описани по-горе разновидности: дисковидни, канелирани, моделирани в калъп заедно с лампата; пръстеновидни и лентести. Лампи №№ 186–187 с имитирани марки ROMANESIS (?) произхождат най-вероятно от Книдос, където тази форма, както и марката е много разпространена.

Според оформянето на правата линия в основата на фитилника се разграничават два подварианта:

а) права връзана линия (№№ 182–188);

б) права релефна линия, фланкирана с релефни зърна (лампи №№ 189–191).

Вторият подвариант е най-близък до лампите с фитилник тип **і** по Deneauve, фланкиран с връзани кръгчета в краищата или над правата линия¹⁵⁶. Вариантът се датира между втората половина на I – първата половина на II в.¹⁵⁷

Местни модификации на варианти 1–2

Наред с описаните разновидности на варианти 1–2, които се причисляват към вносната продукция на описаните форми, в колекцията се разграничават две групи, даващи представа за модифицирането на тези варианти под влияние на други типове.

Модификация А. Лампи с метални прототипи (лампи 192–195)

Неорнаментирани лампи с къс закръглен фитилник, ограден от плещите с права шнуровидна линия. Влиянието от метални образци е изразено в оформянето на горната повърхност на резервоара и на дъното посредством концентрични релефни пръстени (имитация на струговани повърхности при метални изделия), както и оформяне на лентеста широка дръжка. Формата е известна освен в територията на Одесос, така и в Томи. Лампа № 193, открита заедно с монета на Антонин Пий¹⁵⁸, определя датировката на тези лампи около средата на II в.

Модификация Б. Лампи тип „Бутово“ (лампи 196–216)

Лампи със сравнително масивен закръглен фитилник, ограничен от плещите с права релефна, често шнуровидна линия. В много случаи фитилникът е фланкиран в основата с релефни центрирани кръгчета. Плещите, явно повлияни от атически форми, са плоски. В много случаи са украсени с растителни мотиви, понякога силно схематизирани. Дъното, за разлика от италианските типове, в повечето случаи е оградено с релефен пръстен. Най-характерния белег на тези лампи е украсата на диска, която не се среща при други типове – схематизирана розета във вид на тройни релефни лъчи с центрирани кръгчета помежду „листата“. Някои от тях са с неорнаментиран диск. Групата принадлежи към т. нар. „долномизийски лампи с къс закръглен фитилник“¹⁵⁹, наречен още тип Бутово¹⁶⁰, произвеждани в ателиета около Никополис ад Иструм

¹⁵⁴ K. Goethert-Polaschek. Op. cit., 151.

¹⁵⁵ D. M. Bailey. Common Italian Lamps. – Papers in Italian Archaeology, I, The Lancaster Seminar. BAR, suppl. ser. 41 (I), 1978, 247.

¹⁵⁶ J. Deneauve. Op. cit., 75, pl. I.

¹⁵⁷ G. Heres. Op. cit., 54.

¹⁵⁸ Г. Тончева. Новооткрити гробници около Одесос. – ИИМ Варна, 15, 1964, 54, обр. 13.

¹⁵⁹ Г. Кузманов. Антични лампи. София, 1992, 76-77, обр. 96-104.

¹⁶⁰ M. Čičikova. Pottery Lamps from Novae (Lower Moesia). – Recherches sur la culture en Mesie et en Thrace (Bulgarie). – IAI,

в III в.¹⁶¹ Откриването им в Одесос поставя въпроса за тяхното производство на неговата територия, където е открит и калъп за същата форма.

Вариант 3

Лампи с къс закръглен фитилник, ограничен от плещите с дълговидна линия

(лампи 217–221)

Льошке, тип VIII К; Денов, тип VII D; Херес II, тип E.d; Кузманов, тип XXI, 3.

Дълговидната линия в основата на фитилника оформя горната му повърхност като кръг (лампи №№ 218–220) или като неправилна елипса (лампи №№ 217, 219, 221). Лампите от колекцията имат конвексни плещи с два или три пръстена около диска (профил VIII по Льошке). Застъпени са всички описани по-горе видове дръжки.

Вариантът е синхронен с предходните два – появява се в I в.¹⁶², но екземплярите от колекцията (с изключение на лампа № 217), произведени в износени калъпи, могат да се датират в следващото столетие.

Вариант 4

Лампи с къс закръглен фитилник, ограден от плещите със сърцевидна линия

(лампи 222–261)

Льошке, тип VIII.H; Иконому, тип XX; Денов, тип VIII; Херес II, тип E.e.; Бейли II, тип Q; Кузманов, тип XXI, 4.

Появата на лампи със сърцевиден фитилник се поставя към края на I в.¹⁶³ Първоначално горната му повърхност е слабо повдигната над нивото на плещите, плоска и с ясно изрязан сърцевиден контур (лампи №№ 222, 226, 240, 246). Той се съчетава с остро профилирани гладки или орнаментирани с ови (по-рядко със зърна) плещи с профил VIII по Льошке. Тези по-ранни лампи са без дръжка или с дисковидна канелирана дръжка, моделирана в калъп заедно с лампата. Те са извънредно леки, тънкостенни. Най-ранни датирани с монети екземпляри от колекцията, принадлежащи към тази първоначална фаза от развитието на типа, са от Хадрианово време (лампа № 226), а други могат да се датират по аналогии в периода Траян–Антонин Пий (лампа 245).

В по-късна фаза – втора половина на II – средата на III в. постепенно се появяват белези на деградация на формата – лампите са по-малки, със заоблен контур, фитилникът е неясно очертан, най-често с връзан контур, дръжките са само пръстеновидни или лентести. Лампите придобиват крушовидна форма. В редица случаи от основата на фитилника излизат виещи се клонки (лампи №№ 236–237, 242, 244, 261). Те се срещат обикновено при лампи с украсени с растителни мотиви плещи¹⁶⁴. Вариантът е разпространен до средата на III в.¹⁶⁵

Вариант 5

Лампи с къс закръглен фитилник без ограничителна линия между фитилника и плещите (лампи 262–317)

В този вариант са включени лампи, почти всички изработени в износени калъпи, при което се е загубила ограничителната линия в основата на фитилника. Вариантът носи всички белези на деградиране на формата, като лампите от късната фаза на вариант 4. Датирани екземпляри от колекцията определят хронологическите рамки на варианта от края на II до началото на IV в.

Вариант 1a

166.

Табл. XII. Обр. 166, LXXVII

Д. 7,1. Ш. 6. В. 2,3. Инв. ном. П.6117

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“), Римска баня.

37,1987, pl. VIII–IX.

¹⁶¹ Б. Сулгов. Антични гробни находки от Великотърновски окръг. – ИОМВТ, IV, 1965, табл. IV, 5. Лампа от този тип, открита с монета на Каракала.

¹⁶² G. Heres. Op. cit., 62.

¹⁶³ Ibid., 63; D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., 336.

¹⁶⁴ D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., type Q, groups VII–VIII, №№ 1385, 1388, pl. 82; №№ 1390, 1394, pl. 83, etc.

¹⁶⁵ G. Heres. Op. cit., 62.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран надясно отвор за масло. Изображение: лаещо куче, наляво. Неорнаментирани плещи: профил VIIв. по Льошке. Без дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Лампата частично реставрирана.

Под. форма: Гьотерт-Полашек, Nr 641, 655, 686, 706, 732, Taf. 70–71

Под. изображение: Херес II, Nr 325, табл. 37; Дженито, № 327, pl. 44.

Вариант 16

167.

Табл. XII. Обр. 167, LXXIII

Д. 8, 9. Ш. 7, 6. В. 3, 5. Инв. ном. II.718

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Дълбок конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: Горгона. Конвексни плещи: профил V Ib. по Льошке. Орнамент: ови. Дисковидна канелирана дръжка, моделирана заедно с лампата. Дъното оградено с релефен и врязан пръстен.

Под. изобр.: Бейли III, № 1897, табл. 33 (втора половина на I в.).

168.

Табл. XII. Обр. 168.

Д. 8,4. Ш. 7,3. В. 2,4. Инв. ном. II.689

Глина: светлобежова. Червен лак. Широк конкавен неорнаментиран диск с два отвора (единият за въздух?). Плещи профил VIIa. вариант, по Loeschke. Орнамент: ови. Дръжка отчупена. Плоско неравно дъно.

Парал.: Гьотерт-Полашек, № 703, 712, табл. 73 (началото на II в.).

169.

Табл. XII. Обр. 169.

Д. 7,3. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.4777

Варна, ул. „В. Друмев“ 48.

Глина: светлооранжева. Червен лак, олющен. Конкавен диск, почти целият отчупен. Конвексни плещи, неорнаментирани, профил VIIв. – вариант по Льошке. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно, оградено с врязан пръстен, частично отчупено. Лека, тънкостенна.

170. Табл. XII. Обр. 170.

Д. 6,7. Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. II.1492

Варна, м. „Чаира“ (сега – кв. „Левски“ в града). Каменна гробница. Заедно с II.1490 и II.1491.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Изображение: розета. Конвексни плещи, неорнаментирани: профил VIII вариант, по Льошке. Пръстеновидна дръжка. Конкавно неочертано дъно.

Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 15, 1964, 52, без илюстр., с монета на Антонин Пий.

171.

Табл. XII. Обр. 171, XCII, LXXXI

Д. 8. Ш. – . В. 2,8. Инв. ном. II.1068

Варна.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Изображение: розета. Наклонени навън плещи: профил VIII вариант по Loeschke. Орнамент: ови. Тясно дъно, оградено с врязан пръстен. Врязана марка H (?).

172.

Табл. XII. Обр. 172.

Д. 9,3. Ш. 7,6. В. 3. Инв. ном. II.3912

Варна. Градска градина. Гроб.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Неорнаментиран, с центриран отвор. Конвексни плещи, неорнаментирани: профил VIII по Loeschke. Без дръжка. Конкавно дъно, оградено с плосък пръстен. Много лека, тънкостенна.

173.

Табл. XII. Обр. 173.

Д. 9,7. Ш. 8,1. В. 3. Инв. ном. II.1062

Варна.

Глина: светлооранжева. Оранжев лак. Диск отчупен. Конвексни неорнаментирани плещи:

профил VIII по Льошке. Плоско дъно, оградено с широк плосък пръстен. Много лека, тънкостенна.

174.

Табл. XII. Обр. 174.

Д. 10. Ш. 8. В. 3,2. Инв. ном. II.1219

Варна. Пазарен площад.

Глина: кафява. Без покритие. Конкавен диск, почти целият отчупен. Тесни конвексни плещи: профил VIIIв., вариант по Льошке. Лентеста дръжка. Конкавно дъно.

175.

Табл. XII. Обр. 175.

Д. 7,4. Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. II.1108.

Варна.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск, почти целият отчупен. Конвексни неорнаментирани плещи: профил VIIIа. по Льошке. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно.

176.

Табл. XIII. Обр. 176, LXXXI

Д. 10. Ш. 8,4. В. 3,7. Инв. ном. II.1311

Варна.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск с тесен центриран отвор за масло. Изображение: 16-листна розета. Конвексни неорнаментирани плещи; профил VIII по Loeschke. Лентеста дръжка. Широко дъно, оградено с плосък пръстен.

177.

Табл. XIII. Обр. 177, LXXXIII

Д. 7,8. Ш. 4,8. В. 1,9. Инв. ном. II.5966

Варна, ул. „Одесос“. Сграда на МВР

Глина: светлочервена. Червен лак. Част от горна половина на лампа. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: седнала фигура наляво. Конвексни неорнаментирани плещи, оградени от диска с врязан пръстен. Част от фитилник, чиято основа опира до пръстена около диска. Пръстеновидна дръжка.

178.

Табл. XIII. Обр. 178.

Д. 6,1. Ш. 4,8. В. 2,4. Инв. II.3940.

Шабла. Зидана гробница под могилен насип.

Глина: светлобежова. Чевенокафяв лак. Конкавен диск, почти целият отчупен. Полегати навън плещи, неорнаментирани, отделени от диска с висок релефен пръстен. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

179.

Табл. XIII. Обр. 179.

Д. 9. Ш. 7,3. В. 3,1. Инв. ном. II.1082

Варна, ул. „Хан Аспарух“.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Слабо конкавен неорнаментиран диск, частично отчупен. Конвексни неорнаментирани плещи, оградени от диска с релефен пръстен. Двойно пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.

Вариант Iв.

180.

Табл. XIII. Обр. 180.

Д. 8,4. Ш. 6,9. В. 2,8. Инв. ном. II.700

Варна. Пазарен площад.

Глина: тухленочервена. Без покритие. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два релефни пръстена. Конвексни плещи. Орнамент: три реда зърна. Трапецовидно очертан фитилник. Дискотвидна канелирана дръжка, с пробит отвор. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

Парал.: Шентлелеки I, №№ 175, 178; Дженито, № 540, pl. 71.

181.

Табл. XIII. Обр. 181.

Д. 7,2. Ш. 6,4. В. 2,7. Инв. ном. II.1120

Варна.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен неорнаментиран диск с малък центриран отвор за масло. Дискът ограден с масивен релефен пръстен. Къс закръглен трапецовидно очертан фитилник. Конвексни широки плещи. Орнамент: три реда зърна. Пръстеновидна дръжка, реставрирана. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен.

Парал.: Дженито, № 535, pl. 71 (с друга дръжка).

Вариант 2а.

182.

Табл. XIII Обр. 182, XCIII, LXXVI

Д. 8,2. Ш. 6,6. В. 2,6. Инв. ном. II.4253

Варна. Трудово поделение край бул. „Владислав Варненчик”, могилен гроб.

Глина: бежова. Червен лак. Дълбок конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: лъв в бяг наляво. Конвексни плещи профил VIII по Льошке, неорнаментирани. Фитилникът очертан в основата с връзана права линия. Над нея три връзани кръгчета. Дисквидна канелирана дръжка, моделирана в калъп заедно с лампата, пробита. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен. Неясна марка *planta pedis*.

Публ.: Мирчев, ИНМ Варна, 5/20/, 1969, 226, обр. 6. В гроб с монета на Антонин Пий.

Изображение: Гьотерт-Полашек, № 118, табл. 39

Прототип: Бейли III, № 1528, табл. 3 (втора половина на I в.).

183.

Табл. XIII Обр. 183

Д. 8,3. Ш. 6,5. В. 2,9. Инв. ном. II.709

Варна. Пазарен площад. Аналогична на № 182. От същия калъп.

184.

Табл. XIII Обр. 184, XCV, LXXIII

Д. 7,7. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.4104

Варна, бул. „Приморски” („Червеноармейски“). Римска баня. Пред свода на шахта в помещение XII.

Глина: оранжева. Червен лак. Конкавен диск, с децентриран отвор за масло. Изображение: Медуза-Горгона. Плоски плещи, оградени от диска с релефен пръстен между два тесни връзани пръстена. Орнамент: връзани кръгчета. Дисквидна канелирана дръжка, моделирана в калъп заедно с лампата, пробита. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен. Марка: „око“.

Под. изображение: Херес II, Nr 551, Taf. 59.

185.

Табл. XIII Обр. 185, LXXVI

Д. 7,7. Ш. 6,36,3. В. 2,7. Инв. ном. II.730

Варна. Пазарен площад.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск с центриран отвор за масло. Изображение: лунен сърп. Плоски плещи, оградени от диска с двоен релефен пръстен. Орнамент: ови. Лентеста дръжка. На дъното два концентрични релефни пръстена.

Публ.: Чичикова, Сб. Шкорпил, 317, фиг. 316 (II–III в.)

Парал.: Бейли III, № 3063, табл. 102 (Траян–Антонин Пий).

186.

Табл. XIII Обр. 186, LXXX

Д. 9,2. Ш. 7,2. В. 2,7. Инв. ном. II.733

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск с тесен центриран отвор за масло. Изображение: петолистна розета със сърцевидни листа. Плещи: профил VIII а по Льошке. Без дръжка. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен. Имитирана връзана марка (ROMANESIS?).

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 315, фиг. 213

Парал.: Бейли III, №№ 2750–2752, табл. 84 (90–130 г., Книдос)

Под.: Шентлелеки I, №№ 152–153а

187.

Табл. XIII Обр. 187, LXXX

Д. 9,2. Ш. 7,2. В. 2,6. Инв. ном. II.3905

Варна. Градска градина. Гроб, заедно с лампи №№ 244–245. Прегоряла. Почти аналогична

на лампа 186. Дискът частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Плещи: профил VIII в. по Льошке. На дъното неясна врязана имитирана марка = 186.

Парал.: Дженито, № 304, pl. 41; Бейли III, № 2782 (първа трета на II в.).

188.

Табл. XIII Обр. 188, LXXIX

Д. 7. Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. II.1217

Варна. Пазарен площад.

Глина: оранжева. По-светлооранжев лак. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: риба. Тесни, наклонени навън неорнаментирани плещи, оградени от диска с два релефни пръстена. Пръстеновидна канелирана пробита дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

Под. изображение: Гьотерт-Полашек, M.212, Nr 717, Taf. 71.

Вариант 2б.

189.

Табл. XIII Обр. 189, LXXVIII

Д. 9. Ш. 7,1. В. 3,3. Инв. ном. II.729

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена, с един релефен помежду им. Децентриран отвор за масло. Изображение: хиена, глождеща череп. Конвексни плещи: профил 9 по Денов. Орнамент: зърна около дръжката, по напречната ос на резервоара и около основата на фитилника. Плътна дисковидна дръжка, канелирана, моделирана в калъп заедно с лампата. Дъното оградено с релефен пръстен.

Изображение: Милтнер, N 171, табл. XI (ранноавгустова епоха).

190. Табл. XIV Обр. 190

Д. 8,4. Ш. 6,8. В. 3. Инв. ном. II.697

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен неорнаментиран диск с тесен центриран отвор за масло. Слабо конвексни плещи, оградена от диска с два релефни пръстена – профил VIII по Льошке. Орнамент: правоъгълни плочки по напречната ос на резервоара, оградени със зърна. Дисковидна канелирана, пробита дръжка, формувана в калъп. Фитилникът отдолу очертан с две двойки врязани линии. Плоско дъно, очертано с релефен пръстен.

191.

Табл. XIV Обр. 191, LXXX

Д. 8,4. Ш. 6,5. В. 3,2. Инв. ном. II.5807

Варна, ул. „Поп Харитон“. Гробница, с монета на Траян.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск с леко децентриран тесен отвор за масло. Изображение: 12-листна розета. Тесни конвексни плещи, оградени от диска с релефен пръстен. Двойно пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.

Публ.: Минчев. ИИМ Варна, 17 (32), 1981, 66, табл. V₄

Под.: Перлцвайг, № 187, табл. 7 (без орнамент в диска, II в.)

Вариант 2, модификация А

192.

Табл. XIV Обр. 192.

Д. 11,8. Ш. 8,7. В. 3,3. Инв. ном. II.2635

Варна. Гроб.

Глина: бежова. Оранжево-червен лак. Конкавен неорнаментиран диск, частично отчупен. Тесни, наклонени навън плещи, оградени с два релефни пръстена от диска, неорнаментирани. Основата на фитилника очертана с един ред насечки. Широка лентеста дръжка. Плоско дъно, оградено с два релефни пръстена, с умбо в центъра. Фитилникът отдолу очертан с две двойки врязани линии.

Парал.: Иконому, № 216, фиг. 98.

193.

Табл. XIV Обр. 193

Д. 9,7. Ш. 7,4. В. 3,1. Инв. ном. II.1389

Варна, кв. „Левски“. Гробница. Заедно с лампа № 228

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен неорнаментиран диск, частично отчупен, с ре-

релефен пръстен по периферията. Наклонени навън неорнаментирани плещи, оградени от диска с релефен пръстен. Основата на фитилника очертана с права релефна линия със зърно зад нея. Широка лентеста дръжка. Дисквидна конкавно дъно с умбо в центъра.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 15, 1964, 54, обр. 13 (с монета на Антонин Пий).

194.

Табл. XIV Обр. 194

Д. 9,1. Ш. 7,2. В. 3,1. Инв. ном. II.1110

Евксиноград.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск с тесен центриран отвор, ограден от три релефни пръстена. Широки конвексни, наклонени навън неорнаментирани плещи, оградени от диска с релефен пръстен. Основата на фитилника обозначена с шнуровидна права линия. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. В центъра му малък релефен пръстен. Фитилникът очертан отдолу с две шнуровидни линии.

195.

Табл. XIV. Обр. 195.

Д. 9. Ш. 8. В. 3,3. Инв. ном. II.1322.

Варна, ул. „Кракра“.

Глина: светложелта. Без покритие. Конкавен диск с центриран отвор за масло, ограден с два релефни пръстена. Широки наклонени навън плещи, отделени от диска с релефен пръстен. Върху тях тънки релефни пръстени. Дисквидна пробита дръжка, частично реставрирана. Дъно оградено с два врязани и два релефни пръстена, с умбо в центъра.

Под.: Иконому, № 791, фиг. 198.

Вариант 2, модификация Б

196.

Табл. XIV. Обр. 196.

Д. 7,5. Ш. 5,2. В. 2,4. Инв. ном. II.1101

Варна.

Глина: бежова. По-тъмен лак. Конкавен неорнаментиран диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Тесни плоски неорнаментирани плещи. Основата на фитилника обозначена с права линия, фланкирана с релефни кръгчета. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно с релефен пръстен.

197.

Табл. XIV. Обр. 197, LXXXIII

Д. 6,8. Ш. 4,9. В. 2,5. Инв. ном. II.1000

Девня. Гроб.

Глина: светложелта. Следи от светлокафяв лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Изображение: схематизирана четирилистна розета („листа“ – двойни релефни линии) с релефни кръгчета между „листата“. Дисквидна, пробита дръжка. Плоски плещи. Орнамент: схематизиран венец. Тясно плоско дъно.

198. Табл. XIV. Обр. 198.

Д. 7,1. Ш. 5,1. В. 2,8. Инв. ном. II.999

Девня. Гроб.

Глина: бежова. Диск, отчупен, ограден с три релефни пръстена. Почти аналогична на 197. Горната повърхност на фитилника повдигната над нивото на плещите.

199.

Табл. XIV. Обр. 199, LXXXIII

Д. 7,1. Ш. 5,7. В. 2,4. Инв. ном. II.707

С. Липник, Русенско.

Глина: белезникава. Кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: схематизирана четирилистна розета с кръгчета между „листата“. Дисквидна дръжка, пробита. Плоски плещи с неясен растителен декор. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът очертан отдолу с две двойни релефни линии.

200.

Табл. XIV. Обр. 200.

Д. 7,3. Ш. 5,9. В. 2,7. Инв. ном. II.3875

Варна, ул. „Македония“ и „А. Каравелов“. Гроб.

Глина: белезникава. Следи от кафяв лак. Аналогична на 199. Основата двойна на фитилника очертани с двойна права линия, над нея ред зърна. Дискът частично реставриран. Орнамент на плещите: зиг-заговидна линия със зърна в триъгълните полета.

201.

Табл. XIV. Обр. 201.

Д. 7,6. Ш. 6. В. 2,6. Инв.ном.П.4225
Варна, кв „Чайка” („Рупи“).

Глина: светлобежова. Следи от червенооранжев лак. Подобна на №№ 199–200. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с три релефни пръстена. Плещи като № 200. Основата на фитилника обозначена с двойна права линия, фланкирана с релефни кръгчета.

202.

Табл. XIV. Обр. 202.

Лява половина на горна част на резервоар и част от фитилник.

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Конкавен диск, ограден с три релефни пръстена. Плещи като 200. Основата на фитилника обозначена с шнуровидна линия, фланкирана с релефни кръгчета. Дисквидна пробита дръжка.

203.

Табл. XV. Обр. 203.

Д. 7,7. Ш. 6. В. 2,3. Инв. ном.П.4460
С. Блъсково, Варненско. Гроб 14

Глина: бежова. Следи от кафяв лак. Конкавен диск, ограден с три релефни пръстена, частично отчупен, с децентриран отвор за масло. Тесни плоски плещи. Орнамент: схематизиран венец. Основата на фитилника обозначена с права шнуровидна линия. Пръстеновидна дръжка. Дъното оградено с два релефни пръстена.

204.

Табл. XV. Обр. 204.

Д. – . Ш. 6,1. В. 2,6. Инв. ном. П.682

Глина: светлобежова. Подобна на №№ 201–202. Дискът отчупен. На плещите неясен орнамент. Основата на фитилника фланкирана с релефни кръгчета. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно, оградено с 3 релефни пръстена. Фитилникът отчупен.

205.

Табл. XV. Обр. 205.

Д. 7,7. Ш. 6,1. В. 2,6. Инв. ном. П.5520
Варна. Римски терми, в канализацията.

Глина: бежова. Следи от червен лак. Аналогична на №№ 201–202. Дискът отчупен. Конкавно дъно.

206.

Табл. XV. Обр. 206.

Д. 7,7. Ш. 5,9. В. 2,6. Инв. ном. П.698
Варна, пазарен площад.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Аналогична на № 202.

207.

Табл. XI. Обр. 207.

Д. 7,9. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. П.1121

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден с три релефни пръстена, частично отчупен. Изображение: схематизирана четирилистна розета. Плоски плещи. Орнамент: виеща се клонка с розети. Широка лентеста дръжка. Дъното оградено с релефен пръстен.

208.

Табл. XV. Обр. 208.

Д. 7,7. Ш. 6. В. 2,4. Инв. ном. П.1124
Балчик.

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Конкавен диск, ограден с три релефни пръстена, частично отчупен. Изображение: схематизирана розета. Плоски плещи с неясен растителен орнамент. В основата на фитилника две големи и две малки центрирани кръгчета. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. В центъра му умбо.

209.

Табл. XV. Обр. 209.

Д. – Ш. 5. В. 3,6. Инв. ном. П.6103

Глина: светлобежова. Следи от по-тъмен лак. Подобна на 198. Конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор. Около диска три релефни пръстена. На плещите неясен орнамент. Основата на фитилника означена с права релефна и над нея шнуровидна линия. Дискосвидна дръжка, частично отчупена. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

210.

Табл. XV. Обр. 210.

Д. 8,2. Ш. 6,2. В. 2,5. Инв. ном. П.5195

Варна. Римски терми, префурниум.

Глина: светлобежова. Следи от кафяв лак. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с три релефни пръстена, средният шнуровиден. Децентриран отвор за масло. Плоски плещи с неясен зиг-заговиден орнамент. Основата на фитилника фланкирана с кръгчета. Пръстеновидна дръжка. Тясно дъно, оградено с неясни пръстени.

211.

Табл. XV. Обр. 211.

Д. 7,1. Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. П.3682

Варна, ул. „Д-р Пискулюев” („Ал. Стамболийски“). Гроб.

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Подобна на № 198. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с три релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Лентеста дръжка. Пръстеновидно дъно. Фитилникът очертан отдолу с две двойни релефни линии.

212.

Табл. XV. Обр. 212.

Д. 7,2. Ш. 5,1. В. 2,4. Инв. ном. П.1091

Глина: светлобежова. Следи от кафяв лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Широки конвексни с неясен растителен орнамент. Удължен фитилник, ограден с две релефни прави линии в основата. Плътна езичеста дръжка. Плоско дъно.

213.

Табл. XV. Обр. 213.

Д. 7,4. Ш. 5,9. В. 3,1. Инв. ном. П.694

Глина: светлобежова. Без покритие. Диск, отчупен, ограден с два релефни шнура. Плоски плещи. Орнамент: виещи се клонки с гроздове. Основата на фитилника обозначена с права релефна линия, зад нея един ред зърна. Хоризонтална дръжка. Пръстеновидно дъно.

214.

Табл. XV. Обр. 214.

Д. 6,7. Ш. 5,5. В. 2,2. Инв. ном. П.1313

Варна.

Глина: светлобежова. Следи от кафяв лак. Подобна на № 201–202. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена, външният шнуровиден. Центриран отвор за масло. Плоски плещи. Орнамент: зиг-заговидна линия с центрирани кръгчета в триъгълните полета. Лентеста дръжка. На дъното три релефни пръстена. Фитилникът очертан отдолу с две двойни релефни линии.

215.

Табл. XV. Обр. 215.

Д. – Ш. 6. В. 3. Инв. ном. П.1067

С. Кранево (Екрене), Добричко.

Глина: светлобежова. Следи от по-тъмен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Изображение: петолистна схематизирана розета с центрирани кръгчета между „листата“. Плоски неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно, оградено с релефен пръстен.

216.

Табл. XV. Обр. 216.

Д. 7,2. Ш. 5, 8. В. 3. Инв. ном. П.1066

Девня.

Глина: светлобежова. Диск, отчупен, ограден с два релефни пръстена. Плоски плещи. Орнамент: розети. Пръстеновидна канелирана дръжка. Грубо оформено пръстеновидно дъно.

Вариант 3.

217.

Табл. XV. Обр. 217.

Д. 8,5. Ш. 6,5. В. 3,6. Инв. ном. II.1100

Евксиноград.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Диск, отчупен, ограден с три релефни пръстена. Конвексни неорнаментирани плещи. Дисковидна пробита дръжка. Около дъното врязани пръстени.

218.

Табл. XV. Обр. 218, LXXIX

Д. 8,4. Ш. 7,1. В. 2,7. Инв. ном. II.723

Варна, ул. „Батак“

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: раковина. Конвексни неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Плоско дъно, оградено с плосък релефен пръстен.

219.

Табл. XVI. Обр. 219, CXII

Д. 6,2. Ш. 5,2. В. 2,1. Инв. ном. II.3832

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) и ул. „Колони“, бл. Б.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, отчупен, ограден с три врязани пръстена. Конвексни неорнаментирани плещи: профил VIII по Льошке. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка: TEIMOΘEOY в два реда, врязана в *tabula ansata*.

220.

Табл. XVI. Обр. 220.

Д. 6,5. Ш. 5. В. 2,5. Инв. ном. II.1098

Варна, кв. Владиславово.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен шнуровиден пръстен. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Основата на фитилника фланкирана с релефни зърна. Двойно пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.

221.

Табл. XVI. Обр. 221.

Д. 8,6. Ш. 7,3. В. 2,7. Инв. ном. II.1165

Варна.

Глина; светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Долу в диска отвор за въздух. Неясен релефен пръстен, отделящ диска от плещите. Слабо конвексни неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка, отчупена. Конкавно дъно, оградено с врязан пръстен.

Вариант 4

222.

Табл. XVI. Обр. 22, LXXIII

Д. 10,4. Ш. 8,9. В. 3,7. Инв. ном. II.715

Варна.

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: лъв, нападащ гола човешка фигура. Тесни плещи: профил VIII.в. по Льошке. Орнамент: ови. Дисковидна канелирана дръжка в калъп. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

223.

Табл. XVI. Обр. 223, LXXIII, XCII

Д. 6,9. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. II.1104

Варна.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: Нереида върху Хипокамп. Слабо конвексни плещи: профил VIII вариант, по Loeschke. Орнамент: розети и листа. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка: Y

Парал.: Иконому, № 488, фиг. 125 (II–III в.). Изображение: Менцел, № 203, обр. 3224.

224.

Табл. XVI. Обр. 224, LXXIII

Д. 8,5. Ш. 6,7. В. 2,5. Инв. ном. II.6122

Варна, м. „Тополите“, разсадник на „Паркстрой“.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: две човешки фигури. Тесни плещи. Орнамент: ови. Двойно пръстеновидна дръжка. Неравно неочертано дъно.

225.

Табл. XVI. Обр. 225, LXXV

Д. – . Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. П.3704

Каварна, пристанище.

Глина: оранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с двоен релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: гладиатор–секатор в ход надясно. Конвексни плещи. Орнамент: розети и листа = № 223. Пръстеновидна дръжка. Плоско неочертано дъно. Фитилникът отчупен.

Парал.: Иконому, № 522, фиг. 127 (II–III в.)

226.

Табл. XVI. Обр. 226, ХСII, LXXVII

Д. 8,7. Ш. 7,3. В. 2,6. Инв. ном. П.4257

Варна, Трудово поделение край бул. „Владислав Варненчик“, в могилен гроб.

Глина: светлобежова. Горял лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: глиган наляво. Тесни плоски плещи. Орнамент: ови. Без дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка: РОУФОУ в два реда.

Публ.: Мирчев. ИНМ Варна, 5/20/, 1969, 230, обр. 10 (в гроб с монета на Хадриан)

Диск: Бейли III, № Q2831, табл. 88 (II в.)

227.

Табл. XVI. Обр. 227, LXXVII, ХСIII

Д. 8,7. Ш. 7,1. В. 2,8. Инв. ном. П.4108

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня, помещение X.

Глина: бежова. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: хищник, нападащ сърна (?). Конвексни плещи с профил VIII в вариант по Лъошке. Орнамент: ови. Предният край на фитилника реставриран. Дискосвидна канелирана дръжка, пробита, моделирана в калъп. Плоско дъно, оградено с широк плосък пръстен.

228.

Табл. XVI. Обр. 228.

Д. 8,1. Ш. 6,6. В. 2,7. Инв. ном. П.1390

Варна, кв. „Левски“, гробница. Заедно с 328 и П.1389.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с три релефни пръстена. Изображение: бик надясно. Плоски плещи. Дискосвидна пробита дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 15, 1964, 55, обр. 13 (заедно с монета на Антонин Пий)

Изображение: Иконому, № 441, фиг. 124 (II–III в.)

229.

Табл. XVI. Обр. 229, LXXVII

Д. 7,7. Ш. 6,7. В. 2,9. Инв. ном. П.5828

Курорт „Св. Св. Константин и Елена“ („Дружба“), м. „Санаториума“, в гроб.

Глина: розова. Следи от червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Изображение: бик надясно. Тесни, слабо наклонени навън плещи, неорнаментирани. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

230.

Табл. XVI. Обр. 230, LXXVII

Д. 7,8. Ш. 6,4. В. 2,9. Инв. ном. П.3423

Варна, м. „Карантината“.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, почти целия отчупен, ограден с врязан пръстен. Изображение: бик надясно. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка: три клонки. Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 8, 1951, 105, обр. 157.

231.

Табл. XVII. Обр. 231, LXXVII, ХСIII

Д. 9,1. Ш. 7,5. В. 3,8. Инв. ном. II.1995

С. Горичане, Шабленско. Гробница.

Глина: бежово-розова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен между два връзани. Изображение: елен. Тесни плещи: профил VII.a по Льошке. Орнамент: ови. Дисковидна канелирана, моделирана в калъп дръжка, пробита. Плоско дъно с връзан околоръстен пръстен.

Под. изображение: Бейли III, № Q1669, 1706–1707, табл. 14 (първа половина на III в. – Картаген), Q2641, табл. 72; Гьотерт-Полашек № 219, 239, табл. 38; 518, табл. 59 (с волутни фитилници).

232.

Д. 6,5. Ш. 5,7. В. 2,4. Инв. ном. II.704

Табл. XVII. Обр. 232, LXXVII

Глина: светлооранжева. Червен лак на петна. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Изображение: козел надясно. Тесни плещи. Орнамент: ови. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.

233.

Д. 5,8. Ш. 5,8. В. 1,8. Инв. ном. II.4009

Табл. XVII. Обр. 233, LXXVIII

Варна. ул. 8 ноември, светилище над Римска баня. Заедно с II.4017

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв лак. Горна половина на резервоар с дръжка. Отчупен фитилник. Конкавен диск, ограден с два връзани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: орел във фас, с глава надясно. Конвексни неорнаментирани плещи: профил VIII.v. по Льошке. Около основата на фитилника виещи се клонки. Пръстеновидна дръжка.

234.

Табл. XVII. Обр. 234, LXXVIII

Д. 6,7. Ш. 5,7. В. 2,7. Инв. ном. II.1491

Варна, кв. Левски, каменна гробница. Заедно с II.1490 = 253; II.1492 = 170

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Аналогична на № 233. Около основата на фитилника виещи се клонки. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Дискът отчупен частично. Изображение: като № 233 (запазена подставка на орел).

Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 15, 1964, 52, без илюстрация (с монета на Антонин Пий).

235.

Табл. XVII. Обр. 235, LXXIX

Д. 8,7. Ш. 7,2. В. 2,9. Инв. ном. II.3522

Балчик, м. Тузлата. Гроб.

Глина: прегоряла. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, между два връзани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: петел кълве грозд. Тесни плещи с гроздове по напречната ос на резервоара. В основата на фитилника зърна и кръгчета. Дисковидна канелирана пробита дръжка. Дъно, очертано от връзан и релефен пръстен. Фитилникът очертан отдолу с две двойни връзани линии.

Публ. Тончева. ИИМ Варна, 9, 1953, 119, обр. 143.

236.

Табл. XVII. Обр. 236, LXXIX

Д. 7. Ш. 6,1. В. 2,9. Инв. ном. II.3853

Варна, ул. „Плевен“.

Глина: светлорозова. Следи от червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с двоен релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: петел надясно. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна канелирана дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Лампата лепена.

Под. изображение: Heres II, № 61, табл. 10 (тъпогълен фитилник с волути), Goethert-Polasek № 138, 263, Taf. 40 (с тъпогълен фитилник с волути).

237.

Табл. XVII. Обр. 237, LXXIX

Д. 8,9. Ш. 7,4. В. 3,4. Инв. ном. II.4930

Варна, пазарен площад. Гроб.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с връзан и релефен пръс-

тен. Децентриран отвор за масло и отвор за въздух. Изображение: раковина. Широки конвексни плещи. Орнамент: ови. Лентеста дръжка. Конкавно дъно с марка: 18-листна розета (*sic!*).

238.

Табл. XVII. Обр. 238, LXXIX

Д. 8,7. Ш. 7,5. В. 3,1. Инв. ном. II.692

Добруджа.

Глина: сива. Горял лак. Конкавен диск, ограден с врязан пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: раковина. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Неравно дъно.

239.

Табл. XVII. Обр. 239, LXXIX

Д. 7,2. Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. II.1216

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлобежова. Следи от по-тъмен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два врязани пръстена. Изображение: палмета (?). Плоски неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Слабо конкавно дъно.

240.

Табл. XVII. Обр. 240, LXXXI

Д. 5,1. Ш. 3,2; В. 0,7. Инв. ном. II.6125

Фрагмент от резервоар и фитилник.

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня.

Глина: оранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни и един врязан пръстен. Малък центриран отвор за масло. Изображение: 16-листна розета. Тесни конвексни плещи: профил VIII.в. по Льошке. Неорнаментирани. Пластично оформен фитилник. Много лека, тънкостенна.

Парал.: Бейли III, № 2747, табл. 84 (80–150 г. – о. Книдос).

241. Табл. XVII. Обр. 241.

Д. 6,9. Ш. 6,2. В. 2,5. Инв. ном. II.4313

Варна. Трудово поделение край бул. „Владислав Варненчик“, гроб.

Глина: светлобежова. Кафяв прегорял лак. Конкавен диск, почти целият отчупен, ограден с два релефни пръстена. Изображение: розета. Конвексни неорнаментирани плещи: профил VIII.в. по Loeschke. От основата на фитилника излизат виещи се клонки върху плещите. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Тънкостенна, лека.

Под.: Иконому, № 529, фиг. 128; 532, фиг. 129 (II–III в.)

242.

Табл. XVII. Обр. 242.

Д. 6,7. Ш. 5,8. В. 2,3. Инв. ном. II.1105

Балчик. Гробница.

Глина: бежова. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с врязан пръстен. Изображение: розета. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

243.

Табл. XVII. Обр. 243.

Д. 7,1. Ш. 5,8. В. 2,4. Инв. ном. II.677

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Изображение: кратер с плодове. Конвексни неорнаментирани плещи, оградени от диска с два неясни релефни пръстена. Пръстеновидна дръжка. Плоско неочертано дъно.

Под.: Иконому, № 346, фиг. 121 (II–III в.); Бернхард, № 300, tab. LXXXII.

244.

Табл. XVII. Обр. 244.

Д. 8. Ш. 6,7. В. 2,8. Инв. ном. II.3904

Варна, Градска градина. Гроб, заедно с II.3905; II.3906 = 245

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, неорнаментиран, с малък центриран отвор. Слабо конвексни, наклонени навън плещи: профил V по Льошке, неорнаментирани. От основата на фитилника виещи се клонки върху плещите. Без дръжка. Широко плоско дъно.

245. Табл. XVIII. Обр. 245.
Д. 10,2. Ш. 8,8. В. 4,7. Инв. ном. II.3906
Варна, Градска градина. Гроб, заедно с 244, II.3905
Глина: светлобежова. Кафяв лак. Малък конкавен, неорнаментиран диск, почти целият отчупен, ограден с широк външен и тесен вътрешен релефни пръстени. Много широки, конвексни плещи. Орнамент: пет реда зърна. Пластично оформен фитилник. Дискovidна канелирана дръжка в калъп, пробита. Плоско дъно, оградено с широк плосък пръстен.
Парал.: Шентлелеки I, № 146; Бейли III, № 3090, pl. 104 (Траян–Антонин Пий); Дженито, № 407, pl. 55.
Плещи: Херес II, Nr 309, Taf. 35; Перлцвайг, No 124, pl. 5 (втора половина на I в.)
246. Табл. XVIII. Обр. 246.
Д. 8,8. Ш. 7,2. В. 2,9. Инв. ном. II.703
Девня.
Глина: бежова. Червен лак. Дълбок конкавен неорнаментиран диск с тесен центриран отвор за масло. Тесни, наклонени навън плещи, профил VII в. по Льошке. Орнамент: ови. Пластично оформен фитилник. Дискovidна дръжка, реставрирана. Плоско дъно, оградено с широк релефен пръстен.
Под.: Менцел, Nr 281, Abb. 443; Nr 285, Abb. 44, 6; Иконому, № 217, fig. 99.
247. Табл. XVIII. Обр. 247.
Д. 6,1. Ш. 5,2. В. 2. Инв. ном. II.1212
Девня.
Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен неорнаментиран диск с тесен центриран отвор за масло, ограден с два врязани пръстена. Конвексни неорнаментирани плещи: профил VIII по Льошке. Осукана пръстеновидна дръжка. Широко дъно, оградено с врязан пръстен.
248. Табл. XVIII. Обр. 248.
Д. 7,7. Ш. 6,5. В. 3,2. Инв. ном. II.5601
Варна, кв. Галата, ул. „Панорама“ 3. Гроб.
Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен неорнаментиран диск с центриран тесен отвор за масло. Конвексни неорнаментирани плещи, оградени от диска с врязан пръстен. Дръжка, отчупена. Плоско дъно оградено с врязан пръстен.
249. Табл. XVIII. Обр. 249.
Д. 9,2. Ш. 6,7. В. 2,6. Инв. ном. II.5976
Девня. Могилен гроб.
Глина: бежова. Червен лак. Конкавен диск, ограден с широк релефен пръстен. Неорнаментиран. Децентриран отвор за масло. Широки конвексни плещи с неясен растителен орнамент (виещи се клонки?). Двойно пръстеновидна дръжка. Широко плоско дъно.
250. Табл. XVIII. Обр. 250.
Д. 7,1. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.708
Варна. ул. „Преслав“, Адмиралтейство.
Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск, почти целият отчупен, ограден с релефен пръстен. Конвексни неорнаментирани плещи профил VIII В по Льошке. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно, оградено с врязан пръстен.
251. Табл. XVIII. Обр. 251.
Д. 7. Ш. 6,2. В. 2,4. Инв. ном.
Глина: бежова. Следи от по-тъмен лак. Конкавен диск, частично реставриран, с децентриран отвор за масло. Конвексни плещи профил VIII В по Льошке. Неясен растителен орнамент. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.
252. Табл. XVIII. Обр. 252.

- Д. 6,9. Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. II.1107
 Гр. Долни Чифлик, Варненско.
 Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, отчупен, ограден с релефен пръстен. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с широк плосък пръстен и два врязани пръстена.
 253. Табл. XVIII. Обр. 253.
- Д. 7. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.1490
 Варна, кв. Левски. Гроб. Заедно с II.1492 = 170
 Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, отчупен, ограден с два врязани пръстена. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с два врязани пръстена.
 Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 15, 1964, 51, без илюстр., с монета на Антонин Пий.
 254. Табл. XVIII. Обр. 254, ХСII
- Д. 6,8. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.4590
 Дъно с два врязани и един релефен пръстен. Марка, врязана: ... ΕΛΕΣΕΙ/ΝΟΥ в два реда.
 Публ.: Чичикова, Сб. Шкорпил, 311, фиг. 13
 Под. очертани фитилници: Гьотерт-Полашек, Nr 664, 666, 676, 699, 700, Taf. 75–76.
 255. Табл. XVIII. Обр. 255.
- Д. 7,5. Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. II.4495
 С. Аксаково, Варненско. Гроб.
 Глина: светлооранжева. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, почти изцяло отчупен, ограден с врязан пръстен. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.
 256. Табл. XVIII. Обр. 256.
- Д. 6,6. Ш. 5,5. В. 2,3. Инв. ном. 1125
 С. Падина (Копухчи, Копусчий), Варненско.
 Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен, плосък диск, ограден с врязан пръстен. Много широк фитилен отвор. Конвексни плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.
 257. Табл. XVIII. Обр. 257, ХСII
- Д. 7,8. Ш. 6,8. В. 2,7. Инв. ном. II.5374
 Варна. Римски терми. Втори тепидарий.
 Глина: светлокафява. Кафяв лак. Гънкостенна, много лека. Конкавен диск, почти изцяло отчупен, ограден с релефен пръстен. Тесни плещи. Орнамент: ови. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с широк пръстен. Марка ΘΕΟΔΟ / ΡΟΥ.
 258. Табл. XVIII. Обр. 258, ХСII
- Д. 9,3. Ш. 8. В. 2,9. Инв. ном. II.684
 Глина: оранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен между два врязани пръстена. Плещи: Льошке, профил VIIb. Тесен централен отвор за масло с отвор за въздух пред него. Фитилникът ограничен с релефна линия. Лентовидна дръжка. Широко дъно, оградено с два врязани и един релефен пръстен. Врязана марка ΕΛΕΣΕΙ / ΝΟΥ, в два реда.
 Под. Гьотерт-Полашек, Nr 664, 676, 699, 700, Taf. 75–76.
 259. Табл. XIX. Обр. 259.
- Д. 8. Ш. 6,6. В. 2,7. Инв. ном. II.1106
 С. Осеново, Варненско.
 Глина: светлокафява. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с врязан пръстен. Конвексни неорнаментирани плещи. Дръжка, отчупена. Неравно дъно.
 260. Табл. XIX. Обр. 260.

Д. – . Ш. 6,5. В. 2,7. Инв. ном. II.1087

Девня. Гроб.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен неорнаментиран диск, отчупен около отвора за масло. Долу отвор за въздух. Конвексни неорнаментирани плещи. От основата на фитилника излизат виещи се клонки на плещите. Лентеста дръжка. Конкавно, неочертано дъно.

261.

Табл. XIX. Обр. 261.

Д. 8,8 Ш. 7,3. В. 2,9. Инв. ном. II.6110

Девня. Колектор Б.

Глина: кафява. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два връзани пръстена. Долу отвор за въздух. Тесни конвексни плещи. Дръжка отчупена. Плоско дъно.

Вариант 5

262.

Табл. XIX. Обр. 262.

Д. 8,1. Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. II.714

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен неорнаментиран диск с центриран тесен отвор за масло. Слабо конвексни широки плещи, оградени от диска с релефен пръстен. Орнамент: ови. Пръстеновидна осукана дръжка. Слабо конкавно дъно, оградено с връзан пръстен.

263.

Табл. XIX. Обр. 263.

Д. 6,9. Ш. 5,7. В. 2,8. Инв. ном. II.737

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: обърнато – детето Херкулес, удушавашо змии. Конвексни гладки плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско неочертано дъно.

Парал. изображение: Гьотерт-Полашек, Nr 343–344, 365, Taf. 46 (M.61).

264.

Табл. XIX. Обр. 264, LXXII

Д. 9. Ш. 5,2. В. 3,3. Инв. ном. II.1070

Варна. Морски бряг.

Горяла. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Изображение: Амур наляво. Конвексни неорнаментирани плещи. В основата на фитилника малък отвор за въздух. Дискovidна канелирана дръжка с недовършен отвор. Дъно, отчупено.

265.

Табл. XIX. Обр. 265, LXXIII

Д. 7,3. Ш. 5,9. В. 2,5. Инв. ном. II.735

Варна, ул. „Плевен“.

Глина: светлобежова. Светлокафяв лак. Конкавен диск, ограден с връзан пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: кръгъл олтар с правоъгълна профилирана база. Отгоре жертвен огън. Гладки конвексни плещи. Дискovidна канелирана пробита дръжка. Слабо конкавно дъно.

Парал.: Дженито, № 401, табл. 54; Бейли, Сиди Кербиш III, 2985, N 323, обр. 7.

Под. изображение: Гьотерт-Полашек, М. 84, № 225, табл. 30 (друг тип лампа).

266.

Табл. XIX. Обр. 266, LXXVI

Д. 7,1. Ш. 5,9. В. 2,5. Инв. ном. II.4520

Варна, Пазарен площад. Шахтов гроб.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два връзани пръстена. Изображение: частично отчупено – рог на изобилие или кратер с плодове (?). Конвексни неорнаментирани плещи: профил VIII по Льошке. Дръжка, отчупена. Неравно дъно.

Парал. изображение: Иконому, обр. 35.

267.

Табл. XIV. Обр. 267, LXXVII

Д. 7,8. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.5237

Варна. Римски терми. Външна западна галерия.

Глина: тухленочервена. Червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: бик надясно. Тесни, слабо конвексни плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Плоско неочертано дъно.

Парал. изображение: Иконому, N 245, обр. 107.

Под. изображение: Льошке, N 499; Херес II, N 326, табл. 37; N 391, табл. 43.

268.

Табл. XIX. Обр. 268, LXXVII

Д. 7,3. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.736

Варна, ул. „Колони“ („6-ти септември“). Гроб.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: неясно – бик (?) надясно. Неорнаментирани слабо конвексни плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.

269.

Табл. XIX. Обр. 269.

Д. 7,7. Ш. 6,3. В. 2,6. Инв. ном. II.6218

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня.

Глина: сива. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Неясно изображение: куче(?) надясно. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка с канелюра. Дъно оградено с два релефни пръстена.

Публ.: Минчев. ИИМ- Варна, 19 (34), 1993, 10, табл. IV 4а–б; VI 2 (II–III в.)

270.

Табл. XIX. Обр. 270.

Д. 7,5. Ш. 6,7. В. 2,7. Инв. ном. II.911

Варна, ул. „Г. Петров“. Шахтова гробница. Заедно с 493.

Глина: светложелта. Кафявочервен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Неясно изображение на животно (елен?) наляво. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Неравно дъно.

271.

Табл. XIX. Обр. 271, LXXVIII

Д. 6,8. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. II.710

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: орел върху подставка. Конвексни гладки плещи: профил VIII по Льошке. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Деформирана.

272.

Табл. XIX. Обр. 272.

Д. 7,2. Ш. 5,9. В. 2,5. Инв. ном. II.2634

Варна, Пазарен площад.

Глина: сива, със слюда. Без покритие. Конкавен диск, ограден с неясен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: орел. Слабо конвексни плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.

273.

Табл. XIX. Обр. 273, LXXVIII

Д. 9,2. Ш. 6,3. В. 3,2. Инв. ном. II.699

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с масивен релефен пръстен. (Два пръстена, слети). Децентриран отвор за масло. Изображение: обърнато – паун във фас, с глава наляво. Наклонени навън конвексни неорнаментирани плещи. Удължен фитилник. Лентеста дръжка. Конкавно капковидно дъно, оградено с релефен пръстен.

Валдхауер, N 389, табл. XXVIII; Бейли III, Q2728, обр. 99

274.

Табл. XX. Обр. 274, LXXVIII

Д. 6,4. Ш. 5,6. В. 2,3. Инв. ном. II.3822

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) и ул. „Колони“.

Глина: бежова. Червен лак. Конкавен диск, ограден с три релефни пръстена. Децентриран

отвор за масло. Изображение: птица с разперени криле, кацнала на клонка, надясно. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Дъно, оградено с врязан пръстен. Неясна марка *planta pedis*.

Парал. Изображение: Льошке, Nr 526, 531, табл. XIV; Иконому, № 252, fig. 111; Денов, № 522, pl. L; Херес II, Nr 79, Taf. 12; Бейли III, Q2362, обр. 102, 2420, 2421, 2424; Гьотерт-Полашек, Nr 427, Taf. 60 (M. 204); III, 2 N 496 XIV; N 866.

275.

Табл. XX. Обр. 275, LXXVIII

Д. 7. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.1099

Варна.

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Изображение: птичка върху клонка (запазена само част от клонката). Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Неравно дъно.

276.

Табл. XX. Обр. 276, LXXIX

Д. 6,5. Ш. 5. В. 2,6. Инв. ном. II.1116

Варна, ул. „Плевен“

Глина: оранжева. Конкавен диск, ограден с неясен пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: неясно – раковина (?). Конвексни неорнаментирани плещи. Удължен фитилник. Форма като 269, 273. Дръжка, лентеста, отчупена. Неравно дъно, оградено с релефен пръстен.

Под. изобр. Бейли III, Q2885, обр. 110. Гьотерт-Полашек, N 101, M 230.

277.

Табл. XX. Обр. 277, LXXX

Д. 6,9. Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. II.726

Варна, ул. „Мусала“.

Глина: светлооранжева. Червен лак на петна. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: лозова клонка с грозд. Слабо конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с два врязани пръстена.

Под. изображение: Бейли III, Q3101, табл. 104.

278.

Табл. XX. Обр. 278.

Д. 7,2. Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. II.690

Варна, ул. „Д-р Пискулюев“ („Ал. Стамболийски“) и „Бенковски“.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Аналогична на 277. Отвора за масло отдясно. Дъното неочертано (по-износен калъп).

279.

Табл. XX. Обр. 279.

Д. 7. Ш. 5,8. В. 2,5. Инв. ном. II.2636

Варна. Гроб.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Аналогична на 277 – 278. Отвор за масло отдясно. Дъното неочертано.

280.

Табл. XX. Обр. 280.

Д. 7. Ш. 5,4. В. 2,7. Инв. ном. II.1074

Варна.

Глина: червено-кафява. Без покритие. Аналогична на 278–279. Канелирана дръжка.

281.

Табл. XX. Обр. 281.

Д. 9,3. Ш. 7,1. В. 3. Инв. ном. II.4245

Варна, ул. „Ат. Георгиев“ 53.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два релефни неясни пръстена. Децентриран отвор за масло, под него отвор за въздух. Изображение: многолистна розета. Конвексни неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

282.

Табл. XX. Обр. 282.

Д. 7,8. Ш. 6,4. В. 2,9. Инв. ном. II.1118

Добруджа

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск с центриран отвор за масло. Изображение: неясно – многолистна розета. Лентеста канелирана дръжка. Конкавно дъно.

283.

Табл. XX. Обр. 283.

Д. 8,5. Ш. 6,7. В. 2,8. Инв. ном. II.894

Варна, ул. Христо Ботев, срещу Полиграфическия комбинат. Каменна гробница, с монета на Юлия Домна и Константин Велики.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: неясно. Конвексни неорнаментирани плещи. Дисковидна дръжка с отвор. Дъно, оградено с врязан пръстен.

284.

Табл. XX. Обр. 284.

Д. 8,3. Ш. 6,6. В. 2,9. Инв. ном. II.5558

Варна. Римски терми.

Глина: тъмнобежова. Кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два неясни релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Под него отвор за въздух. Изображение: многолистна розета. Лентеста дръжка като 281. Дъно, оградено с релефен пръстен.

285.

Табл. XX. Обр. 285, LXXIV

Д. 8,1. Ш. 6,6. В. 2,8. Инв. ном. II.4254

Варна. Трудово поделение край бул. „Владислав Варненчик”, могилен гроб.

Глина: горяла. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, почти отчупен. Част от релефно изображение. Конвексни плещи. Орнамент: розети и гроздове. Дръжка отчупена. Плоско неочертано дъно.

Публ. Мирчев, ИНМ – Варна, 5 (20), 1969, 224, обр. 3.

286.

Табл. XX. Обр. 286.

Д. 6,6. Ш. 5,9. В. 2,5. Инв. ном. II.1119

Варна.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден с неясен релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Неясно изображение. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно неочертано дъно.

287.

Табл. X. Обр. 287.

Д. 8,1. Ш. 6,9. В. 2,3. Инв. ном. II.695

Варна, ул. „Шопска“

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Пръстеновидна осукана дръжка. Конкавно неочертано дъно.

288.

Табл. XX. Обр. 288.

Д. 7,7. Ш. 6. В. 2. Инв. ном. II.266

Варна, бул. „Хр. Ботев“ („Тракцията“)

Глина: червено-кафява. Тъмнокафяв лак. Конкавен диск, частично отчупен, с центриран отвор за масло. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неочертано дъно. Част от фитилника отчупена.

289.

Табл. XXI. Обр. 289.

Д. 7. Ш. 6,4. В. 2,7. Инв. ном. II.1063

Варна.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с неясен пръстен. Конвексни неорнаментирани плещи. Дисковидна канелирана дръжка. Дъно, оградено с врязан пръстен. Лепена.

290.

Табл. XXI. Обр. 290.

Д. 8,4. Ш. 7. В. 2,9. Инв. ном. II.1071

- Варна. Гроб.
Глина: светлооранжева. Без покритие. Форма като 289. На плещите неясен орнамент. Лепена.
291. Табл. XXI. Обр. 291.
Д. 7,3. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.1312
Варна.
Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два релефни пръстена. Неорнаментиран. Слабо конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.
292. Табл. XXI. Обр. 292.
Д. 7,2. Ш. 5,9. В. 2,5. Инв. ном. II.2628
Варна.
Глина: светлокафява. Кафяв лак. Конкавен диск с центриран отвор. Слабо конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.
293. Табл. XXI. Обр. 293.
Д. 8,2. Ш. 6,9. В. 2,3. Инв. ном. II.702
Варна, ул. „Х. Ангелов“.
Глина: светлочервена. Тъмночервен лак. Конкавен диск, неорнаментиран, с центриран тесен отвор за масло. Под него отвор за въздух. Конвексни неорнаментирани плещи. Лентеста канелирана дръжка. Конкавно дъно.
294. Табл. XXI. Обр. 294.
Д. 7,2. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. II.251
Варна, бул. „Хр. Ботев“ (Тракия). Гроб, заедно с II.249 = 473
Глина: бежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Частично отчупен. Изображение: отчупено. Наклонени навън неорнаментирани плещи. Пръстеновидна канелирана дръжка. Дъно – плоско столче.
Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 12, 1961, 39, табл. X, обр. 59а. (с монета на Комод).
295. Табл. XXI. Обр. 295.
Д. 7,2. Ш. 5,5. В. 2,5. Инв. ном. II.5522
Варна. Римски терми.
Глина: бежова. Червен лак. Конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Конвексни неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Неравно дъно.
296. Табл. XXI. Обр. 296.
Д. 8,1. Ш. 6,7. В. 3. Инв. ном. II.3914
Варна. Градска градина. Гроб.
Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, отчупен, ограден с неясен релефен пръстен. Неорнаментирани тесни плещи. Дисковидна пробита дръжка. Неравно дъно, частично отчупено.
297. Табл. XXI. Обр. 297.
Д. 6,9. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.3668
С. Оброчище, Добричко.
Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, отчупен, ограден с неясен релефен пръстен. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.
298. Табл. XXI. Обр. 298.
Д. 7,3. Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. II.3669
с. Оброчище Добричко.
Глина: светлооранжева. Без покритие. Аналогична на № 297.
299. Табл. XXI. Обр. 299.

Д. 6,5. Ш. 5,6. В. 2,6. Инв. ном. II.1127

Балчик. Гробница.

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен неорнаментиран диск, отчупен, ограден с два релефни пръстена. Конвексни плещи с неясен релефен орнамент. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно.

300.

Табл. XXI. Обр. 300.

Д. – . Ш. 6. В. 2,5. Инв. ном. II.3530

Балчик, м. Тузлата. Гроб, заедно с II.3522 и II.3526

Глина: прегоряла. Конкавен диск, отчупен. Конвексни плещи. Орнамент: един ред зърна. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно. Фитилникът частично отчупен.

Публ.: Тончева. ИВАД, 9, 1953, 122, без илюстрация.

301.

Табл. XXI. Обр. 301.

Д. 8. Ш. 6,7. В. 3. Инв. ном. II.1167

Варна, ул. „Колони“ („6 септември“).

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Дискovidна канелирана дръжка в калъп. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен.

302.

Табл. XXI. Обр. 302.

Д. 7,5. Ш. 5,8. В. 2,7. Без инв. ном.

Глина: червена. Без покритие. Конкавен диск, почти отчупен. Неравни плещи. Пръстеновидна дръжка. Неочертано дъно.

303.

Д. 7,6. Ш. 6,3. В. 2,6. Инв. ном. II.1193

Варна, ул. „Русе“. Гроб.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Конвексни плещи с неясен релефен орнамент. Лентеста дръжка. Тясно дъно, оградено с релефен пръстен. Лепена.

304.

Д. 6,7. Ш. 6,3. В. 2,8. Инв. ном. II.1063

Варна.

Глина: оранжева. Без покритие. Конкавен диск, почти целият отчупен, ограден с релефен пръстен. Тесни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.

305.

Табл. XXII. Обр. 305.

Д. 6,2. Ш. 5,2. В. 2,3. Инв. ном. II.1105

Балчик. Гробница.

Глина: бежова. Червен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с връзан пръстен. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Неочертано дъно.

Публ. Шкорпил, ИВАД, 5, 1912, 60, табл. X, обр. 4.

306.

Д. 6,7. Ш. 5,4. В. 2,5. Инв. ном. II.325

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) 83.

Глина: червено-кафява. Без покритие. Конкавен диск, отчупен. Конвексни неравни плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Неравно дъно.

307.

Табл. XXII. Обр. 307.

Д. – . Ш. 6,5. В. 3,5. Инв. ном. II.695

Варна, ул. „Шопска“.

Глина: червена. Следи от по-тъмен лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Осукана пръстеновидна дръжка. Фитилникът отчупен.

308. Табл. XXII. Обр. 308.
Д. 8,3. Ш. 6,8. В. 2,8. Инв. ном. II.1168
Варна. Морска градина.
Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два релефни пръстена. Широки конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Конкавно дъно.
309. Табл. XXII. Обр. 309.
Д. 6,8. Ш. 5,9. В. 2,4. Инв. ном. II.1996
с. Горичане, Добричко. Гробница, заедно с II.1995 = 62 и II.1997 = 368
Глина: оранжева. Без покритие. Конкавен диск, отчупен. Конвексни неравни плещи. Пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.
Публ.: Мирчев, ИВАД, 9, 1953, 116. Без снимка (III-IV в.).
310. Табл. XXII. Обр. 310.
Д. 6,6. Ш. 5,7. В. 2,4. Инв. ном. II.1090
Варна, м. "Сотира".
Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, почти целият отчупен, ограден с връзан пръстен. Слабо конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.
311. Табл. XXII. Обр. 311.
Д. 6,7. Ш. – . В. 2,2. Инв. ном. II.5672
Варна. Римски терми. Източна подземна галерия.
Глина: светлооранжева. Червен лак. Силно изпечена, тънкостенна, лека. Конкавен диск, почти целият отчупен, ограден с неясен релефен пръстен. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Слабо конкавно неочертано дъно. Дясната половина на лампата отчупена.
312. Табл. XXII. Обр. 312.
Д. 7. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.322
Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) 83
Глина: светлобежова. Оранжево-червен лак. Диск, отчупен, ограден с два релефни пръстена. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Плоско дъно.
313. Табл. XXII. Обр. 313.
Д. 7,1. Ш. 5,7. В. 2,3. Инв. ном. II.5263
Варна. Римски терми. Външна западна галерия.
Глина: светлобежова. Следи от яркочервен лак. Диск, почти отчупен. Тесни плоски, неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Плоско дъно, оградено с неясни два релефни пръстена.
314. Табл. XXII. Обр. 314, LXXIV
Д. 8,5. Ш. 7,2. В. 3,5. Инв. ном. II.5330
Варна. Римски терми. Помещение над северната подземна галерия.
Глина: тъмнобежова. Следи от по-тъмен лак. Конкавен диск, частично отчупен. Тесни конвексни плещи. Дръжка, отчупена. Плоско дъно.
315. Табл. XXII. Обр. 315.
Д. 7,2. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. II.3652
Каварна, нос Чиракман.
Глина: оранжева. Без покритие. Диск, отчупен. Конвексни неорнаментирани плещи. Дръжка отчупена. Неравно дъно.
Публ.: Мирчев с колект. ИНМ Варна, 13, 1962, 51, обр. 39₂.
316. Табл. XXII. Обр. 316.
Д. 6,8. Ш. 4,9. В. 2,3. Инв. ном. II.1023

Девня. Гроб.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Крушовидна форма с неравна горна повърхност. Децентриран отвор за масло. Двойно пръстеновидна дръжка. Неравно дъно.

317.

Табл. XXII. Обр. 317.

Д. 6,2. Ш. 5,1. В. 2,4. Инв. ном. П.1021

Девня. Аналогична на 316.

Фрагменти

318.

Табл. XXII. Обр. 318, LXXXII

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,4. Инв. ном. П.741

Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“.

Глина: светлорозова. Червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен между два врязани – профил VI в. по Льошке. Центриран отвор за масло. Изображение: четирилистна розета. Конвексни плещи, неорнаментирани. Пръстеновидна дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с широк плосък пръстен. Фитилникът и част от резервоара отчупени.

Парал.: Бейли II, Q978, обр. 100; Бейли III, № 3054, табл. 102 (Траян–Антонин Пий)

Парал. изображение: Бейли III, № 1529, табл. 3 (втора половина на I в.); 2452, табл. 66 (друга дръжка); Гьотерт-Полашек, М. 235, № 501, табл. 62.

319.

Табл. XXII. Обр. 319.

Д. – . Ш. – . В. 3,1. Инв. ном. П.5638

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Оранжево-червен лак. Тънкостенна. Конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Широки конвексни плещи профил VIII в. по Льошке. Орнамент: растителен. Дисковидна канелирана дръжка, пробита. Дъно, оградено с врязан пръстен. Частично отчупена.

320.

Табл. XXII. Обр. 320.

Д. – . Ш. 6,8. В. 2,9. Инв. ном. П.1180

Варна, ул. „Драгоман („Ас. Златаров“).

Глина: светлобежова. Следи от кафяв лак. Част от резервоар. Конкавен диск, почти целият отчупен. Изображение: запазена опашка на животно (лъв?). Конвексни плещи: профил VIII по Льошке. Орнамент: виещи се лозови клонки с гроздове. Дръжка, дисковидна, почти отчупена. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

321.

Табл. XXII. Обр. 321, LXXXVII

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. П.6015

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня.

Глина: червено-кафява. Без покритие. Част от горна половина на резервоар и дръжка. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Изображение: частично запазено – приклекло животно (лъв?) наляво. Конвексни плещи. Орнамент: скачени спирали. Дисковидна канелирана дръжка с недовършен отвор.

322.

Табл. XXII. Обр. 322.

Д. – . Ш. 6. В. 2,8. Инв. ном. П.1170

Аксаково (Аджемлер), Варненско.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. Конвексни неорнаментирани плещи. Пръстеновидна дръжка. Конкавно дъно. Част от резервоара и от диска отчупени.

323.

Табл. XXII. Обр. 323.

Д. – . Ш. 5,5. В. 3,6. Инв. ном. П.1088

Варна, Градски театър.

Глина: розова. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Полегати

плещи с неясен растителен орнамент. Двойно пръстеновидна дръжка. Кръгло неравно дъно. Удължен фитилник, отчупен.

324.

Табл. XXIII. Обр. 324, LXXVIII

Диам. на диск: 5,2. Инв. ном. П.4519

Варна, ул. „Драгоман“ („Ас. Златаров“).

Глина: светлочервена. Оранжев лак. Част от диск с децентриран отвор за масло. Изображение: козел в ход наляво.

Изображение: парал.: Денов, № 513, табл. LIII.

Под.: Херес II, № 664, табл. 66.

Гръцки лампи от римската епоха

В тази подгрупа от раздела „Лампи с изображения“ (Bildlampen) са включени лампи с форма и стил на украса, характерни за атическите ателиета във II–IV в. Първоначално типът бива създаден в Коринт през II в., като във формата на лампата се проследяват влиянията на италиански типове „Bildlampen“ и „Firmalampen“. Създадената на тази база форма, обаче, има свой ясно подчертан специфичен облик. Коринтските лампи са изработени от светлобежова глина, нямат повърхностно покритие. Те са тънкостенни, много добре и равномерно изпечени и са извънредно леки. Резервоарът е с форма на точен кръг. Дискът е дълбоко вдлъбнат, плещите са плоски, със или без релефни плочки по напречната ос на резервоара (влияние от „Firmalampen“), и са различно украсени. Фитилникът е къс, закръглен в предния край и обозначен с релефна трапецовидна плочка върху плещите. Дръжката е изработена в калъп заедно с лампата (като при типовете „Bildlampen“). Тя е дисковидна, с 2–3 надлъжни канелюри, с пробит или недовършен отвор. Задната ѝ част е обозначена релефно върху долната половина на резервоара и опира до пръстена около дъното. То е плоско, оградено с един или два врязани пръстена. Много от лампите носят марка на производителя си. Марките са врязани, като тези, които обозначават имена, са изписани с гръцки букви. Орнаменталните марки са релефни¹⁶⁶. Описаният тип коринтски лампи с трапецовиден фитилник още в началото на III в. започва да се произвежда и в Атина¹⁶⁷, като заедно с него тук се създава и друга негова разновидност – лампи с U-образен фитилник¹⁶⁸.

Тип XXVIII (лампи 325–386)

Бронир, тип XXVIII; Ивани, тип XI; Милтнер, тип II; Иконому, тип XXIV; Кузманов тип XXII.

Водещ признак за типологичната характеристика на тези лампи е трапецовидната форма на фитилника. Този белег, както и плоската повърхност и орнамента на плещите обуславят генетичната връзка на типа с коринтските лампи от II в. Той бива произвеждан и в Атина, като първоначално стремежът на майстора е колкото се може по-точно да възпроизведе коринтския прототип, дори и характерния светлобежов цвят на тамошната лампова продукция¹⁶⁹. Според украсата на диска и плещите лампите от този тип в колекцията могат да се разделят на два варианта с няколко подварианта.

Вариант 1

Лампи със сравнително неголям диск, неорнаментиран, или украсен с радиални лъчи (лампи 325–330)

Широки плещи с растителен орнамент, без плочки. Вариантът отговаря най-точно на група 2 от раздела „Късно-гръцки лампи“ по класификацията на Менцел¹⁷⁰. Лампи №№ 325–327, могат

¹⁶⁶ H. Menzel. Op. cit., 81; B. Vikić-Belančić. Antičke svjetiljke u Arheološkom museju u Zagrebu. – Vjesnik arheološkog museja u Zagrebu, V, 1971, 116; Ph. Bruneau. Les lampes. Delos, XXVI, Paris, 1965, 117; Idem. Lampes corinthiennes. – BCH, XCV, 1971, 437–501; CI, 1977, 249–295; K. Garnett. Late Roman Corinthian Lamps from the Fountain of the Lamps. – Hesperia, 44, 1975, 173–206, etc.

¹⁶⁷ J. Perlzweig. Lamps of the roman period. The Athenian Agora, VII, Princeton, 1961, 17.

¹⁶⁸ Ibid., 17–19.

¹⁶⁹ Ibid., 18.

¹⁷⁰ H. Menzel. Op. cit., 81.

да се причислят както към коринтски, така и на ранни атински ателиета от началото на III в., имитиращи най-точно коринтски образци. Лампи №№ 329–330, и особено № 330, със следи от червенолаково покритие, могат да се причислят с по-голяма увереност към произведения на атински ателиета от средата на III в.

Вариант 2

Лампи с релефни фигурални изображения в диска

а. Плещи с плочки и схематизиран растителен орнамент или ови (лампи 331–355).

Вариантът представя най-типичната атинска продукция на гръцки лампи от римската епоха от III – началото на IV в. Особено разнообразни са дисковите изображения, които репродуцират италиейски образци, но в по-схематизиран стил¹⁷¹. По-ранните екземпляри (първа половина на III в.) – лампи №№ 331, 333, 335–336, 340–341 – запазват точната кръгла форма на резервоара, ясният контур на релефната плочка на фитилника и най-често – моделираната в калъп заедно с лампата дисковидна дръжка. Най-често срещаната украса на плещите са S-ове (декор 16 по Перлцвайг¹⁷²), схематизиран венец (декор 18 по Перлцвайг¹⁷³) и ови, по-характерни за коринтския прототип. Много от тези лампи са подпечатени с марки на известни атически ателиета. В по-късна фаза (от средата на III – началото на IV в.) контурите на лампата се заоблят, резервоарът губи точната си кръгла форма и заедно с фитилника придобива крушовидна форма (лампи №№ 347, 349, 352). Дисковите изображения стават по-неясни и сумарни, в резултат от използването на износени или деривативни калъпи. Наред с дисковидните дръжки, лампите биват снабдявани и с лентести. Плочките върху плещите в някои случаи вече са гравирани, а не релефни. Някои от екземплярите от края на III – началото на IV в. са тухленочервени, други – светлобежови, покрити с червен лак. Лампите не са подпечатени с марки.

б. Дегенериал трапецовиден фитилник. Плещи без плочки (лампи 356–362).

Лампите по форма на резервоара, начин на изработване на дръжката и сюжети на дисковите изображения са близки до тези от ранната фаза (първа половина на III в.) на предходния вариант. Почти всички екземпляри от колекцията са подпечатени. Марките са на производители с гръцки имена на известни атински ателиета. Само една – на АГАΘΟΠΟΔΟΣ, най-вероятно собственик на ателие в Марцианопол, откъдето произхождат лампи №№ 356–358, моделирани в един калъп – не е известна в други центрове¹⁷⁴. Лампите от този подвариант са произведени в калъпи, в които някои детайли на изходната форма не са отпечатени (плочки на плещите, релефна плочка на фитилника). Тази особеност, както и не особено ясните релефи на дисковите изображения (лампи №№ 356–359) подсказват възможността да са били използвани деривативни калъпи. Може да се предположи, че лампите от този подвариант са произведени във филиали на атински ателиета, както и в самостоятелни фирми, имитиращи атическата продукция, но на по-ниско качествено равнище (като това на Агатоподос в Марцианопол).

в. Трапецовиден фитилник. Плещи без плочки, орнаментирани с ови (лампи 363–368)

Лампите имат белезите на по-късната фаза на вариант 1. Резервоарът е загубил идеално кръглата си форма. Фитилникът е обозначен на плещите както с релефна трапецовидна плочка, така и с врязани линии. Наред с дисковидните дръжки се поставят и лентести. Тези белези насочват към втора половина – края на III в. като време на тяхното производство. Тази дата се потвърждава от анализа на дисковото изображение на лампа № 365, чийто сюжет се появява върху атически лампи не по-рано от трета четвърт на III в.¹⁷⁵ Намирането на лампа № 363 в гроб с монети на Констанций II (337–361) показва, че лампи от тази разновидност продължават да се изработват и са в употреба и през първа половина на IV в., а може би и по-късно.

¹⁷¹ За стила на атическите дискови изображения. Вж.: K. Kübler. Zum Formwandel in der spätantiken Tonplastik. – Jdi, 67, 1952, 99–145.

¹⁷² J. Perlzweig. Lamps of the Roman period ..., pl. 5116.

¹⁷³ Ibid., pl. 5118.

¹⁷⁴ А. Минчев. Едно ателие за имитации на атически лампи в Марцианопол. – ИИМ Варна, 13 (28), 1977, табл. I, 1–4.

¹⁷⁵ Ibid., 130, № 270, pl. 21.

Вариант 1а

325.

Табл. XXIII. Обр. 325, LXXXIII, ХСII

Д. 10,2. Ш. 8,6. В. 3,6. Инв. ном. II.1603

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлобежова. Без покритие. Съвсем лека. Дълбок конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: врязани радиални лъчи. Широки плоски плещи. Орнамент: лозови клонки с гроздове и листа (Перлцвайг, табло 51, мотив 2). Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дискovidна канелирана дръжка в калъп, пробита, частично отчупена. Слабо конкавно дъно, оградено с врязан пръстен. Врязана марка в два реда: ΘΕΟΔΟΡΟΥ.

Публ.: Мирчев. Две ценни гробни находки от Варна. – Известия на камарата на народната култура, серия хуманитарни науки, кн. IV, 1947, 242, сл. (цит. по Чичикова. Сб. Шкорпил, 314, без илюстрация)

Парал.: Бронир, № 570, pl. XI; Перлцвайг, Nos. 271–272, pl. VIII (началото на III в., с марка ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ); Бруно, № 4659 (началото на III в. с марка VALERIUS).

Под.: Херес, II, № 483 (края на II – началото на III в., с марка ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ); Бронир, Истмия, Nos. 2796, 2797 и особено 2798, pl. 30; Бруно, II, № 62, fig. 18, 19 (марка Αλλεκιου – от Коринт).

326.

Табл. XXIII. Обр. 326.

Д. 10,3. Ш. 8,6. В. 3,4. Инв. ном. II.1993

Варна, бул. „Мария Луиза“ („Д. Благоев“). Гроб, заедно с II.1994 = 327

Глина: светлобежова = № 325. Аналогична на 325. Без марка.

327.

Табл. XXIII. Обр. 327, LXXXIII, ХСII

Д. 10. Ш. 8,6. В. 3,1.

Варна, бул. „Мария Луиза“ („Д. Благоев“). Гроб, заедно с 326.

Глина: светлобежова = №№ 325, 326. Аналогична на № 326. От един калъп (?) – горна половина. Марка ΠΡΕΙΜΟΥ в два реда.

Публ.: Мирчев, ИВАД, 9, 1953, 114-115, без снимка.

Парал. Валдхауер, N 474, табл. XLV; Чичикова, Сб. Шкорпил, 312, N 7 обр. 217; Василчин, ИНМ-Варна, 24 (39), 64, N 28, табл. IV/ 8.

328.

Табл. XXIII. Обр. 328, ХСII

Д. 10,1. Ш. 8,8. В. 3,2. Инв. ном II.4413

Варна, кв. „Левски“, гробница. Заедно с II.4414 = 341 и II.4415 = 345

Глина: светлобежова = 325, 326. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Около отвора за масло релефен пръстен. Плещи = № 327 (Перлцвайг, табл. 51, мотив 2). Фитилникът реставриран. Дискovidна дръжка в калъп. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка ΠΡΕΙΜΟΥ в два реда.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 15, 1964, 55, обр. 15а, 16а.

329.

Табл. XXIII. Обр. 329.

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.6116.

Варна, ул. „Одесос“. Сграда на МВР.

Глина: светлобежова = №№ 325, 326. Без покритие. Фрагмент от горна половина на резервоар и фитилник. Почти аналогичен на №№ 325–327.

Парал.: Перлцвайг, N 1544, pl. 28 (средата на III в.); Херес, II, N 484 (първа половина на III в.)

330.

Табл. XXIII. Обр. 330, ХСIII

Д. 10. Ш. 9,1. В. 3. Инв. ном. II.1321

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло, ограден с неясни пръстени. Широки плоски плещи. Орнамент релефни розети. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дискovidна канелирана

пробита дръжка в калъп. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: бръшлянов лист в релеф.

Под.: Перлцвайг, № 1578, 1580, табл. 29 (средата на III в.)

Вариант 2а

331.

Табл. XXIV. Обр. 331, LXXII

Д. – . Ш. 8. В. – . Инв. ном. II.1218

Варна, Пазарен площад.

Глина: горяла, червено-кафява. Горна половина от резервоар. Конкавен диск, ограден с три врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: Посейдон с делфин и тризъбец надясно. Плоски плещи с релефни плочки по напречната ос. Орнамент: пояс от S-ове (Перлцвайг, табл. 51, мотив 16). Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Предният му край отчупен. Дисквидна канелирана плътна дръжка в калъп.

Парал.: Перлцвайг, N 784, табл. 18 (средата на III в.)

332.

Табл. XXIV. Обр. 332, LXXII

Д. 7,9. Ш. 6,7. В. 2,2. Инв. ном. II.6556

Варна, ул. „Шейново“, под стария Археологически музей. Гроб.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с три врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: глава на Хефест наляво. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент = № 331. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дисквидна канелирана пробита дръжка в калъп. Дъното оградено с релефен пръстен. Релефна марка: бръшлянов лист. Лампата частично реставрирана.

Парал.: Брюно, III, обр. 20, 272 (лампи с такова изображение са от коринтско ателие на ПРΕΙΜΙ ΟΣ)

333.

Табл. XXIV. Обр. 333, LXXII, ХСII

Д. 9,6. Ш. 7,9. В. 3,2. Инв. ном. II.5578

Варна, Пазарен площад. Каменна гробница.

Глина: светлобежова. Тъмножълта кафяво-зеленикава повърхност. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: бюст на Атина Промахос надясно. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: схематизиран венец (Перлцвайг, табл. 51, мотив 18). Трапецовиден фитилник с релефна плочка. В основата му отвор за въздух. Дисквидна канелирана дръжка с недовършен отвор. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка EY.

Парал.: Менцел, N 536, обр. 46₂; Перлцвайг, N 660, табл. 15 (началото на IV в.); No 666 (неилюстрирана), с марка = 333.

Под.: Бронир, No 582, pl. XII, No 1104, pl. XXIX; Бейли III, No 3261, табл. Pl. 117 (първа четвърт на IV в., схематизирано изображение)

334.

Табл. XXIV. Обр. 334, LXXII

Д. 8,9. Ш. 7,8. В. 2,9. Инв. ном. II.717

Варна.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: Атина Промахос наляво. Плещи, плоски, с релефни плочки. Орнамент: схематизиран венец (Перлцвайг, табл. 51, мотив 18). Трапецовиден фитилник с релефна плочка. В основата му отвор за въздух. Лентеста дръжка. Дъно, очертано с врязан пръстен.

335.

Табл. XXIV. Обр. 335а-б, LXXII

Д. 9,9. Ш. 3,4. В. 3,3. Инв. ном. II.4264

Варна, ул. Бенковски 16. Гроб. Заедно с лампа 455. (Втора половина на III в.)

Глина: бежова с розов оттенък. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: Ерос в ход надясно., с факла в дясната ръка и тирс в лявата. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: виеща се клонка с розети, схематизирана

(опростен вариант на Перлцвайг, табл. 51, мотив 6). Фитилник, отчупен заедно с част от плещите, реставриран. Дисковидна канелирана дръжка, с недовършен отвор. Дъно, оградено с два врязани пръстена. Марка ПРЕИМОУ.

Публ.: Мирчев. ИИМ Варна, 4 (19), 1968, 217–218, обр. 1

Парал.: Перлцвайг, № 726, табл. 16 (края на III в.). Същата марка.

Парал. изображение: Бронир, № 1115, табл. XV

Под. изображение: Миалтнер, № 78, Табл. I

336.

Табл. XXIV. Обр. 336, LXXII, ХСII

Д. 8,8. Ш. 8. В. 2,7. Инв. ном. II.769

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Без покритие. Много лека. Конкавен диск, ограден с три врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: Ерос надясно, държащ наметка в дясната ръка. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: ови. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Двойно пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка ΖΟΣΙΜΟΥ.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 314, обр. 2,

Парал.: Перлцвайг, № 748, табл. 17 (началото на III в.)

337.

Табл. XXIV. Обр. 337, LXXXII

Д. 8,9. Ш. 7,4. В. 2,9. Инв. ном. II.6009

Варна, Пазарен площад.

Глина: червено-кафява. Тежка. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: Ерос надясно, държащ факла пред олтар. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: виеща се клонка с розети. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Плътна езичеста дръжка. Плоско дъно, оградено с два врязани пръстена.

Парал.: Перлцвайг, № 726, табл. 16 (същата горна половина на калъп, марка ПРЕИМОУ, края на III в.), № 730, 733, табл. 16.

338.

Табл. XXIV. Обр. 338, LXXII, ХСII

Д. 10,1. Ш. 8,5. В. 3,7. Инв. ном. II.1309

Варна.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: Ерос наляво, свирещ на двойна флейта, пред олтар с жертвено агне. Плоски неорнаментирани плещи с врязани „плочки“. Трапецовиден фитилник, обозначен на плещите с врязани линии. В основата му отвор за въздух. Дисковидна канелирана дръжка, пробита. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Марка λ.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 312, обр. 1_с

Парал.: Перлцвайг, № 716, табл. 16 (от същия калъп, втора половина на III в.)

339.

Табл. XXIV. Обр. 339, LXXXVI

Д. 9,2. Ш. 7,6. В. 3,2. Инв. ном. II.6195

Варненско езеро.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: лунен сърп. Плоски, наклонени навън плещи с „плочки“, врязани, с орнамент „рибена кост“. Трапецовиден фитилник, означен на плещите с врязани линии. В основата му отвор за въздух. Дисковидна плътна канелирана дръжка. Плоско дъно, оградено с два врязани пръстена.

Парал.: Бронир, Истмия, № 2994, табл. 33; Бейли, III, Q3279, обр. 62.

Под.: Бронир, № 1308, табл. XIX; Перлцвайг, № 1077, табл. 22 (IV в.).

340.

Табл. XXIV. Обр. 340, LXXXV

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.1096

Варна. Винарска изба „Димят“. Гроб.

Глина: светлобежова. Част от горна половина на диск и плещи. Слабо конкавен диск, огра-

ден с два релефни пръстена. В основата на фитилника отвор за въздух. Изображение: еротична сцена – акт между жена (Семирамида?) и кон, върху ложе. Под него съдове. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: схематизиран венец (Перлцвайг, табл. 51, мотив 18).

Парал. Изображение: Бейли III, 65, обр. 80, (втора половина на III в.), № 3271, табл. 119; Анализ на изображението: Брюно, III, 269, обр. 14.

341.

Табл. XXIV. Обр. 341, LXXV

Д. 10, 7. Ш. 9,2. В. 3,3. Инв. ном. П.4414

Варна, кв. Левски. Гробница, заедно с П.4413 = 323 и П.4415 = 345

Глина: бежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Долу в диска отвор за въздух. Изображение: неясна еротична сцена. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: розети между кръгчета. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дисковидна канелирана пробита дръжка, пробита. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Лампата частично реставрирана.

Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 15, 1964, 55, обр. 17, 166.

342.

Табл. XXV. Обр. 342, LXXIV, ХСП

Д. 10,2. Ш. 8,98,9. В. 3,1. Инв. ном. П.4300

Варна, ул. „З. Стоянов“ 46. Гроб.

Глина: бежова. Без покритие. Много лека. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Долу в диска отвор за въздух. Изображение: вляво гладиатор-секутор със скутум и кама, атакуващ ретиарий. Горее в л. тризъбец. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: ови. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дисковидна канелирана пробита дръжка. Плоско дъно, очертано с врязан пръстен. Марка ΠΙΡΕΙΘΟΥ (?), неясна.

Публ. Ал. Минчев. Гладиаторските борби в Одесос. – ИИМ Варна, 10 (25), 1974, 92, табл. III/3.

Парал.: Брюно II, 474, обр. 35 (коринтска)

343.

Табл. XXV. Обр. 343, LXXIV

Д. 8,4. Ш. 7. В. 3,2. Инв. ном. П.5338

Варна. Римски терми. Вътрешна западна галерия.

Глина: тухленочервена. Без покритие, конкавен диск, ограден с три врязани пръстена, частично отчупен. Изображение: двама гладиатори. Плещи с релефни плочки. Орнамент: розети. Неясно очертан фитилник. Дръжка, отчупена. Тясно дъно.

344.

Табл. XXV. Обр. 344, LXXVI

Д. 8,1. Ш. 7,1. В. 2,9. Инв. ном. П.3929

Варна, ул. „Д-р Пискулюев“, срещу Халите. Шахтов гроб.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Неясно изображение: две човешки фигури. На плещите релефни плочки. Неясен орнамент: S-ове (?). Трапецовиден неясно очертан на плещите фитилник. Лентеста дръжка. Плоско дъно.

345.

Табл. XXV. Обр. 345, LXXVIII, ХСП

Д. 9,1. Ш. 8,1. В. 3,2. Инв. ном. П.4415

Варна, кв. Левски, гробница. Заедно с 328 и 341.

Глина: светложелта. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Долу в диска отвор за въздух. Изображение: бик, легнал надясно. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: S-ове – пояс, непрекъснат от плочките. Небрежно оформен трапецовиден фитилник. Дисковидна канелирана дръжка, задния ѝ край завършва със сърцевиден (бръшлянов) лист. Плоско дъно, оградено с плосък широк пръстен. Релефна марка: бръшлянов лист.

Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 15/1964, 56, обр. 15, 166.

Парал.: Перлцвайг, № 919, табл. 20 (първа половина на III в.)

346. Табл. XXV. Обр. 346, LXXVII, XCIII
Д. 9. Ш. 7,7. В. 2,8. Инв. ном. II.5999
Варна, Морска градина. Гроб.
Глина: светлобежова. Без покритие. Много лека. Конкавен диск, ограден с три врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: бик в ход надясно. Неясен релеф. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: розети. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дисквидна канелирана пробита дръжка. Дъното оградено с врязан пръстен. Релефна марка: бръшлянов лист.
Парал. диск: Перлцвайг, № 904–905, табл. 20 (средата на III в.)
347. Табл. XXV. Обр. 347, LXXVIII
Д. 8,2. Ш. 6,4. Инв. ном. III.394
Варна, ул. "Д-р Пискулиев", зад Халите, Шахтова гробница 14.
Глина: бежова. Следи от кафяв лак. Конкавен диск, ограден с двоен релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: овен наляво. Широки плещи с релефни плочки. Орнамент: неясни спирали (?). Трапецовиден фитилник, очертан с врязани линии на плещите. Лентеста дръжка. Дъно, очертано с врязан пръстен.
Прототип на изображението: Перлцвайг, № 1008, табл. 21 (средата на III в. най-рано). Среца се върху атически лампи до средата на IV в. (Перлцвайг, 131)
348. Табл. XXV. Обр. 348, LXXIX
Д. 9,2. Ш. 7,9. В. 3,2. Инв. ном. III. 26
Варна. Канал море – езеро.
Глина: тухленочервена. Конкавен диск, ограден с три врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: две риби. На плещите релефни плочки. Орнамент: S-ове (Перлцвайг, табл. 51, мотив 16). Трапецовиден фитилник, очертан на плещите с две двойки врязани линии. Дисквидна дръжка с недовършен отвор. Плоско дъно, очертано с два врязани пръстена.
Парал.: Бронир, № 1279, табл. XIX; Перлцвайг, № 945, табл. 20, № 948, табл. 21 (втора половина на III в.); Залеская, 1987, 309–310, обр. 1
349. Табл. XXV. Обр. 349, LXXIX
Д. 8,3. Ш. 6,9. В. 2,9. Инв. ном. II.6175
Варна, Аксаково–запад, в гроб, заедно с II. 6176
Глина: тухленочервена. Без покритие. Конкавен диск, ограден от три врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: две риби. Слабо конвексни плещи с релефни плочки. Орнамент: скачени S-ове. Трапецовиден фитилник, очертан на плещите с две двойки врязани линии. Лентеста дръжка. Дъното почти отчупено.
350. Табл. XXV. Обр. 350, LXXXII
Д. 6,9. Ш. 5,7. В. 2,3. Инв. ном. II.1275
Варна, ул. „Хан Крум“.
Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с врязан пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: 8-листна розета. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: схематизиран венец (Перлцвайг, табл. 51, мотив 18). Небрежно очертан фитилник. Пръстеновидна дръжка. Тясно дъно, оградено с релефен пръстен.
351. Табл. XXV. Обр.351.
Д. 9,4. Ш. 7,2. В. 3,3. Инв. ном. II.5330
Варна. Римски терми.
Глина: бежова. Прегорял лак. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два релефни пръстена. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: виеща се клонка без листа между два релефни пръстена. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дръжка, отчупена. Дъно, оградено с плосък релефен пръстен.
352. Табл. XXV. Обр. 352.

Д. 8,4. Ш. 7. В. 3. Инв. ном. II.1023

Девня. Гроб.

Глина: светлобежова. Червен лак. Конвексен диск, почти целият отчупен, ограден с три врязани пръстена. Плоски плещи с плочки. Орнамент: розети. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Лентеста дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

353.

Табл. XXV. Обр. 353.

Д. 7,2. Ш. 5,8. В. 2,3. Инв. ном. II.1235

Варна.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск, почти целият отчупен, ограден с три врязани пръстена. Следи от изображение. Плоски плещи с плочки и неясен орнамент. Грубо оформен трапецовиден фитилник. Лентеста дръжка, отчупена. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен.

354.

Табл. XXVI. Обр. 354, LXXIV

Д. 8,6. Ш. 7,1. В. 3,3. Инв. ном. II

Варна, ул. „И. Вазов“. Разкопки ноември 1982 г.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, почти отчупен. Следи от изображение. Плоски плещи, частично отчупени, с неясни плочки. Неочертан фитилник. Плътна дръжка. Дъното оградено с два врязани пръстена.

355.

Табл. XXVI. Обр. 355, ХСII

Д. – . Ш. – . В. 2,5. Инв. ном. II.6017

Девня. Колектор Б.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Част от резервоар. Конкавен диск, ограден с врязан пръстен, частично отчупен. Плоски плещи с релефни плочки. Орнамент: схематизиран венец (Перлцвайг, табл. 51, мотив 18). Дръжка, отчупена. Плоско дъно с врязана неясна марка ΛΟΥΚΙΟΥ.

Вариант 2б.

356.

Табл. XXVI. Обр. 356.

Д. 8,8. Ш. 7. В. 2,4. Инв. ном. II.5744

Девня.

Глина: светлобежова. Червен лак. Плосък диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: еротична сцена. Плоски неорнаментирани плещи. Трапецовиден фитилник, очертан на плещите с врязани линии. Дисквидна пробита дръжка. Широко плоско дъно. Лампата частично реставрирана. Марка: ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ, в два реда.

Публ.: Минчев. ИИМ Варна, 13 (28), 1977, 166, табл. I₁ (III в.)

357.

Табл. XXVI. Обр. 357, LXXV, ХСII

Д. 8,8. Ш. 7. В. 2,5. Инв. ном. II.5745

Девня.

Аналогична на 356. Фитилникът реставриран. От същия калъп.

Публ.: Минчев. ИИМ Варна, 13 (28), 1977, 166, табл. I, 2 (III в.)

358.

Табл. XXVI. Обр. 358.

Д. 9,4. Ш. 7,8. В. 2,4. Инв. ном. II.5746

Девня.

Аналогична на №№ 356–357. Неясна врязана марка ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ. Лампата частично реставрирана. От един калъп 356–357.

Публ.: Минчев. ИИМ Варна, 13 (28), 1977, 166, табл. I₃ (III в.)

359. Табл. XXVI. Обр. 359, LXXV, ХСII

Д. 9,9. Ш. 8,4. В. 2,1. Инв. ном. II.6005

Варна, м. „Джанавара”. Гроб.

Глина: тъмноохрова с оранжев оттенък. Много лека, но недобре изпечена. Конкавен диск, ограден с врязан пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: еротична сцена. Плоски плещи. Орнамент: ови. Фитилникът неограничен на плещите. Дисквидна канелирана дръжка, пробита. Сърцевидно дъно. Марка API [...Ω]

360.

Табл. XXVI. Обр. 360, LXXIX, XCII

Д. – . Ш. 8,3. В. 2,4. Инв. ном. II.738

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлобежова с оранжев оттенък. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: раковина. Широки плоски плещи. По напречната ос на резервоара и в основата на фитилника врязани кръгчета. Фитилникът частично отчупен, неочертан на плещите. Дисквидна канелирана дръжка, пробита. Плоско дъно. Марка: ПЛА[Г]ΩN[ΟΥ]

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 311–312, обр. 1,

361.

Табл. XXVI. Обр. 361.

Д. 9,6. Ш. 7,8. В. 2,7. Инв. ном. II.691

Варна.

Глина: светлобежова = лампа № 360. Аналогична на 360. В основата на фитилника недовършен отвор за въздух. Без марка.

362.

Табл. XXVI. Обр. 362, XCII

Д. 9,8. Ш. 8,5. В. 2,4. Инв. ном. II.1059

Варна.

Глина: светлобежова = лампи №№ 360–361. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с релефен пръстен. Запазена малка част от релефно изображение. Плоски плещи без плочки. Орнамент: ови. Неочертан на плещите фитилник. Лентеста дръжка. Сърцевидно плоско дъно. Марка: ПЛАТ[Ω]NOY.

Вариант 2в

363.

Табл. XXVI. Обр. 363, LXXII

Д. 9,1. Ш. 7,4. В. 3,3. Инв. ном. II.872

Варна, стадион Тича, до бензиностанция. В гроб с монети на Констанций II.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, оградени с широк шнуровиден пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: Ерос надясно, свирещ на сиринкс. Плоски плещи. Орнамент: ови. Небрежно очертан фитилник. Дисквидна канелирана дръжка с отвор. Дъно – ниско столче, конкавно.

364.

Табл. XXVI. Обр. 364, LXXV

Д. 8,3. Ш. 7,3. В. 3,4. Инв. ном. II.5181

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: гладиатор (?), крачещ надясно. Наклонени навън плещи. Орнамент: ови. Фитилникът, ограден с две двойни врязани линии на плещите. Дисквидна канелирана дръжка с отвор. Кръгло дъно, оградено с два врязани пръстена. Марка: центрирани врязани кръгчета.

365.

Табл. XXVI. Обр. 365, LXXXVI

Д. 8,4. Ш. 7,5. В. 3,1. Инв. ном. II.731

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: лъв, приклепнал надясно. Плоски плещи. Орнамент: ови. Трапецовиден фитилник с плочка. Лентеста дръжка. Плоско дисквидно дъно.

Прототип на изображението: Бронир, №№ 1216 – 1218, 1222, табл. XVIII; Перлцвайг, № 970, табл. 21 (трета четвърт на III в.)

366.

Табл. XXVI. Обр. 366.

Д. 8,5. Ш. 6,8. В. 2,5. Инв. ном. П.1234

Варна, бул. „Хр. Ботев“ (Тракия). Гроб.

Глина: светлобежова. Следи от по-тъмен лак. Конкавен диск, частично отчупен, с неясно релефно изображение, ограден с релефен пръстен. Плоски плещи. Орнамент: ови. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Двойно пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

367.

Табл. XXVI. Обр. 367.

Д. 8. Ш. 6,6. В. 2,8. Инв. ном. П.1122

Варна.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Частично отчупен. Следи от релефно изображение. Плоски плещи с неясен релефен орнамент. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Двойно пръстеновидна дръжка. Конвексно дъно, оградено с релефен пръстен.

368.

Табл. XXVI. Обр. 368.

Д. 6,8. Ш. 5,7. В. 2,4. Инв. ном. П.1997

с. Горичане, Добричко. Гробница. Заедно с П.1995 = 232 и П.1996 = 309

Глина: бежова. Следи от кафяв лак. Конкавен диск, почти отчупен, ограден с релефен пръстен. Плоски плещи. Орнамент: розети. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Лентеста дръжка. Пръстеновидно дъно.

Фрагменти (лампа 369)

369.

Табл. XXVII. Обр. 369, ХСIII

Част от долна половина на резервоар и дръжка. Варна.

Глина: светлобежова. Дисквидна канелирана дръжка с недовършен отвор. На дъното три врязани пръстена. Марка: клонка.

Разни

(лампи 370–386)

В тази хетерогенна група са включени лампи с различна форма на фитилника, в преобладаващата си част с плоски плещи, характерни за атическите лампи. В литературата те са отбелязани като „късногръцки“¹⁷⁶ или са включени като особени форми към основните групи атически типове¹⁷⁷. Някои от тях са имитации или модифицирани форми на атически образци.

Лампа 371 принадлежи към групата на т. нар. „лампи със зърна и волути“ (“globule- and volute Lamps”), отделена от Дж. Перлцвайг сред ламповия материал от Атинската агора¹⁷⁸. Формата е регистрирана в Антиохия¹⁷⁹ и Коринт¹⁸⁰. Дж. Перлцвайг датира тези лампи в първата половина на III в.¹⁸¹, докато Х. Менцел ги счита за част от атическите лампи тип XVIII по О. Бронир, характерни за IV–V в.¹⁸²

Лампа 372 има точен паралел с екземпляр от Ефес, отнесен от Ф. Милтнер към т. нар. „късногръцки лампи“ тип VI¹⁸³. Тя, както и лампа № 373 имитира метални образци. Лампи 374–375 с

¹⁷⁶ F. Miltner. Das Coemeterium der sieben Schläfer: Lampen. Forschungen in Ephesos, 4, 2. Baden bei Wien, 1937, 103, typ VI.

¹⁷⁷ H. Menzel. Op. cit., 82–83, Gruppe 2.

¹⁷⁸ J. Perlzweig. Op. cit., 138–139, №№ 1224–1307.

¹⁷⁹ O. Waage. Lamps. Antioch on the Orontes, III, The Excavations 1937–1939. Princeton, 1941, 66.

¹⁸⁰ O. Broneer. Op. cit., 225, № 911, pl. XIII.

¹⁸¹ J. Perlzweig. Op. cit., 23, form 13.

¹⁸² H. Menzel. Op. cit., 82–83, Gruppe 2.

¹⁸³ F. Miltner. Das Coemeterium ..., III, № 106, pl. I.

много тесни плещи, украсени със зърна, имат паралели с една серия от Атинската агора с големи дискове, украсени с високорелефни изображения¹⁸⁴.

Лампа №376 принадлежи към една група атически лампи с правоъгълен диск, разпространена в средата и втората половина на IV в.¹⁸⁵

Лампи №№ 377–386 представляват имитации или опростени модификации на гръцки лампи от римската епоха, при които връзката с изходната атическа форма е запазена най-вече при широките плоски плещи. Някои от тях са подпечатани с орнаментални марки, непознати в атическите центрове. Повечето са неорнаментирани, произведени в износени нискокачествени калъпи. Възможно е и местно производство на някои от тях.

370.

Табл. XXVII. Обр. 370.

Д. 7,7. Ш. 6,3. В. 3,2. Инв. ном. II.727

Варна, Аксаково.

Глина: светлобежова. Червен лак. Конкавен диск с центриран отвор за масло, ограден с четири врязани пръстена. Наклонени навън неорнаментирани плещи. Неочертан на плещите фитилник. Лентеста дръжка с три канелюри. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

Парал.: Бовон, № 452, табл. 11

371.

Табл. XXVII. Обр. 371.

Д. – . Ш. 6,5. В. 3,1. Инв. ном. II.5299

Варна. Римски терми. Палестра.

Глина: светлобежова. Оранжев лак. Малък конкавен диск, ограден с три врязани и два релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Без изображение. Широки конвексни плещи. Орнамент: зърна (дегенерирал венец). В основата на фитилника върху плещите релефни дегенерирани волути. Фитилникът и дръжката отчупени. На дъното пет врязани пръстена. Фитилникът очертан отдолу с две двойки врязани линии.

Парал.: Бронир, № 911, табл. XIII

Под.: Менцел, № 550, обр. 72_g; Перлцвайг, №№ 1224–1225, 1233, 1242–1296, табл. 25 (първа половина на III в.) = Ваге, тип 50d.

372.

Табл. XXVII. Обр. 372, LXXVII

Д. 8,5. Ш. 6,8. В. 2,9. Инв. ном. II.722

Варна, м. ”Сотира”, сега в града.

Глина: светлооранжева. Оранжево-червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен и врязан пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: животно (пантера?) в бяг наляво. Плоски плещи. Орнамент: зърна. Трапецовиден фитилник с релефна плочка на плещите. Дисковидна канелирана пробита дръжка. Плоско дъно, очертано с два врязани пръстена. Фитилникът отдолу очертан с две двойки врязани линии.

Парал.: Милтнер, № 106, табл. I.

373.

Табл. XXVII. Обр. 373.

Д. 8,2. Ш. 7,1. В. 2,9. Инв. ном. II.696

Варна, Пазарен площад.

Глина: тъмнобежова със слюда. Следи от червен лак. Конкавен диск, с центриран отвор за масло. В диска врязани и релефни пръстени. Плоски, наклонени навън плещи. Неорнаментирани. Трапецовиден фитилник с релефна плочка. Дисковидна канелирана дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Дискът частично отчупен.

Под.: Ивани, № 863, табл. XXXIV₈ (плочки на плещите); Перлцвайг, №№ 1146, 1149, табл. 24 (първата половина на III в.)

374.

Табл. XXVII. Обр. 374, LXXVI

¹⁸⁴ J. Perlzweig. Op. cit., 23a.

¹⁸⁵ Ibid., 143, №№ 1424–1425, pl. 27.

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.6112

Варна, ул. „Хан Крум“, базилика.

Глина: розова. Без покритие. Горна половина от резервоар. Широк конкавен диск, ограден с шнуровиден пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: лунен сърп. Фитилникът и дръжката отчупени.

Падал.: Иконому, № 663, обр. 143 (началото на IV в.); Бовон, № 457, табл. 11.

375.

Табл. XXVII. Обр. 375, LXXVIII

Д. – . Ш. 6,7. В. 2,5. Инв. ном. II.3821

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейска“) и ул. „Колони“.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: бик надясно. Тесни плоски плещи. Орнамент: зърна. Дисковидна пробита дръжка. Плоско дъно, оградено с врязан пръстен. Фитилникът отчупен.

376.

Табл. XXVII. Обр. 376.

Д. 6,7. Ш. 4,4. В. 3. Инв. ном. II.5210

Варна. Римски терми, помещение с хипокауст.

Глина: оранжева. Следи от червен лак. Асиметрична, с бадемвидна форма. Неправилен неорнаментиран правоъгълен диск. Плоски плещи. Орнамент: зърна. Фитилникът слабо издигнат около отвора. Дръжка, отчупена. Бадемвидно плоско дъно.

Прототипи: Бронир, № 2070, 2080, табл. XV; Перлцвайг, №№ 1424–1425, табл. 27

377.

Табл. XXVII. Обр. 377, CXIII

Д. 8,3. Ш. 6,7. В. 2,7. Инв. ном. II.713

Варна.

Глина: светлооранжева. Следи от червено-кафяв лак. Малък конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: 6-листна розета със зърна между листата. Плоски плещи. Орнамент: ови. Фитилник, издут на плещите. Дисковидна канелирана дръжка, пробита. Плоско дъно с врязан пръстен. Марка: врязана 7-листна схематизирана розета.

378.

Табл. XXVII. Обр. 378.

Д. 10. Ш. 8,5. В. 3,9. Инв. ном. II.1164

Глина: светлбежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, почти отчупен. Широки плоски плещи. Орнамент: външен пояс – ови, вътрешен – врязани кръгчета. Слабо издут над плещите фитилник. Лентеста канелирана дръжка. Конкавно дъно. Марка: четирилистна розета.

379.

Табл. XXVII. Обр. 379.

Д. – . Ш. – . В. 2,9. Инв. ном. II.6108

Варна, ул. „Одесос“. Сграда на МВР.

Глина: бежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Децентриран отвор за масло. Плоски плещи. Орнамент: зърна. Пръстеновидна дръжка. Дъното оградено с два релефни пръстена, с умбо в центъра. Фитилникът отдолу очертан с релефни линии. Част от резервоара и фитилникът отчупени.

380.

Табл. XXVII. Обр. 380.

Д. – . Ш. 4,5. В. 2,4. Инв. ном. II.2627

Варна.

Глина: бежова. Червен лак. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена. Плоски плещи, оградени отвън с релефен пръстен. Орнамент: схематизиран венец. Двойно пръстеновидна дръжка. Дъното оградено с релефен пръстен, с умбо в центъра. Фитилникът отчупен.

381.

Табл. XXVII. Обр. 381.

Д. 6,9. Ш. 4,8. В. 3,4. Инв. ном. II.1078

с. Кранево (Екрене), Добричко.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Плоски неорнаментирани плещи. Плътна езичеста дръжка. Дъното оградено с релефен пръстен. Фитилникът отчупен.

382.

Табл. XXVIII. Обр. 382.

Д. 7,3. Ш. 6,1. В. 2,3. Инв. ном. II.4780

Варна, Морска градина.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден от два релефни пръстена, частично отчупен. Плоски плещи с неясен релефен орнамент. Дъно – плоско столче. Част от резервоара и фитилника отчупени.

383. Табл. XXVIII. Обр. 383.

Д. 7,3. Ш. 6,2. В. 2,1. Инв. ном. II.1553

Варна, Търговска академия.

Глина: светлобежова. Следи от кафяв лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, почти отчупен. Плоски неорнаментирани плещи. Къс закръглен, необозначен на плещите фитилник. Пръстеновидна дръжка. Тясно дъно, оградено с релефен пръстен.

384.

Табл. XXVIII. Обр. 384.

Д. 7. Ш. 5,7. В. 2,4. Инв. ном. II.5296

Варна. Римски терми, източна подземна галерия.

Глина: тухленочервена. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Плоски неорнаментирани плещи. Небрежно очертан на плещите фитилник. Дръжка, отчупена. Широко дъно, оградено с релефен пръстен.

385.

Табл. XXVIII. Обр. 385.

Д. 7. Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. II.3724

Каварна, нос Чиракман.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, неорнаментиран, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Плоски неорнаментирани плещи. Небрежно оформен къс закръглен фитилник. Дръжка, отчупена. Неравно дъно.

Публ.: Мирчев с колект. ИНМ Варна, 13, 1962, 51, обр. 39₁.

386.

Табл. XXVIII. Обр. 386.

Д. 7,2. Ш. 6,1. В. 2,4. Инв. ном. II.6007

Варна, м. „Джанавара”, гроб в края на Аспарухивия мост.

Глина: бежова. Червен лак. Малък конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Плоски неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Дъно, оградено с релефен пръстен. Част от резервоара с фитилника реставрирани.

1.2.1.2. „Firmalampen“

Лампите, включени в тази група имат редица особености, които ги различават съществено от досега разгледаната група лампи с изображения (Bildlampen). Те имат кръгъл резервоар с дълбоко хълмнал плосък диск. Високо над него се издигат плоски, наклонени навън плещи с две или три релефни плочки. Релефен пръстен огражда диска изцяло, или прекъсва в основата на фитилника, оформяйки канал върху горната му повърхност, водещ към фитилния отвор. Фитилникът е силно удължен, с ъгловат профил. Според оформянето на горната му повърхност със затворен, едностранно или изцяло отворен канал между диска и фитилния отвор, се обособяват два основни типа „Firmalampen“, с няколко варианта. Първоначално някои от лампите (обикновено произведени в Централна Италия) са по правило без дръжка, докато други (произхождащи от северноиталийски ателиета) имат дисковидна дръжка, моделирана в калъп заедно с лампата¹⁸⁶.

¹⁸⁶ D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., 227.

Типологията на „Firmalampen“ е разработена първоначално от З. Льошке¹⁸⁷ върху материали от Виндониса, датирани до 101 г. По-късните изследвания уточняват предимна горната хронологична граница на определените от него типове, както и характеристиката и разпространението на провинциалната продукция на изходните италиейски форми¹⁸⁸. Началната дата на производство на „Firmalampen“ все още се дискутира, но почти всички автори я определят между 60 и 75 г.¹⁸⁹ Италийските ателиета продължават производството на тази група с малки изменения (главно по отношение на повърхностното покритие) през целия II в. Към средата на това столетие започват да функционират и първите провинциални работилници, които имитират вносната италиейска продукция¹⁹⁰. Тяхната дейност в някои райони продължава чак до края на IV в.¹⁹¹

Тип XXIX (лампи 387–393)

Льошке, тип X; Ивани, тип XVII; Иконому, тип XII; Алику, Немеш, тип X; Бейли, II, тип N, група III; Кузманов, тип XXVI.

Лампи с канал върху фитилника, отворен към диска и към фитилния отвор. Детайлите на лампата – релефен пръстен около диска, плочки на плещите, пръстени около дъното, отпечатването на марката, са със заоблен контур, а прехода между резервоара и фитилника не е рязко подчертан. Това са белези, които характеризират провинциалния произход на включените тук екземпляри. Тези, които са подпечатени, носят неясни марки, а някои от тях имат имитативни марки (лампа 391). Друг белег на провинциалния им произход е поставянето на лентеста дръжка. Застъпени са две марки – IANVARIVS и FORTIS. Провинциалната продукция на IANVARIVS, характерна със срязан наполовина диск и лентеста дръжка заема втората половина на II и целия III в.¹⁹² Провинциалните имитации на фирмата FORTIS са в употреба и в IV в.

Лампа 393 принадлежи към скъсения вариант на типа¹⁹³, който е синхронен с него.

387.

Табл. XXVIII. Обр. 387, ХСII

Д. 7,7. Ш. 5,1. В. 2,5. Инв. ном. II.139

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Плосък неорнаментиран диск, с децентриран отвор за масло. Дискът ограден с висок релефен пръстен, отворен към канал върху фитилника. Плоски, наклонени навън плещи с три плочки. Върху фитилника отвор за въздух. Без дръжка. Плоско дъно, оградено с два релефни пръстена. Марка: NIMO... (?)

388.

Табл. XXVIII. Обр. 388.

Д. 8,4. Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. II.

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Подобна на 387. Дискът отчупен. Неясна марка.

389.

Табл. XXVIII. Обр. 389, ХСII

Д. 7,7. Ш. 5,1. В. 2,8. Инв. ном. II.676

Варна, ул. „Лозарска“

Глина: светлооранжева. Без покритие. Дискът отчупен. На плещите две плочки. Дъното оградено с релефен пръстен. Неясна марка FORTIS.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, с. 309, обр. 1₂ (II–III в.)

390.

Табл. XXVIII. Обр. 390, ХСII

Д. 8,5. Ш. 5,9. В. 2,7. Инв. ном. II.739

с. Омуртаг

¹⁸⁷ S. Loeschcke. Op. cit., 67–110.

¹⁸⁸ Пълна библиография за „Firmenlampen“: D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., 272–279.

¹⁸⁹ Ibid., 274, notes 29–39.

¹⁹⁰ M. Čičikova. „Firmenlampen“ du limes danubien en Bulgarie. – Actes du IXe congrès international d' études sur les frontières romaines, Bucarest, 1974, 161.

¹⁹¹ B. Vikič-Belančić. Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu. – Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, IX, 1975, 53.

¹⁹² M. Čičikova. „Firmenlampen“ ..., 161; D. Aliku. Die Firmalampen von Ulpia Traiana Sarmizegetusa. – Dacia, XX, 1976, 214.

¹⁹³ S. Loeschcke. Op. cit., 257; 256, fig. 101.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Срязан плосък диск, частично отчупен. На плещите две плочки. Лентеста дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Неясна марка IANVARI.

391.

Табл. XXVIII. Обр. 391.

Д. 8,3. Ш. 5,4. В. 2,8. Инв. ном. II.1526

С. Пленимир, Ген. Тошевско. Гробница под могилен насип.

Глина: светлобежова. Следи от по-тъмен лак. Срязан диск. На плещите две плочки. Лентеста дръжка. Дъното оградено с релефен пръстен. Неясна марка IANVARI (?).

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 8, 1951, 121, обр. 181

392.

Табл. XXVIII. Обр. 392

Д. 9,1. Ш. 6,2. В. 3,5. Инв. ном. II.720

Глина: светлобежова. Оранжев лак. Неорнаментиран диск с малък центриран отвор за масло. На плещите две плочки. Лентеста дръжка. Плоско дъно.

393.

Табл. XXVIII. Обр. 393.

Д. 9,2. Ш. 6,5. В. 3,2. Инв. ном. II.4508

Варна, ул. „Козлодуй“, край римска крепостна стена. Гроб (?)

Глина: тъмнорозова. Кафяв лак. Плосък неорнаментиран диск, ограден с двосен релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Лентеста дръжка. На дъното четири релефни пръстена.

Модификации на „Firmalampen“

(лампи 394–396)

Лампите са с елипсовиден резервоар, сравнително малък плосък диск, ограден с релефни гладки или шнуровидни пръстени, отворени към канал върху фитилника. Плещите са широки, слабо конвексни, наклонени навън, с релефен схематизиран растителен орнамент (розети, листа), човешки или животински изображения. Дръжката е плътна езичеста или пръстеновидна. Дъното е тясно, оградено с връзан и релефен пръстен. Лампите са изработени от светлобежова глина и са покрити с оранжев или червено-кафяв лак. Влиянието от „Firmalampen“ е изразено предимно във формата и канала върху силно удължения фитилник, както и (при някои лампи) – в релефните плочки върху плещите¹⁹⁴. Пъпковидните издатъци на плещите около основата на фитилника, както и разширеният полукръгъл преден край на фитилникът, пък, издават реминисценции от „Firmalampen“ с удължени волутни фитилници. Розетите и листата върху плещите на лампа № 395 силно напомнят съответния орнамент на някои лампи от типа „Бутово“¹⁹⁵. М. Чичикова, която коментира подобни лампи от Нове, ги датира в III–IV в.¹⁹⁶

394. Табл. XXVIII. Обр. 394, LXXXVI

Д. 11. Ш. 7,3. В. 3,7. Инв. ном. II.740

Варна, бул. „Сливница“ 59. Гробница.

Глина: светлобежова. Тъмночервен лак. Малък конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Децентриран отвор за масло. Изображение: четири розети. Широки слабо конвексни плещи. Орнамент: розети. Удължен фитилник с дегенерирали волути. Пръстеновидна дръжка. Тясно дъно, оградено с релефен и връзан пръстен. В центъра му връзано кръгче. Фитилникът очертан отдолу с две двойки релефни линии.

395. Табл. XXVIII. Обр. 395.

Д. 12,2. Ш. 8. В. 3,7. Инв. ном. III.266

Глина: светлобежова. Оранжев лак. Плосък диск, замазан, ограден с релефен шнуровиден пръстен, отворен в канал върху фитилника. Децентриран отвор за масло. Неясно изображение.

¹⁹⁴ М. Čičikova. Pottery Lamps ..., 162–163, pl. X90-93, Group VI.

¹⁹⁵ Г. Кузманов. За производството на глинени лампи в Долна Мизия и Тракия (I–IV в.). – Археология, 1–2, 1981, 11, обр. 1в.

¹⁹⁶ М. Čičikova. Pottery Lamps ..., pl. VIII–IX.

Широки плоски плещи. Орнамент: куче, брадата човешка глава, лист и розета. Пръстеновидна дръжка. Тясно дъно, оградено с релефен и врязан пръстен, с релефно кръгче в центъра. Фитилникът отдолу очертан с релефни линии.

Под.: Чичикова. ИАИ, 37, 1987, 162–163, табл. X_{90–97}. Група VI (III–IV в.).

396.

Табл. XXIX. Обр. 396.

Д. 7,9. Ш. 4,8. В. 2,7. Инв. ном. II.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Асиметрична. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. В диска окръжност от зърна. Наклонени навън плещи с две плочки. Плътна езичеста дръжка. Конкавно дъно.

Късноримски лампи без изображения

Тип XXX (лампи 397–484)

Кузманов. Салкин, тип XIV; Арсеньева, тип 6; Кузманов, тип XXVII

Крушовидни лампи с малък неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Плещите са широки, конвексни, оградени от диска с един или два релефни пръстена. Украсени са с радиални релефни насечки. Фитилникът е удължен, масивен, ограден от плещите по различен начин, но почти винаги с релефни зърна в основата. Долната му повърхност е обозначена с пунктирани линии или врязана клонка. Дръжката е широка, лентеста. Дъното е плоско или слабо конкавно, оградено с един или два врязани пръстена. Много от лампите носят орнаментална марка – радиални лъчи (схематизирана розета). Лампите са изработени от светлобежова глина. Някои от тях са покрити с червено-кафяв лак, други са без повърхностно покритие.

Лампите от този тип са разпространени по западното и северно Понтийско крайбрежие: Бизоне¹⁹⁷, Одесос¹⁹⁸, Калатис¹⁹⁹, Тирас²⁰⁰, Херсонес²⁰¹, в боспорски селища²⁰². Засега най-рано – средата на II в. – типът е регистриран в Херсонес²⁰³. Периодът на най-широкото му разпространение е първата половина на III в., но има данни за употребата му (в Северното Черноморие) до V в.²⁰⁴

Съдържащите се в колекцията 87 лампи от този тип – най-голямата известна засега серия от определен център, дават възможност за отделяне на няколко варианта въз основа на различния начин на оформяне на фитилника. В тези разновидности се виждат реминисценции на лампови форми от групата „Bildlampen“ с волутни и къси закръглени фитилници.

Вариант 1. (Лампи 397–411)

Фланкиран с волути фитилник. Волутите са релефни, някои във вид на шнур, разположени встрани на плещите. Разграничават се два подварианта:

а. Големи лампи (с диаметър на резервоара до 10,5 см)

При тях основата на фитилника е очертана с релефна гладка или шнуровидна дъгообразна линия;

б. Малки лампи (с диаметър на резервоара до 6 см)

При тях основата на фитилника обикновено не е очертана, но за разлика от предходния вариант, те имат релефни зърна зад фитилника и в дъгата на волутите.

¹⁹⁷ Г. Кузманов, А. Салкин. Колекцията от антични лампи в музея на Каварна. – ИНМ Варна, 17 (32), 1981, 58, ном. 60–61.

¹⁹⁸ Т. Тончева. Гробни находки от Одесос. – ИНМ Варна, 12, 1961, табл. VI, обр. 35а; М. Чичикова. Антични лампи с марки от Одесос. – Сб. в памет на К. Шкорпил. С., 1961, 317, обр. 317; М. Мирчев. Гробни находки във Варна и Варненско. – ИНМ Варна, 4 (19), 1968, 218, обр. 16.

¹⁹⁹ Th. Sauciuc–Săveanu. Callatis, I. – Dacia, I, 1924, 164, fig. 100; Idem, Callatis, II, 1927. – Dacia, III–IV, 1927–1932, 479, fig. 80.

²⁰⁰ P. Nicorescu. Fouilles de Tyrag. – Dacia, III–IV, 1927–1932, 589, 592, fig. 109–110; 593, fig. 111–112, 595, fig. 111–113; Н. А. Сон, Б. Сорочан. Античные светильники из Тиры. – Античные древности Северного Причерноморья, Киев, 1988, 127, обр. 55–6.

²⁰¹ Цит. по: Т. М. Арсеньева. Светильники Танаиса. М., 1988, 44, бел. 47.

²⁰² В. Ф. Гайдукевич. Раскопки Мирмекия в 1935–1938 г. г. МИА, 25, 1952, 174, обр. 427; Същият, Боспорские города, Л. 1981, 118, обр. 322.

²⁰³ Н. А. Сон, Б. Сорочан. Античные светильники ..., 127.

²⁰⁴ Т. М. Арсеньева. Светильники Танаиса ..., 45.

Вариант 2. (Лампи 412–429)

Къс закръглен фитилник, очертан с права линия в основата. Едно, две или три релефни зърна пред или зад ограничителната линия.

Вариант 3. (Лампи 430–455)

Къс закръглен фитилник, очертан с дъговидна линия в основата. Едно, или три зърна пред или зад ограничителната линия, или две зърна, почти слети едно над друго, прекръсващи линията.

Вариант 4. (Лампи 456–462)

Къс закръглен фитилник без ограничителна линия на плещите. Две зърна в основата му.

Лампи 463 – 476 са изработени в много износени калъпи, поради което детайлите на фитилника са заличени, като при повечето екземпляри на мястото на релефните зърна се забелязва издуване на горната повърхност на фитилника. В редки случаи личи орнаментът на плещите и само единични екземпляри носят орнаментална марка – розета на дъното.

Лампи 477 – 484 са с отчупени фитилници, което не позволява те да бъдат отнесени към определен вариант. Всички те са моделирани в качествени калъпи и принадлежат към началната фаза в производството на типа – началото на III в.

Наред с отбелязаната вече генетична връзка на типа с групата лампи с изображения („Bild-lampen“), той е свързан и с определено влияние от типа „Бутово“. Най-ясно това влияние се вижда при лампа 444, подпечатена със схематизирана розета, но с характерна за бутовския тип украса на диска – схематизирана четирилистна розета с центрирани кръгчета между „листата“.

Засега няма единно мнение по отношение центъра на производство на типа. А. Щеглов счита, че някои лампи от този тип, подпечатени с марка ХРҮСОУ, произхождащи от Херсонес, са произведения на тамошно ателие²⁰⁵. М. Чичикова още в 1961 г. изказва мнение, че типът е изработван в Одесос²⁰⁶.

Наличието на стандартни серии при повечето варианти и количеството им, значително надхвърлящо това от други известни центрове, подкрепят това становище. Опростената форма и украса на тези лампи, обаче, прави лесно изготвянето на калъпи за производството на типа и в други райони.

Вариант 1а

397.

Табл. XXIX. Обр. 397, ХСIV

Д. 10,8. Ш. 8,3. В. 3,3. Инв. ном. II.744

Варна, ул. „Д-р Пискулиев“, до фабрика „Вулкан“. Гроб.

Глина: тухленочервена. Без покритие. Тежка. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с три релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Широки конвексни, наклонени навън плещи. Орнамент: радиални лъчи. Масивен фитилник, извит нагоре в предния си край. В основата му схематизирани волути, свързани с дъга, шнуровидни. Лентеста дръжка. Широко дъно, оградено с връзан пръстен. Марка: схематизирана розета.

Публ.: Чичикова, Сб. Шкорпил, 317, обр. 3₁₉

398.

Табл. XXIX. Обр. 398.

Д. 10,4. Ш. 7,9. В. 2,8. Инв. ном. II.

Глина: тъмноохрова. Следи от по-тъмен лак. Аналогична на 397. Дискът ограден с гладък и шнуровиден пръстени. Дискът частично реставриран.

399.

Табл. XXIX. Обр. 399.

Д. 10,9. Ш. 8,3. В. 3,4. Инв. ном. II.1085

Варна, бул. „Сливница“ и ул. „Л. Каравелов“, Мъжка гимназия (сега Градска художествена галерия).

Глина: светлооранжева. Червен лак. Много лека. Аналогична на №№ 397–398. Детайлите заличени поради износеност на калъпа. Без марка.

²⁰⁵ Цит. по Т. М. Арсеньева. Цит. съч ..., 44, бел. 48.

²⁰⁶ М. Чичикова, Сб. Шкорпил ..., 317.

400. Табл. XXIX. Обр. 400.

Д. 10,3. Ш. 8,2. В. 3,7. Инв. ном. П.3681

Варна, ул. „Д-р Пискулюев“ („Ал. Стамболийски“). Гроб.

Глина: светлобежова. Червенооранжев лак. Подобна на №№ 397–399. В основата на фитилника зърно. Без свързваща линия между волутите. Без марка. От износен калъп.

401. Табл. XXIX. Обр. 401, XCIV

Д. 10. Ш. 7,9. В. 3. Инв. ном. П.4794.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Подобна на №№ 397–400. Марка: схематизирана розета. От износен калъп.

402. Табл. XXIX. Обр. 402.

Д. – . Ш. 7. В. – . Инв. ном. П.1190

Варна.

Глина: бежова. Горна половина на резервоар. Подобна на №№ 397–399. Волутите очертани с гладки релефни линии.

Вариант 16

403. Табл. XXIX. Обр. 403, XCIV

Д. 8,2. Ш. 6,1. В. 2,3. Инв. ном. П.6102

Глина: светлобежова. Следи от по-тъмен лак. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с широк и тесен релефни пръстени, отчупен около центрирания отвор за масло. Конвексни, слабо наклонени навън плещи. Орнамент: радиални насечки. Фитилникът издигнат над плещите, фланкиран с релефни дегенерирани волути, свързани с дъговидна линия в основата, фланкирана с релефни зърна. Едно зърно зад правата линия. Двойно пръстеновидна дръжка. Плоско дъно, оградено с връзан пръстен. Марка: схематизирана розета.

Под.: Сон, Сорочан, Киев, 1988, 126, рис. 5, 6.

404. Табл. XXIX. Обр. 404, XCIV

Д. 7,5. Ш. 5,5. В. 2,4. Инв. ном. П.1126

Варна.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Аналогична на № 403. Дискът ограден с два релефни пръстена. Лентеста дръжка.

405. Табл. XXIX. Обр. 405, XCIV

Д. 7,7. Ш. 5,9. В. 2,9. Инв. ном. П.1072

Глина: светлобежова. Червен лак. Подобна на № 403. В диска два релефни пръстена. Шнуровидни волути без свързваща линия и зърна.

406. Табл. XXIX. Обр. 406.

Д. 7,9. Ш. 5,8. В. 2,3. Инв. ном. П.5297

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Подобна на № 403. Лентеста дръжка.

407.

Табл. XXIX. Обр. 407.

Д. 6,6. Ш. 4,9. В. 2. Инв. ном.

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлобежова. Светлочервен лак. Подобна на № 403. Дискът частично отчупен. За фитилника две зърна. Лентеста дръжка. Без марка.

408. Табл. XXIX. Обр. 408.

Д. 7,2. Ш. 5,5. В. 2,2. Инв. ном. П.1233

Варна.

Глина: светлобежова. Светлочервен лак. Подобна на № 403. Дискът ограден с два релефни пръстена. Неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Без марка.

409. Табл. XXIX. Обр. 409, XCIV
Д. 7,8. Ш. 5,6. В. 2,6. Инв. ном. II.1129
Глина: сива. Черен лак. Подобна на № 403. Дискът отчупен около отвора за масло. Марка: схематизирана розета.

410. Табл. XXIX. Обр. 410.

Д. – . Ш. 5,7. В. 2,8. Инв. ном. II.4713

Варна. Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. По-тъмнооранжев лак. Аналогична на № 409. Фитилникът отчупен.

411.

Табл. XXIX. Обр. 411.

Д. – . Ш. – . В. 2,6. Инв. ном. II.5615

Варна. Римски терми.

Глина: белезникава. Без покритие. Подобна на № 403. Пръстеновидна дръжка. Дъното оградено с релефен пръстен. Марка: схематизирана розета.

Вариант 2

412.

Табл. XXX. Обр. 412.

Д. 6,7. Ш. 4,8. В. 2,3. Инв. ном. II.5336

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. Без покритие. Подобна на № 403. Фитилникът оградено с права линия в основата. Зад нея релефно зърно. Лентеста дръжка, отчупена. Дъно, оградено с релефен пръстен, с пъпка в центъра.

413.

Табл. XXX. Обр. 413.

Д. 7,7. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. II.1061

Варна. Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Аналогична на № 412.

414.

Табл. XXV. Обр. 414.

Д. 8,5. Ш. 6,4. В. 2,6. Инв. ном. II.1102

Варна. Пазарен площад.

Глина: светложелта. Червено-кафяв лак. Подобна на № 412. Същото дъно.

415.

Табл. XXX. Обр. 415.

Д. 6,9. Ш. 5,2. В. 2. Инв. ном. II.5556

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Подобна на №№ 412–414. Неорнаментирани плещи.

416.

Табл. XXX. Обр. 416.

Д. 7,4. Ш. 5,3. В. 2,2. Инв. ном. II.4017

Варна., ул. „8 ноември“. Светилище над римска баня. Гроб, заедно с II.4009 = № 233

Глина: светлооранжева. Червен лак. Много лека, тънкостенна. Подобна на 412–416. Зад основата на фитилника две релефни зърна. Дискът частично отчупен. Дъното и част от долната половина на лампата реставрирани.

Парал.: Кузманов. Салкин. ИНМ Варна, 17 (32), 1981, № 61, табл. VIII.

417.

Табл. XXX. Обр. 417.

Д. 6,4. Ш. 5. В. 2,2. Инв. ном. II.4621

Варна, ул. „Македония“ и „П. Каравелов“. Гроб 7.

Глина: светлооранжева. Следи от по-тъмен лак. Аналогична на № 416. Дъното оградено с релефен пръстен. Без марка.

418.

Табл. XXX. Обр. 418, XCIV

Д. 6,7. Ш. 5. В. 2,3. Инв. ном. II.767

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Подобна на №№ 416–417. Зад двете зърна в основата на фитилника права шнуровидна линия. Дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: схематизирана розета. Фитилникът очертан отдолу с пунктирани линии.

Под.: Арсенъева, табл. XXI₁₋₃

419.

Табл. XXX. Обр. 419.

Д. – . Ш. 4,7. В. – . Инв. ном. II.1095

Варна, ул. „Драгоман“ („Ас. Златаров“).

Глина: светлооранжева. Следи от по-тъмен лак. Горна половина от лампа, аналогична на № 418. Дръжката и предния край на фитилника отчупени.

420.

Табл. XXX. Обр. 420, ХСIII

Д. 7,3. Ш. 6,1. В. 2,6. Инв. ном. II.3840

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармийски“) 41 и ул. „Колони“, бл. Б.

Глина: светложелта. Червен лак. Подобна на № 416. Дискът ограден с три връзани пръстена. Дискът частично отчупен. Марка: схематизирана розета.

421.

Табл. XXX. Обр. 421, ХСIII

Д. 9,5. Ш. 7,7. В. 3,2. Инв. ном. II.693

Глина: светложелта. Кафяв лак. Подобна на №№ 418–419. Дискът ограден с шнуровиден пръстен. Изображение: обърнато. Двама гладиатори. Основата на фитилника очертана с един ред насечки, фланкирани със зърна. Дъното очертано с връзан пръстен. В него пояс ямички и пунктирана спирала. Фитилникът очертан отдолу с пунктирани линии.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 317, обр. 3₂₂

422.

Табл. XXX. Обр. 422.

Д. 6,8. Ш. 5. В. 2,1. Инв. ном. II.5409

Варна, Римски терми.

Глина: бежова. Червен лак. Подобна на №№ 418–419. Дискът частично отчупен. Без марка.

423.

Табл. XXX. Обр. 423, ХСIV

Д. 7,2. Ш. 5,2. В. 2,6. Инв. ном. II.1173

Варна, ул. „Кракра“.

Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Подобна на №№ 418–419. Съвсем малък диск, ограден с връзан пръстен. Основата на фитилника обозначена с връзана линия. Под нея две неясни зърна. Марка: схематизирана розета. Фитилникът очертан отдолу с пунктирани линии.

424.

Табл. XXX. Обр. 424.

Д. 7,8. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.673

Варна, Пазарен площад. Гроб.

Глина: светложелта. Следи от кафяв лак. Аналогична на № 423. Без марка.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 317, без илюстрация.

425.

Табл. XXX. Обр. 425, ХСIII

Д. 7,9. Ш. 5,8. В. 3. Инв. ном. II.293

Варна, бул. „Хр. Ботев“ (Тракия). Гроб.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Подобна на №№ 423–424. Дискът ограден с релефен пръстен. Дъното не е оградено. Марка: схематизирана розета.

426.

Табл. XXX. Обр. 426.

Д. 7,7. Ш. – . В. 2,7. Инв. ном. II.5669

Варна. Римски терми.

Глина: светложелта. Оранжево-червен лак. Подобна на №№ 418–419. Под правата линия, очертаваща основата на фитилника три релефни зърна. Слабо конкавно дъно. Марка: схематизирана розета. Част от резервоара и дръжката отчупени.

427. Табл. XXX. Обр. 427.
Д. 7,3. Ш. 5,4. В. 2,4. Инв. ном. II.5213
Варна. Римски терми, латрина.
Глина: светлобежова. Оранжев лак. Подобна на № 426. Дискът ограден с връзан пръстен.
Марка: схематизирана розета.

428. Табл. XXX. Обр. 428.
Д. 8. Ш. 5,8. В. 2,3. Инв. ном. III.379
Варна, ул. „Д-р Пискулюев“ („Ал. Стамболийски“) 1. Шахтов гроб № 5.
Глина: светлооранжева. Червено-кафяв лак. Аналогична на № 427. Част от долната половина на фитилника отчупена.

429. Табл. XXXI. Обр. 429, ХСIII
Д. 7. Ш. 5,1. В. 2,7. Инв. ном. II.1083
Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Кооперация „В. Попов“.
Глина: светлобежова. Червен лак. Подобна на № 423. Дискът частично отчупен. Неясни зърна около основата на фитилника. Грубо отпечатена марка–розета.

Вариант 3.

430. Табл. XXXI. Обр. 430, ХСIV
Д. 10,2. Ш. 7,9. В. 3. Инв. ном. II.524
Варна, Пазарен площад.
Глина: светлобежова. Без покритие. Дискът ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Конвексни плещи. Орнамент: радиални насечки. Фитилникът ограден на плещите с дълго-видна линия. Зад нея едно зърно. Марка: схематизирана розета.

Парал.: Арсенъева, табл. XXII₃

431. Табл. XXXI. Обр. 431.
Д. – . Ш. 5,2. В. 2,2. Инв. ном. II.5186
Варна. Римски терми. Латрина.
Глина: бежова. Кафяв лак. Много тънкостенна. Подобна на № 430. Дръжката и фитилникът отчупени.

432. Табл. XXXI. Обр. 432, ХСIV
Д. 7. Ш. 5,6. В. 2,3. Инв. ном. II.4305
Варна, Пазарен площад.

Глина: светлобежова. Червен лак. Подобна на №№ 430–431. Дискът частично отчупен.

433. Табл. XXXI. Обр. 433.
Д. 7. Ш. 5,5. В. 2,5. Инв. ном. II.734
Варна.
Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Подобна на №№ 430–432. Без марка.

434. Табл. XXXI. Обр. 434.
Д. 7. Ш. 5,1. В. 1, 8. Инв. ном. II.5331
Варна. Римски терми.
Глина: бежова на по-тъмни петна. Подобна на №№ 430–433. Без марка.

435. Табл. XXXI. Обр. 435.
Д. 7. Ш. 5,2. В. 2,3. Инв. ном. II.1123
Варна.
Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Почти аналогична на №№ 432–433. Дискът отчупен. Марка: схематизирана розета.

436. Табл. XXXI. Обр. 436, ХСIV
Д. 5,8. Ш. 4,7. В. 2,1. Инв. ном. II.1076

с. Езерово, Варненско.

Глина: светлобежова. Кафявочервен лак. Подобна на № 435. Плоски плещи. Марка: схематизирана розета.

437.

Табл. XXXI. Обр. 437.

Д. 6,7. Ш. 4,8. В. 2,2. Инв. ном. II.5188

Варна. Римски терми. Латрина.

Глина: светлобежова. Кафяв прегорял лак. Малък конкавен диск, ограден с шнуровиден пръстен. Фитилникът ограден в основата с дъговидна шнуровидна линия, прекъсната от две почти слети зърна, разположени едно над друго. Марка: схематизирана розета. Фитилникът отдолу очертан с пунктирани линии.

438.

Табл. XXXI. Обр. 438.

Д. 6,5. Ш. 4,7. В. 2,4. Инв. ном. II.5395

Варна. Римски терми. Северен фригидарий.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Аналогична на № 437.

439.

Табл. XXXI. Обр. 439.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,6. Инв. ном. II.1113

Варна, бул. "Мария Луиза" („Д. Благоев“) 17.

Глина: светлобежова. Оранжев лак. Аналогична на №№ 437–438. Без марка. Фитилникът, дръжката и част от диска отчупени.

440.

Табл. XXXI. Обр. 440.

Д. 6,7. Ш. 4,7. В. 2. Инв. ном. II.1174

Глина: светлобежова. Без покритие. Форма като 425. Основа на фитилника като 437–439. Марка: схематизирана розета. Дръжката отчупена.

441.

Табл. XXXI. Обр. 441.

Д. 6,4. Ш. 4,4. В. 2,1. Инв. ном. IV.77

Варна.

Глина: светлобежова. Аналогична на № 440. Дръжката отчупена.

442.

Табл. XXXI. Обр. 442.

Д. 7. Ш. 5,5. В. 2,4. Инв. ном. II. 380

Глина: светлобежова. Без покритие. Подобна на № 436. Марка: схематизирана розета. Лампата частично отчупена.

443.

Табл. XXXI. Обр. 443, ХСIII

Д. 9,8. Ш. 7,6. В. 3,5. Инв. ном. II.1315

Варна.

Глина: светлобежова. Кафяв прегорял лак. Подобна на № 442. Дискът ограден с три врязани пръстена. Орнамент на плещите: зиг-заговидни врязани линии. Основата на фитилника като №№ 437–439. Марка: схематизирана розета. Фитилникът очертан отдолу с пунктирани линии.

444.

Табл. XXXI. Обр. 444, LXXXIII

Д. 7,5. Ш. 5,5. В. – . Инв. ном. II.5597

Варна. Корабостроителен завод. Гроб.

Глина: светлобежова. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Изображение: схематизирана четирилистна розета с кръгчета между „листата“ = тип „Бутово“. В основата на фитилника три зърна. Дръжка, отчупена. Марка: схематизирана розета.

445.

Табл. XXXI. Обр. 445, ХСIII

Д. 6,5. Ш. 4,7. В. 2,3. Инв. ном. II.671

Варна.

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Неорнаментиран диск, ограден с врязан пръстен. Основата

на фитилника оградена с дъговидна шнуровидна линия. Пред нея три релефни зърна. Дъното очертано с връзан пръстен. Марка: две вписани една в друга многолистни розети. Фитилникът очертан отдолу с пунктирани линии.

446.

Табл. XXXI. Обр. 446, ХСIII

Д. 6,4. Ш. 4,7. В. 2,2. Инв. ном. II.3829

Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“ („Ас. Златаров“) и бул. „Приморски („Червеноармейски“).

Глина: светлобежова. Без покритие. Аналогична на 445. От един калъп.

447.

Табл. XXXII. Обр. 447, ХСIII

Д. 7,4. Ш. 5,3. В. 2,4. Инв. ном. II.743

Глина: светлобежова. Следи от червено-кафяв лак. Подобна на №№ 445–446. Дискът ограден с два релефни пръстена. Марка – шнуровиден елемент

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 317, обр. 3₁₇

448.

Табл. XXXII. Обр. 448.

Д. 7,2. Ш. 5,1. В. 3,5. Инв. ном. II.1115

Варна, Пазарен площад.

Глина: жълто-розова. Червено-кафяв лак. Подобна на №№ 445–447.

449.

Табл. XXXII. Обр. 449, ХСIV

Д. 7,4. Ш. 5,2. В. 2,5. Инв. ном. II.672

Варна, Пазарен площад. Гроб. Заедно с лампа № 397.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Подобна на №№ 445–448.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 317, без илюстрация.

450.

Табл. XXXII. Обр. 450.

Д. 7,9. Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. II.5396

Варна. Римски терми. Латрина.

Глина: светлобежова. Жълто-оранжев лак. Подобна на №№ 445–449. Дръжката и част от резервоара отчупени.

451.

Табл. XXXII. Обр. 451, ХСIV

Д. 7,4. Ш. 5,2. В. 2,1. Инв. ном. II.1176

Варна, ул. „Капитан Петко“ („Левски“) и „Дебър“

Глина: светлобежова. Червен лак. Почти аналогична на №№ 449–450. Дискът частично отчупен.

452.

Табл. XXXII. Обр. 452, ХСIII

Д. 7,1. Ш. 5,3. В. 2,7. Инв. ном. II.4931

Варна, Пазарен площад. Гроб.

Глина: оранжева. Без покритие. Подобна на № 448. В диска релефен пръстен. Върху долната повърхност на фитилника релефна „борова клонка“.

453.

Табл. XXXII. Обр. 453.

Д. – . Ш. 5,3. В. – . Инв. ном. II.5609

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Без покритие. Аналогична на № 452. Дръжката, част от фитилника и долната половина на лампата отчупени.

454.

Табл. XXXII. Обр. 454.

Д. 10,6. Ш. 8. В. 3,8. Инв. ном. II.4227

Варна, Пазарен площад.

Глина: бежова. Червен лак на петна. Подобна на № 443. Много износен калъп.

455.

Табл. XXXII. Обр. 455, ХСIV

Д. 7,8. Ш. 5,4. В. 2,5. Инв. ном. II.4263

Варна, ул. „Бенковски“ 16. Гроб. Заедно с лампа № 335.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Малък плосък диск. Много широки плоски плещи с радиални врязани насечки. В основата на фитилника врязани три кръгчета. Марка: схематизирана розета.

Вариант 4

456.

Табл. XXXII. Обр. 456.

Д. 6,9. Ш. 5,1. В. 2,1. Инв. ном. II.1111

Варна, Сграда на Пожарната команда (до Пазарен площад). Гроб.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Подобна на № 417. Без ограничителна линия в основата на плещите. Две релефни зърна. Без марка.

457.

Табл. XXXII. Обр. 457.

Д. 7,1. Ш. 5,5. В. 2. Инв. ном. II.4503

с. Кичево, Варненско, м. „Перчемлията“.

Глина: бежова, червено-кафяв лак. Подобна на № 420. Без ограничителна линия в основата на фитилника. Дискът отчупен. Без марка.

458.

Табл. XXXII. Обр. 458, XCIV

Д. 6,3. Ш. 4,6. В. 2,3. Инв. ном. II.177

Глина: светлобежова. Светлокафяв лак. Форма като №№ 423, 441, 448. Марка: схематизирана розета. Фитилникът очертан отдолу с три врязани линии.

Под.: Арсеньева, табл. XXII₂

459.

Табл. XXXII. Обр. 459.

Д. 7,6. Ш. 5,5. В. – . Инв. ном. II.1197

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Форма като № 442. Горна половина на лампа.

460.

Табл. XXXII. Обр. 460.

Д. 6,4. Ш. 4,7. В. 2,2. Инв. ном. II.5399

Варна. Римски терми. Вътрешна западна галерия.

Глина: светлобежова. Форма като № 434. Без орнамент на плещите. Лентеста дръжка, отчупена. Без марка.

461.

Табл. XXXII. Обр. 461.

Д. 6,7. Ш. 5,2. В. 2, 4. Инв. ном. II.1064

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Кооперация „В. Попов“.

Глина: светлооранжева. Светлочервен лак. Форма като № 417. Без марка.

462.

Табл. XXXII. Обр. 462.

Д. 7,5. Ш. 6. В. 2,3. Инв. ном. II.1166

Варна, ул. „Варна“.

Глина: светлобежова. Оранжев лак. Подобна на № 461. Дискът почти отчупен. Неясни контури и орнамент. Плоско дъно. Без марка.

Лампи формувани в износени калъпи

463.

Табл. XXXIII. Обр. 463.

Д. 7. Ш. 5,1. В. 2,5. Инв. ном. II.5390

Варна. Римски терми. Латрина.

Глина: светлобежова. Без покритие. Разлати контури. Лентеста дръжка. Без марка.

464.

Табл. XXXIII. Обр. 464.

Д. 7,3. Ш. 5,3. В. 3,1. Инв. ном. II.712

С. Виница (Кестрич), сега квартал на Варна. Зидана гробница.

Глина: светлооранжева. Оранжев лак. Форма като №№ 423–425. Разлати контури. Лентеста дръжка. Без марка.

465.

Табл. XXXIII. Обр. 465.

Д. 7,2. Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. II.1089

Варна.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Форма като № 462. Разлати контури. Дискът частично отчупен. Лентеста дръжка. Плоско неравно дъно.

466.

Табл. XXXIII. Обр. 466.

Д. 7,1. Ш. 5,2. В. 2, 4. Инв. ном. II.1086

Варна.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Разлати контури. Силно удължен заострен фитилник. Без марка.

467.

Табл. XXXIII. Обр. 467.

Д. 6,7. Ш. 5,2. В. 3. Инв. ном. II.5522

Варна. Римски терми.

Глина: розово-оранжева. Червен лак. Форма като № 414. Дискът отчупен около отвора за масло. Разлати контури. Без марка.

468.

Табл. XXXIII. Обр. 468.

Д. 6,2. Ш. 4,5. В. 2,2. Инв. ном. II.5185

Варна. Римски терми.

Глина: сиво-кафява. Форма като № 464. Дискът частично отчупен. Разлати контури. Без марка.

469.

Табл. XXXIII. Обр. 469.

Д. 6. Ш. 4,8. В. 2,5. Инв. ном. II.1069

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Форма като № 464. Дискът частично отчупен. Разлати контури. Плоско дъно. Без марка.

470.

Табл. XXXIII. Обр. 470.

Д. 6,1. Ш. 4,8. В. 1,7. Инв. ном. II.679

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Кооперация „В. Попов“.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Форма като № 422. Неясни радиални лъчи на плещите. В основата на фитилника разлато зърно. Дисквидно дъно без марка.

471.

Табл. XXXIII. Обр. 471.

Д. 6,3. Ш. 5. В. 2,3. Инв. ном. II.681

Варна. Ул. „Константин Фотинов“, Изба „Димят“. Гроб.

Глина: светлобежова. Без покритие. Форма като № 465. Дискът частично отчупен. Без марка.

472.

Табл. XXXIII. Обр. 472, ХСIV

Д. 6,4. Ш. 4,7. В. 2,1. Инв. ном. II.1172

Евксиноград

Глина: светлобежова. Форма като 464. На плещите на места запазени радиални лъчи. Марка: схематизирана розета. Част от фитилника и дръжката отчупени.

473.

Табл. XXXIII. Обр. 473.

Д. 8. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. II.249

Варна, бул. „Хр. Ботев“ („Тракцията“). Гроб, заедно с № 294.

Глина: светлобежова. Оранжев лак. Форма и орнамент като № 448, но с неясни контури. Без марка.

474.

Табл. XXXIII. Обр. 474.

Д. 6,5. Ш. 4,8. В. 3,2. Инв. ном. II.1112

с. Осеново, Варненско.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Редуциран диск. Много широки плещи с радиални насечки. Дръжка, отчупена. Масивен фитилник. Без марка.

475.

Табл. XXXIII. Обр. 475.

Д. 7,5. Ш. 5,3. В. 2,7. Инв. ном. II.1084

Варна, Пазарен площад.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Форма като №№ 464, 472. На плещите отпечатени на места радиални насечки. Без марка.

476.

Табл. XXXIII. Обр. 476.

Д. 7,8. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. II.5300

Варна. Римски терми.

Глина: светложелта. Следи от оранжев лак. Форма като № 475. На плещите отпечатени на места радиални насечки. Част от резервоара и от фитилника отчупени. Без марка.

Фрагменти (477–484)

477.

Табл. XXXIII. Обр. 477.

Д. – . Ш. 5,8. В. 2,5. Инв. ном. II.1114

Варна, ул. „Драгоман“ („Ас. Златаров“) № 2.

Глина: светложелта. Червено-кафяв лак. Форма като № 427, 433. Фитилникът и дръжката отчупени. Марка: схематизирана розета.

478.

Табл. XXXIII. Обр. 478.

Д. – . Ш. 6,5. В. – . Инв. ном. II.1189

Варна, ул. „Драгоман“ („Ас. Златаров“) № 2.

Глина: светложелта. По-тъмен лак. Горна половина на лампа. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Тесни плещи с радиални насечки. Лентеста дръжка. Фитилникът отчупен.

479.

Табл. XXXIII. Обр. 479.

Д. – . Ш. – . В. 3,1. Инв. ном. II.5614

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Прегорял лак. Много тънкостенна, лека. Част от резервоар и дръжка. Плещи с радиални насечки. Лентеста дръжка. Марка: схематизирана розета.

480. Табл. XXXIII. Обр. 480.

Д. – . Ш. 5,3. В. – . Инв. ном. II.5608

Варна. Римски терми.

Глина: светложелта. Кафяв лак. Горна половина на лампа. Подобна на № 432. Радиални насечки на плещите. В основата на фитилника неясно зърно. Дръжката отчупена.

481.

Табл. XXXIII. Обр. 481.

Д. – . Ш. 5,3. В. – . Инв. ном. II.6170

Варна, ул. „Хр. Самсаров“. Гроб с монета на Макрин и Диадумедиан (218 г.)

Глина: оранжева. Горна половина на лампа. Форма и орнамент като 450. Дръжката и предния край на фитилника отчупени.

482.

Табл. XXXIV. Обр. 482.

Д. – . Ш. 5,3. В. – . Инв. ном. II.5644

Варна. Римски терми. Латрина.

Глина: светложелта с червена горна повърхност. Горна част от резервоар с лентеста дръжка. Форма и орнамент като № 481. Дискът ограден с два релефни пръстена.

483.

Табл. XXXIV. Обр. 483.

Д. – . Ш. 5. В. – . Инв. ном. II.1186

Варна, ул. „Драгоман“ („Ас. Златаров“) 2.

Глина: оранжева. Горна част от резервоар. Дискът частично отчупен, ограден с три врязани пръстена. Радиални насечки на плещите. Лентеста дръжка, отчупена.

484.

Табл. XXXIV. Обр. 484.

Д. 7,4. Ш. 5,4. В. – . Инв. ном. II.5302

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Долна половина на лампа. Слабо конкавно дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: схематизирана розета.

1.2.1.4. Фигурални лампи

Тип XXXI (лампи 485–491)

В този тип са включени лампи във форма на пластично моделирани човешки глави или фигури. При някои от тях (лампи 485–487) е запазена, макар и в модифициран вид връзката с определен тип лампи с изображения (в случая с лампи с тъпогълен фитилник, фланкиран с волути). В колекцията са застъпени три вида сюжети: театрални маски, гротескни глави и митологични сцени. Особено внимание заслужават лампи 485–487, изработени във висококачествени калъпи, снети най-вероятно от метални образци с несъмнени художествени качества. Фигуралните лампи продължават в римската епоха елинистически традиции в най-люксоznата част от керамичната лампова продукция, копираща бронзови прототипи. Счита се, че модата на фигуралните лампи прониква от Египет, откъдето произхождат и най-ранните екземпляри (късноелинистическа–ранноимператорска епоха)²⁰⁷. Те третираат сюжети, свързани с този район (негърски глави, египетски божества и др.).

485.

Табл. XXXIV. Обр. 485.

Д. 16,5. Ш. 5,7. В. 3,7. Инв. ном. II.1602

Варна, Пазарен площад, гроб.

Глина: бежова. Жълт лак. Резервоар във форма на трагическа маска – глава на мъж с брада и мустаци. Прическа на кичури във вид на пламъци. Следи от оцветяване в кафяво по косите. Удължен фитилник с тъпогълен преден край и релефни волути върху горната му повърхност, свързани с тригълна линия зад фитилния отвор. Дисковидна, канелирана пробита дръжка. Пред нея „отражател“ – лозов лист с кръгче в основата. Капковидно дъно, оградено с връзан контур. Отдолу върху фитилника релефна ръб. Висококачествен релеф с ясно отпечатани подробности. Намерена заедно с №№ 486-487 и 489.

486.

Табл. XXXIV. Обр. 486.

Д. 15,5. Ш. 5,3. В. 3,9. Инв. ном. II.1600

Варна, Пазарен площад. Гроб, заедно с 485, 487, 489.

Глина: бежова. Жълт лак = № 485. Резервоар във форма на трагическа маска – женска глава с прическа на кичури-плитки. На челото превръзка. Фитилник, дръжка с „отражател“ и дъно = на 485.

487.

Табл. XXXIV. Обр. 487, LXXXIX

Д. 15,5. Ш. 5,7. В. 3,8. Инв. ном. II.1601

Варна, Пазарен площад. Гроб, заедно с 485-486 и 489.

Глина: бежова. Следи от червен лак. Резервоар във форма на трагическа маска – женска глава с прическа на кичури във вид на пламъци. Без превръзка на челото. Фитилник, дръжка с „отражател“ и дъно = на 485–486.

488.

Табл. XXXIV. Обр. 488, XCIII

Д. 9,7. Ш. 5,7. В. 4,6. Инв. ном. II.683

Девня. Гроб.

Глина: оранжева. Без покритие. Лампа – гротескна мъжка глава. Отвор за масло във вид на широко отворена уста. Фитилникът оформен като брада на мъжката глава. Права ограничителна линия зад фитилния отвор. Дръжка, отчупена. Конкавно дъно, оградено с връзан пръстен. Марка: бръшлянов лист, връзана.

²⁰⁷ T. Szentleléky. Ancient Lamps ..., 86.

Публ.: Чичикова. Сб. Шкорпил, 316, обр. 3₁₅

489.

Табл. XXXIV. Обр. 489.

Варна. Пазарен площад, гроб, заедно с №№ 485-487.

Д. 13,2. Ш. 8,5. В. 7,7. Инв. ном. II.1609

Глина: бежова. Жълто-кафяв лак. Лампа – гротескна комическа маска с къс чип нос, вдигнати вежди и малки очички. Прическа – косата сресана назад, отпред тесни успоредни кичури, отзад плитки. Широко отвор – уста в широка усмивка, частично реставриран. Дъното плоско, по формата на главата.

Под.: Евелин, 59, N 6, табл. XVI (I-II в.); Ръбрайт. Сирмиум III, 1973, N 294, табл. XIX; Александров. Монтана I, 73 (с дръжка отстрани).

490.

Табл. XXXIV. Обр. 490.

Д. 7,5. Ш. 5. В. 3,3. Без инв. ном.

Глина: червено-кафява на сиво-черни петна. Без покритие. Лампа – гротескна негърска глава. На челото – широко отвор за масло, ограден с релефен пръстен. Елипсовиден широко фитилен отвор във форма на отворена уста. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Шайр, № 393, табл. 6.42 (друга прическа); Брюно, № 4762, табл. 36 (II-I в. пр. Хр.).

491.

Табл. XXXIV. Обр. 491 а-в.

Д. 4,3. Ш. 4,1. В. 8,9. Инв. ном. II.5813

Варна, ул. "Патлейна", нова сграда на МВР.

Глина: оранжева. Червено-кафяв лак. Дръжка на лампа във форма на фигура на Изида в акант или лотос, кърмеща детето Хор, отчупена в основата. На главата – характерния за богинята египетски накит. На гърба на фигурата драперии от дрехата и къс полукръгъл фитилник.

Публ.: Минчев, Изкуство, 1979, 2.

Парал.: Бейли III, № 2007 Ea, табл. 41 (II в. Египет, с многобройни паралели с такива цели египетски лампи с дръжки-теракоти).

Под.: Кобилина, № 11, 146. Описание: 127–128 (Изида в кресло)

Римски лампи с нетипична форма

492.

Табл. XXXIV. Обр. 492, LXXVIII

Д. 9,4. Ш. 7,8. В. 2,5. Инв. ном. II.5598

Варна. Римски терми, до Църква „Св. Георги“.

Глина: тухленочервена. Без покритие. Кръгъл резервоар с широко конкавен диск, ограден с два врязани пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: щраус, схематизиран, риба и прел. Конвексни плещи. Орнамент: два реда центрирани кръгчета. Върху фитилника врязан „канал“. Съвсем малка пълтна конична дръжка. Дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът отдолу очертан с две двойки врязани линии с кръгчета между тях.

493.

Табл. XXXIV. Обр. 493.

Д. 16,2. Ш. 5,8; В. 19. Инв. ном. II. 914.

Глина: оранжева, покрита с тъмно червен лак. Кръгъл резервоар, с широко отвор за маслото, очертан с кръгъл извисен ръб. Раменете широки, леко наклонени. Фитилникът издължен и леко заострен, с широко отвор. Дръжката полукръгла (?), отчупена, дъното кръгло, плоско.

494.

Табл. XXXIV. Обр. 494.

Д. 7,2. Ш. 5,8. В. 3,8. Инв. ном. II.1075

Глина: оранжева на сиви петна. Без покритие. Конкавен диск, ограден с врязан пръстен. Диск, отчупен. Полегати неорнаментирани плещи. Масивен фитилник. Канелирана езичеста пробита дръжка. Дъно с релефен пръстен.

1.3. МАЛОАЗИЙСКИ ЛАМПИ

1.3.1. Ранновизантийски лампи

1.3.2. Ранновизантийски лампи, формувани в калъп

1.3.2.1. Малоазийски лампи

В тази група са обединени лампи със следните белези: крушовидна форма, конкавен, в повечето случаи орнаментиран диск, широки конвексни или наклонени навън плещи, богато украсени с растителни или геометрични мотиви, масивен фитилник, заоблен и слабо повдигнат около отвора, с различно оформена горна повърхност (с канал, канелюри, волути и др.). Долната повърхност на лампата е покрита с врязана украса – заден котвовиден край на дръжката, очертан с врязани линии фитилник, радиални лъчи около пръстена на дъното, и др. Лампите са изработени от розова, светлооранжева или жълто-розова глина и са покрити най-често с червено-кафяв лак.

Типологията на малоазийските лампи е детайлно разработена от Ф. Милтнер на базата на най-големия известен досега лампов комплекс от тази група, произхождащ от Ефес²⁰⁸. Авторът разграничава 12 типа, подразделени на 50 форми с варианти. В значително по-малобройни серии малоазийските лампи са представени в други центрове: Милет²⁰⁹, Делос²¹⁰, Атина²¹¹ и др. Ф. Брюно счита, че технологичните качества на тези лампи ги свързват генетически с кидски образци от I–II в., характерни за ателиетата на ROMANESIS²¹². В Мала Азия групата се появява във II–III в., но най-голямо разпространение тя получава в IV–VI в.²¹³ Някои от най-популярните типове са в употреба и в първата половина на VII в., както показват сигурно датирани находки от потънал кораб край Яси Ада (срещу Халикарнас²¹⁴) и от екземпляри, открити в подземна галерия в Евпалинейон на о. Самос²¹⁵. И двата комплекса са датирани с най-късни монети на император Ираклий (630–641 г.)

Тип XXXII (лампа 495)

Милтнер, тип I, форма 4

Големи лампи с кръгъл резервоар, малък плосък диск, широки конвексни орнаментирани плещи и тесен удължен канелиран фитилник.

495.

Табл. XXXIV. Обр. 495.

Д. 10,5. Ш. 8. В. 2,7. Без инв. ном.

Глина: оранжева. Кафяв лак. Плосък диск, ограден с висок релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Около него три релефни пръстена. Широки конвексни плещи. Орнамент: виеща се лозова клонка с два грозда. Тесен канелиран фитилник. Дръжка, реставрирана, с котвовиден заден край. Конкавно дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът оградено отдолу с двойни врязани линии.

Под.: Милтнер, № 157, табл. II.

Тип XXXIII (лампи 496–516)

Милтнер, тип III, форми 2–5.

Крушовидни лампи с конкавен орнаментиран или гладък диск. Широки конвексни плещи. Масивен фитилник с различно оформена горна повърхност: с релефни волути (форма

²⁰⁸ F. Miltner. Das Coemeterium der sieben Schläfer: Lampen. Forschungen in Ephesos, 42, Baden bei Wien, 1937, 95–200.

²⁰⁹ H. Menzel. Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954, 97–99.

²¹⁰ Ph. Bruneau. Les lampes. Exploration archéologique de Delos, 26, Paris, 1965, 139–140, №№ 4695–4705.

²¹¹ J. Perlzweig. Lamps of the Roman period. The Athenian Agora, VII, 1961, 192, №№ 2802–2807, pl. 44.

²¹² Ph. Bruneau. Les lampes ..., 118.

²¹³ F. Miltner. Das Coemeterium ..., 98.

²¹⁴ K. Vitelli. The Lamps. Jassi Ada, I, Texas, 1982, 190–196.

²¹⁵ Непубликувани материали, предоставени ми любезно от д-р М. Вебер от Германския археологически институт – от разкопки на о. Самос.

2 по Милтнер)²¹⁶, гладък конвексен (форма 3 по Милтнер)²¹⁷ или канелиран (форми 4–5 по Милтнер)²¹⁸. Дръжката е плътна, езичеста, в някои случаи с надлъжна канелюра, с очертан с връзани линии котвовиден заден край. Дъното е оградено с релефен пръстен. Лампите са изработени от светлобежова или светлооранжева глина и са покрити със светлочервен или червено-кафяв лак. Форми 2–3 се датират по аналогии с лампи от Ефес между края на IV и средата на V в. (вж. аналогии на лампи 496, 498). Форма 5 е разпространена в широк интервал между IV и първата половина на VII в. (вж. аналогии на лампа 508). Лампи 513–516 са имитации на форма 5 на малоазийския тип. Те са изработени небрежно, дръжките им са лентести и нямат характерния за групата връзан орнамент по долната половина на лампата.

Форма 2 (по Милтнер) (лампи 496–497)

496.

Табл. XXXIV. Обр. 496, XCIV

Д. 7,9. Ш. 7,2. В. 2,9. Инв. ном. II.5289

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Кафяво-червен лак. Лека, много добре изпечена. Дискът почти отчупен, ограден с релефен пръстен. Наклонени навън плещи. Орнамент: центрирани кръгчета. Фитилникът с релефни волути. Плоска периферия около фитилния отвор. Кръгло дъно, оградено с широк нисък релефен пръстен. В центъра марка: розета от зърна. Фитилникът очертан отдолу с две двойки връзани линии. Задната част на резервоара отчупена.

Парал.: Менцел, № 623, обр. 79₇ (края на IV – първа половина на V в.).

497.

Табл. XXXV. Обр. 497.

Д. 6,2. Ш. 5,5. В. 3,1. Инв. ном. II.3725

Каварна, нос Чиракман.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена. Центриран широк отвор за масло. Широки конвексни неорнаментирани плещи. Удължен фитилник с дегенерирани волути в основата и релефен ръб по горната повърхност. Дръжка и преден край на фитилника отчупени.

Публ.: Мирчев с колект. ИНМ Варна, 13, 1962, 52, табл. III₈

Под.: орнамент на фитилника: Милтнер, №№ 194, 196, табл. XIII.

Форма 3 (по Милтнер) (лампи 498–506)

498.

Табл. XXXV. Обр. 498, LXXIII

Д. 8,4. Ш. 6,4. В. 2,5. Инв. ном. II.716

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Плосък диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: крилат Ерос, тичащ наляво, държащ в лявата си ръка предмет(?) (риба?). Тесни наклонени навън плещи. Орнамент: лозови клонки с гроздове и листа. Къс закръглен фитилник с плоска периферия около отвора. В основата му палмета. Плъста езичеста дръжка с две канелюри. Котвовиден заден край. Дъното оградено с масивен релефен пръстен. Фитилникът очертан отдолу с две двойки връзани линии.

Парал.: Милтнер, № 487, табл. IV; Менцел, № 629, обр. 80₅ (с три отвора в диска – първа половина на V в.)

Под. изображение: Бовон, № 458, табл. 11.

499.

Табл. XXXV. Обр. 499, LXXII

Д. 8,1. Ш. 6,3. В. 2,7. Инв. ном. III.609

Варна, ул. „Козлодуй“.

Глина: бежова. Кафяв лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: крилат Ерос в бяг надясно, държащ грозд. Под отвора друг грозд. Накло-

²¹⁶ F. Miltner. Op. cit., 102, тип III, form 2.

²¹⁷ Ibid., 102, тип III, form 3.

²¹⁸ Ibid., 102, тип III, form 4–5.

нени навън плещи. Орнамент: виещи се лозови клонки с гроздове. Плътна езическа канелирана дръжка с котвовидно очертан заден край. Дъното оградено с широк нисък релефен пръстен. Марка: *planta pedis*. Фитилникът очертан отдолу с две двойки връзани линии. Почти отчупен.

Парал.: Милтнер, № 187, табл. XIII.

500.

Табл. XXXV. Обр. 500, LXXIII

Д. 7,3. Ш. 6,4. В. 2,7. Инв. ном. II.6119

Варна, Централен площад „Съединение“, ъгъла с ул. „Цар Симеон“ (сграда на магазин „Ню Йоркър“ („Валентина“).

Глина: светлооранжева. Следи от оранжево-червен лак. Широк конкавен диск, ограден с шнуровиден релефен пръстен. Два отвора за масло. Изображение: гола женска фигура върху риба. Тесни, наклонени навън плещи. Орнамент: релефни зърна. Плътна езическа дръжка с котвовиден заден край. Малко конкавно дъно, оградено с два връзани пръстена. Фитилникът очертан отдолу с две двойки връзани линии, почти целият отчупен.

Парал.: Менцел, № 627, обр. 80₂ (първа половина на V в.).

501.

Табл. XXXV. Обр. 501, LXXVI

Д. 7,2. Ш. 6,4. В. 2,6. Инв. ном. II.4109

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“), Римска баня, помещение XII.

Глина: белезникава. Следи от червено-кафяв лак. Широк конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: три човешки фигури, едната на гола жена, вдигнала ръце към високата си прическа. Под тях животно с вдигната глава. Неясен отпечатък. Тесни наклонени навън плещи. Орнамент: релефни зърна. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Дръжката и фитилникът отчупени.

502.

Табл. XXXV. Обр. 502, LXXIII, XCIII

Д. 8,9. Ш. 6,3. В. 2,6. Инв. ном. II.1274

Варна, Градска градина. Гроб.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Плосък диск, ограден с два релефни пръстена. Децентриран отвор за масло. Изображение: две мъжки фигури в бюст една срещу друга, с фригийски шапки. Наклонени навън плещи. Орнамент: двойно очертан зиг-заг. Изпъкнал отгоре фитилник. Дръжката отчупена, с котвовидно очертан заден край. Дъното очертано с плосък широк пръстен. Неясна марка *planta pedis*. Фитилникът очертан отдолу с двойки връзани линии.

503.

Табл. XXXV. Обр. 503.

Д. 7,4. Ш. 6,3. В. 2,3. Инв. ном. II.5444

Варна. Римски терми. Източен аподитерий.

Глина: светлобежова. Без покритие. Плитък диск, ограден с релефен пръстен, очукан около отвора за масло. Изображение: две мъжки фигури в бюст една срещу друга, с фригийски шапки, подобно на лампа № 502, неясно. Наклонени навън неорнаментирани плещи. Дръжката и фитилникът отчупени. Заден котвовиден край на дръжката. Конкавно дъно, оградено с плосък пръстен. Неясна марка *planta pedis*.

504.

Табл. XXXV. Обр. 504, LXXVIII

Д. 8,3. В. 6,1. Ш. 2,7. Инв. ном. II. 1058.

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: птица надясно, с извита наляво глава. Зад нея неясен предмет. Част от диска отчупен. Конвексни плещи. Орнамент: връзани центрирани кръгчета. Слабо извит нагоре фитилник с хоризонтална периферия около отвора. Плътна езическа дръжка с котвовиден заден край. Неравно дъно, оградено с два връзани пръстена. Фитилникът очертан отдолу с две двойки връзани линии.

505.

Табл. XXXV. Обр. 505, XCIII

Д. 6,7. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. II.1194

Варна, Гръцка махала.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Конкавен диск, ограден с двоен релефен пръстен. Децентриран отвор за масло, очукан. Тесни, наклонени навън плещи. Орнамент: един ред зърна. Плътна езичеста дръжка, канелирана, с котвовиден заден край. Фитилникът отчупен, очертан отдолу с две двойки врязани линии. Дъното очертано с релефен пръстен. Марка, неясна: *planta pedis*.

Парал.: Милтнер, № 534, табл. IV.

506.

Табл. XXXV. Обр. 506.

Д. 6,3. Ш. 5. В. 3,4. Инв. ном. II.1195

Глина: оранжева. Следи от червено-кафяв лак. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Наклонени навън плещи. Орнамент: един ред радиални насечки. Плътна езичеста дръжка. В основата на фитилника зърна. Долната половина на лампата и фитилникът отчупена.

Форма 4 (по Милтнер) (лампа 507)

507.

Табл. XXXV. Обр. 507.

Д. 5,9. Ш. 5,7. В. 3. Инв. ном. II.7438

Девня. Колектор Б.

Глина: белезникава. Следи от кафяв лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Неорнаментиран с широк децентриран отвор за масло. Наклонени навън плещи с радиални насечки. В основата на фитилника три канелюри. Плътна езичеста дръжка. Дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът и част от долната половина на лампата отчупени.

Парал.: Милтнер, № 560, табл. IV.

Форма 5 по Милтнер (лампи 508–516)

508.

Табл. XXXV. Обр. 508.

Д. 9. Ш. 6,4. В. 3. Инв. ном. II.5525

Варна. Римски терми. Западно преддверие.

Глина: светлооранжева. Светлочервен лак. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Центриран отвор за масло, ограден от нисък релефен пръстен. Широки конвексни плещи. Орнамент: зърна. Плътна езичеста дръжка с котвовиден заден край. Дъно, оградено с шнуровиден релефен пръстен.

Парал.: Милтнер, № 575, табл. IV; Ивани, № 925, табл. XXXVIII; Перлцвайг, № 2807, табл. 44 (втора половина на VI в.); Иконому, № 698, обр. 159 (V в.); Брюно, № 4702–4705, табл. 33; Шайр, № 380, табл. 41 (IV в.); Бейли III, №№ 3152–3153, 3158, табл. 109 (500–600 г.); о. Самос, Евпалинейон, № 74 (630–641 г.) – непубл.

509.

Табл. XXXV. Обр. 509, ХСIII

Д. 9,1. Ш. 8,7. В. 3,1. Инв. ном. II.1272

Варна, ул. "Преслав" („Вапцаров“).

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Дискът отчупен. Аналогична на № 508.

510.

Табл. XXXV. Обр. 510.

Д. 8,4. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.675

С. Абрит (Абтаат), Добричко.

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Дискът отчупен. Дръжката отчупена. Аналогична на №№ 508–509.

511.

Табл. XXXVI. Обр. 511.

Д. 7,8. Ш. 6,2. В. 2,3. Инв. ном. II.1073

Глина: бежова. Кафяв лак. Конкавен диск с децентриран отвор за масло. В диска два релефни пръстена. Неорнаментирани плещи. Подобна на №№ 508–510.

512. Табл. XXXVI. Обр. 512.
Д. 7,4. Ш. 7. В. 2,7. Инв. ном. III.370
Варна, пл. Екзарх Йосиф. Гроб с ранновизантийски монети.
Глина: светлооранжева. Следи от кафяв лак. Подобна на №№ 508–510. Дръжката канелирана. Фитилникът частично отчупен.

513. Табл. XXXVI. Обр. 513.
Д. 9,2. Ш. 6,5. В. 2,9. Инв. ном. II. 5710 (дублиран)
Варна. Римски терми. Подобна на №№ 508–510.
Глина: оранжева. Без покритие. Дръжката отчупена. Долната повърхност на лампата неорнаментирана.

514. Табл. XXVII. Обр. 514.
Д. 6,1. Ш. 5,4. В. 1,9. Инв. ном. II.5666
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. Следи от червен лак. Част от горна половина от лампа. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Два отвора за масло. Наклонени навън плещи. Орнамент: един ред врязани кръгчета. Канелиран фитилник. Дръжката частично отчупена.

515. Табл. XXXVI. Обр. 515.
Д. 7,9. Ш. 5,9. В. 2,6. Инв. ном. II.4456
С. Блъсково, Варненско. Тухлена сводеста гробница.
Глина: светлооранжева. Червен лак. Форма като №№ 508–510. Диск, отчупен около отвора за масло, ограден с два релефни пръстена. Неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка. Канелиран фитилник. Неорнаментирана долна повърхност на лампата. От деривативен калъп (?).

516. Табл. XXXVI. Обр. 516.
Д. 7,7. Ш. 5,6. В. 2,9. Инв. ном. II.1185
Варна.
Глина: оранжева. Без покритие. Горна половина от лампа, конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Конвексни плещи. Орнамент: виещи се клонки. Канелиран фитилник. Лентеста дръжка.

Тип XXXIV (лампа 517)

Милтнер, тип VI, форма 4

Крушовидни лампи с малък конкавен диск, широки орнаментирани плещи към закръглен фитилник с широка плоска периферия около отвора. Останалите детайли на лампата са като при предходния тип.

517. Табл. XXXVI. Обр. 517.

Д. 7,2. Ш. 5,2. В. 2,5. Инв. ном. II.993

Девня, Източна крепостна стена.

Глина: оранжева. Следи от кафяв лак. Тесен конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло, ограден с два неясни релефни пръстена. Конвексни плещи. Орнамент: три реда зърна. Плосък отгоре към фитилник. Плътна езичеста дръжка с котвовиден заден край. Дъното очертано с релефен пръстен. Марка: двойна *planta pedis*. Фитилникът отдолу очертан с две двойки врязани линии.

Парал.: Милтнер, № 1029, табл. VI.

Тип XXXV (лампи 518–520)

Милтнер, тип VII, форма 3

Крушовидни лампи с широк конкавен диск, ограден с масивен релефен пръстен. Плещите са много тесни, наклонени навън. Фитилникът е разширен в предния си край, оформяйки кръгла паничка с хоризонтален бордюру около отвора. Останалите детайли на лампата са като при останалите малоазийски типове. Обикновено в диска има повече от един отвор за масло.

518.

Табл. XXXVI. Обр. 518, LXXX

Д. 10,2. Ш. 7. В. 3,3. Инв. ном. II.1369

Варненски залив, край м. М. Лазурен бряг. Подводна находка, от потънал кораб.

Глина: оранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с масивен релефен пръстен. Центриран отвор за масло + още пет отвора по периферията на диска. Изображение: 10-листна розета. Съвсем тесни, наклонени, неорнаментирани плещи. Удължен масивен фитилник с две зърна в основата, фланкиращи дегенерирали волути зад фитилния отвор. Плътна езичеста дръжка, обозначена отдолу с релефен ръб. Неоградено дъно с неясна марка *planta pedis*. Фитилникът очертан отдолу с две двойки врязани линии.

Парал.: Милтнер, №№ 1002, табл. VI; 1160–1161, 1169, табл. VII.

519.

Табл. XXXVI. Обр. 519.

Д. 7,1. Ш. 5,5. В. 3,2. Инв. ном. II.6126

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“). Римска баня.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Подобна на 518. Без периферни отвори в диска. 8(?)-листна розета. В основата на фитилника един ред релефни зърна. Дъното оградено с релефен пръстен. Фитилникът очертан отдолу с две двойки врязани линии. Част от резервоара и дръжката отчупени.

Парал.: Милтнер, № 1134, табл. VI.

520.

Табл. XXXVI. Обр. 520, LXXVI

Д. 8,9. Ш. 6,2. В. 2,6. Инв. ном. II.4226

Варна, Пазарен площад.

Глина: оранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Два отвора за масло. Изображение: неясно. Наклонени навън неорнаментирани плещи. Фитилник с плоска периферия около отвора. Плътна езичеста канелирана дръжка, очертана отдолу с двоен ръб, опиращ релефен пръстен около дъното.

Тип XXXVI (лампи 521–526)

Милтнер, тип IX, форми 1, 3

Крушовидни лампи с издължен силует. Плосък елипсовиден диск с един или два отвора за масло. Тесни, наклонени навън плещи, украсени в някои случаи с растителни или геометрични мотиви. Масивен удължен фитилник с канал по горната повърхност, заобикалящ фитилния отвор и отворен към диска. Плътна езичеста дръжка с котвовиден заден край или очертана с релефен ръб по долната повърхност на лампата. Дъното е кръгло или елипсовидно, оградено с релефен пръстен. По аналогии с лампи от Ефес типът се датира между V и средата на VII в. (срв. паралели на лампа № 521). Лампи №№ 525–526 са имитации на малоазийския тип. Дискът изображение на лампа № 525 е заимствувано от коптски лампи тип XLIII от VI в. Лампа № 526 има сърцевидно дъно, характерно за крушовидните лампи тип XLVI от VI – средата на VII в. Тя няма гравирани украса по долната повърхност, характерна за малоазийските типове.

521.

Табл. XXXVI. Обр. 521, LXXIV, XCIV

Д. 9,1. Ш. 5,7. В. 3. Инв. ном. II.994

Девня, поща.

Глина: оранжева. Следи от червен лак. Елипсовиден конкавен диск оградено с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Два отвора за масло. Изображение: кръст с разширени краища. Горещо между раменете врязани розети. Наклонени навън плещи. Орнамент: фестони. Плътна дръжка, реставрирана, с котвовиден заден край. Елипсовидно дъно, оградено с масивен релефен пръстен. Марка: розета от центрирани кръгчета. Отдолу фитилникът реставриран.

Парал.: Милтнер, № 1351, табл. VIII (V в.); Бернхард, № 337, табл. XCIV (III–IV в. *sic!*)

Под.: Менцел, № 624, обр. 79₈ (V в.); Бейли III, № 3189–3191 ML A, табл. 112 (550–650 г.).

522.

Табл. XXXVI. Обр. 522, LXXIV, XCIII

Д. 6,4. Ш. 5,4. В. 2,6. Инв. ном. III.252

Варна. Канал „Море – езеро“.

Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Много лека. Диск = № 521. Наклонени навън плещи. Орнамент: зърна. Конкавно дъно, оградено с широк плосък пръстен. Марка *planta pedis*. Фитилникът очертан отдолу с две двойки врязани линии. Част от резервоара с дръжката и фитилника около отвора отчупени.

523.

Табл. XXXVI. Обр. 523, XCIII

Д. 6, 9. Ш. 6,8. В. 3,1. Инв. ном. II.5955

Варна, ул. „Мусала“.

Глина: бежова с розоват оттенък. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Орнамент: 4 тройки врязани центрирани кръгчета. Наклонени навън слабо конвексни плещи. Орнамент: един ред центрирани кръгчета. Плътна езичеста канелирана дръжка, очертана в задния край с двоен шнур. Фитилникът отчупен. Плоско дъно, оградено с широк плосък релефен пръстен. Марка *planta pedis*. Фитилникът отдолу очертан с две двойки врязани линии и един ред ямички по ръба.

Парал.: Милтнер, №№ 1379, 1384, табл. VIII.

524.

без илюстрация

Д. – . Ш. 5,8. В. – . Инв. ном. II.1081

Варна, бул. „Княз Борис“ („Ленин“) и ул. И. Вазов.

Глина: светлобежова. Без покритие. Горна половина от лампа. Плосък диск, частично отчупен, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Изображение: орел с глава наляво, с разперени криле. Обърнато. Наклонени навън плещи. Орнамент: пояс зиг-заг между релефни пръстени. Плътна езичеста дръжка, частично отчупена. Предният край на фитилника отчупен.

525.

Табл. XXXVI. Обр. 525, LXXIV

Д. – . Ш. 5,5. В. – . Без. инв. ном.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Изображение: двойна арка върху колони. Схематизирана. Наклонени навън плещи. Орнамент: радиални насечки. Дръжката, предния край на фитилника и долната половина на лампата отчупени.

Под.: Брюно, № 4730–32.

526.

Табл. XXXVI. Обр. 526, LXXVIII

Д. – . Ш. 5,4. В. 2,8. Инв. ном. III.253

Девня.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Децентриран отвор за масло. Изображение: животински глави. Конвексни, наклонени навън плещи. Орнамент: релефни зърна. Плътна езичеста дръжка. Предният край на фитилника отчупен. Сърцевидно конкавно дъно.

Тип XXXVII (лампи 527–528)

Милтнер, тип X, форма 1

Крушовидни лампи с малък конкавен диск, широки конвексни плещи и силно удължен фитилник с тесен канал по горната повърхност.

527.

Табл. XXXVII. Обр. 527.

Д. – . Ш. 6,4. В. 2, 4. Инв. ном. II.2637

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в тесен канал върху фитилника. Центриран отвор за масло, ограден с два врязани пръстена в диска. Широки конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи. Плътна езичеста дръжка с котловиден заден край. Част от фитилника отчупена. Плоско дъно, оградено с широк релефен пръстен. Марка *planta pedis* (имитирана). Фитилникът очертан отдолу с две двойки врязани линии.

Парал.: Милтнер, № 1432, табл. VIII.

528.

Табл. XXXVII. Обр. 528.

Д. 8,6. Ш. 6. В. 2,9. Инв. ном. III.393

Глина: светлобежова с розов оттенък. Следи от червен лак. Биконвексен профил на резервоара. Тесен конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в тесен канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Широки конвексни плещи. Орнамент: пояс ови, около него клонки с гроздове. Лентеста дръжка. Широко плоско дъно, оградено с два връзани пръстена. Марка: двойна *planta pedis* (имитирана).

Тип XXXVIII (лампи 529–533)

Милтнер, тип XI; Иконому, тип XXVIII

Крушовидни лампи с малък плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен широк канал върху фитилника. Широки конвексни плещи, украсени с релефни зърна. Останалите детайли на лампата са като при останалите типове малоазийски лампи.

Типът е широко разпространен между IV и средата на VII в. в обширен ареал, обхващащ Долнодунавските провинции, континентална и островна Гърция²¹⁹.

529.

Табл. XXXVII. Обр. 529, ХСII

Д. 8,7. Ш. 6,2. В. 3. Инв. ном. II.770

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова с розов оттенък. Сиво-черни петна. Малък конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: розета от зърна. Широки конвексни, наклонени навън плещи. Орнамент: 4 реда зърна. Плътна езичеста дръжка с котвовиден заден край. Дъното очертано с два връзани пръстена. Отляво марка H, връзана. Фитилникът очертан отдолу с две двойки връзани линии.

Парал.: Брюно, №№ 4707–4709, табл. 33; Денов, № 1135, табл. СII; Вители, № 12, обр. 9–3; Бейли III, №№ 3192–3194, табл. 112 (550–650 г.).

530.

Табл. XXXVII. Обр. 530.

Д. – . Ш. 6,4. В. 2,7. Инв. ном. II.724

Глина: светлобежова. Кафяв лак. Аналогична на № 529. Канелирана дръжка. Предният край на фитилника отчупен.

531.

Табл. XXXVII. Обр. 531.

Д. – . Ш. 6,7. В. 3. Инв. ном. II.5367

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Без покритие. Подобна на № 529. Без орнамент в диска. Фитилникът отчупен.

532.

Табл. XXXVII. Обр. 532.

Д. – . Ш. 6,8. В. 2,8. Инв. ном. II.5359

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Без покритие. Подобна на № 529. Без орнамент в диска. Фитилникът отчупен.

533.

Табл. XXXVII. Обр. 533, ХСV

Д. – . Ш. 6,4. В. 2,9. Инв. ном. II.130

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Подобна на № 529. Без орнамент в диска. Около отвора за масло релефен пръстен. Фитилникът отчупен.

Малоазийски лампи – фрагменти (лампи 534–535)

²¹⁹ Пълна литература за разпространение К. Vitelli. The Lamps ..., 196, L. 12.

534. Табл. XXXVII. Обр. 534.

Д. – Ш. 6,2. В. 2,4. Инв. ном. II.1179

Каварна.

Глина: светлобежова. Червен лак. Част от резервоар. Широк конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Запазена малка част от релефно изображение. Наклонени навън плещи. Орнамент: два реда зърна. Плътна езичеста дръжка с котвовиден заден край. Плоско дъно, оградено с два врязани пръстена. Неясна марка – *planta pedis* (имитирана).

535.

Табл. XXXVII. Обр. 535.

Д. – Ш. 5,9. В. 2,5. Инв. ном. II.5551

Варна. Римски терми.

Глина: сива. Без покритие. Част от резервоар. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: осемлъчна звезда (два преплетени квадрата). Конвексни наклонени навън плещи. Орнамент: неясен, геометричен. Плътна езичеста дръжка с релефен ръб по долната повърхност на лампата, опиращ до пръстен около дъното. Фитилникът отчупен.

Парал. изображение: Бейли III, № 3213, табл. 114 (500–600 г.)

1.3.2.2. Северноафрикански лампи

Бронир, тип XXXI; Ивани, тип XII; Ваге, тип 54; Шентлелеки, III (в), 17

В тази група късноантични лампи са включени форми със следните характеристики: овален резервоар с нисък сплеснат профил; плосък диск, ограден с релефен пръстен, който е отворен в канал върху фитилника; плоски плещи, оградени отвън с релефен ръб, украсени най-често с характерен щемпелован орнамент; масивен удължен фитилник с широк плитък канал по горната повърхност и с широк елипсовиден отвор; клиновидна плътна дръжка, чийто заден край е обозначен на долната половина на лампата по два начина: като изпъкнал ръб, опиращ до релефен пръстен около кръглото плоско дъно, или като двойна врязана линия, която се раздвоява и обхваща плоското или конкавно дъно. Украсата в диска е свързана предимно с библейски сюжети и християнски символи (образи на пророци, светци, хризми), но широко са застъпени и изображения, свързани с африканската флора и фауна. По-ранните екземпляри имат обикновено по два отвора за масло, разположени по напречната ос на резервоара. Върху плещите е нанесен щемпелован геометричен и растителен орнамент, чийто елементи – двойно или тройно очертани квадрати, ромбове, триъгълници, кръгчета, розети и др. – влизат в най-различни съчетания.

Лампите от тази група са познати в литературата под различни наименования – „старохристиянски“ или „християнски“²²⁰, „африкански“²²¹, „северноафрикански“²²². Последното наименование насочва по-определено към производствения им район – Александрия и нейната територия²²³. Северноафриканските лампи се появяват в IV в., но периодът на техния разцвет е в V в.²²⁴, когато започва и масовото им и повсеместно имитиране в извънафрикански центрове²²⁵. В дегенерирал вид те биват произвеждани до края на VI в.²²⁶

В колекцията са застъпени два основни типа, отговарящи на типове I и II по класификацията на Дж. Хейс²²⁷.

²²⁰ J. Brants. Antieke Terra-Cotta lampen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Leiden, 1913, 65; O. Broneer. Terracotta Lamps. Corinth, 4, 2, Harvard, 1930, 119.

²²¹ H. Menzel. Antike Lampen..., 90; T. Szentléléký. Ancient Lamps. Amsterdam, 1969, 125.

²²² C. Iconomu. Opaite Greco-romane. Constanta, 1967, 26.

²²³ H. Menzel. Op. cit., 90; B. Vikić-Belančić. Antičke svjetiljke u Arheološkom museju u Zagrebu. – Vjesnik Arheološkog museja u Zagrebu, V, 1971, 118.

²²⁴ O. Broneer. Terracotta Lamps ..., 119; H. Menzel. Op. cit., 90; T. Szentléléký. Ancient Lamps ..., 127; B. Vikić-Belančić. Antičke svjetiljke ..., 118–119.

²²⁵ H. Menzel. Op. cit., 91; A. Bovon. Lampes d' Argos, Ecole française d' Athènes, 5, Paris, 1966, 87; Ph. Bruneau. Op. cit., 117.

²²⁶ H. Menzel. Op. cit., 91.

²²⁷ J. Hayes. Late Roman Pottery. London, 1972, 310–311.

Тип XXXIX (лампа 536)

Хейс, тип I

Овални лампи с елипсовиден или кръгъл конкавен диск, ограден с релефен пръстен, прекъснат или не от клиновидна дръжка с надлъжна канелюра, и отворен към канал върху фитилника. Плещите са сравнително тесни, наклонени навън, украсени с растителни мотиви. Фитилникът е масивен, с къс широк канал по горната повърхност, отворен към диска и към фитилния отвор. Дъното е плоско или конкавно, оградено с врязан отворен пръстен, преминаващ в двойка врязани линии, очертаващи задния край на дръжката върху долната повърхност на лампата. Типът се датира в IV – началото на V в.²²⁸

536.

Табл. XXXVII. Обр. 536, LXXXVI

Д. – . Ш. – . В. 3,1. Инв. ном. II.5759 (дублиран)

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. Без покритие. Дебелостенна, тежка. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Два отвора за масло по надлъжната ос. Изображение: четирилъчна звезда с насечки между лъчите. Конвексни, наклонени навън плещи. Орнамент: схематизиран венец. Езичеста канелирана дръжка, очертана по долната повърхност на лампата с двойна врязана линия, опасваща и дъното. Част от резервоара и от фитилника отчупени.

Тип XL (лампи 537–547)

Хейс, тип II.

Лампи с овален резервоар, кръгъл диск, ограден с релефен пръстен, отворен към широк дълъг канал върху фитилника. Плещите са плоски, широки, оградени отвън с релефен ръб. Фитилникът е масивен, удължен с елипсовиден широк отвор. Дръжката е плътна, клиновидна, от чиято задна основа започва релефен ръб, опиращ до релефния пръстен около кръглото плоско дъно. По-ранните екземпляри имат по два отвора за масло, разположени по напречната ос на резервоара. Лампите са богато украсени, като особено разнообразна е щемпелованата украса на плещите.

Лампа 539 е типичен представител на висококачествен северноафрикански внос. Тя дава представа за началната фаза на производство на типа – между самото начало и първата четвърт на V в.

Лампи 537–538, 540, изработени от бежова глина са качествени подражания – копия на северноафрикански образци, произведени в извънафрикански центрове.

Лампи 542–547 също са подражания на северноафрикански форми, но с белези на деградация.

Лампа 544, изработена от белезникава глина, характерна за района на Марцианопол, вероятно е изделие на тамошно ателие, докато лампа 545 е с растителен орнамент на плещите, твърде рядко срещан при северноафриканската продукция²²⁹, но обичаен за атическите лампи от късноантичната епоха.

537.

Табл. XXXVII. Обр. 537, LXXIII

Д. 13,1. Ш. 7,9. В. 3,2. Инв. ном. III.67

Девня.

Глина: светлооранжева. Червен матов лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Два отвора за масло по напречната ос на резервоара. Изображение: благославящ светец с дълга плисирена дреха. Неясен отпечатък. Плоски плещи с щемпелован орнамент: редуващи се триъгълници и палмети (мотиви D₁ и S₁ по Енабли). Роговидна дръжка, очертана отдолу с релефен ръб, опиращ релефния пръстен около кръглото дъно. Фитилникът реставриран около отвора.

Парал.: Бейли III, № 1794, табл. 23 (400–500 г., от същия калъп – Тунис).

538.

Табл. XXXVII. Обр. 538, LXXIII, XCIII

²²⁸ S. Sidebotham. Lamps from Carthage in the Kelsey Museum. Explorations at Carthage, 1975, II, 1978, 230.

²²⁹ Така например, сред северноафриканските лампи от Тунис, публикувани в: A. Ennabli. Lampes chrétiennes de Tunisie, Paris, 1976 между общо 1266 екземпляра само една има подобен орнамент на плещите (№ 168, табл. VIII).

Д. 10,2. Ш. 7,4. В. 3,2. Инв. ном. II.5523

Варна. Римски терми.

Глина: бежова на сиви петна. Без покритие. Конкавен диск с два отвора за масло, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: права хризма. Плоски плещи. Орнамент: редуващи се розети и квадрати (мотиви А 5–6, F1 – G1 и F10 по Енабли). Роговидна дръжка, очертана отдолу с релефен ръб, опиращ до пръстен около дъното. Марка: схематизирана розета в кръг от радиални насечки. По долната повърхност на фитилника пояс от радиални насечки във връзан кръг.

Парал.: Бейли III, № 1767 MLA, табл. 21 (440–550 г.).

539.

Табл. XXXVII. Обр. 539, LXXIX

Д. 12,7. Ш. 8,4. В. 3,4. Инв. ном. III.69

Варна, ул. „Вардар“.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Два отвора за масло. Изображение: петел надясно. Плоски плещи с щемпеловани редуващи се триъгълници и кръгчета (мотиви Д4 и Е2 по Енабли). Роговидна дръжка, очертана отдолу с релефен ръб, опиращ пръстен около дъното.

Публ.: Минчев, ИИМ Варна, 12 (27), 1976, 120, табл. II₇ (начало на V в.)

Парал.: Енабли, № 623

Парал. изображение: Абиани, № 410, обр. 79; 345, обр. 58 (други плещи).

Под.: Вулф, № 1257, табл. LXI; Ивани, № 1099, табл. XL₄; Бейли III, № 1838 MLA, табл. 28 (400–500 г.).

540.

Табл. XXXVII. Обр. 540.

Д. 11,8. Ш. 7,3. В. 3,1. Инв. ном. III.70

Варна, старият мост при канала.

Глина: светложежова. Червен лак. Дискът и горната половина на фитилника отчупени. Плоски плещи. Орнамент: два вида розети. Роговидна дръжка, отдолу очертана с релефен ръб, опиращ релефен пръстен около дъното.

541.

Табл. XXXVII. Обр. 541, LXXIX

Д. – . Ш. 7,2. В. 3,2. Инв. ном. II.1153

Варна, Морска градина.

Глина: яркочервена. Без покритие. Част от резервоар. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Два отвора за масло. Изображение: палма. Плоски плещи. Орнамент: розети. Роговидна дръжка с релефен ръб по долната половина на лампата, опиращ релефен пръстен около дъното. Фитилникът и част от резервоара отчупени.

Под.: Енабли, № 772, табл. XLI (по-схематизирани розети на плещите).

542.

Табл. XXXVII. Обр. 542, LXXXIV

Д. 9,4. Ш. 5,8. В. 2,2. Инв. ном. III.110

Глина: светлооранжева. Без покритие. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен към канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Около него релефни зърна. Плоски плещи, оградени отвън с релефен пръстен. Орнамент: два реда зърна. Роговидна дръжка, отдолу отбелязана с релефно „елхова клонка“. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът отдолу очертан с релефни линии.

543.

Табл. XXXVIII. Обр. 543.

Д. 10,3. Ш. 7,2. В. 2,5. Без. инв. ном.

Глина: светлооранжева. Без покритие. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен към канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Плоски плещи. Орнамент: лозови клонки с гроздове. Роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

544.

Табл. XXXVIII. Обр. 544.

Д. 10,5. Ш. 6,3. В. 2,1. Инв. ном. II.191

Варна, бул „Приморски“ („Червеноармейски“). 41

Глина: белезникава. Следи от червен лак. Елипсовиден резервоар. Малър плосък неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Плоски плещи. Орнамент: пояс спирали и един ред зърна. Роговидна дръжка. Елипсовидно неочертано дъно.

545.

Табл. XXXVIII. Обр. 545, LXXXI

Д. – . Ш. 6,5. В. 3,1. Инв. ном. III.107

Глина: бежова. Без покритие. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: четирилистна розета. Плоски плещи. Орнамент: виещи се лозови клонки с гроздове. Роговидна дръжка, обозначена по долната половина на лампата с релефен ръб, опиращ релефен пръстен около елипсовидно дъно.

Предният край на фитилника отчупен.

546.

Табл. XXXVIII. Обр. 546, LXXXII

Д. – . Ш. 5,6. В. 2,8. Инв. ном. II.996

Девня.

Глина: светлобежова. Светлокафява повърхност, без покритие. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: седемлистна розета. Плоски плещи с неясен щемпелуван орнамент. В канала върху фитилника схематизирана клонка. Роговидна дръжка, неочертана отдолу. Неочертано дъно. Част от фитилника отчупена.

547.

Табл. XXXVIII. Обр. 547.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. III.114

Девня.

Глина: сивоожълта, груба. Тежка. Слабо конкавен диск, неочертан от плещите. Орнамент: два реда „осморки“. Роговидна дръжка, обозначена по долната повърхност с релефен ръб, опиращ до релефен пръстен около дъното. Фитилникът частично отчупен.

Имитации на северноафрикански лампи от района на Марцианопол и Одесос (лампи 548–693)

Една голяма серия лампи, произхождащи главно от Марцианопол и Одесос имат основни формални характеристики, близки до тези на типове XXXIX–XL. Те са с елипсовиден или ромбоиден резервоар, хоризонтални или наклонени навън широки плещи, удължен масивен фитилник с широк плитък канал отворен към диска и към елипсовидния широк фитилен отвор, и клиновидна (роговидна) дръжка. Между задния край на дръжката и дъното в редица случаи са връзани двойка линии, които ограждат дъното, като при тип XXXIX (лампа № 652). Много по-често основата на дръжката и пръстенът около дъното са свързани с релефен ръб, като при тип XL. В много случаи тази връзка липсва. Всички лампи са изработени от светлобежова до белезникава глина с розоват отенък, характерна за района на Марцианопол. Някои от лампите носят следи от недоброкачествен червен лак. Украсата на диска е бедна и еднообразна: застъпени са изображения на схематизирана розета (лъчи около отвора за масло) или релефни зърна. Преобладават неорнаментирани дискове. Украсата на плещите е във вид на повече или по-малко схематизиран венец или гирлянда, превръщащи се в „елхова клонка“ или „рибена кост“. Среща се украса от релефни кръгове или къси радиални насечки. Много рядко плещите са украсени с релефни зърна – най-вероятно дегенерирали розети. Често срещана украса е огърлицата с кръст, който релефно изпъква в канала върху фитилника. Той в много случаи е фланкиран от центрирани кръгчета или релефни зърна. Някои от лампите са подпечатени с марка – релефен кръст. Според формата и положението на плещите спрямо диска се разграничават два варианта:

1. Лампи с хоризонтални плещи

и

2. Лампи с наклонени навън плещи

В първия вариант се включват няколко серии (подваранти) според украсата на плещите:

Вариант 1а (лампи 548–555). Венец или гилрянда, оформени по различен начин: виещи се клонки с листа, скачени S-ове, розети с клонки, схематизирани лозови клонки с гроздове и др., твърде близки по стил на украсата на плещите на атическите лампи.

Вариант 1б (лампи 556–603). Схематизиран венец – „елхова клонка“ или „рибена кост“ в ясно очертано или неочертано с релефни пръстени орнаментално поле.

Вариант 1в (лампи 604–610). Дегенерирал „венец“ – концентрични релефни пръстени около диска.

Вариант 1г (лампи 611–670). Дегенерирал „венец“ – радиални релефни насечки с оформени или неочертани орнаментални полета на плещите.

Вариант 1д (лампи 671–673). Дегенерирани розети – релефни зърна.

Вариант 1е (лампи 674–678). Редуцирана розета в диска.

Лампите от вариант 2 имат два от посочените видове орнамент на плещите:

Вариант 2а (лампи 679–681). Схематизиран „венец“ – „елхова клонка“ или „рибена кост“ = вариант 1б.

Вариант 2б (лампи 682–693). Дегенерирал „венец“: радиални релефни насечки = вариант 1г.

Както показват няколко колективни находки от такива лампи, открити в територията на Марцианопол, двата варианта са синхронни. Различията в украсата, както и степента на схематизиране на мотивите се дължат на разлики в художествените качества на кальпите, употребявани в съседни работилници в едно и също време.

Според датирани с монетно съкровище екземпляри, произхождащи от затворен комплекс в Марцианопол, имитациите на северноафрикански лампи се появяват в този център, както и в Одесос най-рано в 408 г.²³⁰

Лампа № 602, открита до грънчарска пещ в Марцианопол, откъдето произхождат и много подобни на нея лампи, е деформирана, което доказва че е произведена на това място, където са намерени и други фрагменти от подобни деформирани при изпичането им лампи. Друго доказателство за местното производство на тези имитации са откритите около същата пещ в Марцианопол четири горни половини от кальпи (№№ 953–956) за направата на такива лампи. Типът е разпространен в неголям район между Одесос, Марцианопол и Томи²³¹.

Вариант 1а

548.

Табл. XXXVIII. Обр. 548, LXXXV

Д. 11,3 (реставрирана) Ш. 7. В. 3,1. Инв. ном. П.4184

Варна, Римска баня, помещение VIII.

Глина: белезникава. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: виещи се лозови клонки с гроздове. Плоски плещи с оградени орнаментални полета. Орнамент: виещи се клонки с гроздове. Роговидна дръжка с релефен ръб по долната повърхност на лампата, опиращ до релефен пръстен около дъното. Фитилникът частично реставриран.

549.

Табл. XXXVIII. Обр. 549.

Д. 10,2. Ш. 6,6. В. 2,8. Инв. ном. III.28.

Девня.

Глина: = № 548. Следи от оранжев лак. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: огърлица с кръст във фитилника. Плоски плещи с оградени орнаментални полета. Орнамент: венец. Роговидна дръжка, обозначена отдолу с релефен ръб, опиращ до релефен пръстен около дъното. Фитилникът частично реставриран.

550.

Табл. XXVIII. Обр. 550, LXXIV

²³⁰ Г. Тончева. Разкопки в Марцианопол 1955 г. – ИИМ Варна, 16, 1965, 73, 76.

²³¹ С. Iconomiu. Oraite Greco-romane..., №№ 723–753.

Д. 9,8. Ш. 5,8. В. 2,9. Инв. ном. II.995

Девня. Източна крепостна стена.

Глина: = № 548. Без покритие. Малък плосък диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: огърлица, съставена от кръст, розети, неясен орнамент. На нея окачен кръст с разширени краища. Под кръста розета. Плоски плещи с очертани орнаментални полета. Орнамент: розети, центрирани кръгчета, двойни спирали и клонки. Роговидна дръжка, обозначена отдолу с релефен ръб, опиращ до релефен пръстен около дъното. Фитилникът частично реставриран.

551. Табл. XXVIII. Обр. 551.

Д. 10,2. Ш. 6,3. В. 2,9. Инв. ном. III.78

с. Срацимир, Варненско.

Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: схематизирана розета (радиални лъчи). Плоски плещи с неочертани орнаментални полета. Орнамент: схематизирани гроздове с клонки и листа. Роговидна дръжка. Конкавно елипсовидно дъно. Част от фитилника отчупена около отвора.

Под. плещи: Менцел, № 617, обр. 79₁₀

552.

Табл. XXXVIII. Обр. 552.

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.5600

Варна, ул. „Панагюрище“ 9 (под Етнографския музей)

Глина: = № 548. Следи от червеникав лак. Редуциран диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Отвор за масло, ограден с релефен пръстен. Плоски плещи с неоградени орнаментални полета. Орнамент: клонки с петолъчни розети. Роговидна дръжка. Елипсовидно дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът частично отчупен.

553.

Табл. XXXVIII. Обр. 553.

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.6123

Варна, ул. „Мусала“.

От един калъп с № 552. Предният край на фитилника и част от дръжката отчупени.

554.

Табл. XXXVIII. Обр. 554.

Д. 10,2. (реставр.) Ш. 6,5. В. 2,5. Инв. ном. III.30

Варна, пристанище.

Глина: = № 548. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: огърлица с кръст върху фитилника. Плоски плещи с необозначени орнаментални полета. Орнамент: схематизирани лозови клонки с гроздове. Основата на фитилника фланкирана с центрирани кръгчета. Роговидна дръжка. Дъно, оградено с релефен пръстен.

555.

Табл. XXXVIII. Обр. 555.

Д. 9,3. Ш. 4,9. В. 2,3. Инв. ном. III.412

Глина: = № 548. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: огърлица с кръст върху фитилника. Плоски плещи. Орнамент: радиални лъчи и двойки кръгчета. Роговидна дръжка. Дъно, оградено с релефен пръстен.

Вариант 1б. Очертани орнаментални полета на плещите

556.

Табл. XXXVIII. Обр. 556, LXXXIV

Д. 10,6. Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. III.133

Глина: = № 548. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: схематизиран венец. Плоски плещи. Орнамент: венец. В канала релефен знак. Роговидна дръжка с релефен ръб отдолу, опиращ релефен пръстен около дъното.

557. Табл. XXXVIII. Обр. 557, LXXXVII
Д. – . Ш. 6,3. В. 2,6. Инв. ном. II.5317
Варна. Римски терми.
Глина: = № 548. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника.
Изображение: огърлица с кръст. На плещите схематизиран венец. Две зърна около роговидната дръжка. Дръжката очертана отдолу с релефен ръб, опиращ до релефен пръстен около елипсовидното дъно. Част от фитилника отчупена.
558. Табл. XXXVIII. Обр. 558.
Д. 9,3. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. III.85
Девня. От един калъп с № 557. Дръжката отчупена.
559. Табл. XXXIX. Обр. 559.
Д. 9,4. Ш. 6,2. В. 2,9. Инв. ном. II.3760
Девня.
Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Неорнаментиран диск. На плещите венец. Основата на фитилника фланкирана с центрирани кръгчета. Роговидна дръжка. Дъно, оградено с релефен пръстен.
560. Табл. XXXIX. Обр. 560.
Д. 9,3. Ш. 6,1. В. 2,9. Инв. ном. II.3759
Девня. Временни работнически жилища. Циментов завод. I постройка. Разкопки 1955 г. От един калъп с № 559.
561. Табл. XXXIX. Обр. 561.
Д. 9,5. Ш. 5,9. В. 2,3. Инв. ном. II.7439
Девня. Колектор Б.
Глина: = № 548. Почти аналогична на № 560. По-различен венец на плещите.
562. Табл. XXXIX. Обр. 562.
Д. 8,7. Ш. 5,6. В. 2,8. Инв. ном. III.88.
Девня.
Глина: = № 548. Почти аналогична на №№ 560–561. По-различен венец на плещите.
563. Табл. XXXIX. Обр. 563.
Д. – . Ш. 6,4. В. 3,2. Инв. ном. II.997.
Девня.
Глина: = 548. Следи от червен лак. Аналогична на №№ 559 – 560. Част от резервоара и фитилникът отчупени.
564. Табл. XXXIX. Обр. 564.
Д. – . Ш. 6. В. 2,8. Инв. ном. II.5948
Девня. Изкоп за автобаза.
Глина: = № 548. Подобна на № 561. Без кръгчета около фитилника. Неясни детайли. Загатнат релефен ръб между задния край на дръжката и релефния пръстен около дъното. Предният край на фитилника отчупен.
565. Табл. XXXIX. Обр. 565.
Д. 9,4. Ш. 5,7. В. 2,9. Инв. ном. II.3757
Девня.
Глина: = № 548. Подобна на №№ 559–564. По-различен венец на плещите. Фитилникът частично реставриран.
566. Табл. XXXIX. Обр. 566.
Д. 8, 3. Ш. 5,4. В. 2,7. Инв. ном. III.92
Девня.

Глина: = № 548. Подобна на № 565. По-различен венец на плещите.

567. Табл. XXXIX. Обр. 567.

Д. 8,5. Ш. 5,5. В. 2,5. Инв. ном. III.91

Девня.

Глина: = № 548. Подобна на № 565.

568.

Табл. XXXIX. Обр. 568.

Д. 9,3. Ш. 5, 9. В. 2,6. Инв. ном. II.3763

Девня.

Глина: = № 548. Аналогична на № 565. От един калъп. Резервоарът и фитилникът частично реставрирани.

569.

Табл. XXXIX. Обр. 569.

Д. 8,7. Ш. 5. В. 3. Инв. ном. II.4105

Варна. Римска баня, помещение XI.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на 565. В канала кръст. Елипсовидно дъно.

570.

Табл. XXXIX. Обр. 570.

Д. 9,2. Ш. 5,8. В. 2,8. Инв. ном. II.3777

Девня.

Аналогична на № 565. От един калъп.

571.

Табл. XXXIX. Обр. 571.

Д. 9,1. Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. III.369

Варна, ул. „Ген. Колев“.

Аналогична на № 565. От един калъп.

572.

Табл. XXXIX. Обр. 572.

Д. – . Ш. 5,7. В. 2,9. Инв. ном. II.5910

Девня. Край грънчарска пещ.

Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Аналогична на № 565.

573.

Табл. XXXIX. Обр. 573.

Д. – . Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. II.4183

Варна, Римска баня, помещение VIII.

Глина: = 548. Аналогична на № 565. Предният край на фитилника отчупен.

574.

Табл. XL. Обр. 574.

Д. – . Ш. 5,9. В. 2,7. Инв. ном. II.7436

Девня. Колектор Б.

Глина: = № 548. Аналогична на № 565. Фитилникът отчупен.

Неочертани орнаментални полета на плещите

575.

Табл. XL. Обр. 575, LXXXIV

Д. 9,4. Ш. 5,8. В. 2,6. Инв. ном. III.425

Девня. Заедно с №№ 605, 611.

Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. В диска: схематизирана розета (радиални лъчи около отвора за масло). Орнамент на плещите: венец = №№ 556, 559, 560, 563. В основата на фитилника центрирани кръгчета. Роговидна дръжка. Елипсовидно дъно, оградено с релефен пръстен.

576.

Табл. XXL. Обр. 576, LXXXIV

Д. 9. Ш. 5,2. В. 2,8. Инв. ном. III.95

Девня.

Глина: = № 548. Аналогична на № 575. Задният край на дръжката свързан чрез релефен ръб с пръстена около дъното.

577. Табл. XL. Обр. 577.
Д. 9,7. Ш. 5,8. В. 3. Инв. ном. II.3779
Девня. Временни работнически жилища – Циментов завод. Сграда I. Помещение ЕДЖ.
Глина: = № 548. Подобна на № 575. Без центрирани кръгчета около фитилника. Между радиалните лъчи в диска зърна. Дъното очукано. Заедно с №№ 618, 578.
Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 16, 1965, 77, обр. 2.
578. Табл. XL. Обр. 578.
Д. – . Ш. 5,6. В. 2,9. Инв. ном. II.3759
Девня. Временни работнически жилища. Циментов завод. Сграда I. Помещение ЕДЖ.
Глина: = № 548. Подобна на № 575. Фитилникът фланкиран с релефни зърна. Задният край на дръжката свързан с релефен ръб с пръстена около дъното. Предният край на фитилника отчупен.
579. Табл. XXL. Обр. 579.
Д. 9. Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. III.105
Девня.
Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Аналогична на № 578. Без релефен ръб между задния край на дръжката и пръстена около дъното.
580. Табл. XL. Обр. 580.
Д. 8,7. Ш. 5,7. В. 3,3. Инв. ном. III.187
Девня.
Глина: = № 548. Аналогична на №№ 578–579. Без релефен ръб между задния край на дръжката и релефния пръстен около дъното. Предният край на фитилника отчупен.
581. Табл. XL. Обр. 581.
Д. – . Ш. 5,7. В. 3. Инв. ном. III.104
Глина: = 548. Подобна на 579 – 580. Релефен ръб между задния край на дръжката и пръстена около дъното. Предният край на фитилника и част от резервоара отчупени.
582. Табл. XL. Обр. 582, LXXXIV
Д. 11,7. Ш. 6,7. В. 3,3. Инв. ном. III.17
Девня.
Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Ромбоидна. Орнамент в диска радиални лъчи. Върху фитилника кръст с разширени краища. На плещите венец = №№ 575–581. Релефен ръб между задния край на дръжката и релефния пръстен около дъното.
583. Табл. XL. Обр. 583, LXXXIV
Д. 9,7. Ш. 5,7. В. 3,1. Инв. ном. III.106
Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. Форма и орнамент = № 582. Без кръст в канала на фитилника. В основата на дръжката под задния ѝ край три релефни зърна. Дъното оградено с релефен пръстен.
584. Табл. XL. Обр. 584.
Д. 9,7. Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. III.74
Девня.
Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Подобна на № 583. В канала на фитилника неясен кръст. Без релефен ръб между задния край на дръжката и пръстена около дъното.
585. Табл. XL. Обр. 585, LXXXIII
Д. – . Ш. 5,2. В. 2,8. Инв. ном. III.189
Глина: = № 548. Подобна на № 582–583. Релефен ръб между задния край на дръжката и релефния пръстен около дъното. Предният край на фитилника отчупен.
586. Табл. XL. Обр. 586.
Д. – . Ш. – . В. 2,3. Инв. ном. III.190

Глина: = № 548. Фрагмент от резервоар с дръжка, подобен на № 583.

587.

Д. 9,7. Ш. 5,9. В. 3,1. Инв. ном. II.5925

Табл. XL. Обр. 587.

Девня, до грънчарска пещ.

Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Подобна на 575–586. Силно схематизиран венец на плещите. Неясни кръгчета, фланкиращи фитилника. Релефен ръб между задния край на дръжката и релефния пръстен около дъното. Дискът около отвора за масло очукан.

588. Табл. XL. Обр. 588.

Д. 9,7. Ш. 6. В. 3. Инв. ном. II.5936

Девня, до грънчарска пещ.

Глина: = № 548. От един калъп с № 587. Предният край на фитилника частично отчупен.

589.

Табл. XL. Обр. 589.

Д. 8,6. Ш. 5,4. В. 3,1. Инв. ном. III.428

Девня.

Глина: = № 548. От един калъп с №№ 587–588. Дръжката отчупена.

590.

Табл. XLI. Обр. 590.

Д. 10,2. Ш. 6. В. 3,2. Инв. ном. II.7260

Варна.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на №№ 575–579. В диска един ред зърна. Задният край на дръжката свързан с пръстена около дъното с релефен ръб.

591.

Табл. XLI. Обр. 591.

Д. – . Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. II.5947

Девня, изкоп за автобаза.

Глина: = № 548. Следи от кафяв лак. В диска един ред зърна и центрирано кръгче под отвора за масло. На плещите силно схематизиран неясен венец. Без релефен ръб между задния край на дръжката и пръстена около дъното. Предният край на фитилника отчупен.

592.

Табл. XLI. Обр. 592, LXXXVI

Д. – . Ш. 5,2. В. – . Инв. ном. III.191

Варна, Търговска академия (Икономически университет).

Глина: = № 548. Горна половина от лампа. В диска един ред зърна около отвора за масло. В канала на фитилника дегенерира кръст (отвесно рамо). На плещите дегенерира венец. Предният край на фитилника отчупен.

593.

Табл. XLI. Обр. 593.

Д. – . Ш. 6,3. В. 2,7. Инв. ном. III.29

Девня

Глина: = № 548. В диска огърлица с кръст в канала на фитилника. Орнамент на плещите: две схематизирани розети в основата на дръжката + схематизиран венец = 565–574. Роговидна дръжка без релефен ръб между задния ѝ край и релефния пръстен около дъното. Предният край на фитилника отчупен.

594.

Табл. XLI. Обр. 594.

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. III.358

Варна, ул. „Преслав” („Вапцаров“). Сграда на МВР.

Глина: = № 548. Част от горна половина на резервоар с дръжка. От един калъп с № 593.

595.

Табл. XLI. Обр. 595.

Д. 8,8. Ш. 5,9. В. 2,8. Инв. ном. III.132

Глина: = № 548. Неорнаментиран диск. Орнамент на плещите: венец. Роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с широк плосък релефен пръстен.

596.

Табл. XLI. Обр. 596.

Д. 9,3. Ш. 3. В. 3. Инв. ном. II.5742

Глина: = № 548. Червен лак. От един калъп с № 595.

597.

Табл. XLI. Обр. 597.

Д. 10,1. Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. III.131

Девня.

Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. Подобна на №№ 595–596. Ромбоидна. Релефен ръб между задния край на дръжката и пръстена около дъно.

598.

Табл. XLI. Обр. 598.

Д. 9,1. Ш. 5,4. В. 2,6. Инв. ном. III.128

Варна.

Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. Ромбоидна. В основата на дръжката три релефни лъча в диска. Орнамент на плещите: венец с две розети по напречната ос на резервоара. Дръжка като № 597.

599.

Табл. XLI. Обр. 599.

Д. 8,3. Ш. 4,9. В. 2, 4. Инв. ном. III.188

Варна, Римски терми, до църква „Св. Атанас“

Глина: = № 548. От един калъп с № 598. Дръжката отчупена.

600.

Табл. XLI. Обр. 600.

Д. 9,2. Ш. 5,7. В. 2,7. Инв. ном. III.454

Варна. Пазарен площад. Шахтова гробница.

Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. Подобна на №№ 587–589. Неорнаментиран диск. Фитилникът очертан отдолу с релефни ръбове.

601.

Табл. XLI. Обр. 601.

Д. 9,4. Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. III.94

Глина: = № 548. От един калъп с № 600. Фитилникът отчупен около отвора.

602.

Табл. XLI. Обр. 602.

Д. – . Ш. 6. В. 2,5. Инв. ном. III.195

Варна, бул „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: = № 548. От един калъп с №№ 600–601. Фитилникът и част от резервоара отчупени. Елипсовидно дъно, оградено с релефен пръстен.

603. Табл. XLI. Обр. 603.

Д. 10. Ш. 5,7. В. 2,8. Инв. ном. II.5928

Девня, до грънчарска пещ.

Глина: = № 548. Деформирана. Неорнаментиран диск. Орнамент на плещите: венец = 565. Неочертани орнаментални полета. Фитилникът фланкиран с релефни кръгчета. Неочертана отдолу роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

604.

Табл. XLI. Обр. 604.

Д. – . Ш. 5,2. В. 2,5. Инв. ном. II.1361

Варна, ул. „Преслав“, след завоя (в тази част – бивша ул. „Цариградска“).

Глина: светлооранжева. Диск, отчупен. Орнамент на плещите: венец = 565. Неочертана отдолу роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът отчупен.

Вариант 1в

605.

Табл. XLI. Обр. 605.

Д. 9,9. Ш. 6,1. В. 2,4. Инв. ном. III.192

Глина: = № 548. Форма, по-близка до ромбоидна. В диска схематизирана „огърлица“. На плещите три релефни пръстена (схематизиран венец). Роговидна дръжка, очертана отдолу с релефен ръб, опиращ релефния пръстен около кръглото дъно.

606. Табл. XLII. Обр. 606.
 Д. 10,9. (реставр.) Ш. 6,2. В. 2,5. Инв. ном. III.427
 Девня. Покрай южната крепостната стена.
 Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. От един калъп с № 605. Предният край на фитилника реставриран.
607. Табл. XLII. Обр. 607.
 Д. 10,1. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. III.135
 Глина: = № 548. Червен лак. От един калъп с № 605–606.
608. Табл. XLII. Обр. 608.
 Д. – . Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. II.5719 (дубл.)
 Варна. Римски терми.
 Глина: = № 548. Червен лак. Аналогична на №№ 605–607. На плещите дегенерира релефен венец. Предният край на фитилника отчупен.
609. Табл. XLII. Обр. 609.
 Д. – . Ш. 5,6. В. 2,5. Инв. ном. II.3778
 Девня. Временни работнически жилища. Циментов завод.
 Глина: = № 548. Аналогична на № 608. От един калъп. Фитилникът отчупен.
610. Табл. XLII. Обр. 610.
 Д. – . Ш. 5,8. В. 2,9. Инв. ном. III.103
 Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Аналогична на №№ 608–609. Предният край на фитилника отчупен.
- Вариант г**
611. Табл. XLII. Обр. 611.
 Д. 9,5. Ш. 5,8. В. 2,5. Инв. ном. III.426
 Девня. Заедно с 575, 606.
 Глина: = № 548. Неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Плоски плещи с очертани орнаментални полета. Орнамент: радиални лъчи (дегенерира схематизиран венец). Фитилникът фланкиран с две тройки релефни зърна. Роговидна дръжка, без релефен ръб отдолу. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.
612. Табл. XLII. Обр. 612.
 Д. 9. Ш. 5,5. В. 2,5. Инв. ном. II.3766
 Девня.
 Глина: = № 548. Аналогична на № 611. Фитилникът фланкиран с центрирани кръгчета.
613. Табл. XLII. Обр. 613.
 Д. – . Ш. 5,5. В. 2,3. Инв. ном. II.3767
 Девня. Временни работнически жилища. Циментов завод. Глина = 548. Аналогична на 612. Предният край на фитилника отчупен.
 Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 16, 1965, 76, без илюстрация, заедно с 683. С монетно съкровище, най-късни монети от 408 г. (Аркадий).
614. Табл. XLII. Обр. 614.
 Д. – . Ш. – . В. 2,7. Инв. ном. II.5927
 Девня, до грънчарска пеш.
 Глина: = № 548. Следи от червено-кафяв лак. Аналогична с № 613. От един калъп. Част от резервоара и фитилника отчупени.
615. Табл. XLII. Обр. 615.
 Д. 9,7. Ш. 5,8. В. 2,5. Инв. ном. II.5933
 Девня, до грънчарска пеш.

Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Аналогична на №№ 613–614. Външният пръстен около диска не е прекъснат от дръжката. По-груба изработка.

616.

Табл. XLII. Обр. 616.

Д. 9,6. Ш. 5,8. В. 2,1. Инв. ном. II.5937

Девня, до грънчарска пещ.

Глина: = № 548. Оранжев лак. Деформирана. Аналогична на № 615. Деформирана дръжка.

617.

Табл. XLII. Обр. 617.

Д. – . Ш. 5,4. В. 2,8. Инв. ном. III.90

Варна.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Аналогична на №№ 612–616. Предният край на фитилника отчупен.

618.

Табл. XLII. Обр. 618.

Д. – . Ш. 6,4. В. 3. Инв. ном. II.3780

Девня. Временни работнически жилища. Циментов завод. Сграда 1, Помещение ЕДЖ.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 611–617. Фитилникът фланкиран от две двойки релефни зърна. Дръжката и предният край на фитилника отчупени. Заедно с № 577.

Публ.: Тончева. ИНМ Варна, 16, 1965, 77, обр. 2.

619.

Табл. XLII. Обр. 619.

Д. – . Ш. 5,6. В. 3,3. Инв. ном. III.87

Варна, бул. „Княз Борис“ I („Ленин“) и ул. „И. Вазов“.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 611–618. Без зърна около фитилника. Предният край на фитилника отчупен.

620.

Табл. XLII. Обр. 620.

Д. 9. Ш. 5,4. В. 3,3. Инв. ном. III.93

с. Аврен, Варненско.

Глина: = № 548. От един калъп с 619.

621.

Табл. XLII. Обр. 621.

Д. 9. Ш. 5,7. В. 2,9. Инв. ном. II.5930

Девня, до грънчарска пещ.

Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Аналогична с 615–616.

Плещи с неочертани орнаментални полета.

622.

Табл. XLIII. Обр. 622, LXXXIV

Д. 9,7. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. III.37

Варна.

Глина: тухленочервена. Тежка. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. В диска радиални лъчи около центриран отвор за масло. В канала на фитилника кръст. На плещите орнамент: радиални лъчи. Роговидна дръжка. Задният ѝ край свързан с релефния пръстен около кръгло дъно посредством релефен ръб.

623.

Табл. XLIII. Обр. 623, LXXXIV

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,3. Инв. ном. II.5182

Варна. Римски терми.

Глина: = № 548, изпечена до сивооранжево. От един калъп с № 622. Част от фитилника отчупена.

624.

Табл. XLIII. Обр. 624.

Д. – . Ш. 5,6. В. 2,6. Инв. ном. III.193

Варна, ул. „Одрин“.

Глина: = № 548. Подобна на № 622–623. Неорнаментиран диск, ограден с два почти слети ре-

лефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. В канала кръст. На плещите радиални лъчи и две двойки центрирани кръгчета зад фитилника. Релефен ръб между релефния пръстен около дъното и долната повърхност на фитилника. Предният му край отчупен.

625.

Табл. XLIII. Обр. 625.

Д. – . Ш. 5,7. В. 2,9. Инв. ном. III.38

Варна, ул. ”Св. Климент”. Арменска църква.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. От един калъп с № 624. Предният край на фитилника отчупен.

626.

Табл. XLIII. Обр. 626.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. III.79

Глина: = № 548. От един калъп с №№ 624–625. Предният край на фитилника отчупен.

627.

Табл. XLIII. Обр. 627.

Д. – . Ш. 5,7. В. 2,7. Инв. ном. III.77

Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 624–626. Децентриран отвор за масло. Фитилникът фланкиран с по едно зърно. Елипсовидно дъно. Дръжката и предния край на фитилника отчупени.

628.

Табл. XLIII. Обр. 628, LXXIV

Д. – . Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. II.5954.

Варна, ул. Мусала.

Глина: = № 548. От един калъп с № 627. Предният край на фитилника отчупен.

629.

Табл. XLIII. Обр. 629, XCII

Д. – . Ш. 5,3. В. 2,6. Инв. ном. III.527 Табл. XXXII. Обр. 620.

Варна, ул. „Драгоман” („Ас. Златаров“) 17.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 624–628. Без зърна около фитилника. Задният край на дръжката свързан с релефния пръстен около кръглото дъно с релефен ръб. Марка: кръст.

630.

Табл. XLIII. Обр. 630.

Д. – . Ш. 5,6. В. 2,6. Инв. ном. III.148

Девня.

Глина: = № 548. Подобна на № 629. В диска огърлица. Кръст в канала върху фитилника. Предният край на фитилника отчупен.

631.

Табл. XLIII. Обр. 631.

Д. – . Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном.

Глина: = № 548. От един калъп с № 630. Предният край на фитилника отчупен.

632.

Табл. XLIII. Обр. 632.

Д. 10,8. Ш. 6,2. В. 2,9. Инв. ном. III.521

Глина: = № 548. Следи от червен лак.

Ромбоидна. Украса = 629–631. Елипсовидно дъно, оградено с релефен пръстен.

633.

Табл. XLIII. Обр. 633.

Д. – . Ш. 6. В. 2,5. Инв. ном. III.76

Девня.

Глина: = № 548. От един калъп с № 632. Фитилникът отчупен около отвора.

634.

Табл. XLIII. Обр. 634.

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,6. Инв. ном. II.5519

Варна, Римски терми.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 632–633. Задният край на дръжката свързан с релефен пръстен около елипсовидното дъно посредством релефен ръб. Предният край на фитилника отчупен.

635. Табл. XLIII. Обр. 635, ХСII
Д. 9,7. Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. III.23
Девня. Табл. XXXIII. Обр. 630.
Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Подобна на №№ 630–631. Фитилникът фланкиран с релефен V. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: двойно очертан кръст.
636. Табл. XLIII. Обр. 636.
Д. – . Ш. 5,3. В. 2,7. Инв. ном. III.355
Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“). Сграда на МВР.
Глина: = № 548. Подобна на №№ 632–633. Фитилникът фланкиран с по едно зърно на плещите. Предният край на фитилника отчупен.
637. Табл. XLIII. Обр. 637.
Д. – . Ш. 5,2. В. 2,7. Инв. ном. III.31
Варна, канал „Море–езеро“
Глина: = № 548. Подобна на № 636. Задният край на дръжката свързан с релефен пръстен около дъното с релефен ръб. Предният край на фитилника отчупен.
638. Табл. XLIV. Обр. 638, ХСII
Д. 9,1. Ш. 5,4. В. 2,5. Инв. ном. III.21
с. Генерал Кантарджиево (Чаушкьой), Варненско.
Глина: кафяво-червена. Подобна на № 636. Около отвора за масло релефен пръстен. На плещите редуващи се двойки зърна с 3–4 радиални лъчи. Дъното оградено с релефен пръстен. Марка: права хризма.
639. Табл. XLIV. Обр. 639.
Д. 9,1. Ш. 5,4. В. 2,5. Инв. ном. III.20
с. Генерал Кантарджиево (Чаушкьой), Варненско.
Глина: тухленочервена. От един калъп с № 638.
640. Табл. XLIV. Обр. 640.
Д. 8,8. Ш. 4,9. В. 3. Инв. ном. III.437
Варна.
Глина: = № 548. Подобна на № 633. Релефен ръб между задния край на дръжката и пръстена около кръглото дъно.
641. Табл. XLIV. Обр. 641.
Д. 10,3. Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. II.4168
Варна, Римска баня, II помещение с хипокауст.
Глина: = № 548. Подобна на № 633. На плещите радиални лъчи; центрирани кръгчета около основата на дръжката и на фитилника; две двойки релефни зърна встрани на фитилника. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. В канала на фитилника следи от релефен кръст. Предният край на фитилника реставриран.
642. Табл. XLIV. Обр. 642.
Д. – . Ш. 5,5. В. 3. Инв. ном. III.86
Варна, ул. „Мусала“.
Глина: = № 548. Подобна на № 641. По-груба. Без релефни кръгчета около основата на дръжката. Предният край на фитилника отчупен.
643. Табл. XLIV. Обр. 643.
Д. – . Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. III.102
Варна, ул. Хан Крум.
Глина: = № 548. От един калъп с № 642. Фитилникът и част от резервоара отчупени.
644. Табл. XIV. Обр. 644.

Д. 9,2. Ш. 5,7. В. 2,2. Инв. ном. III.84

Варна, бул. „Мария Луиза” („Д. Благов”) 17.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 641–643. Около отвора за масло релефен пръстен – „огърлица“ на кръст с издължено вертикално рамо в канала върху фитилника. Основата на дръжката и на фитилника фланкирани с по две двойки релефни зърна. Кръгло дъно, ограда но с релефен пръстен.

645.

Табл. XLIV. Обр. 645.

Д. – . Ш. 5,9. В. 3,3. Инв. ном. III.80

Глина: = № 548. Подобна на № 644. Без зърна в основата на дръжката. Без кръст в канала върху фитилника. Задният край на дръжката свързан с релефния пръстен около кръглото дъно с пояс ромбове, оградени с релефни линии. По долната повърхност на лампата около дъното виеща се лозова клонка (*sic!*). Марка: релефен кръст. Предният край на фитилника отчупен.

646.

Табл. XLIV. Обр. 646.

Д. 10. Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. II.7261

Варна.

Глина: = №№ 548. Следи от червен лак. Подобна на №№ 644 – 645. Гладък диск. Кръгло дъно с релефен пръстен. Около него „превръзки“ от тройни релефни линии.

647.

Табл. XLIV. Обр. 647.

Д. – . Ш. 5,4. В. 2,7. Инв. ном. III.96

Варна, ул. „Преслав“.

Глина: = № 548. Подобна на № 646. Предният край на фитилника отчупен.

648.

Табл. XLIV. Обр. 648.

Д. – . Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. III.368

Варна, ул. „Преслав” („Вапцаров”).

Глина: = № 548. Подобна на №№ 644–647. Предният край на фитилника отчупен.

649.

Табл. XLIV. Обр. 649.

Д. – . Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. III.101

Девня.

Глина: = № 548. Подобна на № 648. В диска около отвора за масло радиални лъчи. Предният край на фитилника отчупен.

650.

Табл. XLIV. Обр. 650.

Д. – . Ш. 5,6. В. – . Инв. ном. III.256

Варна, Пазарен площад. Гроб.

Глина: = № 548. Горна половина от лампа, подобна на №№ 645–649. Предният край на фитилника отчупен.

651.

Табл. XLIV. Обр. 651.

Д. 9,2. Ш. 5,5. В. 3,7. Инв. ном. III.83

Девня.

Глина: = № 548. Подобна на № 645. Фитилникът фланкиран с по едно релефно зърно. От задния край на дръжката започват три релефни ръба, средният достига окръжността на дъното, а страничните го заобикалят във вид на релефен пръстен.

652.

Табл. XLIV. Обр. 652.

Д. 9,3. Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. III.134

Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. От един калъп с № 651. По-тясно изрязан отвор за масло.

653.

Табл. XLIV. Обр. 653.

Д. 9,2. Ш. 6. В. 2,9. Инв. ном. II.5932

Девня. До грънчарска пещ.

Глина: = 548. Оранжев лак. От един калъп с №№ 651–652. Дъното отчупено.

654. Табл. XLV. Обр. 654.
Д. 9,6. Ш. 6. В. 3,1. Инв. ном. II.5934
Девня, до грънчарска пещ.
Глина: = № 548. От един калъп (горна половина) с №№ 651–653. Елипсовидно дъно.
655. Табл. XLIV. Обр. 655.
Д. 9. Ш. 5,2. В. 2,8. Инв. ном. II.5931
Девня, до грънчарска пещ.
Глина: = № 548. Деформирана. От един калъп с №№ 651–654.
656. Табл. XLV. Обр. 656.
Д. – . Ш. – . В. 2,9. Инв. ном. II.7434
Девня. Колектор Б.
Глина: = № 548. От един калъп (горна половина) с №№ 651–655. Половината от резервора с дръжката отчупени.
657. Табл. XLV. Обр. 657.
Д. 9. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. II.5340
Варна. Римски терми.
Глина: = № 548. Кафяв лак. Капковидна. Неорнаментиран, частично отчупен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Орнамент на плещите: розети около основата на дръжката и зърна около фитилника + радиални насечки. В канала кръст. Роговидна дръжка, очертана отдолу с релефен ръб, опиращ релефен пръстен около дъното.
658. Табл. XLV. Обр. 658.
Д. – . Ш. 5,7. В. 2,4. Инв. ном. II
Глина: = № 548. Подобна на № 559 и следващите. Неочертани орнаментални полета на плещите. Дръжката и фитилникът отчупени. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.
659. Табл. XLV. Обр. 659.
Д. 10,5. Ш. 6,7. В. 3,1. Инв. ном. III.18
с. Езерово, Варненско
Глина: = № 548. Неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Плещите очертани и отвън с релефен ръб. Орнамент радиални лъчи. Роговидна дръжка, очертана отдолу с релефен ръб, опиращ до релефен пръстен около кръгло дъно. Ръбът ограден с релефни зиг-заговидни релефни линии. Около дъното три релефни кръста. Предният край на фитилника реставриран.
660. Табл. XLV. Обр. 660.
Д. 9,8. Ш. 6,2. В. 3. Инв. ном. III.258
Варна, Пазарен площад. Гроб.
Глина: = № 548. Следи от червен лак. От един калъп с № 659. Част от резервоара отчупена.
661. Табл. XLV. Обр. 661.
Д. 10,7. (реставр.) Ш. 6,4. В. 2,7. Инв. ном. III.414
Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“) и ул. „Колони („6-ти септември“).
Глина: = № 543. От един калъп (горна половина) с №№ 659–660. Предният край на фитилника реставриран.
662. Табл. XLV. Обр. 662.
Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.6124
Глина: = № 548. Фрагмент от горна половина на резервоар с дръжка. От един калъп с №№ 659–661.
663. Табл. XLV. Обр. 663.
Д. 10,5. Ш. 6,9. В. 3,5. Инв. ном. III.99
Варна, Римски терми, до църква „Св. Георги“

Глина: = оранжево-червена. Аналогична на №№ 659–662. Релефен ръб между задния край на дръжката и релефния пръстен около дъното.

664.

Табл. XLV. Обр. 664.

Д. – . Ш. 5,8. В. 2,7. Инв. ном. III.354

Варна, ул. "Преслав" („Вапцаров“). Сграда на МВР.

Глина: = № 548. Аналогична на № 663. Предният край на фитилника отчупен.

665.

Табл. XLV. Обр. 665.

Д. – . Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. III.97

Варна.

Глина: = № 548. Аналогична на №№ 663–664. Предната част на фитилника отчупена.

666.

Табл. XLV. Обр. 666.

Д. 10. Ш. 6,2. В. 2,8. Инв. ном. II.6553

Варна.

Глина: = № 548. Аналогична на №№ 663–665.

667.

Табл. XLV. Обр. 667.

Д. – . Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. II.5643

Варна. Римски терми.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на №№ 659–666. Дискът ограден с два релефни пръстена. Долната половина на лампата и част от фитилника отчупени.

668.

Табл. XLV. Обр. 668.

Д. 9,2. Ш. 6. В. 2,5. Инв. ном. III.98

Девня.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на №№ 627–628. Без кръст в канала. Предният край на фитилника отчупен.

669.

Табл. XLV. Обр. 669.

Д. – . Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. II.6118

Варна. Римски терми.

Глина: = № 548. В диска две зърна. Плещи = №№ 659–668. Дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: лъчист кръст.

670.

Табл. XLVI. Обр. 670.

Д. – . Ш. – . В. 2,5. Инв. ном.

Варна, бул. "Княз Борсис" I („Ленин“) и ул. „И. Вазов“.

Глина: = № 548. Част от резервоар и фитилник. Дискът ограден с два пръстена. Орнамент на плещите: радиални лъчи и зърна към фитилника. Дъно оградено с релефен пръстен. Фитилникът отдолу очертан с две двойки релефни линии.

Вариант 1д

671. Табл. XLVI. Обр. 671.

Д. – . Ш. 5,8. В. 2,8. Инв. ном. II.6109

Глина: = № 548. Редуциран диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Около отвора за масло релефен пръстен. На плещите релефни зърна (дегенерирали розети). Роговидна дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен. Предният край на фитилника отчупен.

672.

Табл. XLVI. Обр. 672.

Д. – . Ш. 5,4. В. – . Инв. ном. III.196

С. Царевци (Султанци), Варненско.

Глина: = № 548. Подобна на № 671. На плещите повече зърна. Част от горна половина на резервоар с дръжка.

673.

Табл. XLVI. Обр. 673.

Д. – . Ш. 6,1. В. 2,7. Инв. ном. II.5642

Варна. Римски терми.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 671–672. Елипсоидно дъно. Част от резервоара и фитилника отчупени.

Вариант 1е

674.

Табл. XLVI. Обр. 674.

Д. – . Ш. 7. В. 3,4. Инв. ном. II.5560

Варна. Римски терми.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Около отвора за масло редуцирана схематизирана розета във вид на релефен пръстен от дъговидни „листа“. Плоски, издигнати над нивото на диска плещи с очертани орнаментални полета. Орнамент: пояс релефни кръгчета. Плътна дръжка с правоъгълно сечение. Капковидно дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът частично отчупен.

Парал.: Кузманов. Салкин. ИНМ Варна, 17 (32), 1981, № 79, табл. X.

675.

Табл. XLVI. Обр. 675.

Д. 9,3. Ш. 6,4. В. – . Инв. ном. II.5664

Варна. Римски терми.

Глина: = № 548. Горна половина на лампа, аналогична на № 674.

676.

Табл. XLVI. Обр. 676.

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,4. Инв. ном. III.195

Варна, бул „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: = № 548. Аналогична на №№ 674–675. Предният край на фитилника отчупен.

677.

Табл. XLVI. Обр. 677, LXXXV

Д. – . Ш. 6,4. В. 2,5. Инв. ном. II.3699

Девня.

Глина: = № 548. Аналогична на №№ 674–676. Фитилникът отчупен.

678.

Табл. XLVI. Обр. 678.

Д. – . Ш. 5,9. В. 2,3. Инв. ном. III.472

Девня. „Бялата могила“. Гробница, заедно с арбалетовидна фибула.

Глина: = № 548. Форма като №№ 674–677. Около отвора за масло релефен пръстен. В диска и върху орнаменталните полета на плещите малки зърна.

Публ.: Д. Ил. Димитров. ИНМ Варна, 11, 1960, 99, обр. 8.

Вариант 2а.

679.

Табл. XLVI. Обр. 679, LXXX

Д. – . Ш. 5,4. В. 3,1. Инв. ном. III.75

С. Царевци (Султанци), Варненско.

Глина: = № 548. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: орнаментална огърлица. В канала кръст. Наклонени навън слабо конвексни плещи. Орнамент: схематизиран венец = № 565. Роговидна дръжка, очертана по долната половина на лампата с релефен ръб, достигащ до релефен пръстен около кръгло дъно. Около пръстена две единични и две двойни релефни радиални линии („превръзки“). Предният край на фитилника отчупен.

679а.

Табл. XLVI. Обр. 679а.

Д. – . Ш. 5,2. В. 3,2. Инв. ном. III.213

Глина: сиво-кафява. Подобна на № 679. Неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена.

Кръгло дъно. Предният край на фитилника отчупен.

680. Табл. XLVI. Обр. 680.
 Д. – . Ш. 5,4. В. 2,9. Инв. ном. III.202
 Варна, ул. „Одрин“.
 Глина: = № 548. Подобна на № 679. Неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена. Фитилникът фланкиран с центрирани кръгчета. Предният край на фитилника отчупен.
- 680 а. Табл. XLVI. Обр. 680а.
 Д. – . Ш. – . В. 2,9. Инв. ном. II.5935
 Девня. До грънчарска пещ.
 Глина: = № 548. Лява половина от резервоар. Дефектна лампа. Орнамент на плещите = № 680. Върху него залепнал къс глина.
681. Табл. XLVI. Обр. 681.
 Д. 9,5. Ш. 6. В. 3. Инв. ном. III.19
 Девня.
 Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на №№ 679–680. Орнамент на плещите „боров клонка“. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Зад него релефен кръст.
682. Табл. XLVI. Обр. 682.
 Д. 8,9. Ш. 6,1. В. 2,8. Инв. ном. III.422
 Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на № 679–681. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Фитилникът фланкиран с два кръста с разширени краища. Под кръста зърно. Елипсоидно дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът частично реставриран.
683. Табл. XLVI. Обр. 683.
 Д. 8,6. (реставр.). Ш. 6. В. 3. Инв. ном. II.3768
 Девня. Временни работнически жилища на Циментов завод. Сграда.
 Глина: = № 548. Подобна на № 682. Фитилникът фланкиран с гроздове, частично реставриран. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.
 Публ.: Тончева. ИИМ Варна, 16, 1965, 76, без илюстр. (с монетно съкровище 12 бр. Теодосий II и 2 бр. Аркадий до 408 г.)
684. Табл. XLVI. Обр. 684.
 Д. – . Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. II.5400
 Варна, Римски терми.
 Глина: = № 548. Подобна на № 680. Релефно центрирано кръгче само отляво в основата на фитилника. На плещите радиални лъчи. Дръжката отдолу свързана посредством релефен ръб с пръстена около елипсоидно дъно. Фитилникът частично отчупен.
685. Табл. XLVI. Обр. 685.
 Д. 9,4. Ш. 6,4. В. 2,2. Инв. ном. III.136
 Глина: оранжева. Подобна на №№ 680, 682–683. Фитилникът фланкиран с релефни кръгчета. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.
686. Табл. XLVI. Обр. 686.
 Д. – . Ш. 6,2. В. 3. Инв. ном. II.7536
 Глина: = № 548. Почти аналогична с № 685. Децентриран отвор за масло. Центрирани кръгчета около фитилника. Предният край на фитилника отчупен.
687. Табл. XLVII. Обр. 687.
 Д. 8,4. Ш. 5,7. В. 2,7. Инв. ном. III.429
 Девня.
 Глина: = № 548. Червено-кафяв лак. Аналогична на № 686. Елипсоидно дъно.
688. Табл. XLVII. Обр. 688.
 Д. 8,7. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. III.201

Девня. Аналогична на №№ 686 – 687.

689.

Табл. XLVII. Обр. 689.

Д. 8,8. Ш. 5. В. 2,7. Инв. ном. III.212

Девня.

Глина: = № 548. Подобна на №№ 686–688. По-удължена.

690.

Табл. XLVII. Обр. 690.

Д. 9,5. Ш. 6,3. В. 3,3. Инв. ном. II.1093

Варна, бул „Сливница”, до Мъжката гимназия (сега Градска художествена галерия).

Глина: = № 548. Подобна на №№ 686–689. Без кръгчета около фитилника. Дръжката отчупена.

691.

Табл. XLVII. Обр. 691.

Д. 9,2. Ш. 6. В. 3,2. Инв. ном. III.117

Варна.

Глина: оранжева. Подобна на № 690. Плоски плещи.

692.

Табл. XLVII. Обр. 692.

Д. 8,8. Ш. 5,4. В. 2,8. Инв. ном. II.6555

Варна.

Глина: = № 548. Следи от червен лак. Подобна на 690–691. Предният край на фитилника реставриран.

693.

Табл. XLVII. Обр. 693.

Д. 7,7. Ш. 3. В. 3,1. Инв. ном. III.216

С. Абрит (Абтаат), Добричко.

Глина: сиво-кафява. Подобна на №№ 690–692. Дръжката пробита. Част от фитилника отчупена.

Многофитилни лампи

694.

Табл. XLVII. Обр. 694.

Д. 9,4. Ш. – . В. 3,3. Инв. ном.

Глина: = № 548. Трифитилна. Фитилниците и плещите очертани с релефни ръбове. Орнамент на плещите: схематизиран венец = № 565. Канал върху фитилниците, отворен към редуциран диск и към фитилния отвор. Между фитилниците релефни кръстове. Роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Кузманов, Салкин. ИИМ Варна, 17 (32), 1981, 60, №№ 74–76.

695.

Табл. XLVII. Обр. 695.

Д. 9,1. Ш. – . В. 3,4. Инв. ном. III.125

с. Рогачево, Добричко.

Глина: сиво-кафява. Подобна на № 694. Неорнаментирана. Груба и тежка.

1.3.1.3. Късноантични лампи от различни центрове

Тип XLI (лампи 695а–713)

Кузманов. Салкин, тип XV; Кузманов, тип XXXII

Ромбоидни лампи с биконвексен профил, без диск. Отворът за масло е широк, ограден с релефен пръстен. Плещите обхващат цялата горна повърхност на резервоара. Те са конвексни, наклонени навън. Фитилният отвор е елипсоиден. Фитилникът е извит нагоре, както и роговидната дръжка. Дъното е кръгло, оградено с релефен пръстен. Горната повърхност на лампата е украсена със схематизиран растителен орнамент. На плещите обикновено е отпечатан венец или клонка с 3–4 симетрични разклонения, завършващи със зърна, насочени към отвора за масло или към периферията на плещите. В много случаи в основата на фитилника е отпечатана схематизирана розета (зърна в релефен кръг), или клонка, а в основата на дръжката – схематизиран грозд или кръст. Единствено лампа № 706 има оформен канал върху фитилника.

Лампите са изработени от различна по цвят глина – светлобежова, светлооранжева или червено-кафява, като само в някои случаи са покрити с червена боя (нискокачествен лак).

Типът е разпространен в Долна Мизия, Малка Скития и Тракия на север до Томи²³², на запад до Ивайловград²³³ и Мезек²³⁴; по Долнодунавския лимес – Нове²³⁵, Ятрус²³⁶; във вътрешността на Долна Мизия – Шуменска крепост²³⁷. В тези посочени центрове типът е представен от единични екземпляри, докато колекцията показва концентриране на находки от територията на Одесос, шест от които произведени в един калъп. Това дава основание да се предположи съществуването на производствен център в Одесос, или в околностите на града. Друга голяма серия от този тип произхожда от Обзор (Навлохос/ Темплум Йовис), където вероятно също е имало ателие за производство на лампи от този тип.²³⁸

Анализът на формата на тези лампи, наричани „чехъловидни“²³⁹ или „ладиевидни“²⁴⁰, показва определена близост до един тип сирийско-палестински лампи с бадемвиден резервоар, биконвексен профил, широк отвор за масло, без диск и без дръжка²⁴¹. Навсякъде този тип се датира най-рано в края на IV – началото на V в. въз основа на находки в гробни комплекси, заедно с монети на Теодосий II, Аркадий и Хонорий.²⁴² Нашият тип „ладиевидни“ лампи, обаче се различава от сирийско-палестинския по оформянето на задния край на резервоара, който е заострен, преминавайки в извита нагоре роговидна дръжка. В някои случаи (лампа № 711), задният ѝ край е свързан с пръстена около дъното с релефен ръб. Тези особености, както и появата при някои екземпляри на канал върху фитилника, показват влияние на северноафрикански форми (по-скоро техни локални имитации) при създаването на типа. Това също навежда към времето на първите имитации на северноафрикански форми извън Египет в началото на V в. Такава датировка се потвърждава от един екземпляр от кастела Ятрус, открит в пласт от първата половина на V в.²⁴³ Лампа № 700, открита, по сведения на М. Мирчев, в баптистерия на църква заедно с монети, най-късните от които са до 579 г.²⁴⁴, показва че типът е бил възпроизвеждан без изменения и през целия VI в.

695a.

Табл. XLVII. Обр. 695a.

Д. – . Ш. 7. В. 3. Инв. ном. II.7568

Глина: белезникава = № 548. Следи от червен лак. Биконвексен резервоар без диск. Около отвора за масло релефен пръстен. Орнамент на плещите – схематизиран венец. Върху фитилника розета от зърна в релефен кръг. Роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Предният край на фитилника отчупен.

695б.

Табл. XLVII. Обр. 695б.

Д. 8,7. Ш. 5,5. В. 3,3. Инв. ном. II.4182

Варна, Римска баня, помещение VIII.

Глина: № 548. Форма като № 695a. Около фитилния отвор широка кръгла „паничка“. Орнамент на плещите: радиални „борови клонки“. Върху фитилника кръст. Дръжка, отчупена.

696.

Табл. XLVII. Обр. 696.

Д. 10,2. (с дръжката). Ш. 5,8. В. 3,1. Инв. ном. III.150

²³² Ibid., 151, № 786, fig. 193.

²³³ Я. Младенова. Надгробна могила при Ивайловград. – Археология, XIII, 1971, 4, 46, обр. 8a.

²³⁴ И. Велков. Разкопките около Мезек и гара Свиленград. – ИАИ, 11, 1937, 126, обр. 116.

²³⁵ L. Press, Z. Sochacki, Z. Tabasz, J. Kolendo. Novae – Sektor Zahodni, 1967. – Arheologia, XX, 1969, 155, fig. 90.

²³⁶ G. Gomolka. Katalog der Kleinfunde. Das Limeskastell Iatrus in Moesia Inferior. – Klio, 47, 1966, pl. I8, V34.

²³⁷ В. Антонова. Археологически проучвания в на Шуменската крепост. – ИОМ Шумен, VI, 1973, табл. III2.

²³⁸ Непубликувани материали. По сведения на авторите.

²³⁹ М. Мирчев. Разкопки на тракийското селище край Галата. – ИВАД, IX, 1953, 9, обр. 13.

²⁴⁰ Г. Кабакчиева. Керамика от вилата при Ивайловград. РП, 15, 1986, 34, лампа 551; Г. Кузманов. Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей. София, 1992, 117, обр. 291-295.

²⁴¹ H. Menzel. Op. cit., №№ 655–657, fig. 827–9; T. Szentelényi. Op. cit., 130, № 250; Idem, Lampes nouvelles dans la collection des antiquités du Musée des Beaux – Arts. – Bulletin du Musée hongrois des Beaux Arts, 43, 1974, 36, № 9, fig. 22.

²⁴² H. Menzel. Op. cit., 102; T. Szentelényi. Ancient Lamps ..., 130; Idem, Lampes nouvelles ..., 36.

²⁴³ G. Gomolka. Katalog ..., pl. I8.

²⁴⁴ М. Мирчев. Разкопки на тракийското селище ..., ИВАД, 1953, IX, 9, обр. 13.

Варна. Римски терми.

Глина: бежовокафява. Форма като № 695а–б. Орнамент на плещите: „борова клонка“ с 5 разклонения, насочени към отвора за масло, завършващи със зърна. Върху фитилника розета от зърна в релефен кръг. В основата на дръжката грозд от зърна. Фитилникът частично реставриран.

697. Табл. XLVII. Обр. 697.

Д. 10,4 (с дръжката) Ш. 5,7. В. 3,2. Инв. ном. II.5261

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. От един калъп с № 696.

698.

Табл. XLVII. Обр. 698.

Д. 10,5. (с дръжката) Ш. 5,8. В. 3,2. Инв. ном. III.259

Варна. Пазарен площад. Гроб.

Глина: = № 548. Червен лак. От един калъп с №№ 696–697.

699.

Табл. XLVIII. Обр. 699.

Д. 10 (с дръжката). Ш. 5,9. В. 3,3. Инв. ном. II.5724 (дубл.)

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева на сиви петна. От един калъп с №№ 696–698.

700.

Табл. XLVIII. Обр. 700.

Д. 10,2. (с дръжката) Ш. 5,8. В. 3,2. Инв. ном. III.295

Кв. Галата. Базилика. В баптистерия.

Глина: = № 548. От един калъп с №№ 696–699.

Публ.: Мирчев. ИНМ Варна, 9, 1953, 9, обр. 13 (с монети между 539 и 579 г.)

701.

Табл. XLVIII. Обр. 701.

Д. 10,3. (с дръжката). Ш. 6. В. 3,1. Инв. ном. II.5301

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева на сиви петна. От един калъп с №№ 696–700.

702.

Табл. XLVIII. Обр. 702.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,9. Инв. ном. III.247

С. Царевци (Султанци), Варненско.

Глина: = № 548. От един калъп с №№ 696–701. Предният край на фитилника отчупен.

703.

Табл. XLVIII. Обр. 703.

Д. 8,5. Ш. 5,2. В. 3. Инв. ном. III.149

Варна.

Глина: бежова. Форма подобна на № 595 а. Орнамент на плещите „борова клонка“ с 4 разклонения, завършващи със зърна, насочени към отвора за масло. Без розета върху фитилника. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

Под.: Кузманов, Салкин. ИНМ Варна, 17 (32), 58, № 62, табл. VIII.

704.

Табл. XLVIII. Обр. 704.

Д. 10,2 (с дръжката) Ш. 5,4. В. 3,5. Инв. ном. III.299

Варна, кв. Галата.

Глина: оранжева. Следи от червен лак. Форма като № 695 а. Орнамент на плещите като №№ 696–703, но с три разклонения на „боровата клонка“. Плоско неравно дъно.

705.

Табл. XLVIII. Обр. 705.

Д. 10,4 (с дръжката). Ш. 5,7. В. 3,4. Инв. ном. II.120

Глина: червено-кафява. Форма като № 696. Орнамент „борова клонка“ с шест разклонения, без зърна. По долната повърхност на фитилника релефен ръб, който опира до релефен пръстен около дъното.

706.

Табл. XLVIII. Обр. 706.

Д. 10,7 (с дръжката). Ш. 5,8. В. 3. Инв. ном. III.436
Варна.

Глина: светлооранжева. Около отвора за масло релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Орнамент на плещите: „борова клонка“ без зърна с четири разклонения, насочени към периферията на плещите. Около фитилника по три зърна. В основата на дръжката две центрирани кръгчета и зърно. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Марка: кръст с двойни хоризонтални рамене.

707.

Табл. XLVIII. Обр. 707.

Д. 10,2. (реставр.). Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. III.439
Варна.

Глина: червено-кафява. Редуциран конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Върху фитилника „борова клонка“. В основата на дръжката кръст. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Предният край на фитилника реставриран.

708.

Табл. XLVIII. Обр. 708.

Д. 10,8 (с дръжката). Ш. 6,1. В. 2,9. Инв. ном. III.525
Варна. Римски терми.

Глина: кафяво-черна, груба, песъклива. На плещите безпорядъчни релефни „лъчи“. Върху фитилника релефен ръб. Неравно очертано дъно, оградено с релефен пръстен.

709.

Табл. XLVIII. Обр. 709.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,3. Инв. ном. II.7435
Девня. Колектор Б.

Глина: бежова. Аналогична на № 707. Дръжката отчупена.

710.

Табл. XLVIII. Обр. 710.

Д. 8,5 (без дръжката). Ш. 5. В. 3,2. Инв. ном. III.82
Бяла, Варненско.

Глина: оранжева. Подобна на №№ 708–709. Орнамент на плещите: безпорядъчни релефни „лъчи“. Дъното оградено с релефен пръстен. По долната повърхност на фитилника и към основата на дръжката – релефен ръб. Дръжката отчупена.

711.

Табл. XLVIII. Обр. 711, ХСII

Д. 10,5 (с дръжката). Ш. 5,2. В. 3,3. Инв. ном. III.245
Варна. Римски терми.

Глина: кафява на сиви петна. Форма като № 696 и следващите. По-удължена. Орнамент на плещите: радиални лъчи. В основата на фитилника розета от зърна в кръг. В основата на дръжката зърна (грозд). Задният край на дръжката свързан с релефния пръстен около дъното с релефен ръб. Марка S, обърната обратно.

Под.: Кузманов, Салкин. ИНМ Варна, 17 (32), 1981, 59, № 63, табл. VIII.

712.

Табл. XLVIII. Обр. 712.

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. III.503
Варна. Пристанище.

Глина: червена. Подобна на № 711. Част от резервоара с дръжката отчупен.

713.

Табл. XLVIII. Обр. 713.

Д. 9,5 (с дръжката). Ш. 6,3. В. 3. Инв. ном. III.246
Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“.

Глина: оранжева. Подобна на № 709. Пред дръжката неясна розета. Фитилникът около отвора отчупен.

Тип XLII (лампи 714–715)

Крушовидни лампи с биконвексен профил. Лампите са без диск, с релефен пръстен около

отвора за масло. Върху фитилника минава остър релефен ръб. Дъното е бадемовидно, оградено с релефен пръстен. Дръжката обикновено е оформена пластично. Лампите са най-вероятно глинени имитации на метални прототипи.

714.

Табл. XLIX. Обр. 714, ХСI

Д. 9,1. Ш. 5,3. В. – . Инв. ном. III.36

С. Оброчище (Теке), Добричко.

Глина: бежова. Горна половина от лампа. Редуциран диск – конкавен бордюро около релефен пръстен, ограждащ отвора за масло. Конвексна горна повърхност на лампата. Върху фитилника релефен ръб. Дръжка – „отражател“, ромбоидна с релефен кръст.

Под.: Мутафчиев. ИБАД, 5, 1915, 72, обр.46₁ (V–VI в.)

715.

Табл. XLIX. Обр. 715.

Д. 10,2. Ш. 6,5. В. 3,3. Инв. ном. III.242

Варна, ъгъла на бул. „Княз Борис I„ („Ленин“) и ул. „И. Вазов“.

Глина: бежова. Подобна на № 714. Сърцевидно дъно. Дръжката и предния край на фитилника отчупени.

Тип XLIII (лампи 716–719)

Кузманов, тип XXXIII

Крушовидни лампи с широк диск, ограден от съвсем тесни конвексни плещи, издигнати над неговото ниво. Къс закръглен, извит нагоре фитилник. Двустволна дръжка. Конкавно широко неочертано дъно. Сред дисковите изображения преобладава това на стилизирана арка с драперии и триъгълник, запълен със зърна в основата ѝ. Тълкуването на този сюжет в литературата е различно: реално изображение на арка²⁴⁵, египетски „знак на живота“²⁴⁶, символ на тайнствата кръщение, смърт и възкресение²⁴⁷. Лампи от този тип са открити главно в Египет, по северното и западно Понтийско крайбрежие и във вътрешността на Долна Мизия²⁴⁸. Преобладава мнението за египетския произход на типа²⁴⁹, но напоследък Залеская лансира тезата за понтийския му произход, обосновавайки се, според нас неубедително, със стилови особености на изображенията и сходство с глината с лампи от Долна Мизия²⁵⁰. Типът се датира в VI в.

716.

Табл. XLIX. Обр. 716, LXXIV

Д. 9,5. Ш. 6,2. В. 3. Инв. ном. II.4084

Варна, Римска баня, помещение XI.

Глина: светлооранжева. Червен лак. Широк конкавен диск, с центриран отвор за масло. Изображение: арка с драперии, в основата ѝ триъгълник, обърнат с върха надолу, запълен със зърна, фланкиран с връзани кръгчета. Съвсем тесни конвексни плещи. Орнамент: пояс от полуокръжности, ограден от два реда връзани кръгчета. Извит нагоре фитилник. В основата му две релефни отсечки и три релефни кръгчета. Слабо конкавно неочертано дъно.

Под.: Велков, Германия, 19, 2, 1935, 154, табл. 20, обр. 2., (VI в.); Бернхард, № 356, табл. CVII (V–VI в.); Кобылина, 1978, № 27–28, (IV в. *sic!*); Бейли III, № 3310 MLA (VI в.); Залеская, СА, 1988, 4, 234–235, обр. 1

Под.: с други изображения: Вулф, №№ 1332–1333 (VII в.); Менцел, № 571, обр. 82₁₁

²⁴⁵ M. Bernhard. Lampki starozitne. Warszawa, 1955, 187–188.

²⁴⁶ М. М. Кобылина. Изображения восточных божеств в северном Причерноморье в первые века н. э. Москва, 1978, 161, № 28.

²⁴⁷ В. Н. Залеская. Два раннесредневековых глиняных светильника из северного Причерноморья. – СА, 4, 1988, 234.

²⁴⁸ O. Wulff. Altchristliche und mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke, I. Altchristliche Bildwerke, Berlin, 1909, №№ 1332–1333; V. Velkov. Eine Gottenfestung bei Sadovetz (Nordbulgarien). – Germania, 19, 2, 1935, 154, pl. 20, fig. 27; M. Bernhard. Lampki starozitne ..., № 356, pl. CVII; H. Menzel. Op. cit., 101, № 571, fig. 82II; М. М. Кобылина. Цит. съч., №№ 27–28; V. N. Zaleskaja. Les lampes paléochrétiennes en terre cuite de la côte septentrionale de la Mer Noire. – Αρχαιου Ποντου, 1987, 310, fig. 2; В. Н. Залеская. Цит. съч., 234–235, обр. 1; D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps in the British Museum, III. Provincial Lamps, London, 198, № Q3310, pl. 122.

²⁴⁹ D. M. Bailey. Catalogue ..., 415.

²⁵⁰ В. Н. Залеская. Цит. съч., 234.

717. Табл. XLIX. Обр. 717.

Д. 9,7. Ш. 6,8. В. 2,8. Инв. ном. II.1232

Варна, ул. „Царибродска“ и „Вапцаров“

Глина: тухленочернена. Аналогична на № 716. Дръжката отчупена. От един калъп.

718.

Табл. XLIX. Обр. 718.

Д. 9,5. Ш. 6,5. В. – . Инв. ном. III.237

Варна. Римски терми.

Глина = № 717. Горна половина от лампа, аналогична на № 717. От един калъп. Дръжката отчупена.

719.

Табл. XLIX. Обр. 719.

Д. 8,2. Ш. 5,8. В. 2,9. Инв. ном. III.236

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“).

Глина: светлооранжева. Подобна на №№ 716–718. Без орнамент на плещите. Дръжката отчупена.

Тип XLIV (лампи 720–724)

Кузманов, Салкин, тип XVII; Кузманов, Бъчваров, тип IX

Крушовидни лампи с конкавен диск, ограден с един или два релефни пръстена. Широки, наклонени навън слабо конвексни плещи. Плътна дръжка с правоъгълно напречно сечение. Около фитилния отвор е оформен конкавен бордюру. Върху фитилника обикновено са отбелязани релефни волути. Те могат да се свържат с влияние на някои малоазийски типове (напр. тип III по Милтнер) с подобен орнамент. Към такова влияние насочва и затвореният диск. Дъното е капковидно, оградено с релефен пръстен. Лампите са бежови или светлооранжеви, без повърхностно покритие. Датират се в VI в.

720.

Д. 10,2. Ш. 8,2. В. 3,2. Инв. ном. III.441

Табл. XLIX. Обр. 720, LXXX

Варна, ул. „Преслав“ („Вапцаров“) и ул. „Аспарух“.

Глина: светлооранжева. Конвексен диск, ограден с два релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: палмета. Наклонени навън плещи. Орнамент: радиални релефни лъчи. Фитилник, фланкиран с волути. Конкавен бордюру около фитилния отвор. Плътна дръжка. Несиметрична долна половина.

Под.: Кузманов, Бъчваров. ИИМ Варна, 22 (37), 1986, № 130, табл. XVII.

721.

Табл. XLIX. Обр. 721.

Д. – . Ш. 7,4. В. 3,3. Инв. ном. III.112

С. Аврен, Варненско, крепост Петрич – кале.

Глина: бежова. Аналогична на № 720. Фитилникът отчупен около отвора.

722.

Табл. XLIX. Обр. 722, LXXXIII

Д. 8,7. Ш. 6,2. В. 2,7. Инв. ном. III.235

Варна, гробница южно от кв. Галата.

Глина: оранжева на сиви петна. Форма подобна на №№ 720–721. Изображение: преплетени двойно очертани четирилъчна звезда и четирилистна розета. Дръжката отчупена.

723.

Табл. XLIX. Обр. 723.

Д. 7,9. Ш. 4,8. В. 3,2. Инв. ном. III.234

Созопол

Глина: оранжева. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Наклонени навън плети. Орнамент: скачени S-ове. В основата на фитилника три релефни прави линии. Канелирана плътна дръжка. Капковидно дъно, оградено с релефен пръстен. Част от фитилника отчупена.

724.

Табл. XLIX. Обр. 724.

Д. – . Ш. 6,2. В. 2,3. Инв. ном. III.239

Варна, ул. „Плиска“, зад Търговската банка.

Глина: бежова. Плосък диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: шестолистна розета, оградена с един ред зърна. Листата ѝ запълнени със зърна. Конвексни плещи. Орнамент: радиални релефни лъчи. Плътна дръжка, фитилник, отчупени.

Тип XLV (лампи 725–879)

Иконому, типове XXXII – XXXIII; Кузманов, Салкин, тип XX; Кузманов, Бъчваров, тип VIII; Кузманов, тип XXXVIII.

Крушовидни лампи с биконичен профил на резервоара, плосък сърцевиден диск, ограден с един или два релефни пръстена, отворени в канал върху удължения фитилник. Плещите са плоски, наклонени навън, сключващи ъгъл с долната половина на лампата. Дръжката е оформена различно. Често срещани са пластично моделирани дръжки във форма на човешко лице, глава на животно (овен или бик), палмета, кръст. Неорнаментираните дръжки са плътни, най-често с форма на четвърт от кръг, с надлъжни канелюри и правоъгълно напречно сечение. Дъното е кръгло или сърцевидно (капковидно), оградено или не с релефен пръстен. Някои от лампите се отличават с по-широк, почти кръгъл резервоар, кръгъл диск и височина, ненадминаваща 3 см. Те са по-прецизно изработени, но по останалите си детайли, както и по украсата не се различават от останалите лампи, включени в този тип.

Повечето лампи са украсени. Сред дисковите изображения най-често срещани са: схематизирана палмета, 4, 6 или 8-листна розета, 4, 6 или 8-лъчна звезда, звезда, преплетена с розета, радиални или дъговидни лъчи около отвора за масло, „огърлица“, зърна, кръгчета, и др.

По-малък е броят на лампите с неорнаментиран диск. Украсата на плещите е сравнително еднообразна: най-често силно схематизиран венец (радиални лъчи), или виеща се клонка с гроздове (зиг-заговидна или вълниста релефна линия със зърна), плетеница (скачени S-ове) и релефни зърна (дегенерирани розети). Голяма част от лампите са с неорнаментирани плещи.

Лампите са добили след изпичането различен цвят: бежово-розов (най-близък до този на марцианополските подражания на северноафрикански лампи), светлооранжев, тухленочервен, червено-кафяв или сиво-черен. В много случаи те са покрити със светлобежова ангоба. Само понякога по тях се забелязват следи от нискокачествена червена боя (лак).

Типът се свързва генетически със северноафриканските лампи²⁵¹, както и с някои късноантични типове метални лампи²⁵². Връзката със северноафрикански форми в колекцията се изразява и чрез еволюцията на локални подражания от марцианополския вариант (срв. лампи №№ 674–678 от тип XL с №№ 815–818 от настоящия тип). Във формирането на типа, обаче, следва да се изтъкне и определена роля на някои малоазийски форми с канал върху фитилника²⁵³.

Типът е характерен за района, включващ Долна Мизия, Малка Скития, дунавското крайбрежие на бивша Дакия, както и Хемимонт. Най-многобройни са находките от западнопонтийското крайбрежие, откъдето произхождат и най-качествените в технологично и художествено отношение екземпляри. Типът е регистриран на юг до Константинопол²⁵⁴. Засега

данни за производството му предоставя колективната находка от калъпи от Кранево²⁵⁵, въпреки че не е сигурно дали те не са пренесени там като набор на някое ателие от друго, съседно място.

Типът е най-широко разпространен в VI в.²⁵⁶ Най-късно датирани екземпляри – от първата половина на VII в., са известни от инвентара на потънал кораб край Ясъ ада, срещу Бодрум (античния Халикарнас), Турция²⁵⁷.

²⁵¹ С. Iconomu. Op. cit., 28.

²⁵² O. Wulff. Altchristliche ..., 243; K. Vitelli. Op. cit., 196–197.

²⁵³ СРВ.: O. Miltner. Kleinasiatische Lampen, typ I, form 5; typ VIII, form 3; typ IX, form I.

²⁵⁴ O. Wulff. Op. cit., №№ 1270–1273, pl. LXIII.

²⁵⁵ Г. Тончева. Керамична работилница край Кранево. – ИИМ Варна, 9, 1953, 81–88.

²⁵⁶ M. Bernhard. Op. cit., 186.

²⁵⁷ K. Vitelli. Op. cit., 197–199, №№ 13–16, fig. 9–3, 9–4.

725. Табл. XLIX. Обр. 725.
 Д. 9,2. Ш. 6,5. В. 3,5. Инв. ном. II.5599
 Варна, ул. „Одесос“ 15
 Глина: светлобежова. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, частично отчупен. Изображение: птица (паун?). Запазена опашката. Наклонени навън слабо конвексни плещи. Орнамент: релефни кръгчета. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно. Горната половина на фитилника отчупена.
726. Табл. XLIX. Обр. 726, LXXX, ХС
 Д. 9,5. Ш. 7,4. В. 2,9. Инв. ном. II.6012
 Варна.
 Глина: тухленочервена. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: стилизирана палмета. Наклонени навън плоски плещи. Орнамент: радиални лъчи. Дръжка – „отражател“ – палмета. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен.
- 726а. Табл. XLIX. Обр. 726а, LXXX, ХС
 Д. 9. Ш. 7,4. В. 2,7. Инв. ном. II.5298
 Варна. Римски терми.
 Глина: бежова. Следи от червен лак. Подобна на № 726. Нисък профил на резервоара. Фигурална дръжка – палмета, различна от № 726, частично отчупена.
- 726б. Табл. XLIX. Обр. 726б.
 Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. III.418
 Варна, ул. „Княз Александър Батенберг“
 Глина: светлобежова. Дясна горна половина на резервоар с дръжка. Изображение в диска = №№ 726–726а. Орнамент на плещите: схематизиран венец, два реда зърна. Дръжка – релефна палмета.
727. Табл. L. Обр. 727, LXXX, ХС
 Д. – . Ш. 6,8. В. 2,5. Инв. ном. II.5350
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова. Подобна на № 726. Фитилникът отчупен. Дъното неясно очертано.
728. Табл. L. Обр. 728.
 Д. 8,8. Ш. 6,8. В. 3. Инв. ном. III.203.
 Варна.
 Глина: светлооранжева. Подобна на №№ 726–727. Плътна дръжка, частично отчупена.
 Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 120, табл. XVI.
729. Табл. L. Обр. 729.
 Д. 8,2. Ш. 6,3. В. 3. Инв. ном. III.137
 Варна.
 Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Подобна на №№ 726–728. Децентриран отвор за масло. Каналът върху фитилника очертан и от двата релефни пръстена около диска. Дръжка, отчупена.
730. Табл. L. Обр. 730.
 Д. – . Ш. 6,2. В. 2,3. Инв. ном. II.4118.
 Варна, Римска баня, помещение II.
 Глина: бежова на сиви петна. Аналогична на № 729. Плътна канелирана дръжка. Фитилникът отчупен.
731. Табл. L. Обр. 731.
 Д. – . Ш. 7,2. В. 2,9. Инв. ном. II.7560
 Варна. Римски терми.

Глина: бежова на сиво-черни петна. Подобна на №№ 726–731. Част от дръжката и фитилникът отчупени.

732.

Табл. L. Обр. 732.

Д. 10. Ш. 6,2. В. 3,2. Инв. ном. III.356

Варн, ул. „Патлейна”, нова сграда на МВР.

Глина: бежова. Подобна на №№ 726–731. По-удължена. Орнамент на плещите: един ред спирали. Дръжката и фитилникът отчупени. Частично реставрирана.

733.

Табл. L. Обр. 733, LXXXI, XCI

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. III.34

Аладжа манастир.

Глина: тухленочервена. Част от горна половина на резервоар с дръжка. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: четирилистна розета с триъгълници между листата. Плоски, наклонени навън плещи. Орнамент: радиални лъчи. Дръжка – „отражател“ – двойно очертан кръст с центрирано кръгче в средата.

734.

Табл. L. Обр. 734, LXXXI, XC

Д. – . Ш. 7,1. В. – . Инв. ном. II.5622

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Горна половина на резервоар с дръжка. Подобна на № 733. Същата украса. Дръжка „отражател“ – палмета.

Под. изображение: Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 117, табл. XV

735.

Табл. L. Обр. 735, LXXXI

Д. 12 (реставрирана). Ш. 7,8. В. 4. Инв. ном. II.5632

Варна. Римски терми.

Глина: тухленочервена. Подобна на №№ 733–734. Изображение: тройно очертана розета. Орнамент на плещите: релефен зиг-заг със зърна в триъгълните полета. Плътна дръжка. Предният край на фитилника отчупен, реставриран.

736.

Табл. L. Обр. 736.

Д. – . Ш. 8. В. 3,4. Инв. ном. II.7571

Варна. Римски терми.

Глина: белезникава. Подобна на № 735. Същото изображение. Орнамент на плещите: радиални насечки. Дръжката и предният край на фитилника отчупени. Сърцевидно конкавно дъно.

737.

Табл. L. Обр. 737, LXXXI

Д. – . Ш. 7,3. В. – . Инв. ном. II.5640

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. Част от горна половина на резервоар с дръжка. Аналогична на № 735. От един калъп.

738.

Табл. L. Обр. 738.

Д. – . Ш. 8,2. В. 3,2. Инв. ном. II

Варна, ул. „Драгоман” („Ас. Златаров“). При адвокатските кантори.

Глина: светлооранжева. Подобна на №№ 733–737. Изображение: двойно очертана розета, оградена със зърна и центрирани кръгчета между листата. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Фигурална дръжка, отчупена. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен. Предният край на фитилника отчупен.

739.

Табл. L. Обр. 739, LXXXI

Д. 7,5. Ш. 5,7. В. 1,9. Инв. ном. III.142

Варна.

Глина: светлооранжева. Нисък профил на резервоара. Подобна на № 738. Без зърна около розетата в диска. Дръжка, отчупена.

740. Табл. L. Обр. 740, LXXXVIII
 Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.6106
 Варна.
 Глина: оранжева. Част от резервоар с дръжка. Изображение: двойно очертана розета с кръгчета между листата. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Дръжка – мъжка глава.
741. Табл. L. Обр. 741, LXXXII
 Д. 8,8. Ш. 7. В. 3. Инв. ном. III.146
 Глина: светлооранжева на сиви петна. Конкавен кръгъл диск, ограден с два релефни пръстена. Вътрешният отворен към канал върху фитилника, външният завършва спираловидно в основата на фитилника. Изображение: шестлистна розета със зърна между листата, очертана с релефен пръстен. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен.
742. Табл. L. Обр. 742.
 Д. – . Ш. 6,7. В. 2,4. Инв. ном. II.5322
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова. Оранжев лак. От един калъп с № 741. Част от фитилника около отвора отчупен.
743. Табл. LI. Обр. 743, LXXXVIII
 Д. – . Ш. 6,8. В. 3,6. Инв. ном. II.5341
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова на сиво-черни петна. Подобна на №№ 741–742. Розетата в диска неоградена с пръстен. Неорнаментирани плещи. Дръжка–мъжка глава. Сърцевидно дъно. Фитилникът отчупен.
744. Табл. LI. Обр. 744, LXXXII
 Д. 8, 3. Ш. 7. В. 2,7. Инв. ном. III.229
 Девня.
 Глина: оранжева на сиви петна. Нисък профил на резервоара. Розета в диска подобна на 743, с центрирани кръгчета между листата. Неорнаментирани плещи. Дръжка, отчупена. Сърцевидно дъно.
 Парал. изображение: Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 118, табл. XV.
745. Табл. LI. Обр. 745, LXXXII, ХСII
 Д. 9,6. Ш. 6,5. В. 2,8. Инв. ном. II.5357
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Подобна на №№ 743–744. Орнамент на плещите: радиални насечки. Плътна канелирана дръжка. Сърцевидно дъно. Марка – буква А (гръцка).
746. Табл. LI. Обр. 746.
 Д. 8,3. Ш. 5. В. 2,3. Инв. ном. III.225
 Глина: светлооранжева. Плосък диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Изображение: 6-листна розета със зърна в листата. Тесни плещи. Орнамент: схематизирана виеща се клонка с гроздове. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно. Предният край на фитилника реставриран.
 Под.: Бейли III, 1869 MLA (форма); 2259, табл. 55 (VI–VII в.)
747. Табл. LI. Обр. 747, LXXXII
 Д. 8,5. Ш. 6,3. В. 2,5. Инв. ном. II.7576
 Варна. Римски терми.
 Глина: сиво-кафява. Аналогична на № 746.
748. Табл. LI. Обр. 748.
 Д. – . Ш. 6,1. В. 4,8. Инв. ном. II.5272

Варна. Римски терми.

Глина: кафява. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: многолистна розета със спирално завити листа, оградена с релефен пръстен. Тесни конвексни плещи. Орнамент: скачени S-ове. Плътна езичеста дръжка. Сърцевидно дъно. Фитилникът отчупен.

749.

Табл. LI. Обр. 749.

Д. 8,8. Ш. 5,9. В. 2,7. Инв. ном. II.7570

Глина: белезникава. Следи от червен лак. Изображение: многолистна розета със зърна в листата. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Фигурална дръжка „отражател“ с релефна хризма. Сърцевидно дъно. Предният край на фитилника реставриран.

750.

Табл. LI. Обр. 750.

Д. 8,1. Ш. 5,8. В. 3. Инв. ном. II.6552

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Кафяв лак. В диска неясна многолистна розета. Орнамент на плещите: схематизиран венец. Лентеста дръжка. Конкавно дъно оградено с релефен пръстен.

751.

Табл. LI. Обр. 751.

Д. 8,3. Ш. 5,3. В. 3,4. Инв. ном. II.5553

Варна. Римски терми.

Глина: кафява на черни петна. Подобна на № 749. Дръжката отчупена.

752.

Табл. XXXIX. Обр. 752.

Д. – . Ш. 7. В. 3,3. Инв. ном. III.59

Варна, ул. „Цар Шишман“

Глина: сиво-черна. Подобна на №№ 741–742. Фигурална дръжка „отражател“ с релефен кръст, частично отчупена. Елипсовидно дъно, оградено с релефен пръстен. Предният край на фитилника отчупен.

753.

Табл. LI. Обр. 753, LXXXVIII

Д. 8,5. Ш. 5,9. В. 3. Инв. ном. III.416

Варна

Глина: белезникава. Подобна на № 752. Неочертана в кръг неясна розета в диска. Неясен орнамент на плещите. Фигурална дръжка – човешка глава, сумарно изображение.

754.

Табл. LI. Обр. 754.

Д. – . Ш. 5,8. В. 3. Инв. ном. III.158

с. Българево, Добричко, м. Кючук кале.

Глина: бежова. Подобна на № 752. Схематизирана розета (радиални лъчи) оградена с релефен пръстен в диска. На плещите неясен релефен орнамент. Дръжката и предният край на фитилника отчупени.

755.

Табл. LI. Обр. 755.

Д. – . Ш. 6,2. В. 3,2. Инв. ном. II.7544

Варна. Римски терми.

Глина: белезникава. Червен лак. Подобна на № 752; 754. Орнамент на плещите: зиг-заговидна релефна линия. Дръжката отчупена.

756.

Табл. LI. Обр. 756.

Д. 9,3. Ш. 6. В. 3,5. Без. инв. ном.

Глина: оранжева. Почти аналогична на № 755. Фигурална дръжка – човешка глава. Сумарно изображение.

757.

Табл. LI. Обр. 757.

Д. – . Ш. 7,2. В. 3,7. Инв. ном. III.211

Глина: светлооранжева. Подобна на № 753; 756. На плещите неясен релефен орнамент. Дръжката и предния край на фитилника отчупени.

758.

Табл. LI. Обр. 758.

Д. 10,2. Ш. 7,3. В. 3,3. Инв. ном. III.218

Девня.

Глина: бежова. Подобна на №№ 756–757. Много износен калъп. Дръжката и част от фитилника отчупени.

759.

Табл. LII. Обр. 759, XCI

Д. – . Ш. 7,6. В. 3,7. Инв. ном. III.24

Варна.

Глина: светлооранжева. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена. Центриран отвор за масло. Изображение: 4-лъчна звезда с релефни кръгчета между лъчите. Наклонени навън плоски плещи. Орнамент: радиални лъчи. Дръжка: „отражател“ – ромб (антефикс ?), в него врязан кръст, ограден с релефен зиг-заг. Сърцевидно плоско дъно. Предният край на фитилника отчупен.

760.

Табл. LII. Обр. 760.

Д. – . Ш. 7,6. В. 4,2. Инв. ном. II.5624

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. От един калъп с № 759. Предният край на фитилника отчупен.

761.

Табл. LII. Обр. 761, LXXXII

Д. – . Ш. 7,6. В. 3,7. Инв. ном. II.5623

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. От един калъп с №№ 759–760. Предният край на фитилника отчупен.

762.

Табл. LII. Обр. 762.

Д. – . Ш. 7,7. В. 3,9. Инв. ном. II.5549

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. От един калъп с №№ 759–761. Предният край на фитилника отчупен.

763.

Табл. LII. Обр. 763, XCI

Д. – . Ш. 7. В. 3,7. Инв. ном. III.60

Варна, Джанавара (м. Лазур)

Глина: сиво-бежова. От един калъп с №№ 759–762. Фитилникът отчупен.

764.

Табл. LII. Обр. 764.

Д. – . Ш. 7,8. В. 3,7. Инв. ном. II.7573

Глина: кафява на сиви петна. Аналогична на №№ 759–763. От един калъп. Дръжката и предният край на фитилника отчупени.

765.

Табл. LII. Обр. 765.

Д. 11. Ш. 7,4. В. 4,2. Инв. ном. II.5625

Варна. Римски терми.

Глина: кафява. От един калъп с №№ 759–764. Дръжката отчупена.

766.

Табл. LII. Обр. 766.

Д. 11,4. Ш. 7,7. В. 3,8. Инв. ном. II.5631

Варна. Римски терми.

Глина: кафява. От един калъп с №№ 759–765. Дръжката отчупена.

767.

Табл. LII. Обр. 767.

Д. – . Ш. 7,4. В. 3,7. Инв. ном. II.5633

Варна. Римски терми.

Глина: кафява. От един калъп с №№ 759–766. Дръжката и предният край на фитилника отчупени.

768. Табл. LII. Обр. 768.
Д. 10,5. Ш. 7. В. 3,7. Инв. ном. III.352
Варна. Сграда на МВР.
Глина: сивооранжева. От един калъп с №№ 759–767. Дръжката отчупена.
769. Табл. LII. Обр. 769.
Д. – . Ш. 7,4. В. 3,7. Инв. ном. II.5636
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. От един калъп с №№ 759–768. Дръжката отчупена.
770. Табл. LII. Обр. 770, LXXXII
Д. 9,3. Ш. 7,1. В. 3. Инв. ном. III.300
Варна, кв. Галата, м. ”Каялъка”, късноантично селище.
Глина: бежова. Подобна на №№ 759–769. Аналогично изображение. Орнамент на плещите:
скачени S-ове. Плътна канелирана дръжка.
771. Табл. LII. Обр. 771.
Д. 9,1. Ш. 6,4. В. 2,9. Инв. ном. III.254
Варна. Пазарен площад. Гроб.
Глина: бежова. Аналогична на № 770. От един калъп (?). Дръжката отчупена.
772. Табл. LII. Обр. 772.
Д. 9. Ш. 6,6. В. 2,4. Инв. ном. II.5951
Варна, ул. „Мусала“.
Глина: светлоранжева. Червен лак. Аналогична на № 759–771. Орнамент на плещите като
759–769. Дръжката отчупена.
773. Табл. LIII. Обр. 773.
Д. – . Ш. 7,6. В. 3,8. Инв. ном. II.5628
Варна. Римски терми.
Глина: оранжева. Форма като № 725 и следващите няколко лампи. Изображение: 8-лъчна
звезда с релефни кръгчета между лъчите. Орнамент на плещите: релефен зиг-заг. Дръжката и
фитилникът около отвора отчупени.
774. Табл. LIII. Обр. 774, LXXXII
Д. 11. Ш. 7,3. В. 3,6. Инв. ном. III.353
Варна. Ул. Преслав, Сграда на МВР.
Глина: светлооранжева. От един калъп с № 773. Дръжката отчупена.
775. Табл. LIII. Обр. 775.
Д. – . Ш. 7,6. В. 3,9. Инв. ном. II.5621
Варна. Римски терми.
Глина: тъмнооранжева. От един калъп с №№ 773–774. Дръжката и предният край на фитил-
ника отчупени.
776. Табл. LIII. Обр. 776.
Д. – . Ш. 7,4. В. 3,5. Инв. ном. II. 5726
Варна. Римски терми.
Глина: оранжево-кафява на сиво-черни петна. От един калъп с №№ 773–775. Фигурална
дръжка и преден край на фитилника отчупени.
777. Табл. XL. Обр. 777.
Д. – . Ш. 7,6. В. 3,9. Инв. ном. II.7585
Варна. Римски терми.
Глина: сиво-кафява. От един калъп с №№ 773–776. Част от резервоара с дръжката отчупени.
778. Табл. LIII. Обр. 778.
Д. – . Ш. 7. В. 3,9. Инв. ном. III.120

Варна, б. Гръцка махала

Глина: оранжева. Аналогична на №№ 773–777. Кръгчетата между листата на розетата в диска центрирани. Фигурална дръжка и преден край на фитилника отчупени.

779.

Табл. LIII. Обр. 779.

Д. – . Ш. 7,6. В. 3,5. Инв. ном. II.7578

Варна. Римски терми.

Глина: кафяво-сива. Аналогична с №№ 773–778. Фигурална дръжка (ромбовиден лист с разцъфнал кръст ?) и резервоар с фитилник частично отчупени.

780.

Табл. LIII. Обр. 780, LXXX, XC

Д. – . Ш. – . В. 3,8. Инв. ном. III.32

Варна.

Глина: оранжева. Подобна на №№ 773–779. Орнамент на плещите: плетеница. Дръжка „отражател“ – ромбоиден лист с връзан кръст, ограден с центрирани кръгчета. Част от резервоара и фитилника отчупени.

781.

Табл. LIII. Обр. 781, LXXXIII

Д. 9,8. Ш. 7,8. В. 3,3. Инв. ном. III.228

С. Абрит (Абтаат), Добричко, крепост.

Глина: сива. Форма като № 770. Изображение: тройно очертана 6-лъчна звезда. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен. Дръжката отчупена.

782.

Табл. LIII. Обр. 782, LXXXIII

Д. – . Ш. 6,7. В. 3. Инв. ном. III.230

Девня.

Глина: светлобежова. Кафява повърхност. Форма като № 747. Плосък диск с центриран отвор за масло. Изображение: 8-лъчна звезда. Тесни конвексни неорнаментирани плещи. Плътна ези-честа дръжка. Фитилникът отчупен.

783. Табл. LIII. Обр. 783.

Д. – . В. 6,8. В. 3,5. Инв. ном. II.5521

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Подобна на № 782. Дръжка „отражател“ – листовиден, частично отчупена. Част от фитилника отчупена.

784.

Табл. LIII. Обр. 784.

Д. – . Ш. 7,3. В. 2,9. Инв. ном. II.5550

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Форма като № 726. Изображение (розета–звезда с по две двойно очертани листа и лъчи. Между тях центрирани кръгчета. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Плътна дръжка. Кръгло слабо конкавно дъно. Предният край на фитилника отчупен.

785.

Табл. LIV. Обр. 785.

Д. – . Ш. 6,2. В. 3,1. Инв. ном. II.5630

Варна. Римски терми

Глина: светлобежова. Аналогична на № 784. Предният край на фитилника отчупен.

786.

Табл. LIV. Обр. 786, LXXXIII

Д. 8,5. Ш. 6,5. В. 3. Инв. ном. III.526

Варна. Римски терми.

Глина: бежова на сиви петна. Форма като №№ 784–785. Изображение: преплетени четири-лъчна звезда и четирилистна розета, двойно очертани. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Дръжка „отражател“ – двойно очертан кръст с разширени краища. Центрирани кръгчета в центъра и в краищата му. Сърцевидно дъно.

787. Табл. LIV. Обр. 787.
Д. – . Ш. 6,2. В. -. Инв. ном. II.5354
Варна. Римски терми.
Глина: бежова на сиво-черни петна. Изображение и орнамент на плещите като № 786. Поиздължена. Плътна дръжка. Долната половина на лампата и фитилникът около отвора отчупени.
788. Табл. LIV. Обр. 788, LXXXV
Д. – . Ш. 6, 5. В. 2,7. Инв. ном. II.5709
Варна. Римски терми.
Глина: оранжева. Форма като №№ 744; 781. Конкавен диск, ограден с три релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Изображение: схематизирана розета (радиални лъчи с релефно кръгче в краищата). Орнамент на плещите: скачени спирали със зърна помежду им. Плътна канелирана дръжка. Кръгло дъно, оградено с тънък релефен пръстен. Предният край на фитилника отчупен.
Изображение: Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 131, табл. XVII.
789. Табл. LIV. Обр. 789.
Д. 8,6. Ш. 6,6. В. 2,7. Инв. ном. III.139
с. Пчелник, Провадийско.
Глина: оранжева. Форма като № 788. Изображение в диска подобно на 788. В края на лъчите зърна. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен.
790. Табл. LIV. Обр. 790.
Д. – . Ш. 7. В. 3,5. Инв. ном. III.550
Варна
Глина: светлобежова. Форма като № 726. Изображение като № 788–789, без зърна по краищата на лъчите. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Дръжка „отражател“ – лист с врязан кръст в зиг-заговидна рамка. Част от дръжката и предният край на фитилника отчупени.
791. Табл. LIV. Обр. 791.
Д. 9,7. Ш. 6,4. В. 3,4. Инв. ном. II.5634
Варна. Римски терми.
Глина: бежова. Белезникава ангоба. Подобна на № 790. Отворът за масло ограден с релефен пръстен. Дискът ограден с релефен пръстен. Изображение: радиални лъчи = № 790. Неорнаментирани плещи. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен. Предният край на фитилника реставриран.
792. Табл. LIV. Обр. 792, LXXXIV
Д. – . Ш. 6,7. В. 3,4. Инв. ном. II.5358
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. Белезникава ангоба. Аналогична на № 790. Фигурална дръжка и преден край на фитилника отчупени.
793. Табл. LIV. Обр. 793, LXXXIV
Д. – . Ш. 7. В. 3,4. Инв. ном. II.5629
Варна. Римски терми.
Глина: тухленочервена. Аналогична на №№ 790; 792. Част от фигурална дръжка и преден край на фитилника отчупени.
794. Табл. LIV. Обр. 794.
Д. 10,4. Ш. 7,3. В. 2,8. Инв. ном. II.5627
Варна. Римски терми.
Глина: бежова. Подобна на №№ 790–793. Релефните лъчи в диска оградени с „огърлица“ (релефен пръстен с релефен ръб в канала – м. б. кръст?). Фитилникът фланкиран с релефни кръгчета. Плътна дръжка. Конкавно елипсоидно дъно. Част от фитилника отчупена.

795. Табл. LIV. Обр. 795, LXXXIV
 Д. - . Ш. 6,7. В. 2,8. Инв. ном. II.5337
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова. Подобна на № 794. Без релефен ръб в канала. Пръстенът около диска завършва със спирали около основата на фитилника. Сърцевидно дъно. Дръжката и предният край на фитилника отчупени.
796. Табл. LIV. Обр. 796, LXXXIII
 Д. 9. Ш. 6,9. В. 3,1. Инв. ном. III.227
 Варна.
 Глина: светлобежова. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Изображение: четири лъча (кръст) с центрирани кръгчета между раменете. Наклонени навън неорнаментирани плещи. Дръжка отчупена. Сърцевидно дъно. Между задния край на дръжката и дъното три релефни ръба. Две двойки релефни линии очертават отдолу фитилника.
797. Табл. LIV. Обр. 797, LXXXIII
 Д. 8,7. Ш. 6,9. В. 2,8. Инв. ном. II.4115
 Варна, Римска баня, помещение XI.
 Глина: оранжева. Форма като № 789. Дискът ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: схематизирана розета с дъговидни „листа“. Орнамент на плещите: виеща се клонка с „гроздове“ – релефни зърна. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен.
798. Табл. LIV. Обр. 798, LXXXIII, LXXXVIII
 Д. 8,1. Ш. 6,5. В. 2,9. Инв. ном. III.206
 Варна, пл. Мусала, ж. к. „Балкан“
 Глина: жълто-оранжева на сиви петна. Подобна на № 797. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Дръжка „отражател“ – човешка глава.
799. Табл. LIV. Обр. 799, LXXXV
 Д. 8,7 (реставр.). Ш. 5,6. В. 2,4. Инв. ном. II.5184
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова. Червен лак. Подобна на № 798. Два пръстена около диска, външният завършва със спирали около основата на фитилника. По-удължена. Предният край на фитилника реставриран.
800. Табл. LIV. Обр. 800.
 Д. 8,7. Ш. 6. В. 2,4. Без инв. ном.
 Глина: светлооранжева. Бежова ангоба. Форма и изображение като №№ 797–798. Дискът ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Орнамент на плещите: схематизиран венец. Дръжка „отражател“ – кръст. Кръгло дъно.
801. Табл. LV. Обр. 801.
 Д. 8,6 . Ш. 6. В. 2,6. Инв. ном. III.610
 Варна, ул. „Козлодуй“. Разрушен тухлен гроб (?)
 Глина: светлобежова. Форма и орнамент като №№ 798–799. Дръжка „отражател“ кръст, с разширени краища, очертан с релефни линии, в центъра центрирано кръгче. Част от дръжката и предният край на фитилника отчупени
802. Табл. LV. Обр. 802, LXXXIV
 Д. 8,7. Ш. 6,2. В. - . Инв. ном. II.4106
 Варна, Римска баня, помещение XI.
 Глина: червеникава. Подобна на № 801. Дъгите на „розетата“ в диска завити надясно. Част от дръжката и от фитилника, както и долната половина на лампата отчупени.

803. Табл. LV. Обр. 803, LXXXV, XC
Д. 8,9 (реставр.). Ш. 6,7. В. 2,7. Инв. ном. II.6105
Варна.
Глина: бежова. Форма и орнамент = № 802. Дръжка „отражател“ – триъгълна плочка, фланкирана с волути, в нея релефен кръст. Частично реставрирана.
804. Табл. LV. Обр. 804, LXXXV, XC
Д. – . Ш. 5,6. В. 3,2. Инв. ном. III.208
Варна.
Глина: бежова. Форма и орнамент в диска = №№ 801–803. Орнамент на плещите: скачени S-ове. Дръжка „отражател“ – палмета. Сърцевидно дъно. Част от дръжката и фитилникът отчупени.
805. Табл. LV. Обр. 805.
Д. 7,5 . Ш. 5,5. В. 2,5. Инв. ном. III.209
Варна. Римски терми.
Глина: сиво-оранжева. Форма като № 804, от същия калъп. Дръжката и част от диска отчупени.
806. Табл. XLI. Обр. 806, LXXXV
Д. – . Ш. 6,7. В. 2,8. Инв. ном. II.7584
Варна. Римски терми.
Глина: белезникава. Червен лак. Форма и орнамент в диска като №№ 801–804. Орнамент на плещите: зиг-заг в релеф със спирали около основата на фитилника. Дръжка „рефлектор“ във форма на палмета. Сърцевидно дъно. Предният край на фитилника отчупен.
807. Табл. LV. Обр. 807.
Д. 9,3. Ш. 7,2. В. 2,7. Инв. ном. 7558
Варна. Римски терми.
Глина: кафява. Оранжево-червен лак. Форма и орнамент като № 798. Масивна дръжка. Два пръстена около диска. Орнамент в диска: спираловидна розета. Тесни плещи с един ред релефни насечки. Канелирана дръжка.
Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 121, табл. XVI.
808. Табл. LV. Обр. 808, LXXXIV
Д. 8,9. Ш. 6,8. В. 2,6. Инв. ном. II.1273
Варна, ул. „Преслав“, полицейско управление.
Глина: оранжева. Форма като № 807. Дръжката без канелюри.
809. Табл. LV. Обр. 809.
Д. – . Ш. 8,1. В. 4,1. Инв. ном. II.5635
Варна. Римски терми.
Глина: сиво-кафява с пясък. Форма и орнамент в диска като №№ 801–806. Орнамент на плещите като 800. Масивна дръжка. Предният край на фитилника отчупен.
810. Табл. LV. Обр. 810.
Д. – . Ш. 7,5. В. 3,6. Инв. ном. II.5635
Варна. Римски терми.
Глина: бежова-кафява с розов оттенък. От един калъп с №№ 809. Предният край на фитилника отчупен.
811. Табл. LV. Обр. 811.
Д. – . Ш. 6,2. В. 3,2. Инв. ном. II.7561/5626
Глина: бежова. Форма и орнамент като №№ 802–803. Плътна канелирана дръжка. Предният край на фитилника отчупен.
812. Табл. LV. Обр. 812.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,5. Инв. ном. III.214

Варна, ул. „Д-р Пискулюев“ („Ал. Стамболийски“), гроб.

Глина: бежова. Форма и орнамент като №№ 801–803. Дръжка и фитилник отчупени.

813.

Табл. LV. Обр. 813.

Д. 8,7. Ш. 6,7. В. 2,9. Инв. ном. II.5335

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Форма и орнамент в диска като №№ 801–803. Орнамент на плещите: пояс двойно очертани дъги. Част от дръжката и фитилника около отвора отчупени.

814.

Табл. VI. Обр. 814, LXXXV

Д. – . Ш. 6. В. 3,3. Инв. ном. III.204

Варна, ул. Одесос, нова сграда на МВР.

Глина: бежова. Форма и орнамент като №№ 801–803, 811–812. Под отвора за масло релефно кръгче. Дръжка и част от фитилника отчупени.

815.

Табл. LV. Обр. 815.

Д. 10,2 (реставр.). Ш. 6,3. В. 3,5. Инв. ном. III.301

Варна, кв. Галата м. „Каялъка“.

Глина: светлобежова. Плосък диск с центриран отвор за масло, ограден с редуцирана розета със спирално завити „листа“ = №№ 674–677. Издигнати над диска, наклонени навън плещи. Орнамент: пояс кръгчета с вписан кръст (схематизирани розети), оградени от пояс радиални лъчи. Плътна дръжка. Предният край на фитилника реставриран.

816.

Табл. LV. Обр. 816.

Д. 8,5. Ш. 5,8. В. – . Инв. ном. III.220

С. Падина, Варненско.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Аналогична с № 815. Около отвора за масло релефен пръстен („розетата“ м. б. отчупена). Долната половина на лампата отчупена.

817.

Табл. LVI. Обр. 817.

Д. 8,8. Ш. 6,6. В. 3,1. Инв. ном. II.5240

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Подобна на №№ 815–816. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Плътна дръжка.

818.

Табл. LVI. Обр. 818.

Д. – . Ш. 6. В. 2,3. Инв. ном. III.215

Девня.

Глина: бежова. Подобна на № 817. Около отвора за масло два релефни пръстена (дегенерирала „розета“). Дискът ограден с два релефни пръстена. Под отвора за масло релефно кръгче. Плътна дръжка. Фитилникът отчупен.

819.

Табл. LVI. Обр. 819

Д. 12,5. Ш. 7,8. В. 3,2. Инв. ном. II.8040

Варна, ул. „Сан Стефано“.

Глина: жълтеникава. Конкавен диск с централен отвор за масло. Наклонени навън плещи с неясен орнамент. Масивна правоъгълна дръжка. Сърцевидно дъно. Предният край на фитилника отчупен.

820.

Табл. LVI. Обр. 820.

Д. 12,8. Ш. 8. В. 3,4. Без инв. ном.

Глина: жълтеникава. Форма като № 819. Неорнаментирани плещи.

821.

Табл. LXXXVI, LXXXVIII. Обр. 821.

Д. 9,7. Ш. 6,3. В. 3. Инв. ном. Ш.205
Варна. Римски терми (до църквата „Св. Георги“)
Глина: светлобежова. Конкавен диск, частично отчупен, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Изображение: „огърлица“ от спирали. Наклонени навън плещи. Орнамент: радиални лъчи. Дръжка – глава на брадат мъж. Сърцевидно дъно. Релефна марка V.

822. Табл. LVI. Обр. 822, LXXXV, LXXXVIII

Д. – . Ш. – . В. 2,6. Инв. ном. П.4086
Варна. Римски терми, помещение XII.

Глина: светлооранжева. Лява половина от резервоар с дръжка, аналогични на № 821.

823. Табл. LVI. Обр. 823, LXXXV, LXXXVIII

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,7. Инв. ном. Ш.14.

Глина: бежова. Подобна на 821–822. Изображение: „огърлица“ = 822. Неорнаментирани плещи. Фигурална дръжка – бича глава. Сърцевидно дъно. Предният край на фитилника отчупен.

824. Табл. LVI. Обр. 824, LXXXV, LXXXVIII

Д. – . Ш. 5,4. В. 2,7. Инв. ном. Ш.217

Варна, бул „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: бежова. Форма и орнамент в диска = № 821. Орнамент на плещите: пояс двойни спирали. Плътна дръжка. Фитилникът отчупен.

825. Табл. LVI. Обр. 825.

Д. – . Ш. 5,8. В. – . Инв. ном. Ш.141

Девня, кв. Повеляново (бивше с. Марково, Варненско)

Глина: оранжева. Горна половина на лампа. Орнамент в диска = № 821–824. Неорнаментирани плещи. Фигурална дръжка, отчупена. Част от диска и предният край на фитилника отчупени.

826. Табл. LVI. Обр. 826, LXXXVII

Д. 8,6. Ш. 6,5. В. 2,8. Инв. ном. П. 5756 (дубл.)

Варна. Римски терми.

Глина: сиво-бежова. Форма като №№ 789; 797; 807. Плосък диск, ограден с двоен релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: релефни зърна. Наклонени навън конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи, оградени от виеща се клонка със зърна. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно.

Изображение: Кузманов, Салкин. ИНМ Варна, 17 (32), 1981, № 81, табл. X.

827. Табл. LVI. Обр. 827, LXXXVII, LXXXIX

Д. – . Ш. 6,6. В. – . Инв. ном. П.6554

Варна. ул. „Цар Симеон“. Обект НТС.

Глина: светлобежова. Горна половина от лампа, подобна на № 826. Орнамент на плещите: релефни лъчи. Фигурална дръжка – палмета. Част от фитилника отчупена.

828. Табл. LVI. Обр. 828.

Д. 8,5. Ш. 5,9. В. 2,6. Инв. ном. П.5712 (дубл.)

Варна. Римски терми.

Глина: светлобежова. Форма като №Ч№ 821; 824. Орнамент в диска: релефни зърна. Орнамент на плещите: центрирани кръгчета, оградени с релефни дъги. Между тях зърна. Кръгло конкавно дъно. Дръжката отчупена.

829. Табл. LVI. Обр. 829, LXXXVII

Д. – . Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. Ш.200

Гр. Суворово (с. Козлуджа), Варненско. М. Кале-везир.

Глина: бежова. Форма като №№ 821; 824. Орнамент в диска: два реда зърна, външният оформен

мя „огърлица“. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно. Предният край на фитилника отчупен.

830.

Табл. LVI. Обр. 830.

Д. – . Ш. 5,5. В. – . Инв. ном. III.231

Синдел.

Глина: бежова. Горна половина от лампа. Орнамент в диска „огърлица“ от зърна. Орнамент на плещите: релефни лъчи. Дръжката и предният край на фитилника отчупени.

831.

Табл. LVI. Обр. 831, LXXXVI, XC

Д. – . Ш. 6,5. В. 2,2. Инв. ном. II.5179

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Форма като №№ 821; 824. Орнамент в диска: релефни кръгчета около отвора за масло. Орнамент на плещите: пояс от S-ове. Фигурална дръжка – палмета. Кръгло дъно, оградено с два релефни пръстена. Предният край на фитилника отчупен.

832. Табл. LVII. Обр. 832.

Д. 10,1. Ш. 5,2. В. 2,7. Инв. ном. II.5235

Варна. Римски терми.

Глина: червена. Подобна на № 831. На плещите пояс релефни полукръгове. Плътна дръжка.

833.

Табл. LVII. Обр. 833.

Д. 9,8. Ш. 6,3. В. 2,7. Инв. ном. II.7556

Варна. Римски терми.

Глина: белезникава. Червен лак. Форма като № 831. Орнамент в диска и на плещите: центрирани кръгчета. Дръжката отчупена. Конкавно, удължено, сърцевидно дъно.

834.

Табл. LVII. Обр. 834, LXXXVI

Д. – . Ш. 6,8. В. 3,8. Инв. ном. II.7546

Варна. Римски терми.

Глина: белезникава. Следи от червен лак. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: пояс кръгчета. Орнамент на плещите: релефни лъчи, вдясно с кръгчета. Кръгло конкавно дъно. Плътна дръжка. Част от резервоара и фитилника отчупени.

835.

Табл. LVII. Обр. 835, LXXXVI

Д. 12. Ш. 7,5. В. 3,7. Инв. ном. III.111

Варна. Канал „Море–езеро“

Глина: светлооранжева. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: пояс ови, релефен пръстен и ред зърна. Тесни, наклонени навън плещи. Орнамент: схематизирани розети. Силно удължен фитилник. Елипсоидно дъно, оградено с релефен пръстен. Част от резервоара и дръжката отчупени.

836.

Табл. LVII. Обр. 836, LXXXVI

Д. 8. Ш. 5,7. В. 2,6. Инв. ном. III.226

Варна.

Глина: оранжева. Форма като №№ 789; 797; 807. Изображение: „огърлица“ – виеща се клонка с гроздове – релефни зърна и пояс центрирани кръгчета около отвора за масло. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Дръжката отчупена. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен.

837.

Табл. LVII. Обр. 837, LXXXVI

Д. 11,4. Ш. 6,9. В. 3,8. Инв. ном. II.5364

Варна. Римски терми.

Глина: оранжево-червена. Подобна на № 831. Орнамент в диска: двойно очертани релефни дъги. Орнамент на плещите: релефни кръгчета. Сърцевидно конкавно дъно. Дръжката отчупена.

838.

Табл. LVII. Обр. 838.

Д. 9,2. Ш. 6,4. В. – . Инв. ном. III.440
Варна, до фабрика „Хр. Ботев“.
Глина: бежова. Форма като № 829. Неясен орнамент в диска и на плещите. Фигурална дръжка – ромбоиден „отражател“. Долната половина на резервоара отчупена.

839. Табл. LVII. Обр. 839, LXXXVIII

Д. 8,8. Ш. 6,5. В. 3,6. Инв. ном. II.5360
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. Белезникава ангоба. Неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Фигурална дръжка: мъжка глава с калатос. Сърцевидно дъно.

840. Табл. LVII. Обр. 840, LXXXVIII

Д. – . Ш. 6,4. В. 3,7. Инв. ном. II.5552
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. Аналогична на № 839. Част от резервоара и фитилника отчупени.

841. Табл. LVII. Обр. 841, LXXXVIII

Д. – . Ш. 6,5. В. 3,2. Инв. ном. III.102
Варна, ул. „Хан Крум“.
Глина: оранжева. Подобна на №№ 839–840. Фигурална дръжка – глава на овен. Фитилникът отчупен.

842. Табл. LVII. Обр. 842, XCI

Д. 9,9. Ш. 7,7. Ш. 4,3. Инв. ном. III.25
С. Кранево (Екрене), Добричко.
Глина: оранжева. Подобна на №№ 839–841. Дръжка–двойно очертан кръст с кръгче в центъра и зърно горе в отвесното рамо. Сърцевидно дъно, оградено с груб релефен пръстен.

843. Табл. LVII. Обр. 843, XCI

Д. 11,2. Ш. 8,2. В. 4,7. Инв. ном. III.540
Варна, ул. „Охрид“, заедно с монета от VI в.
Глина: сивожълта на петна. Аналогична на № 842. От един калъп. Частично реставрирана.

844. Табл. LVII. Обр. 844, XCI

Д. – . Ш. 6,2. В. 4,3. Инв. ном. II.5734
Устие на р. Ропотамо, находка под водата.
Глина: кафеникава. Аналогична на №№ 842–843. Предният край на фитилника отчупен.

845. Табл. LVII. Обр. 845, XCI

Д. – . Ш. 6,4. В. 3,5. Инв. ном. II.4088
Варна. Римска баня, помещение XII.
Глина: сива на червено-кафяви петна. Аналогична на №№ 842–844. В краищата на дръжката – кръст вдълбнати кръгчета. Фитилникът частично отчупен.

846. Табл. LVIII. Обр. 846, LXXXIX

Д. 9,3. Ш. 6,8. В. 3,9. Инв. ном. II.5361
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. Форма и орнамент на плещите като №№ 842–845. Дръжка „отражател“ – палмета.

847. Табл. LVIII. Обр. 847.

Д. – . Ш. 7,2. В. 3,9. Инв. ном. II.5370
Варна. Римски терми.
Глина: оранжева. Почти аналогична на № 846. Неорнаментирани плещи. Фитилникът частично отчупен.

848. Табл. LVIII. Обр. 848.
 Д. – . Ш. 6,4. В. 3,8. Инв. ном. II.7567
 Варна. Римски терми.
 Глина: кафява. Подобна на №№ 846–847. Орнамент на плещите = № 846. Трилистна палмета – дръжка. Предният край на фитилника отчупен.
849. Табл. LVIII. Обр. 849.
 Д. – . Ш. 6,3. В. 3,8. Инв. ном. III.61
 С. Игнатиево (Руслар), Варненско.
 Глина: кафявочервена. От един калъп с № 848. Част от дръжката и предният край на фитилника отчупени.
850. Табл. LVIII. Обр. 850.
 Д. – . Ш. 6,3. В. 3,7. Инв. ном. III.35
 Обзор.
 Глина: оранжева. Форма, орнамент на плещите = №№ 842–843. Фигурална дръжка – стилизирана „палмета“ (?) с връзан кръст в средата, половината отчупена, както и предния край на фитилника.
851. Табл. LVIII. Обр. 851, LXXXVIII
 Д. 8,4. Ш. 6,5. В. 3,5. Инв. ном. II.5375
 Варна. Римски терми.
 Глина: светлобежова. Форма и орнамент на плещите = № 842–843. В диска релефен пръстен „огърлица“. Фигурална дръжка – елипсоиден лист, очертан с два релефни ръба.
 Под.: Кузманов, Салкин, ИНМ Варна, 17 (32), 1981, № 80, табл. X
852. Табл. LVIII. Обр. 852, XC
 Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. III.238
 Глина: оранжева. Фрагмент от горна половина на резервоар с дръжка. Неорнаментиран диск. На плещите неясен орнамент. Дръжка – палмета.
853. Табл. LVIII. Обр. 853.
 Д. – . Ш. 9,3. В. 4,8. Инв. ном. II.7570
 Глина: бежова на сиви петна. Форма = №№ 782; 807. Плосък много широк неорнаментиран диск. Тесни, наклонени навън плещи. Орнамент: радиални лъчи. Плътна канелирана дръжка. Предният край на фитилника отчупен.
854. Табл. LVIII. Обр. 854.
 Д. 9,3. Ш. 7. В. 4,2. Инв. ном. II.5366
 Варна. Римски терми.
 Глина: бежова. Белезникава ангоба. Форма и орнамент на плещите = № 851. Дръжка = № 853. Част от фитилника около отвора отчупена.
855. Табл. LVIII. Обр. 855.
 Д. – . Ш. 6,8. В. 3,5. Инв. ном. II.5362
 Варна. Римски терми.
 Глина: оранжева. Аналогична на № 854. Фитилникът отчупен.
856. Табл. LVIII. Обр. 856.
 Д. 9,8. Ш. 6,4. В. 4. Инв. ном. III.118
 Варна.
 Глина: бежова. Форма като № 854–855. Неорнаментирана.
857. Табл. LVIII. Обр. 857.
 Д. – . Ш. 6,2. В. 3,7. Инв. ном. II.7574
 Варна. Римски терми.

Глина: сиво-кафява. Форма и орнамент = №№ 848–849; 854. Дръжката и предният край на фитилника отчупени.

858.

Табл. LVIII. Обр. 858.

Д. – . Ш. 6,1. В. 3,8. Инв. ном. II.5356

Варна. Римски терми.

Глина: тухленочервена. Аналогична на № 857. Дръжка и фитилник отчупени.

859.

Табл. LVIII. Обр. 859.

Д. – . Ш. – . В. 2,8. Инв. ном. II.4087

Варна. Римска баня, помещение XII.

Глина: бежова на сиви петна. Дясна половина на резервоар с дръжка. Дискът отчупен, ограден с два релефни пръстена. На плещите радиални лъчи. Плътна дръжка. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен.

860.

Табл. LVIII. Обр. 860.

Д. – . Ш. 6,3. В. 2,3. Инв. ном. II.5339

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Конкавен диск, ограден с груб релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Орнамент на плещите: зиг-заговидна релефна линия и зърна. Дръжката и фитилникът отчупени.

861.

Табл. LIX. Обр. 861.

Д. 8,7. Ш. 5,8. В. 3,2. Инв. ном. III. 233

Глина: белезникава. Конкавен диск, ограден с два релефни пръстена, отворени в канал върху фитилника. На плещите неясен орнамент. Сърцевидно дъно, оградено с релефен пръстен. Дръжката отчупена.

Фигурални дръжки – „отражатели“

В тази група са събрани фрагменти от лампи – фигурални дръжки, имитиращи отражатели. Те са интересни с разнообразието на формите си и очевидно са принадлежали някога към лампи от описания по-горе тип XLV.

862.

Табл. LIX. Обр. 862, LXXXVIII

Инв. ном. III.244

Глина: бежова. Дръжка – мъжка глава.

863.

Табл. LIX. Обр. 863, LXXXVIII

Инв. ном. III.423

Глина: оранжева. Дръжка – женска глава с диадема.

864.

Табл. LIX. Обр. 864, LXXXVIII

Инв. ном. II.5569

Варна.

Глина: бежова. Дръжка – женска глава с диадема.

865.

Табл. LIX. Обр. 865, LXXXVIII

Инв. ном. II.6229

Варна.

Глина: бежова. Дръжка – мъжка глава.

866.

Табл. LIX. Обр. 866, LXXXVIII

Инв. ном. II.5545

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Дръжка – мъжка глава с шлем (?)

867.

Табл. LIX. Обр. 867, LXXXVIII

- Инв. ном. III. 241
 Варна. Римски, терми.
 Глина: бежова. Дръжка – глава на бик.
 868. Табл. LIX. Обр. 868, LXXXVIII
- Инв. ном. II.6113
 Глина: бежова. Част от плещи с дръжка – глава на бик.
 869. Табл. LIX. Обр. 869, XCI
 Инв. ном. II.5960
 Варна, ул. „Мусала“.
 Глина: светлобежова. Част от диск, плещи и дръжка – двойно очертан кръст с разширени краища, центрирано кръгче в центъра и зърна в краищата (кръст с „инкрустации“).
870. Табл. LIX. Обр. 870.
 Инв. ном. III.68.
 Глина: червено-кафява. Дръжка – кръст, подобен на № 869. В краищата му центрирани кръгчета.
871. Табл. LIX. Обр. 871.
 Инв. ном. III.64.
 Глина: бежова. Дръжка – кръст, подобен на № 869. В центъра центрирано кръгче.
872. Табл. LIX. Обр. 872, XCI
 Инв. ном. III.65.
 Варна, ул. „Сан Стефано“
 Глина: оранжева. Дръжка – кръст, подобна на № 869. Без украса.
873. Табл. LIX. Обр. 873.
 Инв. ном. III.44.
 с. Аксаково.
 Глина: бежова. Дръжка – кръст с плоски повърхности.
874. Табл. LIX. Обр. 874, XCI
 Инв. ном. III.43.
 Варна, ул. „Сан Стефано“
 Глина: сива. Дръжка – „отражател“, очертан с релефен ръб. В него вписан релефен кръст с разширени краища, със зърна между раменете.
875. Табл. LIX. Обр. 875, XC
 Инв. ном. III.438.
 Варна, Морска градина, старите турски гробища.
 Глина: светлооранжева. Дръжка – „отражател“, листовиден, със спирали в основата. В него релефен кръст с разширени краища и центрирани кръгчета върху раменете и в центъра, частично отчупен.
876. Табл. LIX. Обр. 876, XC
 Без инв. ном.
 Глина: сива. Червен лак. Дръжка – „отражател“, листовиден, подобен на № 875. В него релефен кръст с разширени краища.
877. Табл. LIX. Обр. 877.
 Инв. ном. III.409
 Варна, ъгъла на ул. „П. Парчевич“ и ул. „И. Вазов“.
 Глина: бежова. Дръжка „отражател“, листовиден, с врязан кръст, ограден с зиг-заговидна линия = №№ 759–763.

878.

Табл. LIX. Обр. 878, XCI

Инв. ном. III.63.

Глина: сиво-жълта. Дръжка – „отражател“, подобна на № 877. Без зиг-заговидна рамка.

879.

Табл. LIX. Обр. 879, XC

Инв. ном. II.5656

Варна. Римски терми.

Глина: бежова. Дръжка – палмета.

1.3.2.4. Ранновизантийски лампи – нетипични форми

(лампи 880–909)

В тази хетерогенна група са включени крушовидни лампи с удължен фитилник (с изключение на лампи № 902 и № 906), чиито морфологични белези са повлияни от глинени малоазийски и египетски, както и от късноантични метални прототипи. Те не могат да бъдат причислени към имитациите на определени форми от тези центрове, а представляват по-скоро техни модификации. Така лампи №№ 880–897, могат да бъдат считани за модификации на малоазийски лампи, най-близки до тип IV по Милтнер. Те са с малък конкавен диск, най-често неорнаментиран, с широки конвексни плещи, в повечето случаи украсени с радиални лъчи или без украса, и силно удължен фитилник. Тези лампи обаче нямат типичната за малоазийската лампова продукция украса по долната половина на лампата (котвовиден заден край на дръжката, врязани „превръзки“ на фитилника и др.). Дръжките на някои от тях са оформени като тези на северноафриканските лампи във вид на плътно рогче, а някои от тях имат и характерния за тази група релефен ръб, свързващ задния край на дръжката с пръстена около дъното. Дръжките във вид на двоен пръстен или лента са подобни на тези на коптските лампи тип XLIII, но лампите са по-удължени и не са орнаментирани.

Друга серия обединява лампи с канал върху фитилника (лампи №№ 898–904). Някои от тях са сходни с екземпляри, произхождащи от Египет (лампи №№ 898–902). Лампа № 905 във форма на раковина има несъмнено метален прототип и въз основа на глината може да се смята за произведена на място. Лампа № 906 заимствува формата си от изработени на грънчарски кръг лампи във вид на полусфера, вместена в паничка (тип XLVI). Дръжката, както и релефният орнамент, обаче, са характерни за крушовидните лампи от тип XLV.

В тази група включваме и няколко трифитилни лампи №№ 907–909 с белези на горепосочения тип XLV (дръжка – плътна или „отражател“ с орнамент на плещите, но без характерния за тях канал върху фитилника).

880.

Табл. LIX. Обр. 880.

Д. 8,7. Ш. 5,7. В. 3,4. Инв. ном. III.147.

Глина: светлобежова. Следи от оранжев лак. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с два релефни пръстена. Наклонени навън плещи. Орнамент: радиални лъчи. Удължен фитилник, извит нагоре около отвора. В основата му релефни „волути“, фланкирани от центрирани кръгчета. Роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

881.

Табл. LIX. Обр. 881.

Варна. Римски терми.

Д. 10,2. Ш. 5,7. В. 3,4. Инв. ном. II.171.

Глина: светлооранжева на по-светли петна. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с врязан пръстен. Конвексни плещи. Орнамент: виещи се клонки със схематизирани гроздове (зърна). Силно удължен фитилник. Роговидна дръжка. Сърцевидно дъно.

882.

Табл. LIX. Обр. 882.

Д. 9,9. Ш. 6. В. 2,9. Инв. ном. III.415

Варна, ул. „Козлодуй“.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв лак. Малък конкавен диск, ограден с релефен пръс-

тен. Центриран отвор за масло. Около него схематизирана розета с дълговидни „листа“. Наклонени навън широки плещи. Орнамент: радиални връзани лъчи. Силно удължен фитилник. В основата му пояс връзани насечки. Дръжка отчупена. Елипсовидно дъно, оградено с релефен пръстен.

Исходна форма: Бейли III, № 2237 EA, табл. 53 (500–650 г.).

883.

Д. 9,1. Ш. 5,6. В. 2,7. Инв. ном. III.151

Табл. LIX. Обр. 883.

Глина: светлобежова. Следи от червен лак. Малък конкавен неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Издигнати над него широки конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи. Силно удължен фитилник, извит нагоре около отвора. Роговидна дръжка. Задният край на дръжката и релефният пръстен около кръглото дъно, свързани с релефен ръб.

884.

Табл. LX. Обр. 884.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,9. Инв. ном. II.6111

Глина: светлобежова. Подобна на № 883. Дискът ограден с релефен пръстен, отчупен около отвора за масло. Запазен орнамент: окръжност от зърна. Конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи = № 883. В основата на фитилника релефни дегенерирани волути. Плътна езичеста дръжка. Между задния ѝ край и релефния пръстен около кръглото дъно релефен ръб.

885.

Д. – . Ш. 5,8. В. 2,8. Инв. ном. II.151

Табл. LX. Обр. 885

Варна, бул „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: светлобежова. Подобна на № 884. Неорнаментиран диск. Фитилникът отчупен.

886.

Табл. LX. Обр. 886.

Д. – . Ш. 6,1. В. 3,1. Инв. ном. III.357

Варна, ул. Преслав („Вапцаров“), канал за сграда на МВР.

Глина: оранжева. Плосък неорнаментиран диск с центриран отвор за масло. Издигнати над диска широки конвексни плещи. Орнамент: схематизирани клонки с гроздове. В основата на фитилника релефни букви Л. Роговидна дръжка. Плоско дъно, оградено с релефен пръстен.

887.

Д. 9. Ш. 6. В. 2,7. Инв. ном. II.746

Табл. LX. Обр. 887.

Варна.

Глина: тухленочервена на сиви петна. Малък конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен и връзан пръстен. Центриран отвор за масло. Удължен, извит нагоре около отвора фитилник, фланкиран с връзани центрирани кръгчета. Лентеста дръжка. Кръгло неочертано дъно.

888.

Табл. LX. Обр. 888.

Д. – . Ш. 6,8. В. 2,9. Инв. ном. II.5905

Девня. Естакада. Край грънчарска пещ.

Глина: светлобежова. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Изображение: радиални релефни лъчи. Наклонени навън неорнаментирани плещи. Роговидна дръжка. Кръгло дъно, оградено с груб релефен пръстен. Предният край на фитилника отчупен.

889.

Табл. LX. Обр. 889.

Д. – . Ш. 6. В. 2,9. Инв. ном. III.420

Варна. Пазарен площад.

Глина: оранжева. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Центриран отвор за масло. Конвексни плещи. Орнамент: радиални лъчи. В основата на фитилника: схематизирана розета. Плътна езичеста дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен. Фитилникът отчупен.

Парал.: Кузманов, Салкин, ИНМ Варна, 17 (32), 1981, №№ 68–69, табл. VIII.

890.

Табл. LX. Обр. 890.

Д. 8,4. Ш. 5,2. В. 2,7. Инв. ном. III.243

Глина: белезникава. Малък конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Широки конвексни неорнаментирани плещи. Силно удължен фитилник. Плътна правоъгълна дръжка. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

Изходна форма: Милтнер, №№ 623; 629, табл. IV (тип IV, форма 2).

891.

Табл. LX. Обр. 891.

Д. 8,3. Ш. 5,5. В. 4. Инв. ном. II.1092

Варна, Пазарен площад.

Глина: кафява. Подобна на № 890. Извит нагоре преден край на фитилника. Лентеста дръжка. Конкавно дъно. Марка: СЕ.

892.

Табл. LX. Обр. 892.

Д. – . Ш. 5,5. В. – . Инв. ном. II.1201

С. Кранево (Екрене), Добричко.

Глина: оранжева. Подобна на №№ 890–891. Широко диск. Двойно пръстеновидна дръжка = № 716. Долната половина на лампата и предният край на фитилника отчупени.

893.

Д. – . Ш. 5,9. В. 3,1. Инв. ном. II.1088.

Табл. LX. Обр. 893.

Варна.

Глина: светлооранжева. Червено-кафяв лак. Форма = №№ 890–892. На плещите неясни схематизирани клонки. Тройно пръстеновидна дръжка. Плоско неравно дъно. Предният край на фитилника отчупен.

894.

Табл. LX. Обр. 894.

Д. – . Ш. 4,8. В. – . Инв. ном. II.1198

Глина: оранжева. Форма, подобна на №№ 890–893. Лентеста дръжка. Долната половина на лампата и предният край на фитилника отчупени.

895.

Табл. LX. Обр. 895.

Д. – . Ш. 6,4. В. 3,2. Инв. ном. II.7550

Варна. Римски терми.

Глина: светложелта. Следи от червен лак. Подобна на № 892. Неочертано дъно. Предният край на фитилника отчупен.

896.

Д. – . Ш. 5,5. В. 2,8. Инв. ном. II.2626

Табл. LX. Обр. 896.

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. Червен лак. Подобна на №№ 892–895. Плътна дръжка. Части от диска, дъното и предният край на фитилника отчупени.

897.

Табл. LXI. Обр. 897.

Д. – . Ш. 5,7. В. – . Инв. ном. II.5189

Варна. Римски терми.

Глина: сиво-бежова. Горна половина на лампа. Конкавна горна повърхност на резервоара. Почти вертикални плещи. Масивен фитилник, отчупен в предния край. Дръжка, отчупена.

898.

Табл. LX. Обр. 898, LXXXVII

Д. 8,8. Ш. 5,8. В. 2,8. Инв. ном. III.116

Глина: бежова. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Центриран отвор за масло. Под него релефни линии. Широки конвексни плещи. Орнамент: двойно очертани дъги („овули“). Езичеста пробита дръжка. Неравно неоградено дъно.

Изходна форма: Бейли III, № 2208, табл. 51 (Египет, VI–VII в.).

899.

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.5668

Табл. LX. Обр. 899.

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Част от горна половина на резервоар с дръжка. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Широки конвексни плещи. Орнамент: спирали. Високо издигната роговидна дръжка. В канала върху фитилника канелюри. Плътна дръжка.

900.

Табл. LX. Обр. 900.

Д. – . Ш. 4,8. В. 2,3. Инв. ном. II.7562

Глина: бежова. Бадемовидна лампа. Плосък диск с широк отвор за масло. Изображение: „огърлица“ – четирилистни розети с клонки и кръст, релефен с разширени краища под отвора в диска. Неравно дъно. Дръжката и фитилникът отчупени.

901.

Д. – . Ш. 6,6. В. 2,5. Инв. ном. II.5716 (дубл.)

Табл. LX. Обр. 901, LXXXIV

Варна. Римски терми.

Глина: светлорозова. Форма, подобна на № 900. В диска радиални релефни лъчи. Бадемовидно дъно. Дръжката и фитилникът отчупени.

902.

Д. – . Ш. 8,5. В. 2,7. Инв. ном. II.5303

Табл. LXI. Обр. 902, LXXXII

Варна. Римски терми.

Глина: розова. Предна половина на резервоар с фитилник. Малък конкавен диск, ограден с тънък релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. В канала клонка. Центриран отвор за масло. Изображение: осемлистна розета. Широки конвексни плещи. Орнамент: виещи се лозови клонки с гроздове. Неравно дъно.

Под.: Вулф, №№ 1288, 1334; Бейли III, № 2223 EA, табл. 52 (Нубия, 500–650 г.).

903.

Табл. LXI. Обр. 903.

Д. – . Ш. – . В. 2,5. Инв. ном. II.1080

С. Аврен, Варненско

Глина: сиво-кафява. Широк плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в къс канал, ограждащ фитилния отвор. Тесни конвексни плещи. Орнамент: зиг-заговидна линия. Плоско дъно. Част от резервоара с дръжката отчупени.

904.

Табл. LXI. Обр. 904.

Д. – . Ш. 5,2. В. – . Инв. ном. II.1196

Варна, ул. „Д-р Пискулюев“ („Ал. Стамболийски“). Гроб.

Глина: светлооранжева. Горна половина от лампа, подобна на № 894, но с релефен пръстен около диска, отворен в канал върху фитилника. Предният край на фитилника отчупен.

905.

Табл. LXI. Обр. 905.

Д. 9,5. Ш. 7,3. В. 2,5. Инв. ном. II.5956

Варна, ул. „Одесос“, нова сграда на МВР.

Глина: светлорозова. Лампа – раковина. Върху горната повърхност пет отвора за масло, оформящи кръст. Дръжката отчупена. Конвексно дъно.

906.

Табл. LXI. Обр. 906.

Д. 7,9. Ш. 7,6. В. 2,7. Инв. ном. II.6013

Варна, ул. „Одесос“, нова сграда на МВР.

Глина: светлорозова. Дебелостенна, тежка. Полусферичен резервоар с малък конкавен диск. Децентриран отвор за масло. Изображение: четирилистна розета. Дискът ограден с релефен пръстен. Широки наклонени навън плещи. Орнамент: полуокръжности, очертаващи 8-листна розета около диска. Фитилен отвор, изрязан на плещите. Около тях масивен бордюру. Плътна правоъгълна дръжка. По долната половина на лампата релефни спирали и зърна. На дъното зърна.

Многофитилни лампи

907.

Д. 9,3. В. 3,9. Инв. ном. III.124

Табл. LXI. Обр. 907.

Варна, Гръцка махала.

Глина: светлокафява. Трифитилна. Малък конкавен диск, почти отчупен, ограден с релефен пръстен. Широки наклонени навън плещи. Орнамент: виещи се клонки със зърна. Върху фитилниците релефен надлъжен ръб. Дръжката отчупена. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

908.

Д. 10,6. Ш. 6,7. В. 4,2. Инв. ном. III.51

Табл. LXI. Обр. 908.

Варна.

Глина: светложелвава. Трифитилна лампа. Конкавен неорнаментиран диск, ограден с релефен пръстен. Неорнаментирани плещи. Извити нагоре фитилници около отвора. Дръжката отчупена. Конкавно дъно, оградено с релефен пръстен.

909.

Табл. LXI. Обр. 909.

Д. 9,5 (с дръжката). Ш. 5,8. В. 2,8. Инв. ном. III.129

Глина: светложелвава. Следи от червено-кафяв лак. Плоска горна повърхност. Около отвора за масло „диск“, ограден с релефен пръстен. Орнамент: радиални лъчи. Около него „плещи“, плоски. Орнамент: схематизиран венец. В основата на фитилниците схематизирани розети и центрирани кръгчета. Груба листовидна дръжка „отражател“. Кръгло дъно, оградено с релефен пръстен.

Лампи от неясен тип

910.

Д. Ш. 6,8. В. Инв. ном. III.125

Табл. LXI. Обр. 910, LXXXVIII

Глина: жълтеникава, пречистена. Кръгъл диск, очертан с релефен ръб, полегати плещи с украса от свързани релефни триъгълници, които образуват „верига“. Около отвора за масло дискът е очупен. Орнамент: обърнат с главата към фитилника силно схематизиран орел с триъгълни крила. Долната половина на лампата, част от фитилника и от дръжката отчупени.

1.3.2. Ранновизантийски лампи, формувани на грънчарско колело

Тип XLVI (лампи 911–912)

Ивани, тип XXIII; варианти 3–4; Дерингер, тип 5; Шентлелеки I, форма 19; Кузманов, Бъчваров, тип XI; Кузманов, тип XLII, варианти 1–2.

Лампи с полусферичен профил, с плоска или слабо конкавна горна повърхност на резервоара, който в някои случаи е ограден по периферията с врязан пръстен. Масивен фитилник с широк елипсовиден отвор, заемащ и част от плещите. Дъно – ниско плътно столче.

Типът е характерен за средно- и долнодунавските провинции Норикум²⁵⁸, Панония²⁵⁹, крайдунавския район на бивша Дакия²⁶⁰ и Долна Мизия²⁶¹. Типът има панонски произход и е разпространен в посочените провинции между края на III и средата на V в.²⁶²

911.

Табл. LXI. Обр. 911.

Д. 6,7. Ш. 5,4. В. 2,3. Инв. ном. III.302

Глина: сиво-черна. Биконичен резервоар с плоска горна повърхност, ограден с врязан пръс-

²⁵⁸ H. Deringer. Römische Lampen aus Lauriacum, Forschungen in Lauriacum, 9, 1965, 58 ff.

²⁵⁹ D. Ivanyi. Die pannonischen Lampen. (= Dissertationes Pannonicae, 22). Budapest, 1935, 20.

²⁶⁰ В. Любенова. Селището от римската и ранновизантийската епоха. – Перник, I, София, 1981, 151, обр. 78.

D. Tudor. Sacidava I. – Dacia, V–VI, 1935–36, 410, fig. 146; Idem, Sacidava III. – Dacia, XI–XII, 1945–47, 166–168, fig. 193.

²⁶¹ G. Gomolka. Die Kleinfunde vom 4 bis 6 Jh. aus Iatrus–Krivina. – Iatrus–Krivina, II, Berlin, 1982, 166; Г. Кузманов, И. Бъчваров. Колекцията от антични лампи в Силистренския музей. – ИИМ Варна, 22 (37), 1986, 60, табл. XVII–XVIII, №№ 134–140.

²⁶² D. Ivanyi. Die pannonischen Lampen ..., 20.

тен. Центриран отвор за масло. Къс закръглен фитилник с широк отвор. Лентеста дръжка. Дъно – плътно столче.

912.

Табл. LXI. Обр. 912.

Д. 7. Ш. 6,3. В. 3,2. Инв. ном. II.711

Варна, ул. „Русе“

Глина: червено-кафява, песъклива. Профил, подобен на № 911. Слабо конкавен пояс около центриран отвор за масло. Без дръжка. Дъно – плътно краче. Фитилникът отчупен около отвора.

Тип XLVII

(лампа 913)

Ваге, тип 61

Лампи с биконичен профил и удължен фитилник с широк елипсовиден отвор. Около отвора за масло е оформена къса цилиндрична шийка. Дръжката е лентеста. Според Ф. Ваге типът има най-вероятно месопотамски произход²⁶³. Регистриран е в Египет²⁶⁴, Сирия²⁶⁵, а в долнодунавския район – в Крайбрежна Дакия²⁶⁶ и Вътрешна Дакия (Перник²⁶⁷ и Сердика²⁶⁸). Според повърхностното покритие някои екземпляри с жълтозелена глазура, разпространението му в този район е в интервала от края на III – средата на V в., в съответствие с датирането на глазираната керамика от късноантичната епоха. Известни са и екземпляри, датирани до средата на VI в.²⁶⁹

913.

Табл. LXI. Обр. 913.

Д. 8,3. Ш. 6,2. В. 3,6. Инв. ном. III.57

С. Абрит (Абтаат), Добричко. Крепост.

Глина: сиво-бежова, груба. Биконичен резервоар. Плоска горна повърхност. Широк отвор за масло, ограден от къса цилиндрична шийка. Къс закръглен фитилник с широк елипсовиден отвор, заемащ и част от плещите. Дъно – плоско столче. Дръжката отчупена.

Тип XLVIII (лампи 914–938)

Брантс, тип XXXI; Ваге, тип 58 в; Бронир, тип XXXVI; Кузманов, Бъчваров, тип XIV; Кузманов, тип XLIII.

Лампи във форма на полусфера, част от сфера или пресечен конус, вместен в паничка с форма на пресечен конус или полусфера. Около отвора за масло в някои случаи е оформен конкавен бордюру или къса цилиндрична шийка за улесняване на пълненето на резервоара с масло. Фитилният отвор е пробит в стената на полусферата, като пред него в някои случаи периферията на паничката е прищипната. Дръжката е закрепена по два начина: или е прехвърлена между ръба на паничката и периферията на отвора за масло, или е закрепена само на ръба на паничката. Дъното е широко и плоско, със следи от срязване с нишка. Въз основа на посочените разлики в морфологичните белези на типа могат да се разграничат три варианта:

1. Лампи във форма на полусфера, вместена в полусферична паничка с прищипната пред фитилния отвор периферия. Лентеста канелирана дръжка, прехвърлена между ръба на паничката и периферията на отвора за масло. Лампите са изработени от бежова глина, някои покрити с червено-кафяв лак (лампи №№ 914–918).

2. Лампи във форма на полусфера или пресечен конус, вместен в полусферична или конична паничка, която не е прищипната около фитилния отвор. Около отвора за масло е оформена

²⁶³ F. Waagé. Lamps. Antioch on the Orontes, III, Excavations 1937–39. Princeton, 1941, 68–69.

²⁶⁴ H. Menzel. Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954, 87, № 576; M. Bernhard. Lampki starozytne. Warszawa, 1955, 349, № 395.

²⁶⁵ F. Waagé. Lamps ..., 68, № 190.

²⁶⁶ Непубликувана. Във фонда на НАИМ – София, инв. ном. 2720 (античен фонд).

²⁶⁷ В. Любенова. Селището ..., 152, обр. 80.

²⁶⁸ М. Станчева, К. Григорова. Колекцията от глинени лампи в Музея за история на София. – Сб. Сердика–Средец–София. С., 1976, обр. 8.

²⁶⁹ В. Любенова. Цит. съч., 153.

конкавна периферия или къса цилиндрична шийка. Лентеста гладка дръжка, прехвърлена между ръба на паничката и периферията на отвора за масло. Лампите са изработени от глина, добила след изпичането светлооранжев до червено-кафяв цвят, в някои случаи бежов. Някои лампи са покрити с оранжево-червен лак (лампи №№ 919–932).

3. Лампи във форма на част от сфера, вместена в ниска паничка с форма на пресечен конус. Тя не е прищипната пред фитилния отвор. Дръжката е лентеста, канелирана, закрепена само на бордюра на паничката. Лампите са оранжеви до червено-кафяви, без повърхностно покритие (лампи №№ 933–938).

Х. Менцел счита, че типът е свързан генетично със сирийски форми с канал върху фитилника и го причислява към групата на т.н. арабски лампи²⁷⁰. Типът е разпространен на много широка територия: Понтийското и Дунавско крайбрежие на провинция Скитея (Томи²⁷¹, Сачидава, Капидава²⁷² – Румъния), Долна Мизия (Дуросторум²⁷³), Тракия²⁷⁴, Гърция (Коринт²⁷⁵), Африка (Картаген²⁷⁶), Сирия (Антиохия на Оронт²⁷⁷).

Според находки, открити в точна стратиграфска позиция, типът се датира между IV в. (данни от Сачидава²⁷⁸) и средата на VI в. (данни от Картаген²⁷⁹). Формата продължава да се изработва и еволюира през средновековната епоха²⁸⁰.

Вариант 1

(лампи 914–918)

914.

Табл. LXI. Обр. 914, CI

Д. 10. Ш. 9,8. В. 3,6 (на паничката). Инв. ном. II.3695

Девня. Фабрика за лимонена киселина (до новата сграда на Общината).

Глина: светлобежова. Червено-кафяв лак. Полусферичен резервоар, вместен в паничка с прищипнато устие-улей пред фитилния отвор. Широко отвор за масло. Лентеста канелирана дръжка. Плоско дъно.

Парал.: Брантс, № 118, табл. VIII; Бронир, № 153, табл. XXIV

915.

Табл. LXII. Обр. 915, CIII

Д. 9,3. Ш. 8,5. В. 3,2 (на паничката). Инв. ном. III.121

Глина: бежова. Подобна на № 914. По-малък резервоар. Двойно пръстеновидна дръжка.

916.

Табл. LXII. Обр. 916, CIII

Д. 8. Ш. 8. В. 3,1 (на паничката). Инв. ном. II.4832

Глина: светлобежова. Подобна на №№ 914–915. Много широко отвор за масло. Лентеста канелирана дръжка.

917.

Табл. LXII. Обр. 917, CIII

Д. – . Ш. – . В. 3,2 (на паничката). Инв. ном. II.4833

Глина: бежова. Аналогична на № 915. Част от резервоара и паничката отчупени.

918.

Табл. LXII. Обр. 918.

Д. – . Ш. – . В. – . Инв. ном. II.4661

²⁷⁰ H. Menzel. Antike Lampen ..., 102, № 659, fig. 83.

²⁷¹ C. Scorpan. Tipi sconosciuti di lumini a olio romani. – Pontica, VI, 1973, 215–216.

²⁷² Ibid., 209–219.

²⁷³ Г. Кузманов, И. Бъчваров. Колекцията от антични лампи ..., 145, табл. XIX; Л. Дончева-Петкова, Д. Топтанов. Ранно-византийска керамика от Одръци, Толбухински окръг. – ИИМ Варна, 18/33/, 1982, табл. XI, 12.

²⁷⁴ Н. Танчева-Василева. Антични глинени лампи от музея в Ямбол. – ИМЮИБ, 5, 1982, табл. III, 21.

²⁷⁵ O. Broneer. Terracotta Lamps. Corinth, 4, 2. Harvard, 1930, 122–124, pl. XXIV.

²⁷⁶ S. Sidebotham. Lamps from Carthage in the Kelsey Museum. Excavation at Carthage, 1975, II, 1978, 263, №№ 62–65, pl. 8.

²⁷⁷ F. Waagé. Op. cit., 68, №№ 179–185.

²⁷⁸ C. Scorpan. Tipi sconosciuti ..., 209–210, fig. II-3.

²⁷⁹ S. Sidebotham. Lamps from Carthage ..., 263.

²⁸⁰ O. Broneer. Terracotta Lamps ..., 124; F. Waagé. Op. cit., 68, №№ 179–184.

Глина: оранжева. Резервоар частично отчупен. Паничка, прищипната пред фитилния отвор, частично отчупена.

Вариант 2
(лампи 919–932)

919. Табл. LXII. Обр. 919, СIII

Д. 10 (диам. на паничката). В. 3,1 (на паничката). Инв. ном. II.6107

Варна

Глина: бежова на сиво-черни петна. Полусферичен резервоар с конкавен бордюро около отвора за масло. Резервоара вместен с паничка – пресечен конус. Лентеста дръжка. Плоско дъно. Паничката частично реставрирана.

Парал.: Скорпан, Понтика, VI, 1973, 209–210, обр. 1₁₋₃ (IV в.); Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, № 145, табл. XIX

920. Табл. LXII. Обр. 920, СIII

Диам. на паничката 8,4. В. на паничката 4,6. Инв. ном. II.7551

Варна. Римски терми.

Глина: светлооранжева. Подобна на № 919. Пръстеновидна дръжка. Паничката частично отчупена.

921. Табл. LXII. Обр. 921.

Диам. на паничката 8,6. В. на паничката 3,8. Инв. ном. III.45

Варна. ул. „Преслав“, Амралтейство.

Глина: тухленочервена. Подобна на №№ 919–920. Пръстеновидна дръжка. Частично реставрирана.

922. Табл. LXII. Обр. 922.

Диам. на паничката 8,7. В. на паничката 3,3. Инв. ном. II.5596

Варна. Римски терми.

Глина: оранжева. Аналогична на № 921. Частично реставрирана.

923. Табл. LXII. Обр. 923, СIII

Диам. на паничката 9,2. В. на паничката 4,3. Инв. ном. II.5593

Варна. Римски терми.

Глина: беззникава. Оранжев лак. Подобна на №№ 919–922. Паничката със заоблен устиен ръб. Лентеста дръжка. Дъно–плътно столче.

924. Табл. LXII. Обр. 924.

Диам. на паничката 9. В. на паничката 3,6. Инв. ном. III.47

Варна, бул. „Приморски“ („Червеноармейски“).

Глина: светлооранжева. Аналогична на № 921. Частично реставрирана.

925. Табл. LXII. Обр. 925.

Диам. на паничката 10. В. на паничката 3. Инв. ном. III.49

Варна.

Глина: сиво-черна. Подобна на №№ 919–924. Паничката частично реставрирана.

926. Табл. LXII. Обр. 926.

Диам. на паничката – . В. на паничката 3,7. Инв. ном. III.52

Глина: бежова. Следи от червен лак. Подобна на №№ 919–925. Лентеста дръжка. Паничката частично отчупена.

927. Табл. LXIII. Обр. 927.

Диам. на паничката 8. В. на паничката 4. Инв. ном. III.159

С. Българево, Добричко, м. Кючук кале.

Глина: светлооранжева. Подобна на №№ 919–926. Груба изработка.

928. Табл. LXIII. Обр. 928.
Диам. на паничката 9,2. В. на паничката 3,3. Инв. ном. II.5594
Варна. Римски терми
Глина: сива на петна. Подобна на №№ 919–926. Част от паничката и дръжката отчупени.
929. Табл. LXIII. Обр. 929, СII
Диам. на паничката – . В. на паничката 2,9. Инв. ном. II.5512
Варна. Римски терми.
Глина: сиво-черна. Подобна на №№ 919–926. Дръжката и част от паничката отчупени.
930. Табл. LXIII. Обр. 930.
Диам. на паничката – . В. на паничката 3,1. Инв. ном. II.5555
Варна. Римски терми
Глина: бежова. Червено-кафяв лак. Подобна на №№ 919–926. Извит навътре устиен ръб на паничката. Дъно – плътно столче. Дръжката отчупена.
931. Табл. LXIII. Обр. 931.
Диам. на паничката 8,2. В. на паничката 3,4. Инв. ном. III.50
Варна.
Глина: оранжево-кафява. Резервоар – част от сфера. Около отвора за масло конкавен „диск“. Паничка със заоблен устиен ръб. Дъно плътно столче. Дръжката отчупена.
932. Табл. LVII. Обр. 932.
Диам. на паничката 10,9. В. на паничката 3,9. Инв. ном. II.5397
Варна. Римски терми.
Глина: светлооранжева. Подобна на №№ 919–926. Около отвора за масло къса цилиндрична шийка. Три фитилни отвора. Дръжката и част от паничката отчупени, паничката реставрирана.
- Вариант 3**
(лампи 933–938)
933. Табл. LXIII. Обр. 933.
Диам. на паничката 7,5. В. на паничката 3,4. Инв. ном. III.58
Глина: оранжева. Резервоар – част от сфера, вмесен в конична плитка паничка. Широко отвор за масло. Лентеста канелирана дръжка. Широко плоско дъно.
934. Табл. LXIII. Обр. 934, СIII
Диам. на паничката 8,3. В. 3,7. Инв. ном. III.48.
Глина: оранжево-червена. Подобна на № 933. Двойно пръстеновидна дръжка. По-тесен отвор за масло. Лампата е пукната при изпичането, което показва, че местно производство – в града или района наоколо, както може би и целия тип. Предната частнапаничката отчупена.
935. Табл. LXIII. Обр. 935, СIII
Диам. на паничката 8,7. В. на паничката 2,4. Инв. ном. II.4224
Варна, кв „Чайка“ („Рупи“).
Глина: тухленочервена. Много подобна на №№ 933–934. Лентеста канелирана дръжка. Паничката частично отчупена.
936. Табл. LXIII. Обр. 936, СIII
Диам. на паничката 9. В. на паничката 2,9. Инв. ном. III.54
Варна.
Глина: оранжева. Подобна на №№ 933–935. Двойно пръстеновидна дръжка. Паничката частично реставрирана.
937. Табл. LXIII. Обр. 937.
Диам. на паничката 8. В. на паничката 3,1. Инв. ном. III.56
Варна.

Глина: оранжева. Подобна на №№ 933–935.

938.

Табл. LXIII. Обр. 938, СIII

Диам. на паничката 8,5. В. 3,3. Инв. ном. III.46.

Варна, ул. „Д-р Пискулюев“ („Ал. Стамболийски“).

Глина: сиво-кафява, песъклива. Подобна на №№ 935; 937. Дръжката и част от бордюра на паничката отчупени.

1.3.4. Ранновизантийски лампи, формувани на ръка

(лампи 939–940)

939.

Табл. LXIV. Обр. 939.

Д. 7,4. Ш. 5,4. В. 4,8. Инв. ном. II. 3417.

Добруджа.

Глина: сиво-черна, силно песъклива. Неправилна елиптична форма, стеснена отпред за фитилника. Наклонени неравни рамене, широк кръгъл отвор за масло с кръгъл ръб и подобен, по-малък – на фитилника. Дъното елиптично, плоско. Дръжката отчупена. Много груба изработка.

940.

Табл. LXIV. Обр. 940.

Д. 9,3. Ш. 3,9. В. 2,4. Инв. ном. II. 3708.

М. “Тузлата” край Балчик.

Глина: сиво-черна, силно песъклива. Неправилна елиптична форма, отгоре отворена, а отпред леко стеснена и закръглена за фитилника. Дъното плоско, елиптично, неравно. Извисена, леко неправилна полукръгла дръжка. Груба изработка.

1.4. ЛАМПИ СЪС СПЕЦИАЛНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ

(лампа 941)

941.

Табл. LXIV. Обр. 941.

Д. 16,2. Ш. 5,8; В. 19. Инв. ном. II. 914.

Варна, ъгъла на ул. Воден и бул. Княз Борис, край римска сграда.

М. “Тузлата” край Балчик.

Глина: оранжево-червена, добила при силното изпичане сив цвят. Композитна лампа-тимиатериум (кадилница), съставена от правоъгълна куха подставка без дъно, към която са прикрепени отделно изработени, също кухи канелирани колонки с допълнително прикрепени в горната им част лампи. По аналогия с други, запазени изцяло подобни лампи, между колонките някога е имало трето кухо тяло, но във формата на шишарка. От нея тук е запазена само част от основата, с няколко люспи по нея. Шишарката е носела на върха си плитка паничка – самият тимиатериум, където са били изгаряни благовония. Лампите върху колонките са почти еднакви, но изработени в различни калъпи. Те имат кръгъл резервоар, полукръгъл фитилник, отделен с връзана линия, а плещите са полегати, с релефна украса от по две листа с различна форма и гроздове. Дискът е кръгъл, вдлъбнат, с отвор за масло в средата. Дръжката е пръстеневидна, с жлеб и връзан растителен орнамент. Правоъгълната подставка е украсена отпред с релефна вълнообразно извита гирлянда, между която са изобразени три различни театрални маски: две трагични и една комична. Отзад на подставката има връзан едноредов гръцки надпис с полукурсивни букви, направен от уверена ръка преди изпичането: ΘΕΟΙΣ ΛΑΒΕ – „Вземи (приеми) за боговете“. Тези твърде редки лампи-тимиатериуми са били специално произвеждани през I–II в. в Книд, като там са били посвещавани като вотиви в прочутото местно светилище на Деметра или са купувани от поклонници за спомен от посещение в него.

Публ. : Ал. Минчев. Римска лампа-тимиатериум от Одесос. ИНМВ, 29 (44), 1993, 37-46, табл. 1–4.

Парал. и под.: Бейли, III, №, 329, Q2727-274, pl. 81–8.

2. БРОНЗОВИ ЛАМПИ

2.1. РИМСКИ БРОНЗОВИ ЛАМПИ

Тип XLIX (лампа 942)

Льошке, тип XVI; Кузманов, тип XLVII

Лампи с биконвексен профил на резервоара. Малък плосък диск с тесен центриран отвор за масло. Дискът е ограден с релефни концентрични пръстени. Силно удължен фитилник, фланкиран с волути. Дръжката обикновено е пластично оформена. Типът има елинистически произход и от своя страна бива имитиран в глина, давайки прототипи за глинени лампи с волутен фитилник тип IV по Льошке. Типът е характерен за началото на I в.

942.

Табл. LIV. Обр. 942.

Д. 7,5. Ш. 4,7. В. 2,5. Инв. ном. II.5580

Варна.

Кръгъл резервоар с биконвексен профил. Плосък диск, ограден с два релефни пръстена, редуващи се с врязани пръстени. Тесен центриран отвор за масло. Силно удължен фитилник, фланкиран с релефни волути, със закръглен преден край. Върху фитилника три отвора за въздух. Конвексни плещи. Двустволна дръжка, извита над резервоара. Кухо пръстеновидно дъно.

Парал.: Кузманов, № 414 (с друга дръжка)

Под.: Льошке, № 1053, табл. II; Шентлелеки I, № 281

Тип L (лампа 944)

Льошке, тип XIX; Ивани, тип XXXI; Кузманов, тип XLIX

Лампи с полусферичен профил на резервоара. Широко отвор за масло, ограден с конкавни плещи с висок релефен пръстен по периферията. Удължен фитилник, фланкиран с дегенерирали волути. В предния край на фитилника те са във форма на ъгловати разширения около фитилния отвор. Типът е регистриран най-рано в I в.

943.

Табл. LIV. Обр. 943.

Д. 10,5. Ш. 6,8. В. 3,8. Инв. ном. II.772

Кръгъл полусферичен резервоар, ограден с висок релефен пръстен. Широко отвор за масло, ограден с остър релефен пръстен. Под отвора отвор за въздух. Удължен, широк в основата фитилник фланкиран с дегенерирали волути – два полукръгли издатъка на плещите и полукръгло разширение с ъгловати краища около фитилния отвор. Върху фитилника отвор за въздух. Дъно – високо кухо столче. В него два врязани широки пръстена. Без дръжка. Почистена.

Парал.: Кузманов, № 418

Под.: Уолтърс, № 1468, табл. VIII; Ивани, № 4285, табл. LIX₈; Менцел, обр. 89₃; Шентлелеки I, № 282 (с дръжка); Аладжов. ИАИ, 28, 1965, 86, обр. 11₁ (I – началото на II в.)

Тип LI (лампа 944)

Льошке, тип XX; Ивани, тип XXXIV

Крушовидни лампи с полукръгъл преден край на фитилника. Горната повърхност на лампата е плоска, оградена по периферията с релефен ръб. Дръжката е пластично оформена и се извива над резервоара. Тя най-често завършва във форма на човешка, животинска или птича глава. Типът е регистриран най-рано във втора половина на I в.

944.

Табл. LIV. Обр. 944.

Д. 11,5. Ш. 4,9. В. 3,3. Инв. ном. II.771

С. Царевци (Султанци), Варненско.

Лампа с удължено крушовидно тяло с висок околоръстен бордюру. Триъгълен отвор за масло. Плоска горна повърхност. Удължен фитилник с плавен преход към резервоара, с полукръгъл разширен преден край (дегенерирали волути). Извита над резервоара дръжка, завършваща с глава на лебед. Върху човката му масивна халка, с нанизана телена халка за окачване. Капковидно дъно. Почистена.

Парал.: Уолтърс, № 92, табл. VII; Ивани, № 4313, табл. LXI₂; Кузманов, № 423 с литература.
Под.: Дерингер, № 403, табл. XIV.

Тип LII (лампи 945–947)

Ивани, тип XL

Фигурални лампи, обикновено във форма на гротескна човешка глава (негър, театрални маски и др.), на птица или стъпало в сандал. Лампите се отличават с високо художествено изпълнение и грижлива обработка на детайлите чрез допълнително гравирание и полиране на подробностите на релефа.

945.

Табл. LXIV. Обр. 945.

Д. 7,9. Ш. 2,4. В. 3,6. Инв. ном. II.6210

Лампа – човешко стъпало в калцеус. Извит нагоре фитилник. Стъпалото предадено с пълни анатомични подробности. Подметката на калцеуса с габъри, превързана за глезена с шест вертикални ремъка, съединени в един хоризонтален, обхващащ глезена. Зад фитилника и от двете страни на глезена халки за окачване на верижка. Почистена.

Парал.: Ивани, № 4344, табл. LXIV₇;

Под.: Уолтърс, № 20, табл. I; Льошке, № 1085, табл. XXIII; Кузманов, № 436; Любенова, Археология, XII, 1, 1970, 48-50, обр. 1–2

946.

Табл. LIV. Обр. 946.

Д. 8,5. Инв. ном. II.773

Балчик. Гробница.

Лампа – лебед, с извита наляво шия. Кръгла конична куха подставка. Почистена.

Публ.: К. и Х. Шкорпил. ИНМ Варна, 5, 1912, 61, табл. X₈

947.

Табл. LIV. Обр. 947.

Д. 13,1. Ш. 7,2. В. 3,6. Инв. ном. II.775

Балчик. Гробница. Заедно с 773.

Черна патина на зелени петна. Лампа с резервоар във форма на раковина. Широк центриран отвор за масло, ограден с релефен пръстен. Силно удължен фитилник с дегенерирали волути на плещите, свързани с дъги и разширен закръглен преден край около фитилния отвор. Малко кръгло конкавно дъно. Почистена.

Публ.: К. и Х. Шкорпил. ИНМ Варна, 5, 1912, 61, табл. X₇

Тип LIII (лампа 948)

948.

Табл. LXV. Обр. 948.

Д. 9,5. Ш. 6,5. В. 3,5. Инв. ном. II.6032

Девня, м. Казак бунар. Каменна гробница под могила.

Кръгъл биконичен резервоар, закръглен ветрилообразен фитилник с хоризонтална горна повърхност. Широк конкавен диск с центриран отвор за масло. Дискът ограден с остър релефен ръб. Наклонени навън плещи. Лентеста канелирана дръжка. Дъно с релефни пръстени.

2.2. КЪСНОАНТИЧНИ БРОНЗОВИ ЛАМПИ

Тип LIV (лампа 949)

Кузманов, тип LIX

Крушовидни лампи с биконвексен профил на резервоара. Извит нагоре удължен фитилник с широк конкавен бордюру – паничка около фитилния отвор. Лампите имат обикновено пластично оформен капак на отвора за масло, както и фигурален отражател пред дръжката.

949.

Табл. LXV. Обр. 949а-б.

Д. 12,2. Ш. 6,5. В. 4,2. Без инв. ном.

Тъмна патина. Лампа с удължена крушовидна форма. Биконвексен резервоар. Широк отвор за масло с релефен околоръстен пръстен. Капак – раковина на шарнир. Удължен луловиден фитилник с широка конкавна паничка около фитилния отвор. Пръстеновидна дръжка. Пред нея отражател – кръст с разширени краища на раменете. Горното рамо отчупено. Дъно – кухо столче.

Парал.: Перлцвайг, № 2958, табл. 48 (V в.?): Кузманов, № 43

Под.: Менцел, № 695, обр. 92₄

Тип LV (лампа 950)

Кузманов, тип LVIII

Крушовидни лампи с плоска горна повърхност, върху която е изрязан отвор със сложна форма (слети кръг и правоъгълник), обхващащ резервоара и фитилника. Удължен фитилник, фланкиран с дегенерирали волути във вид на роговидни издатъци. Около фитилния отвор широк конкавен бордюр. Пластично оформен отражател пред пръстеновидната дръжка.

950.

Табл. LXV. Обр. 950.

Д. 11,1. Ш. 7,6. В. 3. Инв. ном. III.39

Варна, м. „Кокарджа”.

Зелена патина. Елипсовиден резервоар. Плоска горна повърхност. Отвор върху резервоара и фитилника във форма на елипса и правоъгълник, слети. Капак на шарнир с висока профилирана дръжка. Удължен фитилник с плоска горна повърхност, фланкиран с дегенерирали волути – роговидни издатъци. Около фитилния отвор широка конкавна паничка. Пръстеновидна дръжка. Пред нея отражател – кръст с разширени краища на раменете, ограден с рамка, очертаваща лист със спирално завити долни краища. Дъно – кухо високо столче, с четириъгълен отвор за поставяне върху шип на подставка-свещник.

Парал.: Уолтърс, № 104, табл. VI; Менцел, № 693, обр. 92₂; Кузманов, № 444

Под.: Вулф, № 782–787, табл. XXXIII (V–VI в.); Д. П. Димитров. ГПНВ, 1937–39, 175–183 (IV–V в.); Рос, № 37, табл. XXV (V–VI в.)

3. ЛАМПИ–МОДЕЛИ

951.

Табл. LXV. Обр. 951.

Лампа–модел във форма на глава на Хатхор със стилизирана брада, публикувана от М. Мирчев през 1951 г. Видимо черна глина. Над челото релефна пъпка за отвор за масло, ограден с релефен пръстен и пояс къси релефни лъчи. Отвън дискът ограден с двоен релефен пръстен. Конвексни плещи. Орнамент: релефни зърна и спирали. Канелиран фитилник. Дръжката отчупена.

Моделът е всъщност модерен фалшификат от първата половина, или средата на XX в. Въпреки, че е публикуван, той никога не е бил инвентиран в колекцията на Варненския археологически музей и следователно не е постъпил в нея. Сегашната му публикация в този каталог е с цел да се предпазят бъдещите изследователи от подобни грешки.

Публ. само по снимка: Мирчев, ИНМ Варна, 8, 1951, 117, обр. 173; Минчев, ИНМ Варна, 19 (34), 1983, 7, табл. I₂

Парал.: Иконому, № 807, обр. 208

Парал. лампа: Менцел, № 573 (I–II в.)

Парал. съвременен копие – лампа: Бейли III, № 3463, табл. 138

4. КАЛЪПИ

Колекцията съдържа 39 горни и 3 долни половини от глинени калъпи за моделиране на лампи от три типа: лампи тип „Бутово“ (тип XXVII, вариант 2, модификация 2), местни имитации на северноафрикански лампи (тип XL, имитации от Марцианопол и Одесос) и крушовидни лампи типове XLIV–XLV.

Калъп № 952 е предназначен за моделиране на горна половина на лампа от типа „Бутово“ с характерен лъчист орнамент в диска. Открит в границите на Одесос, калъпът е достигнал тук най-вероятно, по търговски път от някое лампово ателие в територията на Никополис ад Иструм. Наличието на цяла серия лампи от този тип в колекцията, доказва производството на тази характерна долномизийска форма и в Одесос²⁸¹. Това е станало вероятно чрез внесени готови калъпи от големите керамични центрове в района на Никополис ад Иструм.

Интересен е фактът, че в колекцията няма намерена лампа, изработена в открития във Варна калъп за лампи № 958.

Калъпи №№ 953–956 са открити около грънчарска пещ в Девня, заедно с множество подобни лампи, някои от които дефектни, фрагменти от бракувана продукция, както и инструменти за тяхното оформяне. Те доказват категорично производството на имитации на „Северноафрикански“ лампи в Марцианопол. Калъпите са изработени от характерната за този център светлобежова, до белезникава глина с розоват оттенък, от която са моделирани също и много лампи тип XL – имитации от Марцианопол.

Калъпи №№ 957–993 представляват сборна находка, открита заедно с костени и рогови инструменти за обработка на керамика и други пособия в производството им, в кула на ранновизантийската крепост при с. Кранево, Добричко²⁸². Само един от тях е предназначен за изработване на лампи тип XLIV със затворен пръстен около диска, представени в колекцията в съвсем ограничено количество. Останалите калъпи са предназначени за моделиране на лампи тип XLV с канал между диска и фитилния отвор, а има и калъп за капаци с релефна украса. По отношение на орнаментацията на диска, моделите повтарят почти всички мотиви, застъпени при откритите в Одесос, Марцианопол и в техните територии лампи. Нито една от тях обаче, не е моделирана в някой от откритите в Кранево калъпи. Това показва, че работилницата за лампи в крепостта при Кранево е обслужвала предимно нейните жители и тези от селищата и други крепости в близките ѝ околности.

952.

Табл. LXV. Обр. 952.

Д. 6,7. Ш. 5,5. (размери на отпечатъка) Инв. ном. II.5950

Варна, ул. „Одесос“, нова сграда на МВР.

Глина: сиво-бежова. Конвексен диск, ограден с шнуровиден и релефен пръстен. Изображение: четири двойки връзани радиални лъчи около отвор за масло, оградени с пунктирани линии. Между тях връзани кръгчета. Тесни плоски плещи. Орнамент: един ред центрирани кръгчета. Къс закръглен фитилник. Основата му очертана с права шнуровидна линия. Дръжка от калъпа.

Публ.: Минчев, ИНМ Варна, 19 (34), 1983, 9, табл. I₁.

953.

Табл. LXV. Обр. 953.

Д. 9. Ш. 6,3. Инв. ном. II.5919

Девня, до грънчарска пещ.

Глина: светлобежова с розоват оттенък. Бадемовиден плосък диск, ограден с два връзани пръстена, вътрешният отворен в канал върху фитилника. Изображение: четири двойно пунктирани триъгълници. Конкавни плещи. Орнамент: връзан зиг-заг с точки в триъгълните полета. Фитилникът фланкиран с центрирани кръгчета. Дръжка в калъпа.

954.

Табл. LXVI. Обр. 954.

Д. 12. Ш. 6,7. Инв. ном. II.5922

Девня, до грънчарска пещ.

Глина = № 953. Плосък диск ограден с връзан пръстен, отворен в канал върху фитилника. Около кръг за отвор за масло радиални лъчи. Плоски плещи. Орнамент: схематизиран венец. Фитилникът фланкиран с по четири ямички. Роговидна дръжка. Подобни лампи №№ 587–589.

955.

Табл. LXVI. Обр. 955.

²⁸¹ А. Минчев. За керамичното производство в Одесос (I–VII в.). – ИНМ Варна, 19 (34), 1983, 9, табл. II.

²⁸² Г. Тончева. Керамична работилница край Кранево. – ИНМ Варна, 9, 1953, 81–88.

Д. 11,3. Ш. 6,3. Инв. ном. II.5920.

Девня, до грънчарска пеш.

Глина = № 593. Плосък неорнаментиран диск, ограден с два врязани пръстена. Плоски плещи. Орнамент: релефен пояс от радиални насечки. Фитилникът фланкиран с врязани кръгчета. Роговидна дръжка. Аналогични лампи: №№ 568–572.

956.

Табл. LXVI. Обр. 956.

Д. 11,3. Ш. 6,5. Инв. ном. II.5921

Девня, до грънчарска пеш.

Глина = № 593. Слабо конвексен неорнаментиран диск, ограден с врязан пръстен, отворен в канал върху фитилника. Плоски плещи. Орнамент: схематизиран венец. Фитилникът фланкиран с врязани центрирани кръгчета. Роговидна дръжка, фланкирана в основата с врязани центрирани кръгчета.

957.

Табл. LXVI. Обр. 957.

Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.509.

С. Кранево, Добричко.

Глина: белезникава. Част от горна половина на калъп. Кръгъл конвексен диск, ограден с три врязани пръстена. Изображение: остролистна розета. Конкавни плещи. Орнамент: пояс радиални насечки. Извит нагоре фитилник, ограничен в основата с права шнуровидна линия, фланкирана с врязани кръгчета. На долната страна на калъпа графит Х.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84, табл. IX, обр. 125

958.

Табл. LXVI. Обр. 958.

Д. 11,2. Ш. 7,1. Инв. ном. II.6226

Варна.

Глина: оранжева. Елипсоиден конвексен диск, ограден с два врязани пръстена, вътрешният отворен в канал върху фитилника. Очертан отвор за масло. Изображение: четирилистна розета с центрирани кръгчета в листата. Между тях ямички. Върху фитилника врязана клонка. Конвексни плещи. Орнамент: радиални насечки със ямички. Дръжка – листовиден отражател. Орнамент: клонка и три центрирани кръгчета.

959.

Табл. LXVI. Обр. 959.

Д. 12,8. Ш. – . Инв. ном. III.501

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова. Конвексен диск, ограден с два врязани пръстена, вътрешният отворен в канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: многолистна розета със заострени листа. Широки конкавни плещи. Орнамент: схематизиран венец. Дръжка с две канелюри. Част от дясната половина на калъпа отчупена.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VII, обр. 119

960.

Табл. LXVI. Обр. 960.

Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.513

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова. Отвътре и отвън червена боя. Кръгъл конвексен диск, ограден с три врязани пръстена. Очертан с врязан пръстен отвор за масло. Изображение: осемлистна розета със заострени листа. Между листата тройки ямички. Оградена с пояс радиални насечки. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 85, табл. IX, обр. 128

961.

Табл. LXVI. Обр. 961.

Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.504

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежовооранжева. Частично отчупена горна половина на калъп. Следи от: конвексен сърцевиден диск, ограден с два врязани пръстена. Очертан центриран отвор за масло. Изобра-

жение: многолистна розета със закръглени листа. Между тях точки. Наклонени навътре плещи. Орнамент: ови. Дръжка – палмета.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84, табл. VIII, обр. 122.

962.

Табл. LXVI. Обр. 962.

Д. 14,2. Ш. 7,7. Инв. ном. III.495

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова с розоват оттенък. Елипсовиден конвексен диск, ограден с един връзан пръстен, отворен в канал върху фитилника. Изображение: двойно очертана розета с четири редуващи се триъгълни и полукръгли листа. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки. Фитилникът фланкиран със спирали. Дръжка: животинска глава.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VI, обр. 113

963.

Табл. LXVI. Обр. 963.

Д. 11,6. Ш. 7,5. Инв. ном. III.486

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова. Почти аналогична на 962. Дискът ограден с два връзани пръстена, външният отворен в канал върху фитилника. Фитилникът фланкиран с центрирани кръгчета. Дръжка – глава на бик.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. III, обр. 104а-б.

964.

Табл. LXVI. Обр. 964.

Д. 12,9. Ш. 8,2. Инв. ном. III.493

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова. Бадемовиден конвексен диск, ограден с два връзани пръстена, отворени в канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: розета с двойно очертани пет закръглени и едно заострено листа. Наклонени навътре плещи. Орнамент: полуокръжности. Дръжка – мъжка глава с калатос.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. V, обр. 111.

965.

Табл. LXVII. Обр. 965.

Д. 11,6. Ш. 7,2. Инв. ном. III.489

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Червено-кафява боя. Конвексен бадемовиден диск, ограден с връзан пръстен, отворен в канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: розета с пет полукръгли и едно триъгълно листа с връзани кръгчета помежду им. Наклонени навътре плещи. Орнамент: един ред ямички. Дръжка, с правоъгълно сечение.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. IV, обр. 107

966.

Табл. LXVII. Обр. 966.

Д. – . Ш. 7,8. Инв. ном. III.518

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Отвътре кафява боя. Конвексен диск, ограден с връзан пръстен. Плосък кръг за отвор за масло. Изображение: радиални лъчи, оградени с два реда ямички. Конкавни плещи. Орнамент: ред ямички и два реда кръгчета. Дръжка – животинска глава.

967.

Табл. LXVII. Обр. 967.

Д. 12,8. Ш. 8,5. Инв. ном. III.496

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Конвексен бадемовиден диск, ограден с връзан пръстен, отворен в канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: радиални лъчи. Конкавни плещи. Орнамент: радиални насечки. Фитилникът фланкиран със спирали. Дръжка – палмета.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VI, обр. 114

968.

Табл. LXVII. Обр. 968.

Д. 12. Ш. 10. Инв. ном. III.497

С. Кранево, Добричко.

Глина: тухленочервена. Капковиден диск, ограден с два врязани пръстена, вътрешният отворен в канал върху фитилника. Изображение: схематизирана розета със спирално извити „листа“. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки. Фитилникът фланкиран със спирали. Дръжка – листовиден „отражател“ с центрирани кръгчета в ъглите. Вътре врязан кръст с лъчи = № 876.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VI, обр. 115

969.

Табл. LXVII. Обр. 969.

Д. 11,4. Ш. 7,3. Инв. ном. III.481

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Конвексен диск, ограден с два врязани пръстена. Вътрешният затворен, външният очертава канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: схематизирана розета с дъговидни „листа“. Наклонени навътре плещи. Орнамент: зиг-заговидна врязана линия с ямички в триъгълните полета. Дръжка – ромбовиден „отражател“ с широка рамка от врязан зиг-заг и кръгчета врязан гръцки кръст, двойно очертан с точки. Под него центрирано кръгче. От долната страна на калъпа графит ЛОУКА – вероятно името на майстора, който го е изработил.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 81, табл. I, обр. 99а–б

970.

Табл. LXVII. Обр. 970.

Д. 12,7. Ш. 8,6. Инв. ном. III.483

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Конвексен диск, ограден с два врязани пръстена. Вътрешният оформя канал върху фитилника, външният завършва със спирали около фитилника. Очертан отвор за масло. Изображение: схематизирана розета с дъговидни „листа“. Плещи = 969. Плътна дръжка. На долната страна на калъпа графит КОУТОТИНОС. Пред него кръст с раздвоени краища.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 81, табл. II, обр. 101 а–б

971.

Табл. LXVII. Обр. 971.

Д. 13,2. Ш. 8,2. Инв. ном. III.490

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Кръгъл конвексен диск, ограден с два врязани пръстена. Външният оформя канал върху фитилника. Изображение: схематизирана розета, подобна на 970. Фитилникът фланкиран с кръгчета. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки, оградени с кръгчета. Плътна дръжка.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. IV, обр. 108

972.

Табл. LXVII. Обр. 972.

Д. 10. Ш. – . Инв. ном. III.500

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Кръгъл плосък диск, ограден с два врязани пръстена. Очертан отвор за масло. Изображение: схематизирана розета подобна на 969–971. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки. Зад фитилния отвор дегенерирали волути. Плътна дръжка с три канелюри. От ляво калъпът отчупен.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VII, обр. 118

973.

Табл. LXVIII. Обр. 973.

Д. 9,7. Ш. 7,9. Инв. ном. III.517

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлооранжева на бежови петна. Конвексен диск, ограден с два врязани пръстена, вътрешният отворен в канал върху фитилника, външният завършва със спирали около основата на фитилника. Изображение: схематизирана розета, подобна на №№ 968–971. Наклонени

навътре плещи. Орнамент: радиални насечки. Дръжката и част от долния край на калъпа отчупени.

974.

Табл. LXVIII. Обр. 974.

Д. 11,7. Ш. 7,1. Инв. ном. III.498

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Конвексен диск, ограден с масивен релефен пръстен. Изображение: схематизирана розета, подобна на №№ 970–973. Плоски плещи с изпъкнал пояс врязани кръгчета. Дръжка с правоъгълно сечение.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VI, обр. 116

975.

Табл. LXVIII. Обр. 975.

Д. – . Ш. 8,6. Инв. ном. III.508

С. Кранево, Добричко.

Глина: сиво-кафява, вътре тухленочервена. Малък конкавен диск, ограден с релефен пояс – схематизирана розета. Широки конкавни плещи. Орнамент: радиални насечки. Пластична дръжка с неясно изображение. Предната половина на калъпа отчупена.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84, табл. VIII, обр. 124

976.

Табл. LXVIII. Обр. 976.

Д. 15. Ш. 8,5. Инв. ном. III.494

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Червено-кафява боя. Конвексен сърцевиден диск, ограден с два врязани отворени към канал върху фитилника пръстена. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: „огърлица“ от спирали. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки. Фитилникът фланкиран със спирали – краища на външния пръстен около диска. Дръжка – човешка глава.

Публ.: Тончева, 9, 1953, 83, табл. V, обр. 112

977.

Табл. LXVIII. Обр. 977.

Д. – . Ш. 7,6. Инв. ном. III.477

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Следи от червено-кафява боя. Подобен на № 976. Неочертан отвор за масло. Дръжка – животинска глава. На долната страна на калъпа графит ЛОУКА . Предният край на калъпа отчупен.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 81, табл. I, обр. 100а–б

978.

Табл. LXVIII. Обр. 978.

Д. 12,9. Ш. 7,3. Инв. ном. III.491

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежово-кафява песъклива глина. Плосък сърцевиден диск, ограден с врязан пръстен, отворен в канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: врязани кръгчета. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки. Дръжка – палмета.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. V, обр. 109

979.

Табл. LXVIII. Обр. 979.

Д. 12. Ш. 7,8. Инв. ном. III.502

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Бадемовиден плосък диск, ограден с два врязани пръстена, отворени в канал върху фитилника. Изображение: пояс врязани кръгчета. Наклонени навътре плещи. Орнамент: врязани кръгчета. Плътна дръжка. Част от калъпа отчупена.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84, табл. VII, обр. 120

980.

Табл. LXVIII. Обр. 980.

Д. 13,5. Ш. 7,5. Инв. ном. III.492

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Плосък диск, ограден с два врязани отворени пръстена, очертаващи канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: пояс врязани кръгчета. Конкавни плещи. Орнамент: врязан зиг-заг. Дръжка – човешка глава. На долната страна на калъпа графити H и W.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. V, обр. 110

981.

Табл. LXVIII. Обр. 981.

Д. 12,4. Ш. 8,3. Инв. ном. III.478

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Конвексен диск, ограден с два отворени врязани пръстена. Вътрешният преминава в канал върху фитилника. Очертан центриран отвор за масло. Изображение: пояс врязани кръгчета. Наклонени навътре плещи. Орнамент: радиални насечки, оградени отвън с вълнообразна линия. Плътна дръжка с две канелюри. На долната страна на калъпа графит KOYTOTINOC. Пред него кръст с раздвоени краища.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. II, обр. 102а–б.

982.

Табл. LXIX. Обр. 982.

Д. 11. Ш. 6. Инв. ном. III.479

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Малък конвексен диск с широк изпъкнал отвор за масло. Дискът ограден с два врязани отворени пръстена. Изображение: три кръгчета и квадрат под отвора, между тях точки. Конкавни наклонени навътре плещи. Орнамент: зиг-заг, два реда точки, ред врязани кръгчета. Пластична дръжка. Част от дясната половина на калъпа отчупени. На долната му страна графит KOYTOTINOC. Пред него кръст с раздвоени краища.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. III, обр. 103 а–б

983.

Табл. LXIX. Обр. 983.

Д. 10. Ш. 8,2. Инв. ном. III.480

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова. Червена боя. Конвексен неорнаментиран диск, ограден с два врязани отворени пръстена, вътрешният преминава в канал върху фитилника. В диска врязан затворен пръстен. Дръжка – кръст с разширени краища. В него врязани кръгчета в центъра и в краищата = №№ 869–870.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. IV, обр. 105

984.

Табл. LXIX. Обр. 984.

Д. – . Ш. 7,5. Инв. ном. III.499

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Отвътре кафява боя. Подобен на № 933. Орнамент на плещите: радиални лъчи. Пластична дръжка, частично отчупена.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 83, табл. VII, обр. 117

985.

Табл. LXIX. Обр. 985.

Д. 12,5. Ш. 9,2. Инв. ном. III.488

С. Кранево, Добричко.

Глина: светлобежова. Кръгъл диск. Около изпъкнало умбо – отвор за масло три врязани пръстена. Широки, наклонени навътре плещи. Орнамент: схематизиран венец. Зад фитилния отвор дегенерирали волути. Пластична дръжка.

Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 82, табл. IV, обр. 106

986.

Табл. LXIX. Обр. 986.

Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.511

С. Кранево, Добричко.

Глина: бежова. Част от сърцевиден диск, ограден с врязан пръстен, отворен в канал върху фи-

- тильника. В диска точки. Орнамент на плещите врязани кръгчета и точки. Част от калъпа отчупена.
Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84, без илюстрация.
987. Табл. LXIX. Обр. 987.
Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.505
С. Кранево, Добричко.
Глина: бежова. Червена боя отвътре и отвън. Преден край на калъп. Орнамент на плещите: радиални насечки. Фитилникът с канал, фланкиран със спирално завити краища на външен пръстен около диска.
Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84 (без илюстрация)
988. Табл. LXIX. Обр. 988.
Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.506
С. Кранево, Добричко.
Глина: бежова. Кафява боя. Преден край от калъп. Неорнаментирани плещи. Релефен ръб върху фитилника.
Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84 (без илюстрация)
989. Табл. LXIX. Обр. 989.
Д. (на калъпа) 12. Ш. 7. Инв. ном. III.152
Девня.
Глина: бежова. Долна половина на калъп. Крушовидна форма. Сърцевидно очертано дъно.
990. Табл. LXIX. Обр. 990.
Д. (на калъпа) 10,8. Ш. 6,7. Инв. ном. III.515
С. Кранево, Добричко.
Глина: бежова. Долна половина от калъп. Крушовидна форма. Очертано сърцевидно дъно.
991. Табл. LXIX. Обр. 991.
Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.516
С. Кранево, Добричко.
Глина: бежова. Фрагмент от долна половина на калъп.
Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 85, табл. X, обр. 129.
992. Табл. LXIX. Обр. 992.
Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.512
С. Кранево, Добричко.
Глина: светлобежова със зеленикав оттенък. Червено-кафява боя. Фрагмент от калъп на пластична дръжка – човешка глава с шапка.
Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 85, табл. IX, обр. 127
993. Табл. LXIX. Обр. 993.
Д. – . Ш. – . Инв. ном. III.510
С. Кранево, Добричко.
Глина: бежова. Отвътре кафява боя. Фрагмент от плещи и пластична дръжка. Орнамент на плещите: радиални насечки. Дръжка – мъжка глава.
Публ.: Тончева, ИНМ Варна, 9, 1953, 84, табл. IX, обр. 126

ADDENDA

- А. Инв. ном. II.5612 Табл. LXX. Обр. А.
Фрагмент от диск, с децентриран отвор. Изображение: мъжка фигура, наляво, с фригийска шапка и развята хламида, държи в ръце неясен предмет (лира?). Изображение на Орфей (?). Канелирана плътна дръжка.

Под.: Бейли III, Q2074, обр.49.

Б. Инв. ном. II.5979.

Табл. LXX. Обр. Б.

Фрагмент от горна половина на резервоар. Конкавен диск, ограден с релефен пръстен. Децентриран отвор за масло. Изображение: гладиатор прав, във фас, с шлем. Дясната половина на изображението липсва. Дисковидна пробита дръжка.

Под.: Гьотерт-Полашек, М. 88.

В. Инв. ном. II.1079.

Табл. LXX. Обр. В.

Глина: оранжева. Без лак. Фрагмент, от диск, конкавен, ограден с два връзани пръстена (профил Льошке II в.)

Изображение: мида. Долния край завършва като волути.

Парал.: Бейли III, Q2664, 2998, 2285, обр. 110.

Г. Инв. ном. III.62.

Табл. LXX. Обр. Г.

Част от резервоар с дръжка. Конкавен диск, зараден с релефен пръстен. Изображение: „Малтийски кръст“, с инкрустации (крукс гемата), по-голямата му част отчупена. Плътна дръжка.

Парал.: Бейли III, Q2261, обр. 35, Q3322, табл. 123

Под.: Менцел, № 623, обр. 79,

Д. Инв. ном. III.421.

Табл. LXX. Обр. Д.

С. Аврен, Варненско, крепост Петрич кале. Дясна половина от горна част на резервоар. Плосък диск, ограден с релефен пръстен, отворен в канал върху фитилника. Около широк отвор за масло изображение: кръг от релефни гроздове и лозови вейки, спирално извити. На плещите – част от релефен надпис, с молитвен текст, не съвсем вярно изписан на гръцки език: ΠΑΝΤ/ΝΤΩΥΥΚ. Буквата е обърната обратно, а между Т и Н – схематизиран грозд. Точен паралел с лампа от същия калъп е открита в кастела Ятрус при с. Кривина, Русенско. По него целият надпис се възстановява: ΚΥΡΙΕ ΒΟΗΘΙ ΠΑΝΤΗ ΤΩ ΥΚΩ („Боже, помагай на цялата къща”).

Парал.: Гомолка, Кьорнер, 109 –114.

Парал. изображение: Бейли III, Q3350, обр. 92.

Е. Инв. ном. II.5262. Варна, Римски терми.

Табл. LXX. Обр. Е.

Глина: кафява. Широко конкавен диск, върху него релефен четириредов надпис на гръцки, който е частично повреден от изрязването на отвора за масло и не може да се разчете: ΛΙΠΟ/ΟΓΜΛ/ΥΡС/ΛΟΕ. Тесни, наклонени навън неорнаментирани плещи. Лентеста дръжка.

Ж. Кат. ном. 832. Инв. ном. II.5235

Табл. LXX. Обр. Ж.

Върху плещите релефен надпис на гръцки език. Някои от буквите са огледално обърнати, частично повредени. Чете се отгоре от дръжката към фитилника, а отдолу – обратно, като в края на фитилника има по две релефни кръгчета като украса. Буквата Ρ изписана огледално. Чете се: ΚΥΡΙΕ ΒΟ/ΗΘΙΤ[Ω][Ν ΔΟΥΛΟΝ] / „Боже, помагай на [своите раби]”. Друг такъв надпис върху плещите на лампа не ни е известен. Формулата е заимствувана от раннохристиянски надписи (срв. Вулф, 243–263; Попеску, 227, № 214). Подобен надпис, но върху диск, вж. Деона, ВСН, 32,1908, 176, обр. 47: ΚΥΡΙΕ/ΒΟΗΘ Ι/ΤΩ ΠΟΩΝΤΙ.

З. Инв. ном. II.4970.

Табл. LXXI. Обр. З.

Светлокафява глина. Следи от по-тъмен лак. Част от дъно, оградено с връзан пръстен. Марка – връзан надпис ROMANE / SIS, двуредов. Приема се, че ателието на Романезис се е намирало на о. Книдос и е функционирало между 70–130 г. Продукцията му е широко известна в средиземноморския и черноморския район. Марката е била и подправяна (Херес III, 185–199, Чичикова, Сб. Шкорпил, 309 с лит.; Лайбундгут, 108, рис. 6).

КАТАЛОГ НА ДИСКОВИТЕ ИЗОБРАЖЕНИЯ

Дисковите изображения са систематизирани в няколко големи тематични групи:

I. Религия и мит с подразделения:

- I.1. Божества;
- I.2. Езически митологични и легендарни сцени;
- I.3. Култови съоръжения;
- I.4. Християнски сцени и символи

II. Ежедневен бит с подразделения:

- II.1. Сцени от амфитеатъра;
- II.2. Сцени от цирка;
- II.3. Еротични сцени;
- II.4. Сцени с неясен сюжет;
- II.5. Предмети.

III. Животни с подразделения:

- III.1. Бозайници;
- III.2. Птици;
- III.3. Риби;
- III.4. Мекотели

IV. Растения и растителни мотиви:

- IV.1. Растения и техни елементи;
- IV.2. Стилизиран растителен орнамент.

Предложената схема е съобразена с класификацията на дисковите изображения на лампите от Британския музей, разработена от Д. Бейли²⁸³, която засега е най-пълна и ясна. Тя има донякъде условен характер, тъй като третира само външните белези на изображенията, без да се взема предвид семантиката, която някои от тях съдържат. Така например, представянето на орел и лулула могат наистина да са наистина такива, но може да се разглеждат и като атрибути, или символи на божества (в случая – респективно на Зевс и Луна). Някои изображения включват и елементи, разположени извън диска (например – кръст с огърлица), но те са включени в съответната група, тъй като тези елементи са неотделими от общия мотив на украсата му.

Група I. Религия и мит (Бейли II, група I)

I.1. Божества (Бейли II, група Ia)

Зевс

Кат. ном. 331. Инв. ном. II.1218.

Табл. LXXII. Обр. 331.

Зевс, прав, надясно, гол, с праметната през лявата ръка хламида. В дясната ръка, държи жезъл, върху лявата ръка кацнал орелът. Качествено изображение с точни анатомични подробности и ясни детайли на дрехата.

Парал.: Перлцвайг, № 784, табл. 18 (средата на III в., там Посейдон, но в същата иконография).

Хефест

Кат. ном. 332. Инв. ном. II.6556.

Табл. LXXII. Обр. 332.

Хефест. Мъжка глава наляво с диадема-превръзка. Остър профил с голям нос и издадена брадичка.

Парал.: Брюно III, обр. 20, 272.

Кат. ном. 333. Инв. ном. II.5578.

Табл. LXXII. Обр. 333.

Атина Промахос. Бюст наляво, с коринтски шлем и броня, с копие на дясното рамо. Лицето с

²⁸³ D. M. Baily. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, I, London, 1975; D. M. Baily. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, II, London, 1980.

нежен овал, излъчващо сила. Често срещан мотив, особено върху гръцки лампи от римската епоха.

Парал.: Валдхауер, № 476, табл. XLV; Менцел, № 536, обр. 46,2; Перлцвайг, № 660, табл. 15 (начало на IV в.), № 666 (неилюстрирана, с марка = 3); Бейли III, Q3259, Q3261

Кат. ном. 334. Инв. ном. II.717.

Табл. LXXII. Обр. 334.

Атина Промахос. Изображение аналогично на 3, но от по-износен калъп, с неясни детайли.

Ерос

Кат. ном. 335. Инв. ном. II.4264.

Табл. LXXII. Обр. 335.

Ерос с факли. Ерос в ход надясно, с разперени криле и развяваща се хламида. В спуснатата лява ръка държи факла, във вдигната дясна ръка държи втора факла над горящ олтар. Качествено изображение с точни анатомични подробности и ясни детайли. Част от диска отчупена.

Парал.: Валдхауер, № 478, табл. XLV; Бронир, № 1115, табл. XV; Перлцвайг, № 726, табл. 16 (края на III в.);

Под.: Милтнер, № 78, табл. I.

Кат. ном. 336. Инв. II.769.

Табл. LXXII. Обр. 336.

Ерос с факли. Изображение подобно на № 5, но от по-износен калъп.

Парал.: Перлцвайг, № 748, табл. 17 (начало на III в.)

Кат. ном. 337. Инв. ном. II.6009.

Табл. LXXII. Обр. 337.

Ерос с факли. Изображение, подобно на № 5–6, но от по-износен калъп.

Парал.: Перлцвайг, №№ 726 (от същия калъп), 730, 733, табл. 16

Кат. 337. Инв. ном. II.4269.

Табл. LXXII. Обр. 337.

Ерос с факли. Изображение, аналогично на № 7, но с много неясен релеф, от износен и вероятно от деривативен калъп.

Кат. ном. 338. Инв. ном. II.1309.

Табл. LXXII. Обр. 338.

Ерос, свирещ на сиринкс. Ерос в ход наляво с разперени криле и развяваща се хламида пристъпва към олтар върху подиум, върху който лежи козел.

Парал.: Перлцвайг, № 716, табл. 16 (втора половина на III в.); Бейли III, Q3275, обр. 17.

Кат. ном. 264. Инв. ном. II.1070.

Табл. LXXII. Обр. 264.

Ерос, свирещ на сиринкс. Изображение, аналогично на № 7, но с неясни очертания.

Кат. ном. 363. Инв. ном. II.872.

Табл. LXXII. Обр. 363.

Ерос в ход на дясно, гол, с разперени криле, протегнатата напред дясна ръка. Над нея неясен предмет (топка?). Сумарно изображение.

Под.: Бейли III, Q2762, Q2905, обр. 17

Кат. ном. 449. Инв. ном. II.609.

Табл. LXXII. Обр. 449.

Ерос в бяг надясно, с разперени криле. В протегнатата напред дясна ръка държи грозд. Друг грозд долу вляво зад него. Неясно сумарно изображение, от износен калъп.

Парал.: Бонева, № 20, табл. III, 1. Бейли III, Q1308, обр. 18

Кат. ном. 222. Инв. ном. II.715.

Табл. LXXIII. Обр. 222.

Ерос в бяг надясно, гол, с разперени криле, с вдигната дясна ръка се отбранява от нападащ го лъв, изправен на задни крака. Качествен релеф.

Кат. ном. 498. Инв. ном. II.716.

Табл. LXXIII. Обр. 498.

Ерос в бяг наляво, с развяваща се хламида и разперени криле. В лявата си ръка, протегнатата напред, държи риба. Качествен релеф с гравирани допълнително подробности. Анатомичните подробности, косата и детайлите предадени схематизирано.

Парал.: Милтнер, № 487, табл. IV; Менцел, № 629, обр. 80, 5 (първа половина на V в.)
Под.: Бовон, № 458, табл. 11

Кат. ном. 224. Инв. ном. II.6122.

Табл. LXXIII. Обр. 224.

Два Ероса (?), играещи. Дясната фигура във фас, с леко наклонена глава и спуснати ръце. Лявата по-ниско, пристъпва напред с вдигнат десен крак и протегнатата напред лява ръка. Между тях неясен предмет. Сумарно изображение.

Под.: Бейли II, Q899, обр. 19

Нереида

Кат. ном. 223. Инв. ном. II.1104.

Табл. LXXIII. Обр. 223.

Нереида, възседнала морски бик. С лява ръка прегръща шията на бика, с дясната придържа развята назад хламида. Сумарно изображение, от износен калъп.

Парал.: Денов, №№ 449–451; Иконому, № 488, обр. 125 (II–III в.); Бейли II, Q886, обр. 27

Кат. ном. 500. Инв. ном. II.6119.

Табл. LXXIII. Обр. 500.

Нереида, седнала наляво върху делфин (?), обърнат надясно. Нереидата с вдигната дясна ръка, лявата опряна на делфина.

Диоскури

Кат. ном. 502. Инв. ном. II.1247.

Табл. LXXIII. Обр. 502.

Двамата диоскури в бюст, с фригийски шапки, в профил един към друг. Ясно изображение с гравирани детайли.

I.2. Езически митологични и легендарни сцени (Бейли II, група Id)

Медуза-Горгона

Кат. ном. 167. Инв. ном. II.718.

Табл. LXXIII. Обр. 167.

Красиво изваяно лице на младата Горгона, заобиколено с виещи се змии в косите. Погледът е съсредоточен, но въпреки ужасяващите атрибути, лицето е миловидно. Качествено изображение.

Под.: Бейли III, Q1897, Q2385.

Кат. ном. 184. Инв. ном. II.4104.

Табл. LXXIII. Обр. 184.

Медуза-Горгона – лице във фас със схематизирани змии в косите.

Под.: Херес II, № 551, табл. 59; Бейли II, Q1245, обр. 37.

Леда и лебедът

Кат. ном. 177. Инв. ном. II.5966.

Табл. LXXIII. Обр. 177.

Леда, гола, седнала наляво. Пред нея част от шията и глава на лебед, който тя придържа с лявата ръка. Част от диска отчупена. Неясно изображение от силно износен калъп.

Под.: Бейли II, Q1304, обр. 4

I.3. Култови съоръжения

Кат. ном. 265. Инв. ном. II.735.

Табл. LXXIII. Обр. 265.

Олтар, кръгъл, на правоъгълна подставка. Над него схематизиран огън.

Парал.: Дженито, № 401, табл. 54; Бейли. Сиди Кребиш, III, 2, № 323, обр. 7

I.4. Християнски сцени и символи (Бейли II, група I (с), III)

Светци

Кат. 537. Инв. ном. III.67.

Табл. LXXIII. Обр. 537.

Молещ се светец. Схематична фигура във фас с нимб и богато надиплени хитон и туника, с разперени встрани ръце в молитвен жест. Схематично изображение. Приема се за изображение на св. Мина или св. Абдон.

Парал.: Енабли, № 115, табл. V; Бейли III, № Q794, обр. 37 (400–500 г. – от същия калъп).

Хризми

Кат. ном. 538. Инв. ном. II.5523.

Табл. LXXIII. Обр. 538.

Хризма, права. Кръст с разширени краища. Отвесното рамо оформено като буква Р. Кръстът украсен с релефни насечки. Широко разпространен мотив, особено върху северо-африкански лампи от края на IV и V в., главно от Тунис.

Парал.: Хейс, табл. XXI в; Бейли III, Q1767, табл. 21 (440–550 г.)

Под.: Енабли, №№ 936–1004, табл. LI–LIV.

Кръстове

Кат. ном. 521. Инв. ном. II.994.

Табл. LXXIV. Обр. 521.

Кръст с разширени краища, украсени с центрирани кръгчета. Същата украса в пресечната точка на раменете. Над напречното рамо една схематизирана розета.

Парал.: Милтнер, № 1351, табл. VIII (V в.); Бернхард, № 337, табл. XCIV (III–IV в. *sic.*!); Бейли III, Q3123, обр. 32.

Под.: Менцел, № 624, обр. 79₈; Бейли III, №№ 3189–3191, табл. 112 (550–650 г.)

Кат. ном. 522. Инв. ном. III.252.

Табл. LXXIV. Обр. 522.

Кръст с разширени краища, вариант на 24. Центрирано кръгче в пресечната точка на раменете. Над хоризонталното рамо по една розета.

Хризми и кръстове, окачени на „огърлица“

Кат. ном. 556. Инв. ном. III.133.

Табл. LXXIV. Обр. 556.

В диска схематизиран венец – „огърлица“, а под него, върху фитилника – кръстовиден монограм, съставен от гръцки букви – вероятно името на производителя, което не може да се разчете.

Кат. ном. 550. Инв. ном. II.995.

Табл. LXXIV. Обр. 550.

„Огърлица“, съставена от малък равнораменен кръст с разширени краища, две схематизирани розети и два бръшлянови листа с виещи се дръжки, от която виси кръст с удължено отвесно рамо и разширени краища, разположен частично върху фитилника. Под кръста слънчев символ, или звезда. Местен мотив, който не се среща извън района на Марцианопол.

Кат. ном. 555. Инв. ном. III.412.

Табл. LXXIV. Обр. 555.

Релефен кръст с удължено отвесно рамо, разположен частично върху фитилника, окачен на „огърлица“, оформена като релефен отворен пръстен; над кръста – три зърна („грозд“?).

Парал.: Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 109, табл. XIV

Кат. ном. 628. Инв. ном. II.5954.

Табл. LXXIV. Обр. 628.

Кръст, аналогичен на 28, окачен на същата „огърлица“, без зърна над него.

Анал. изображение: кат. ном. 627, 629, 634.

Парал.: Мирчев. ИНМ Варна, IX, 1953, 9, обр. 13 (с монета от VI в.); Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, № 119, табл. XIV

Стилизиран храм с арка върху колони

Кат. ном. 716. Инв. ном. II.4084.

Табл. LXXIV. Обр. 716.

Схематизирано изображение на двойно очертана полукръгла арка, стъпила върху две колони. Базите им са представени като две насечки една под друга, а капителите – като релефни кръгчета. Между дъгите на арката – зрънчест пояс, над нея още един: под нея – схематичен покрив. Под арката – „драперии“, встрани на колоните коси насечки. Под арката триъгълник, запълнен със зърна („грозд“?).

Аналогично изображение: кат. ном. 717–719. Сюжетът се интерпретира различно: като обикновена схематизирана арка (Бернхард, 188), египетски знак на живота (Кобилина, 161), мартирион (Залеская, СА, 1988, 4, 234–235) и др. Преобладава мнението за египетския произход на сюжета (Бейли III, 415 и библ.). Има също и предположения за появата на този мотив

именно в днешните български земи (Залеская, СА, 1988, 4, 234), които според нас са неубедителни, тъй като глината, от която са направени лампите, не е типична за изделията на местните производители.

Под.: Велков, Германия, 19, 2, 154, табл. 20, обр. 2 (VI в.); Бернхард, № 356, табл. CVII (IV–V в. *sic.*!); Озиол, 1977, № 837, табл. 46; Кобилина, 1978, №№ 27–28; Бейли III, № 3310, обр. 58 (VI в.); Залеская, СА, 1988, 4, 234–235, обр. 1.

Кат. ном. 525. Инв. ном. III.371.

Табл. LXXIV. Обр. 525.

Арка, подобна на № 30, но силно схематизирана. Представява релефен полукръг между два пояса коси насечки, стъпили върху две колони – релефни отвесни черти. Капителите обозначени с двойки къси хоризонтални чертички, а базите – с една. Груба имитация на мотива на № 30, или самостоятелен мотив.

Група II. Ежедневен бит (Бейли III, група III)

II.1. Амфитеатър (Бейли III, група IIIc)

Гладиатори

Кат. ном. 342. Инв. ном. 4300.

Табл. LXXIV. Обр. 342.

Двама гладиатори: отляво секутор с шлем, правоъгълен щит в лявата ръка и къс меч (гладиус) в дясната ръка напада полуповален рециарий, държащ в дясната ръка счупен тризъбец, а лявата е вдигната назад. Качествено изображение.

Парал.: Брюно II, 474, обр. 35.

Кат. ном. 343. Инв. ном. II.5338.

Табл. LXXIV. Обр. 343.

Двама гладиатори, прави. Левият насочва с дясната ръка къс меч към десния – секутор с шлем и щит. Част от диска отчупена. Неясно изображение от износен калъп.

Кат. ном. 314. Инв. ном. II.5330.

Табл. LXXIV. Обр. 314.

Двама гладиатори (?). Дясната фигура е полупегнала, подпряна на лявата ръка. Лявата фигура права, наведена напред със сгъната в лакътя дясна ръка, насочена към легналия. Сумарно изображение. Част от диска отчупена.

Кат. ном. 354. Инв. ном. II.7543.

Табл. LXXIV. Обр. 354.

Двама гладиатори, от левия – секутор е запазена главата с шлем, от десния – част от главата и левия крак. Голяма част от диска отчупена.

Под.: Бейли III, № Q2791.

Кат. ном. 285. Инв. ном. II.4254.

Табл. LXXIV. Обр. 285.

Двама гладиатори. Запазени главите и част от стъпало. Голяма част от диска отчупена. Неясно изображение.

Кат. ном. 364. Инв. ном. II.5181.

Табл. LXXV. Обр. 364.

Гладиатор–секутор, тежко въоръжен, в ход надясно, с шлем, щит и къс меч в дясната ръка, спусната надолу. Пред него палмова клонка. Гладиаторът (холомарх) е в поза на победител.

Парал.: Бейли III, Q3089, обр. 67; Валдхауер, № 499, табл. XLVII

Кат. ном. 225. Инв. ном. II.3704.

Табл. LXXV. Обр. 225.

Гладиатор – секутор надясно, с голям кръгъл шлем и правоъгълен щит, закриващ тялото и левия крак. В дясната ръка държи къс меч (гладиус). Неясен релеф без детайли, от износен калъп. Често срещано изображение.

Парал.: Валдхауер, № 361, табл. XXXVII; Иконому, № 522, обр. 127; Бейли III, Q3062, обр. 67, Q3059, обр. 67.

II. 2. Цирк (Бейли III, IIId)

Надбягване с колесници

Кат. ном. 152. Инв. ном. II.725.

Табл. LXXV. Обр. 152.

Бига, в бяг надясно. Кочияшът държи в лявата ръка поводителите, дясната ръка вдигната нагоре с камшик (?). Колелата на бигата са с 4 спици. Често срещано изображение в различни варианти. Парал.: Гьотерт-Полашек, № 118, табл. 33; Бейли III, №№ 2388–2389, обр. 70 (40–100 г.)
Под.: Денов, № 329, табл. XXXIX (бига наляво); Елман II, № 77–78, табл. VIII, № 117, табл. XII; Бейли III, Q786, 883.

II.3. Еротични сцени (Бейли III, група IIIg)

Хетеросексуални сцени

Кат. ном. 140. Инв. ном. II.3808. Табл. LXXV. Обр. 140.

Симплегма. Мъжът легнал на драпирано ложе, с вдигната към главата дясна ръка в екстатичен жест. Жената е седнала върху него гърбом с обърната назад глава. Под ложето глава на сатир. Висококачествен релеф, верни анатомични подробности.

Кат. ном. 357. Инв. ном. II.5745. Табл. LXXV. Обр. 357.

Симплегма. Мъжът излегнат на клине, с отпусната надолу лявата ръка. Жената седнала върху него, обърната към него, главата ѝ обърната надясно, с развят над нея воал. Сумарно изображение, от износен или деривативен калъп. Същото изображение на 356 (от един калъп).

Кат. ном. 359. Инв. ном. II.6005. Табл. LXXV. Обр. 359.

Симплегма. Две прави фигури, една зад друга. Дясната наведена напред, с обърната назад глава и вдигната дясна ръка, с лявата се подпира на неясен предмет. Лявата фигура долепена плътно зад нея, права, придържа таза на дясната с дясна ръка.

Хомосексуални сцени

Кат. ном. 341. Инв. ном. II.4414. Табл. LXXV. Обр. 341.

Симплегма – любовна сцена между трима мъже в комбинация между орален и анален акт. Дясната фигура на колене надясно, централната и дясната фигури прави един зад друг наляво. Много рядко изображение.

Секс между човек и животно

Кат. ном. 340. Инв. ном. II.1096. Табл. LXXV. Обр. 340.

Акт между кон (магаре?) и жена. Жената легнала по гръб, обхваща с краката си тялото на приклепналото животно по време на акт. Под ложето неясни изображения на съдове. Поради частично отчупения диск, животното не може да се определи със сигурност (магаре или кон със сплетена опашка). Акт между магаре и жена е сюжет от „Златното магаре“ („Метаморфози“) на Апулей (X, 22). Напоследък изображения от този вид се интерпретират като акт между Семирамида и кон (Брюно, III, 269, обр. 14; Бейли III, 65).

Парал.: Брюно III, 269, обр. 14; Бейли III, Q3271, табл. 119 (втора половина на III в.)

II.4. Сцени с неясен сюжет

Кат. ном. 501. Инв. ном. II.4109. Табл. LXXVI. Обр. 501.

Три човешки фигури, централната на жена, вдигнала ръце към високата си прическа в молитвена поза. Лявата фигура е полулегнала надясно, а дясната е права, обърната наляво. Под тях животно с вдигната глава. Неясен отпечатък

Кат. ном. 344. Инв. ном. II.3929. Табл. LXXVI. Обр. 344.

Две човешки фигури, дясната права, обърната към лявата, която е седнала и подпряна на неясен предмет. Сумарно изображение, от износен калъп.

II.5. Предмети (Бейли III, група III(a) 4)

Кратер

Кат. ном. 150. Инв. ном. II.3857. Табл. LXXVI. Обр. 150.

Кратер с виещи се клонки с листа и гроздове. Висококачествен релеф с ясни детайли.

Под.: Менцел, обр. 31₄; Бейли III, Q1509, обр. 59; Гьотерт-Полашек, № 103, табл. 41.

Кат. ном. 266. Инв. ном. II.4520.

Табл. LXXVI. Обр. 266.

Кратер с плодове, запазена горната му част. Дискът частично отчупен.

Парал.: Иконому, обр. 35.

Кат. ном. 520. Инв. ном. II.4226

Табл. LXXVI. Обр. 520.

Кратер. Неясен релеф.

Под.: Бейли III, Q2680, обр. 59

Лунула (лунен сърп?)

Кат. ном. 185. Инв. ном. 730.

Табл. LXXVI. Обр. 185.

Лунула. В средата три центрирани кръгчета. Изображението наподобява два рога на изобилието, срещуположни и обърнати надолу.

Кат. ном. 339. Инв. ном. II.6195.

Табл. LXXVI. Обр. 339.

Лунула. Често срещан мотив.

Парал.: Бронир. Истмия, № 2994, табл. 33; Хейс, № 379, табл. 39; Бейли III, Q3279, обр. 62; Гьотерт-Полашек, М. 24, 199

Под.: Бронир, № 1308, табл. XIX; Пералцвайг, № 1077, табл. 22; Херес II, № 329, табл. 39.

Кат. ном. 374. Инв. ном. II.6112. Лунула като 51.

Табл. LXXVI. Обр. 374.

Парал.: Иконому, № 663, обр. 148; Бовон, № 457, табл. 11

III. Животни (Бейли III, група IV)

III.1. Бозайници (Бейли III, група IV а)

Лъв

Кат. ном. 165. Инв. ном. II.2624.

Табл. LXXVI. Обр. 165.

Лъв в ход на дясно, с буйна грива, с извита нагоре опашка. Висок релеф, пластично изображение с верни анатомични подробности.

Под.: Бейли III, Q1737, обр. 81 (с друга грива); Иконому, № 687, обр. 150 (наляво).

Кат. ном. 365. инв. ном. II.731.

Табл. LXXVI. Обр. 365.

Лъв надясно, клекнал на задни крака, с вдигната нагоре опашка. Зад гърба му неясен предмет. Висок релеф, но без детайли.

Парал.: Кадеев, СА, 1969, 3, 164, рис. 511.

Кат. ном. 182. Инв. ном. II.4253.

Табл. LXXVI. Обр. 182.

Лъв в скок наляво, с извита нагоре опашка. Схематично изображение.

Парал.: Гьотерт-Полашек, №118, табл. 39

Прототип: Бейли III, Q1528, табл. 3 (втора половина на I в.)

Кат. ном. 183. Инв. ном. II.709.

Табл. LXXVI. Обр. 183.

Лъв в скок наляво. Неясен отпечатък от износен калъп.

Кат. ном. 372. Инв. ном. II.722.

Табл. LXXVII. Обр. 372.

Лъв в скок наляво, с вдигната и извита над гърба опашка. Схематично изображение.

Парал.: Милтнер; № 106, табл. I

Под.: Бейли III, Q2404–2406, обр. 82

Кат. ном. 227. Инв. ном. II.4108.

Табл. LXXVII. Обр. 227.

Лъвица (?) в скок надясно върху гърба на сърна, която захапва за муцуната.

Под.: Бейли III, Q1526, обр. 84 (лъв напада сърна); Гьотерт-Полашек, М.169 (лъв напада сърна)

Глиган

Кат. нам. 226. Инв. ном. П.4257. Табл. LXXVII. Обр. 226.
Глиган наляво с изпънати крака. Висок релеф. Сумарно изображение.
Парал.: Бейли III, Q2831, обр. 88.

Хисна

Кат. ном. 189. Инв. ном. П.729. Табл. LXXVII. Обр. 189.
Хисна надясно, глождеща череп. Сумарно изображение.
Парал.: Милтнер; № 171, табл. XI.

Куче

Кат. ном. 166. Инв. ном. П.6117. Табл. LXXVII. Обр. 166.
Куче наляво, приклекло на предни крака.
Парал.: Бейли III, Q3079
Под.: Херес II, № 325, табл. 37; Дженито, № 327, табл. 44; Бейли II, Q847, обр. 86 (надясно)

Кат. ном. 232. Инв. ном. П.1995. Табл. LXXVII. Обр. 232.
Куче в бяг надясно. Неясно изображение без детайли, от износен калъп.
Под.: Валдхауер, № 207, табл. XX; Бейли III, Q1669, 1706–1707, табл. XIV (първа половина на III в.), Q2641, табл. 72; Гьотерт-Полашек, №№ 219, 239, табл. 38, № 518, табл. 59.

Кат. ном. 321. Инв. ном. П.6015. Табл. LXXVII. Обр. 321.
Куче (?), наляво, клекло на задни крака с вдигната опашка. Главата липсва. Висок релеф. Върху тялото козината изобразена с точки.

Бик

Кат. ном. 231. Инв. ном. П.704. Табл. LXXVII. Обр. 231.
Бик, надясно, с глава във фас, с надиплена гуша и извита на бута опашка. Ясен релеф с детайли.
Парал.: Валдхауер, № 197, табл. XVII, № 319, табл. XXXIV, № 359, табл. XXXVII; Иконому, № 252, обр. 111; Бейли III, Q3085, обр. 97.

Кат. ном. 267. Инв. ном. П.5237. Табл. LXXVII. Обр. 267.
Бик, прав надясно, глава във фас, опашката извита покрай бута. Изображение подобно на 231, но по-сумарно и без отбелязана плоскост под фигурата.
Парал.: Иконому, № 245, обр. 107;
Под.: Льошке, № 499; Херес II, №№ 326, табл. 37, 391, табл. 43.

Кат. ном. 268. Инв. ном. П.736. Табл. LXXVII. Обр. 268.
Бик, прав надясно = № 267, но опашката виси, а не достига бута.

Кат. ном. 229. Инв. ном. П.5828. Табл. LXXVII. Обр. 229.
Бик надясно, под, на 267–268, опашката извита нагоре. Част от изображението отчупено.

Кат. ном. 346. Инв. ном. П.5999. Табл. LXXVII. Обр. 346.
Бик в ход надясно, опашката спусната надолу. Очертана плоскост под фигурата. Сумарно изображение.
Парал.: Перлцвайг, №№ 904–905, табл. 20 (средата на III в.)

Кат. ном. 375. Инв. ном. П.3821. Табл. LXXVIII. Обр. 375.
Бик в ход надясно, главата в профил, спусната надолу опашка. Без отбелязана плоскост под фигурата. Сумарно изображение.

Кат. ном. 345. Инв. ном. П. 4415. Табл. LXXVIII. Обр. 345.
Бик надясно, легнал върху двойно очертана плоскост, глава във фас, опашката подвита под задния крак. Сумарно изображение.
Парал.: Перлцвайг, № 919, табл. 20 (първа половина на III в.)

Кат. ном. 526. Инв. ном. П.253. Табл. LXXVIII. Обр. 526.

Две бичи глави, двойно очертани, с отбелязани рога и очи. Схематично изображение.
Под.: Бейли III, Q3280, обр. 90 (една глава).

Овен

Кат. ном. 347. Инв. ном. II.394. Табл. LXXVIII. Обр. 347.

Овен, в ход наляво. Сумарно изображение.

Парал.: Бейли III, Q2861, обр. 98

Прототип: Перлцвайг, № 1008, табл. 21. Според автора изображението се появява върху атически лампи най-рано в средата на III в. и се среща до средата на IV в. (Перлцвайг, 131)

Козел

Кат. ном. 324. Инв. ном. II.4519. Табл. LXXVIII. Обр. 324.

Козел, в ход наляво, с вдигната опашка. Под фигурата обозначена плоскост. Качествен релеф с верни анатомични подробности и детайли.

Парал.: Валдхауер, № 437, табл. XLII; Денов, № 513, табл. LIII; Херес II, № 664, табл. 66

Под.: Бейли III, Q3086, обр. 98.

III.2. Птици (Бейли II, група IVв)

Орел

Кат. ном. 151. Инв. ном. 5969. Табл. LXXVIII. Обр. 151.

Орел във фас с глава надясно, държи в клюна си палмова клонка на победата, стъпил върху глобус и сноп светкавици. Разперени криле. Олицетворение на Зевс (Юпитер). Много често срещано изображение върху италиейски лампи. Висок качествен релеф с верни и детайлни анатомични подробности и ясни детайли.

Парал.: Льошке, № 33, табл. IV; Менцел, № 129, обр. 27₂₂; Озиол, 1977, № 192, табл. 12, №№ 330–332; Гьотерт-Полашек, № 430, табл. 58, № 478, 780, табл. 58; Бейли. Сиди Кребиш, III, 2, № 814, обр. 8; Елман II, № 141, табл. XV.

Кат. ном. 271. Инв. ном. II.710. Табл. LXXVIII. Обр. 271.

Орел във фас, с глава надясно, с разперени криле върху профилиран олтар. Неясно изображение.

Кат. ном. 234. Инв. ном. II.1491. Табл. LXXVIII. Обр. 234.

Профилиран олтар. Най-вероятно върху него е имало фигура на орел, сега изцяло отчупена.

Кат. ном. 233. Инв. ном. II.4009. Табл. LXXVIII. Обр. 233.

Орел във фас, с глава надясно, с разперени криле, стъпил върху профилиран олтар.

Парал.: Иконому, № 559, обр. 134, № 561, обр. 135

Кат. ном. 273. Инв. ном. II.699. Табл. LXXVIII. Обр. 237.

Орел във фас, с глава надясно, с разперени криле, стъпил върху плоскост – хоризонтална черта. Схематизирани пера на крилете.

Парал.: Валдхауер, № 389, табл. XXVII

Кат. ном. 910. Инв. ном. II.1081. Табл. LXXVIII. Обр. 910.

Орел във фас, с глава наляво, с разперени криле. Схематизирано изображение, с обозначени детайли (пера на крилете, крака с нокти). Дискът частично отчупен.

Под.: Кузманов, Археология, XXIII, 1–2, 1981, 15–16, обр. 3; Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, табл. IV, 33

Гълъб

Кат. ном. 274. Инв. ном. II.3822. Табл. LXXVIII. Обр. 274.

Гълъб, надясно, с разперени криле, кацнал върху клонка с бадемовидни листа (лавър). Много често срещано изображение върху италиейски лампи.

Парал.: Льошке, №№ 526, 531, табл. XIV; Понсиш, № 105, обр. 18; Иконому, № 252, обр. 111; Денов, № 522, табл. LIII; Херес II, № 79, табл. 12; Бейли II, Q1277, обр. 94; Бейли III, Q2362, обр. 102, №№ 2420–2421; Гьотерт-Полашек, № 427, табл. 60; Бейли. Сиди Кербиш III, 2, № 496, обр. 7, табл. XIV; № 866, обр. 9; Елман I, № 20.

Под.: Валдхауер, № 181, табл. XVII.

Кат. ном. 275. Инв. ном. II.1099.

Табл. LXXVIII. Обр. 275.

Клонка с бадемовидни листа (лавър), върху която може би е имало кацнала птица, сега отчупена. Изображение най-вероятно като № 80 или вариант.

Паун

Кат. ном. 504. Инв. ном. II.1058.

Табл. LXXVIII. Обр. 504.

Паун (?) надясно, с обърната наляво глава, с разперена и вдигната опашка. Схематично изображение с подчертани детайли (око, пера на крилете и опашката).

Под.: Бейли III, Q1734, обр. 101 (по-реалистично изображение)

Щраус

Кат. ном. 492. Инв. ном. II.5598.

Табл. LXXVIII. Обр. 492.

Щраус наляво, пред него орел надясно, с разперени криле, под него риба. Над нея изправена палмова клонка. Схематично изображение с подчертани детайли на фигурите. Много рядка композиция, може би с египетски произход.

Петел

Кат. ном. 235. Инв. ном. II.3522.

Табл. LXXIX. Обр. 235.

Петел надясно, пред него грозд обърнат нагоре или стилизирано дърво. Схематизирано изображение.

Под.: Валдхауер, № 100, табл. XVI (без грозд); Иконому, № 266, обр. 119

Кат. ном. 236. Инв. ном. II.3853.

Табл. LXXIX. Обр. 236.

Петел надясно, с разперена опашка. Реалистично изображение, с ясни детайли.

Парал.: Валдхауер, № 180, табл. XVII; Бейли III, Q3058, обр. 104; Гьотерт-Полашек, № 138, 263, табл. 40.

Под.: Херес II, № 61, табл. 10.

Кат. ном. 539. Инв. ном. III.69.

Табл. LXXX. Обр. 539.

Петел надясно. Схематично изображение, с условно предадени детайли, характерно за северноафриканските лампи.

Парал.: Енабли, № 623

Под.: Абиани, № 410, обр. 79, № 345, обр. 58; Енабли, №№ 624–625; Бейли III, Q1838, обр. 104.

III.3. Риби (Бейли II, група IVd)

Кат. ном. 188. Инв. ном. II.1217.

Табл. LXXX. Обр. 188.

Риба наляво, с перка зад главата.

Под.: Гьотерт-Полашек, № 717, табл. 71.

Кат. ном. 349. Инв. ном. II.6175.

Табл. LXXX. Обр. 349.

Две слепени риби наляво, една под друга, с удължени муцуни, със схематично изобразени криле и люспи.

Парал.: Елман II, № 333, табл. XLIV (начало на IV в.)

Кат. ном. 348. Инв. ном. III.26.

Табл. LXXX. Обр. 348.

Две риби, слепени, една под друга, схематизирани, подобни на № 88, гръбните перки и опашките третирано различно – като настръхнала козина и като четворни дъги. Много често срещано изображение върху атическите лампи от III–IV в.

Парал.: Валдхауер, № 492, табл. XLVI; Бронир, № 1279, табл. XIX; Перлцвайг, № 945, табл. 20, № 948, табл. 21 (втора половина на III в.); Залеская, 1987, 309–310, обр. 1

III.4. Мекотели – мида

(Бейли II, група IV d)

Кат. ном. 238. Инв. ном. II.692. Табл. LXXX. Обр. 238.

Мида, с 18 канелюри и правоъгълен долен край. Реалистично изображение.

Парал.: Валдхауер, № 129, табл. XI.

Кат. ном. 218. Инв. ном. II.723. Табл. LXXIX. Обр. 218.

Мида, с 13 канелюри и дъговиден долен край. Реалистично изображение.

Парал.: Бейли III, Q2934, обр. 111.

Под.: Бейли III, Q2960, обр. 111.

Кат. ном. 237. Инв. ном. II.4930. Табл. LXXIX. Обр. 237.

Мида, с 14 канелюри и хоризонтален долен край, кръгче в средата. Реалистично изображение.

Под.: Иконому, № 529, обр. 128, № 532, обр. 129.

Кат. ном. 360. Инв. ном. II.738. Табл. LXXIX. Обр. 360.

Мида, с 11 канелюри и ромбовиден долен край. Реалистично изображение, частично отчупено.

Под.: Бейли III, Q2810, обр. 110; Гьотерт-Полашек, М-233.

Кат. ном. 276. Инв. ном. II.1116. Табл. LXXX. Обр. 276.

Раковина, с 10 канелюри, с подвит долен край. Реалистично изображение.

Под.: Бейли III, Q2885–2886, обр. 110; Гьотерт-Полашек, № 401.

IV. Растения и растителен орнамент (Бейли II, група V)

IV.1. Растения

Палма

Кат. ном. 541. Инв. ном. II.1153. Табл. LXXIX. Обр. 541.

Палмово дърво, изобразено с чадъровидна форма. Неясен отпечатък с едва загатнати клони. Често срещан мотив върху северноафриканските лампи. Дискът частично отчупен.

Парал.: Понсиш, № 365, обр. 21; Енабли, № 772; Бейли III, Q1832, обр. 124.

Кат. ном. 720. Инв. ном. III.144. Табл. LXXX. Обр. 720.

Палмово дърво, силно схематизирано, клоните и ствола обозначени с двойни линии, стволът, фланкиран с по едно центрирано кръгче. Между клоните зърна (плодове).

Кат. ном. 727. Инв. ном. II.5350. Табл. LXXX. Обр. 727.

Палмово дърво, схематизирано, клоните и ствола предадени с двойни линии, стволът фланкиран с двойно очертани кръгчета.

Кат. ном. 730. Инв. ном. 4118. Табл. LXXX. Обр. 730.

Палмово дърво, много силно схематизирано, клоните отбелязани като дъговидни насечки, стволът – като единични волути.

Под.: Дончева-Петкова, Топтанов, ИНМ Варна, 18/33, 1932, табл. X, 10.

Палмета

Кат. ном. 726. Инв. ном. II.6012. Табл. LXXX. Обр. 726.

Палмета, със сърцевидна корона, завършваща долу със спирали, в нея дъговидни и V-образни насечки – „клоните“, ромбовиден „връх“, стволът долу двойно разклонен. Мотивът се приема за типичен за балканския район и се датира между средата на VI – началото на VII в. (Бейли III, 93, обр. 125).

Под.: Велков, Германия, 19, 1935, табл. 20, 2; Археология (Полша), XII, 1961, 120, обр. 93, XV, 1964, 246, обр. 71.

Кат. ном. 726а. Инв. ном. II.5298. Табл. LXXX. Обр. 726а.

Палмета, със сърцевидна „корона“, двойно очертана, завършваща в долния край със спирали. Опростен вариант на № 99.

Под.: Иконому, № 773, обр. 184.

Кат. ном. 679. Инв. ном. III.75. Табл. LXXX. Обр. 679.

Палмета, силно схематизирана. „Короната“ ѝ е представена от две двойки дъговидни линии, а долния край и стъблото – като две спирали. От върха ѝ се развива кръст.

Грозд

Кат. ном. 277. Инв. ном. II.726. Табл. LXXX. Обр. 277

Грозд, висящ на клонка с листо от горе. Често срещан мотив върху италиейски лампи и техни подражания. От същия калъп кат. ном. 278–280.

Парал.: Иконому, № 238, обр. 102; Бейли III, Q3101, табл. 104.

Грозд и лозов лист

Кат. ном. 148. Инв. ном. II.674. Табл. LX. Обр. 148.

Лозов лист в средата, вдясно грозд, вляво бадемвиден лист.

Парал.: Ивани, № 436, табл. XIII, 8.

IV. 2. Розети (Бейли II, група Va)

IV.2.1. Розети със заоблени листа

Кат. ном. 187. Инв. ном. II.7905. Табл. LXXX. Обр. 187.

Розета, петлистна, със сърцевидни листа. Частично отчупена, отпечатък от износен калъп. Парал.: Бейли III, №№ Q2750–2752, табл. 84

Под.: Шентлелеки, №№ 152–153.

Кат. ном. 186. Инв. ном. II.733. Табл. LXXX. Обр. 186.

Розета, петлистна, като № 104. По-ясен отпечатък.

Кат. ном. 518. Инв. ном. II.1369. Табл. LXXX. Обр. 518.

Розета, десетлистна, в четири от листата симетрично разположени отвори за масло.

Парал.: Милтнер, №№ 1002, табл. VI, 1160–1161, табл. VII.

Кат. ном. 191. Инв. ном. II.5807. Табл. LXXX. Обр. 191.

Розета, 11-листна. Дванадесетия лист неясен (б. м. смесица от мида и розета?)

Под.: Бейли, III, Q8640–Q2998, обр. 110.

Кат. ном. 171. Инв. ном. II.1068. Табл. LXXXI. Обр. 171.

Розета, 12-листна. Листата вдлъбнати.

Местна изработка. Част от изображението отчупено.

Под.: Гьотерт-Полашек, М-241.

Кат. ном. 147. Инв. ном. II.760. Табл. LXXXI. Обр. 109.

Розета, 14-листна. Добре очертани листа, около отвора за масло релефен кръг. Италийска изработка.

Под.: Гьотерт-Полашек, М – 241 (12-листна).

Кат. ном. 240. Инв. ном. II.6125. Табл. LXI. Обр. 240.

Розета, 16-листна (?). Качествен остър релеф. Италийска изработка. Изображението частично отчупено.

Парал.: Бейли III, Q2747, табл. 84.

Кат. ном. 176. Инв. II.1311. Табл. LXXXI. Обр. 171.

Розета, 17-листна. Качествен релеф. Изображение много близко до № 240.

Кат. ном. 160. Инв. ном. II.701. Табл. LXI. Обр. 160.
Розета, 19-листна. Некачествен отпечатък, изображението частично отчупено.

Розети, очертани с релефни линии върху плоскостта на диска (ранновизантийски)

Кат. ном. 545. Инв. ном. III.107. Табл. LXXXI. Обр. 545.
Розета, четирилистна.

Кат. ном. 737. Инв. II.5640. Табл. LXXXI. Обр. 737.
Розета, четирилистна. Листата очертани с по три дъги. Между тях двойки релефни лъчи. Изображението частично отчупено.

Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22/37, 1986, № 115, табл. VIII.

Кат. ном. 735. Инв. ном. II.5632. Табл. LXXXI. Обр. 735.
Розета, четирилистна = 737. Под нея отвесна черта с раздвоени краища (дегенерирал кръст (?)) или клонка).

Кат. ном. 733. Инв. ном. III.34. Табл. LXXXI. Обр. 733.
Розета, четирилистна. Между листата V-образни мотиви.

Под.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 115, табл. XV.

Кат. ном. 734. Инв. ном. II.5622. Табл. LXXXI. Обр. 117.
Розета, четирилистна, с двойно очертани листа. Между три от тях V-образен мотив.
Под.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 117, табл. XV (между листата триъгълник от зърна).

Кат. ном. 739. Инв. ном. III.142. Табл. LXXXI. Обр. 739.
Розета, четирилистна, двойно очертани листа с един ред зърна в тях. Между листата центрирани кръгчета.

Кат. ном. 746. Инв. ном. III.225. Табл. LXXXI. Обр. 746.
Розета, шестлистна, с един ред зърна в листата, заобиколена от зрънчест кръг.

Кат. ном. 747. Инв. ном. II.7776. Табл. LXXXII. Обр. 747.
Розета, 6-листна.

Парал.: Василчин, ИНМ Варна, 24 (39), 1983, № 44, табл. VI₂

Кат. ном. 546. Инв. ном. II.996. Табл. LXXXII. Обр. 546.
Розета, 7-листна, с неправилни елипсоидни листа с по едно зърно в тях. Върху фитилника стилизирана клонка.

Под. калъп за лампа от Варна: кат. ном. 958.

Кат. ном. 902. Инв. ном. II.5303. Табл. LXXXII. Обр. 902.
Розета без зърна в листата. Върху фитилника стилизирана клонка, подобна на 121.

Схематизирана розета със заострени листа (звездовидна)

Кат. ном. 318. Инв. ном. II.741. Табл. LXXXII. Обр. 318.
Розета, 4-листна, с по 3 пунктирани канелюри в листата.
Парал.: Ивани, табл. 14₆; Херес II, № 296, табл. 35; Хейс, № 32, табл. 39; Бейли II, Q978, обр. 100; Бейли III, Q3054, табл. 102.

Кат. ном. 770. Инв. ном. III.300. Табл. LXXXII. Обр. 770.
4-листна розета във форма на звезда със зърна в листата и под розетата. Между листата центрирани кръгчета. Мотивът е заимстван от северноафрикански лампи в различни варианти (срв. Бейли III, Q1788, обр. 125; Енабли, № 1215 и др.)

Кат. ном. 761. Инв. ном. II.5623. Табл. LXXXII. Обр. 761.
Розета, 4-листна. Без зърна в листата. Между тях кръгчета.
Под.: Бонева, ИМЮИБ, XII, 1989, № 40, табл. V₇ (с две кръгчета между листата)

- Кат. ном. 741. Инв. ном. II.5332. Табл. LXXXII. Обр. 741.
Розета шестлистна, със зърна между листата. Аналогична, от същия калъп: 742.
Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 118, табл. XV
- Кат. ном. 744. Инв. ном. III.229. Табл. LXXXII. Обр. 744.
Розета, седемлистна, в някои от листата по две зърна, между листата центрирани кръгчета.
Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 118, табл. XV.
- Кат. ном. 337. Инв. ном. II.713. Табл. LXXXII. Обр. 337.
Розета, шестлистна. Между листата зърна.
- Кат. ном. 745. Инв. ном. II.5357. Табл. LXXXII. Обр. 745.
Розета, 6-листна, силно схематизирана.
Парал.: Кузманов, Бъчваров. ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 124, табл. XVI
- Кат. ном. 350. Инв. ном. II.1275. Табл. LXXXII. Обр. 350.
Розета, 16-листна, получена от непълното налагане на две осемлистни розети една върху друга.
га. В някои от листата точки.
- Кат. ном. 774. Инв. ном. III.353. Табл. LXXXII. Обр. 774.
Розета, 8-листна, двойно очертана. Между листата и под розетата кръгчета.
- Кат. ном. 781. Инв. ном. III. 228. Табл. LXXXIII. Обр. 781.
Розета, 10-листна, четворно очертана.
- Сложна розета**
- Кат. ном. 722. Инв. ном. III.235. Табл. LXXXIII. Обр. 722.
Розета, осемлистна, съставена от две четирилистни, двойно очертани розети със заоблени и заострени листа.
- Кат. ном. 786. Инв. ном. II. 526. Табл. LXXXIII. Обр. 786.
Розета, 12-листна, съставена от две тройно очертани 6-листни розети със закръглени и заострени листа. Около розетата точки.
- Кат. ном. 782. Инв. ном. III.230. Табл. LXXXIII. Обр. 782.
Две четирилистни двойно очертани розети със заострени листа, наложени една върху друга.
Под.: Бейли III, Q3213, 3183, обр. 125.
- Схематизирана розета с „листа“ – радиални лъчи**
- Кат. ном. 199. Инв. ном. II.707. Табл. LXXXIII. Обр. 199.
Розета, четирилистна. Листа – тройки релефни лъчи. Между тях центрирани кръгчета. Мотивът е характерен за късноримските лампи тип „Бутово“ (Кузманов, Археология. 1–2, 1981, 11–12).
Под. калъп от Одесос: Минчев, ИНМ Варна, 19 (34), 1983, 9, табл. I₁
- Кат. ном. 197. Инв. ном. II.1000. Табл. LXXXIII. Обр. 197.
Розета, четирилистна. Листа – двойки релефни лъчи. Между тях центрирани кръгчета и зърна.
- Кат. ном. 444. Инв. ном. II.5597. Табл. LXXXIII. Обр. 444.
Розета, четирилистна, кръстовидно оформена. Листата като двойки радиални лъчи, в тях зърна, между тях центрирани кръгчета.
- Кат. ном. 796. Инв. ном. III.227. Табл. LXXXIII. Обр. 796.
Розета, четирилистна, кръстовидно оформена. Листа като релефни радиални лъчи. Между тях – центрирани кръгчета. Дегенериран вариант на 136–138.
- Кат. ном. 215. Инв. ном. II.1067. Табл. LXXXIII. Обр. 215.

Розета, петлистна. Листа – тройки, двойки и единични радиални лъчи. Между тях – центрирани кръгчета.

Под.: Султов, ТАБ, I, 1985, табл. LI, 8 (калп); Кузманов, Археология, 1981, 1–2, обр. 16.

Розета слънцевидна

Розета от много радиални лъчи около отвора за масло. Често срещан мотив върху коринтски и атически лампи от II–IV в.

Кат. ном. 327. Инв. ном. II.1994.

Табл. LXXXIII. Обр. 327.

Парал.: Валдхауер, № 474, табл. XLV; Бронир, № 570, табл. XI; Перлцвайг, № 271–272, табл. VIII; Брюно, № 659; Василчин, ИИМ Варна, 24 (39), 1988, № 28, табл. IV₈, и др.

Кат. ном. 325. Инв. ном. II.1603.

Табл. LXXXIII. Обр. 325.

Розета, аналогична на 327.

Кат. ном. 585. Инв. ном. III.189.

Табл. LXXXIII. Обр. 585.

Розета от релефни радиални лъчи около отвора за масло. Един от лъчите удължен върху фитилника, оформя кръст, комбиниран с обърната котва – характерни християнски символи.

Кат. ном. 582. Инв. ном. III.17.

Табл. LXXXIV. Обр. 582.

Розета от релефни радиални лъчи. Над нея – малка четирилистна розета (или кръст?), под нея кръст.

Кат. ном. 622. Инв. ном. III.37.

Табл. LXXXIV. Обр. 622.

Розета от радиални лъчи, под нея върху фитилника кръст с разширени краища.

Кат. ном. 556. Инв. ном. III.313.

Табл. LXXXIV. Обр. 556.

Розета от радиални лъчи, под нея върху фитилника – кръст.

Кат. ном. 575. Инв. ном. III.425.

Табл. LXXXIV. Обр. 575.

Розета от радиални лъчи. Аналогични и подобни: 576–585.

Кат. ном. 795. Инв. ном. II.5337.

Табл. LXXXIV. Обр. 795.

Розета от радиални къси лъчи.

Кат. ном. 576. Инв. ном. III.95.

Табл. LXXXIV. Обр. 576.

Розета подобна на № 148. По-лош отпечатък.

Кат. ном. 583. Инв. ном. III.106.

Табл. LXXXIV. Обр. 583.

Розета от радиални лъчи, на подставка – вертикална хаста с раздвоен долен край (дегенерирал кръст?).

Под.: № 584–589.

Кат. ном. 623. Инв. ном. II.5182.

Табл. LXXXIV. Обр. 623.

Розета от радиални лъчи. Аналогична: 622.

Кат. ном. 901. Инв. ном. II.5716.

Табл. LXXXIV. Обр. 901.

Розета от радиални лъчи. Около отвора за масло – зрънчест кръг.

Под.: Василчин, ИИМ Варна, 24 (39), 1988, № 35, табл. V₆.

Кат. ном. 792. Инв. ном. II.5358.

Табл. LXXXIV. Обр. 792.

Розета от радиални лъчи – неравни и безпорядъчни.

Кат. ном. 793. Инв. ном. II.5629.

Табл. LXXXIV. Обр. 793.

Розета от радиални единични и V-образни двойни лъчи.

Розета спирална

Кат. ном. 802. Инв. ном. II.4106.

Табл. LXXXIV. Обр. 802.

Розета многолистна със спирално извити наляво листа.

Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 121–123, табл. XVI (Дончева, Топтанов, ИНМВ, 18 (33), 1982, табл. X₁₃)

Кат. ном. 797. Инв. ном. II.4115. Табл. LXXXIV. Обр. 797.
Розета, почти аналогична на 802.

Кат. ном. 798. Инв. ном. III.206. Табл. LXXXIV. Обр. 798.
Розета, десетлистна, спирални листа наляво.

Кат. ном. 803. Инв. ном. II.6105. Табл. LXXXV. Обр. 803.
Розета, почти аналогична на 797а.
Парал.: Иконому, № 763, обр. 178.

Кат. ном. 799. Инв. ном. II.5184. Табл. LXXXV. Обр. 799.
Розета с къси спирални с листа наляво.

Кат. ном. 808. Инв. ном. II.1273. Табл. LXXXV. Обр. 808.
Розета с тънки, спирални листа наляво. Аналогични: 797–801.

Кат. ном. 804. Инв. ном. III.208. Табл. LXXXV. Обр. 804.
Розета, подобна на 155–160, но по-небрежно моделирана.

Кат. ном. 806. Инв. ном. II.7574. Табл. LXXXV. Обр. 806.
Розета, спирална, безпорядъчни листа.

Кат. ном. 814. Инв. ном. III.204. Табл. LXXXV. Обр. 814.
Розета, с неправилно завити спирални листа с кръгче в долната част на диска.

Кат. ном. 788. Инв. ном. II.5709. Табл. LXXXV. Обр. 788.
Розета с неправилни спирални листа, завити на дясно, завършващи с кръгчета.
Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 65, табл. VIII.

Кат. ном. 677. Инв. ном. II.3699. Табл. LXXXV. Обр. 677.
Розета с къси широки спирални листа извити наляво. Аналогична на № 676.
Парал.: Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 79, табл. X; Василчин, ИНМВ, 24 (39), 1988, № 40, табл. V₃.

Розети с двойно спирални листа

Кат. ном. 823. Инв. ном. III.14. Табл. LXXXV. Обр. 823.
Розета, съставена от двойни спирали в кръг.

Кат. ном. 822. Инв. ном. II.4086. Табл. LXV. Обр. 822.
Розета, с двойно спирални листа.

Кат. ном. 824. Инв. ном. III.217. Табл. LXV. Обр. 824.
Розета с двойно спирални листа, вписана в силно схематизирана палмета.

Кат. ном. 548. Инв. ном. II.4184. Табл. LXV. Обр. 548.
Силно схематизирана розета с двойно спирални листа. Под нея сърцевидна палмета.

Розета от ромбовидно оформени елипсовидни елементи

Кат. ном. 536. Инв. ном. III.536. Табл. LXXXVI. Обр. 536
Розета, четирилистна, от разположени странично елипсовидни листа.

Розета с листа-дъги, обърнати към плещите

Кат. ном. 837. Инв. ном. II.5364. Табл. LXXXVI. Обр. 837.
Розета, петлистна, образувана от двойно очертани полукръгове, обърнати към плещите.
Под.: Джоли, № 1264, табл. LIV.

Кат. ном. 835. Инв. ном. III.111.

Табл. LXXXVI. Обр. 835.

Розета, многолистна, образувана от двойно очертани полукръгове и спирали, обърнати към плещите. В средата – релефен кръг от широки къси лъчи.

Розетовидни орнаменти, включващи кръгчета

Кат. ном. 394. Инв. ном. 740.

Табл. LXXXVI. Обр. 394.

Розетовиден орнамент съставен от два слънцевидни елемента в кръгчета, разделени от буква „ипсилон“ с точка над нея (разпятие ?) и два звездовидни елемента над тях. Орнаментът е заобиколен по края на диска от зрънчест кръг.

Кат. ном. 836. Инв. ном. III. 226.

Табл. LXXXVI. Обр. 836.

Розетовиден елемент от шест неравно разположени кръгчета с точки, заобиколени от отворена в долния край вълнообразна линия, а около нея – групи от по три точки.

Кат. ном. 821. Инв. ном. III. 205.

Табл. LXXXVI. Обр. 821.

Розета от пет кръгчета с точки, разположени около отвора за масло.

Кат. ном. 832. Инв. ном. 5235.

Табл. LXXXVI. Обр. 832.

Розета от шест кръгчета, разположени около отвора за масло, заобиколени по края на диска с точки; на фитилника – ъгловидни орнаменти.

Кат. ном. 834. Инв. ном. 7546.

Табл. LXVI. Обр. 834.

Розета от дванадесет кръгчета, разположени около отвора за масло, девет от които запазени. Част от диска отчупена.

Зрънчест кръг

Кат. ном. 557. Инв. ном. 5317.

Табл. LXXXVI. Обр. 557.

Кръг от шест зърна, разположени неравно около отвора за масло; на фитилника – релефен кръст.

Кат. ном. 592. Инв. ном. III.191.

Табл. LXXXVI. Обр. 592.

Кръг от десет зърна (огърлица) около отвора за масло, върху фитилника дегенерирал кръст.

Кат. ном. 542. Инв. ном. III.110.

Табл. LXXXVI. Обр. 542.

Кръг от зърна около отвора за масло, върху фитилника отвесна хаста (дегенерирал кръст).

Кат. ном. 829. Инв. ном. III.200. Табл. LXXXVI. Обр. 829.

Два концентрични кръга от зърна, външният преминава в отвесен ред върху фитилника.

Кат. ном. 153. Инв. ном. III.759.

Табл. LXXXVI. Обр. 153.

Кръг от зърна по края на диска, около отвора за масло – два концентрични пръстена.

Зърна върху целия диск

Кат. ном. 826. Инв. ном. II.7556.

Табл. LXXXVII. Обр. 826.

Четири концентрични зрънчести кръга, запълващи диска без един сектор зад фитилника. По края на диска – връзана линия.

Кат. ном. 827. Инв. ном. II.6554.

Табл. LXXXVII. Обр. 827.

Целият диск запълнен със зърна, разположени неравно.

ДРУГИ

Кат. ном. 898. Инв. ном. III.116.

Табл. LXXXVII. Обр. 898.

Ветриловиден орнамент (два вписани един в друг триъгълника, обърнати с върха си към фитилника).

КАТАЛОГ НА ПЛАСТИЧНИТЕ ДРЪЖКИ

Моделираният в калъп дръжки на лампите от колекцията на Варненския музей са систематизирани тематично в няколко групи, според характерното им оформяване:

I. Човешка глава с подразделения:

I.1. Мъжка глава;

I.2. Женска глава;

II. Животинска глава с подразделения:

II.1. Бича глава;

II.2. Глава на овен;

III. Растителен мотив, с подразделения:

III.1. Лист;

III.2. Палмета;

IV. Кръст с подразделения:

IV. 1. Кръст в палмета;

IV. 2. Свободен кръст с или без украса по раменете.

С малки изключения – няколко фигурални римски лампи, всички останали фигурални дръжки принадлежат на ранновизантийски лампи, като представляват важна отличителна черта за тази група. В това отношение, Балканският район се очертава като зона с най-широко разпространение на фигурални дръжки, главно през VI – началото на VII в. Оттогава датират и откритите тук калъпи за тяхното производство в Одесос и особено в неговата територия (Кранево), но и на други места в региона.

По всичко личи, че тази „мода“ на оформяване на дръжките се е зародила на полуострова – може би в Константинопол, но е получила особено широко разпространение и развитие в провинциите Втора Мизия и Скития, и по-малко – в Тракия. Това доказва възможния местен произход на част от орнаменталните дръжки на лампите от тази епоха в някои от градовете – центрове на керамично производство по Западния бряг на Черно море и във вътрешността му.

I. Човешка глава

I.1. Мъжка глава

Кат. ном. 743. Инв. ном. II.5341.

Табл. LXXXVIII. Обр. 743

Релефна мъжка глава във фас, с дълга права коса и бретон, широко отворени очи, ясно очертани вежди, нос, уста и брадичка.

Под.: Бейли III, Q2329, табл. 115.

Кат. ном. 839. Инв. ном. II.5360. Табл. LXXXVIII. Обр. 839.

Подобна на 743, но по-схематизирано изображение.

Парал.: Иконому, № 775, обр. 186.

Кат. ном. 840. Инв. ном. II.5552.

Табл. LXXXVIII. Обр. 840.

Подобна на 839. Частично отчупена отгоре.

Кат. ном. 865. Инв. ном. II.6229

Табл. LXXXVIII. Обр. 865.

Глава на мъж във фас, с широко лице, дълга права коса и бретон. Добре моделирани черти на лицето.

Кат. ном. 740. Инв. ном. II.6106.

Табл. LXXXVIII. Обр. 740.

Подобна на 865, но по-схематично изображение.

Кат. ном. 753. Инв. ном. III.416.

Табл. LXXXVIII. Обр. 753.

Глава на мъж във фас, с дълга коса, широко отворени очи, схематично очертани вежди и нос. Долната половина на лицето отчупена.

Кат. ном. 866. Инв. ном. II.5545.

Табл. LXXXVIII. Обр. 866.

Глава на мъж, във фас, с коничен шлем (?) очертан с тройна линия, или със схематизирана висока прическа. Широко отворени очи, устата леко усмихната. На челото кръгло украшение.

Парал.: Дончева-Петкова, Топтанов, ИНМВ, 18 (33), 1982, № 76, табл. XI₄; Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 114, табл. XV.

Кат. ном. 799. Инв. ном. II.5184.

Табл. LXXXVIII. Обр. 799.

Глава на мъж с коничен шлем (?), гугла, или схематизирана висока прическа. Широко отворени очи, леко усмихната уста. Схематично изображение.

Кат. ном. 822. Инв. ном. II.4086.

Табл. LXXXVIII. Обр. 822.

Глава на мъж, във фас, с коничен шлем (?), гугла или схематизирана висока прическа. Широко отворени очи, очертани вежди и нос, слабо устата и брада. Силно схематизирано изображение.

Парал.: Дончева-Петкова, Топтанов, ИНМ Варна, 18 (33), 1982, № 71, табл. X₁₄.

Кат. ном. 862. Инв. ном. III.244.

Табл. LXXXVIII. Обр. 862.

Глава на мъж, във фас, като № 822, но още по-схематично представена, на челото – бръчки. Загатнат коничен шлем (?).

Кат. 821. Инв. ном. III.205. Табл. LXXXVIII. Обр. 821.

Глава на мъж, във фас, като № 822, с широко отворени очи, схематично очертани вежди, нос, уста и брада.

Кат. ном. 79. Инв. ном. III.206.

Табл. LXXXVIII. Обр. 79.

Глава на мъж във фас, с широко отворени очи, силно схематизирано представени коса, брада, нос и уста.

I. 2. Женска глава

Кат. ном. 863. Инв. ном. III.423.

Табл. LXXXVIII. Обр. 863.

Глава на жена във фас, с висока полукръгла диадема, рамкирана с двойни пояси от точки (императрицас корона?). В диадемата орнамент „рибена кост“. Широко отворени очи, схематично очертани вежди, нос, уста и брадичка. На челото – гроздовидно украшение.

Под.: Иконому, № 768, обр. 182 (но по-схематизирано).

Кат. ном. 864. Инв. ном. II.5569.

Табл. LXXXVIII. Обр. 864.

Глава на жена, като № 863. Кръгло украшение на челото, долната половина на лицето отчупена.

II. Животинска глава

II.1. Бича глава

Кат. ном. 867. Инв. ном. II.241.

Табл. LXXXVIII. Обр. 867.

Глава на бик, във фас, подобна на № 15, със схематично очертани очи, с кичури на челото и извити навътре рога. Муцуната частично отчупена.

Парал.: Дончева-Петкова, Топтанов, ИНМ Варна, 18 (33), 1982, № 77, табл. XI₅.

Кат. ном. 868. Инв. ном. II.6113. Табл. LXXXVIII. Обр. 868.

Глава на бик, във фас, подобна на № 863, силно схематизирана, с леко антропоморфни черти.

Кат. ном. 823. Инв. ном. III.144.

Табл. LXXXVIII. Обр. 823.

Глава на бик, във фас, схематизирана с леко усмихната уста. Релефно очертани къси рога, уши, очи.

II. 2. Глава на овен

Кат. ном. 841. Инв. ном. III.102.

Табл. LXXXVIII. Обр. 841.

Глава на овен, във фас. Стилизираны детайли: широко отворени очи, козина на челото, рога и муцуна.

Парал.: Иконому, № 766, обр. 181; Бейли III, Q3230, табл. 115.

III. Растителен мотив

III. 1. Лист

Кат. ном. 487. Инв. ном. II.1601.

Табл. LXXXIX. Обр. 487.

Лист, лозов, с релефни жилки. Реалистично изображение. Лампата е имитация на метален образец. Метални лампи с такива дръжки са предимно с италиейски произход и са характерни за I в. Аналогични: №№ 485, 486 – на лампи от същата серия.

Под.: Валдхауер, № 442, табл. XLII; Менцел, № 107, обр. 26₁₆; № 479, табл. 54₁₀; Бейли II, Q995, табл. 27; Бейли III, Q1856, табл. 29.

Кат. ном. 851. Инв. ном. II.5375.

Табл. LXXXIX. Обр. 851.

Лист с бадемвидна форма, доста реалистично изображение. Наподобява брястов лист. Дръжката и жилките очертани.

Парал.: Бонева, ИМЮИБ, XII, 1989, № 55, табл. V₂

Под.: Кузманов, Салкин, ИИМ Варна, 17 (32), 1981, № 80, табл. X; Кузманов, Бъчваров, ИИМ Варна, 22 (37), 1986, № 116, табл. XV (ромбовиден).

III. 2. Палмета

Кат. ном. 160. Инв. ном. II.701.

Табл. LXXXIX. Обр. 160.

Палмета, многолистна, полукръгла, с релефни листа и дръжка. Лампата е имитация на метален образец.

Парал.: Перкинс, Клеридаж, № 162 (от злато).

Кат. ном. 122. Инв. ном. II.745.

Табл. LXXXIX. Обр. 122.

Палмета, привързана в долния край, с издължени листа. Стилизирана – краищата оформени като волути.

Парал.: Бейли I, Q472, табл. 88.

Под.: Менцел, № 84, обр. 25₂

Кат. ном. 149. Инв. ном. II.6230.

Табл. LXXXIX. Обр. 149.

Палмета, голяма, многолистна, стилизирана. Изработена във висок релеф. В основата ѝ релефна глава на Медуза-Горгона. Лампата е имитация на метален образец.

Кат. ном. 846. Инв. ном. II.5361.

Табл. LXXXIX. Обр. 846.

Палмета, петлистна, стилизирана. Листата очертани релефно.

Парал.: Бейли III, Q3237–3238, табл. 115; Бонева, ИМЮИБ, XII, 1989, № 38, табл. V₄

Кат. ном. 827. Инв. ном. II.6554.

Табл. LXXXIX. Обр. 827.

Палмета, триъгълна, силно схематизирана. Релефните листа запълват цялото поле.

Кат. ном. 726. Инв. ном. II.6012.

Табл. XC. Обр. 726.

Палмета, схематизирана, с раздвоена долу дръжка, в долната ѝ част спирали, на върха – ромб.

Парал. – калп: Бонева, ИМЮИБ, XII, 1989, № 44, табл. VI₂

Под.: Иконому, № 773, обр. 184; Василчин, ИИМ Варна, 24 (39), 1989, № 58, табл. VII₂

Кат. ном. 734. Инв. ном. II.5622.

Табл. XC. Обр. 734.

Палмета, подобна на № 726. Схематизирана, с раздвоена долу дръжка. Долните краища спираловидни. На върха – ромб, частично отчупен.

Парал.: Иконому, № 776, обр. 187; Дончева-Петкова, Топтанов, ИИМ Варна, 18/33, 1982, № 70, табл. X₁₃; Бейли III, Q3231, табл. 115

Под.: Майевски, Археология (Полша), XX, 1969, 123, обр. 6; Бонева, ИМЮИБ, XII, 1989, № 36, табл. V₃

Кат. ном. 727. Инв. ном. II.5350.

Табл. XC. Обр. 727.

Палмета, схематизирана, подобна на № 743, но без дръжка. Страните ѝ леко вдлъбнати, краищата долу – спирали, на върха кръгче.

Кат. ном. 726а. Инв. ном. II.5298. Табл. ХС. Обр. 726а.
Палмета, схематизирана, почти аналогична на № 726а. Долната ѝ част във форма на концентрични кръгове, фланкиращи раздвоена долу дръжка. Горната половина отчупена.

Парал.: Майевски, Археология (Полша), XV, 1964, 250, обр. 85; Иконому, № 774, обр. 185

Кат. ном. 831. Инв. ном. II.5179. Табл. ХС. Обр. 831.

Палмета, силно схематизирана, с вдлъбнати страни. Листа – слабо извити релефни линии, по ъглите завършват с центрирани кръгчета.

Кат. ном. 804. Инв. ном. III.208. Табл. ХС. Обр. 804.

Палмета, силно схематизирана. Листа – гъсти линии в „рибена кост“ слизат в сноп към дръжката. В основата им – два полукръга.

Под.: Василчин, ИНМ Варна, 24 (39), 1988, № 57, табл. VII₄

Кат. ном. 879. Инв. ном. II.5656. Табл. ХС. Обр. 879.

Палмета, схематизирана, петлистна. Оформена външно доста реалистично, с големи релефни листа.

Парал.: Бейли III, Q3232–3233, табл. 115

Кат. ном. 852. Инв. ном. III. 238. Табл. ХС. Обр. 852

Палмета, силно схематизирана, с релефни извити навън листа.

Парал.: Иконому, № 779, обр. 188.

IV. Кръстове

IV.1. Кръст в палметовидна дръжка

Кат. ном. 875. Инв. ном. III.438. Табл. ХС. Обр. 875.

Триъгълна форма наподобяваща външно палмета, със закръглени краища, очертани с линия, спирално завита долу. В нея е вписан равнораменен кръст с разширени краища („малтийски кръст“), с украса от центрирани кръгчета по раменете и в средата. Горната част на дръжката отчупена.

Кат. ном. 803. Инв. ном. 6105. Табл. ХС. Обр. 803.

В силно схематизирана триъгълна палмета с хиперболизирани спирали в основата, е вписан връзан разнораменен кръст с раздвоени краища. Около горното рамо – центрирани кръгчета. В основата – вълнообразна линия. Горната част отчупена.

Кат. ном. 876. Без инв. ном. Табл. ХС. Обр. 876.

В схематизирана палмета със спирално завити долни краища и центрирано кръгче на върха е вписан монограмен кръст с издължено долно рамо.

Аналогичен калъп: № 968.

Кат. ном. 780. Инв. ном. III.32. Табл. ХС. Обр. 780.

В ромбовидна дръжка – „отражател“ е вписан разцъфнал кръст с удължено долно рамо, със спирали в краищата на раменете. Над основата – четири кръгчета.

Парал.: Василчин, ИНМ Варна, 24 (39), 1988, № 62, табл. VII₇

Кат. ном. 759. Инв. ном. III.24. Табл. ХС. Обр. 759.

В ромбовидна дръжка, подобна на № 37 е връзан кръст, със слабо разширени краища и удължено долно рамо. Заобиколен е със зиг-заговидна линия (схематизирани листа на палмета?). Над кръста малък релефен кръст или монограм. В триъгълните страничниъгли – по две двойно очертани кръгчета.

Аналогични: кат. №№ 760–761.

Кат. ном. 763. Инв. ном. III.359. Табл. ХС. Обр. 763.

Дръжка, подобна по форма на № 780. Две двойно очертани кръгчета под напречното рамо. Върхът е отчупен.

Кат. ном. 878. Инв. ном. III. 63.

Табл. ХСІ. Обр. 878.

Дръжка, подобна по форма на № 780. Врязан кръст с разширени краища и издължено долно рамо.

IV. 2. Свободен кръст

Кат. ном. 845. Инв. ном. II.4088. Табл. ХСІ. Обр. 845.

Дръжка – кръст, двойно очертан отвън с релефни линии. В центъра и в краищата на раменете кръгчета (имитация на *crux gemmata*).

Парал.: Майевски, Археология (Полша), XXII, 1971, 160, обр. 51; Бейли III, Q3225, табл. 115; Кузманов, Бъчваров, ИНМ Варна, 22 (37), 1986, № 81, табл. X .

Кат. ном. 869. Инв. ном. II.3960.

Табл. ХСІ. Обр. 869.

Дръжка–кръст, подобна на № 845. Кръстът очертан с единична линия, в центъра центрирано кръгче, в краищата на раменете – зърна.

Кат. ном. 843. Инв. ном. III.540.

Табл. ХСІ. Обр. 843.

Дръжка – кръст, подобна на № 845. Центрирани кръгчета в центъра и в горния край на горното рамо.

Кат. ном. 842. Инв. ном. III.25.

Табл. ХСІ. Обр. 842.

Дръжка – кръст, подобна на № 845. В центъра центрирано кръгче, в горния край на вертикалното рамо – кръгче.

Кат. ном. 733. Инв. ном. III.34.

Табл. ХСІ. Обр. 733.

Дръжка – кръст, подобна на № 845. В центъра центрирано кръгче.

Аналогични: кат. ном. 871, 802.

Парал.: Майевски, Археология (Полша), XXIV, 1973, 125, обр. 55; Бейли III, Q3226–3227, табл. 115.

Кат. ном. 844. Инв. ном. II.5734.

Табл. ХСІ. Обр. 844.

Дръжка – кръст, двойно очертан. В центъра – кръгче.

Кат. ном. 874. Инв. ном. III.43.

Табл. ХСІ. Обр. 874.

Дръжка – кръст, двойно очертан. В него релефен равнораменен кръст с разширени краища. Между раменете зърна.

Кат. ном. 714. Инв. ном. III.36.

Табл. ХСІ. Обр. 714.

Дръжка – кръст, очертава отвътресъзакръглени краища. В него – релефен равнораменен кръст със слабо разширени краища.

Под.: Кузманов, Салкин, ИНМ Варна, 17 (32), 1981, № 85, табл. X.

Кат. ном. 872 . Инв. ном. III.65.

Табл. ХСІ. Обр. 872.

Дръжка – кръст, равнораменен, с разширени краища, двойно очертан по края.

Парал.: Майевски, Археология (Полша), XXIV, 1973, 130, обр. 65.

КАТАЛОГ НА МАРКИТЕ

Марки на производители

Търговските марки, с които са подпечатени дъната на някои от лампите в колекцията на Варненския археологически музей не са много, но показват доста голямо разнообразие като имена и символи. Повечето от имената на производителите са гръцки, а по-малко – римски, което отговаря на разпространението на произвежданите от тях лампи в региона. Освен собственици на популярни атически, малоазийски и коринтски работилници и техни имитации, се срещат също и неизвестни имена. Те принадлежат вероятно предимно на местни майстори, работили в региона на Североизточна България. За някои това е доказано със сигурност – в Марцианопол през първата половина на III в. Текстовите печати – с имена, са предимно релефни и по-рядко – врязани. В каталога те са подредени по азбучен ред, а изображенията – по форма, като първи са отбелязани характерните символи и по-известните марки.

Марките (печати) по дъната на лампите от колекцията са групирани както следва:

I. МАРКИ – НАДПИСИ

I.1. Гръцки надписи

Кат. ном. 745. Инв. ном. II.5357.

Табл. ХСII. Обр. 745.

Релефна гръцка буква А, с неравни очертания. Инициални печати с буквата А са известни от много места и от различно време.

Срв. марки с изписани по подобен начин гръцки букви А: Бронир, №№ 578; 749; 752; 808 и др., табл. 25; Шайр, №№ 78, 104, 108–114 от III–IV в. от Каранис, Египет; Бейли III, Q3262, табл. 118 (калп от Атина), от Херсонес (Кадеев, СА, 3, 1969, 161, обр. 211), Констанца (Иконому, № 224, обр. 218) и др.

Лампи с подобни марки вж. още в Бейли III, Q759, обр. 130; Q2129, обр. 135 и др.

Кат. ном. 357. Инв. ном. II.5745.

Табл. ХСII. Обр. 357.

Врязан двуредов надпис АГАΘΟΡ / ΟΔΟΣ. Неравни букви. Името е на местен производител на имитации на атически лампи с ателие в Марцианопол. Работил е през първата половина на III в. (Минчев, ИНМ Варна, 13 (28), 1977, 166). Негови изделия са известни и от други градски центрове в Долна Мизия – крепостта при от Шумен (Дремсизова, ИНМШ, I, 1960, 10, обр. 20₁).

Кат. ном. 359. Инв. ном. II.6005.

Табл. ХСII. Обр. 359.

Врязан едноредов надпис с гръцки букви ΑΡΙ. Правилни главни букви с точки по върховете. Марката е съкращение на някое от многобройните гръцки имена, започващи с ΑΡΙ – като например ΑΡΙΣΤΩΝΟΣ, ΑΡΙΣΤΗΔΗΣ и др. От Коринт е известен производител на лампи ΑΡΙΣΤΩΝΟΣ, но името му на неговите печати е изписано в кръг (Холанд, №№ 686; 687; 850 и др., табл. 26). Според типа и глината на лампата, ателието, в което тя е направена е вероятно атическо.

Кат. ном. 128. Инв. ном. II.658.

Табл. ХСII. Обр. 128.

Врязан триредов гръцки надпис ΑΣΚΛ / ΗΠΙΑ / ΔΟΥ. Лампите на този известен майстор са работени в края на II–I в. пр. Хр., вероятно в Мегара (Чичикова, сб. Шкорпил, 307–308, обр. 1₁). Подобни марки са известни от Атина (Холанд, 216, №№ 852–853, табл. 26), о. Делос (Деона, ВСН, XXXII, 1908, 157, обр. 1), Херсонес Таврически (Валдхауер, 27, № 96), но двуредов и др.

Кат. ном. 171. Инв. ном. II.1068.

Табл. ХСII. Обр. 171.

Едноредов врязан надпис: гръцките букви Δ Ι. Възможно е това да е съкращение на името ΔΙΟΝΙΣΙΟΣ. Подобни марки са известни от разни места в Римската империя: в провинция Азия – I – началото на II в.; в Коринт от III–IV в. (Бейли III, Q3261, 3295, обр. 131); в Каранис – Египет от II–III в. (Шайр, №№ 66); Констанца (Иконому, 441 – 443, 445–449); Калатис – с монета на Антонините (Барладяну-Заватин, Понтика, X, 1977, 137); Херсонес Таврически. (Кадеев, Сорочан, 1989, 47, обр. 22₉₋₇) и др.

Кат. ном. 258. Инв. ном. II.648.

Табл. ХСII. Обр. 258.

Врязан двуредов гръцки надпис ΕΛΕΞΕΙ / ΝΟΥ с правилни букви. Името не ни е известно от други центрове, но твърде е рисковано да се счита за марка на местен майстор. Изработката и глината на лампата подсказват, че тя вероятно е изделие на малоазийско ателие. М. Чичикова смята, че в началото на първия ред е имало още букви, сега липсващи (Чичикова, сб. Шкорпил, 311, № 4). Въпреки слабото очукване на това място обаче, не личи там да е имало други букви.

Кат. ном. 333. Инв. ном. II.5578.

Табл. ХСII. Обр. 333.

Врязан едноредов надпис с гръцки букви ΕΥ. Правилни букви. Съкращение на името ΕΥΤΥΧΗΣ – един от най-известните атински производители на лампи от втората половина на III в. и началните десетилетия на IV в. (Бронир, 112; Брюкнер, АМ, LVI, 1931, 7–8, обр. 1–4). Името му се среща както в пълно изписване, така и в съкратения вариант. Лампи със същата марка са известни от Атина (Пералцавайг, 34–38), Коринт (Уйлямс, 89), Херсонес (Кадеев, СА, 1969, 3, 166, обр. 218), Констанца (Иконому, № 652, обр. 237), и др.

Лампа със същата марка се пази в НАМ–София (Чичикова, сб. Шкорпил, 313–314, обр. 2₈).

Кат. ном. 336. Инв. ном. II.769.

Табл. ХСII. Обр. 337.

Врязан двуредов гръцки надпис ΖΩΣΙ / ΜΟΥ с курсивни букви. От Коринт е известен майстор, подпечатвал лампите си с марка ΖΩΣΙΜΑΣ. (Бронир, № 694, табл. XXXI). Възможно е тази марка да е вариант на коринтската, но по-скоро е имитация на оригиналната.

Кат. ном. 529. Инв. ном. II.770.

Табл. ХСII. Обр. 529.

Релефна буква Η вляво от дъното. Подобна марка от Коринт вж. Бронир, № 990, табл. XXXIII, но поставена на дъното; също на лампа от Саламис (Бейли III, Q2376, обр. 150) и др. Подобно маркиране на лампи встрани от дъното е характерно за ефеските късноантични лампи (срв. Бейли III, Q3158, обр. 136, марка Κ), към които принадлежи и нашата.

Кат. ном. 325. Инв. ном. II.1603.

Табл. ХСII. Обр. 325.

Врязан двуредов гръцки надпис ΘΕΟΔΩ ΡΟΥ с курсивни букви. Чичикова счита марката за атическа (Чичикова, 1979, 437). Виж. № 257.

Кат. ном. 338. Инв. ном. II.1309.

Табл. ХСII. Обр. 338.

В двоен кръг врязани две неравни букви ΛΕ, разделени от стилизирана клонка. Производителят на тези доста разпространени лампи – Леонес – е от Атика и дейността му се отнася към втората или трета четвърт на III в. до средата на IV в. (Кюблер, ИИ, LXVII, 1952, 107–108). Сигнатурата освен самостоятелно, се среща и в комбинация с марките на ΠΡΕΙΜΟΣ и, по-рядко с тези на ΠΡΕΙΘΟΣ, което подсказва, че тези производители на лампи са били вероятно съдружници.

Парал.: Коринт: Бронир, № 1385, табл. XXXIII; България: Русе и Кюстендил (Чичикова, сб. Шкорпил, 312).

Кат. ном. 355. Инв. ном. II.6017.

Табл. ХСII. Обр. 355.

Врязан едноредов гръцки надпис ΛΟΥΚΙΟΥ, много слабо четлив. Лукиос е майстор, работил в Коринт в края на II – първата половина на III в. (Бейли III, 103). Лампите му не са много разпространени извън Коринт (Бронир, 309, Уйлямс, 89). Лампи подпечатани от този майстор, но с неизвестно местонахождение, се пазят в Британския музей (Бейли III, №№ Q3245, 3251, 3258, обр. 128).

Кат. ном. 140. Инв. ном. II.3808.

Табл. ХСII. Обр. 140.

Врязан монограмен надпис от две големи преплетени букви Μ и Ι, подчертани отгоре и отдолу. Не са ми известни паралели на лампи с такава марка. Възможно е да е местен производител.

Кат. ном. 362. Инв. ном. II.1059.

Табл. LXXIII. Обр. 362.

Врязан двуредов надпис гръцки ΠΛΑΤΟ / ΝΟΣ, с правилни, но неравно разположени букви. Марка на известен производител от края на II – началото на III в., работил най-вероятно в Атина (Чичикова, сб. Шкорпил, 311–312, с данни за ателието – производител на тези лампи).

Продукцията на този майстор е качествена, с много фина глина. Разпространена в Средиземноморието, но достига и до някои други градове по Черноморското крайбрежие, като например Херсонес Таврически (Валдхауер, № 464, табл. XLIV).

Кат. ном. 360. Инв. ном. II.738.

Табл. ХСII. Обр. 360.

Част от връзан двуредов гръцки надпис ПЛА [ΤΟΝΟΣ], който е бил по-запазен по време на първото публикуване на лампата (Чичикова, сб. Шкорпил, 311–312, № 5, обр. 1₃ с данни за ателието – производител на тези лампи).

Кат. ном. 341. Инв. ном. II.4414.

Табл. ХСII. Обр. 341.

Релефен едноредов гръцки надпис ΠΡΕΙΘΟΥ с неравни букви. Прейтос е много известен атински производител, работил в първата половина на III в. и конкурент на Преймос (Перлцвайг, 47–48). Продукцията му е широко разпространена в Средиземноморието и Черноморието: Атина (Робинсон, с. 75, L 12, табл. 45; 101, М. 182, табл. 46) Коринт (Бронир, № 570), Керч (Валдхауер, № 474, табл. XLV), Херсонес (Кадеев, СА, 1965, 3, 165, обр. 216), Мадара (Чичикова, 1979, 434, 443).

Кат. ном. 328. Инв. ном. II.4413.

Табл. ХСII. Обр. 328.

Двуредов връзан гръцки надпис ΠΡΕΙ/ΜΟΥ с неравни букви. Преймос е известен атински производител, работил през III в. (Бейли III, 104). Продукцията му е широко разпространена в Средиземноморието и Черноморието, като достига до Средна Европа. Лампите от това ателие са били подражавани от други производители – негови съвременници, както и по-късно – в IV в. (Бейли III, 415, Q3304, обр. 133). Лампи с подобна марка: Атина (Робинсон, М. 129, 131–132, табл. 46), Коринт (Бронир, №№ 755–756, табл. XXXII), Констанца (Иконому, № 259, обр. 224), Херсонес (Кадеев, СА, 1969, 3, 164, обр. 2₄), Кюстендил (Чичикова, 1979, 435, обр. 2).

Кат. ном. 327. Инв. ном. II.1994.

Табл. ХСII. Обр. 327.

Двуредов връзан гръцки надпис ΠΡΕΙ / ΜΟΥ, с неравни полукурсивни букви, подобен на 328.

Кат. ном. 226. Инв. ном. II.4257.

Табл. LXXIII. Обр. 226.

Двуредов връзан гръцки надпис ΡΟΥΦ/ΟΥ с полукурсивни букви. Името не ми е известно от други места. От Коринт е известен майстор с името ΡΟΥΦΕΙΝΟΣ, работил през II в. (Перлцвайг, 91, № 231, табл. 8), чиито лампи вероятно са били имитирани в ателие в Северна Добруджа (Радулеску, Понтика, XIV, 1981, 196). Известен е и египетски производител от II–III в., имитирал коринтски лампи, с марка ΡΟΥ/Σ (Бейли III, 104, Q2070, обр. 133). Лампата от Варненския музей по типологични данни се отнася към края на II–III в. Не е изключено да е местен производител, който е имитирал атически тип лампи.

Кат. ном. 711. Инв. ном. III.245.

Табл. ХСII. Обр. 711.

Релефна буква – латинско S, огледално обърнато. Подобни печати са известни от много места от различно време: от Северното Черноморие (Валдхауер, № 408, табл. В, коринтски внос, III в.); Картаген (Бейли III, Q1808, обр. 130, Бейли II, Q815, обр. 110 – IV в.). Лампата от Одесос вероятно е имитирала северноафриканска марка.

Кат. ном. 219. Инв. ном. II.3832.

Табл. ХСII. Обр. 219.

Двуредов връзан гръцки надпис ΤΕΙΜΟΘΕΟΥ с неравни полукурсивни букви, включен в *tabula ansata*. Марка с това име не ни е известна от други места.

Кат. ном. 257. Инв. ном. II.5374.

Табл. ХСII. Обр. 257.

Двуредов връзан надпис гръцки ΦΕΟΔΟ/ΡΟΥ, с неправилни букви. Част от втората и цялата трета буква отчупени. Най-вероятно имитирана марка ΘΕΟΔΟΡΟΥ (вж. кат № 325).

Кат. ном. 223. Инв. ном. II.1104. Табл. ХСII. Обр. 223.

Релефна буква Υ. Подобна марка от Коринт: Гарнет, Хесперия, XLIV, 1975, 2, 181, обр. 1₆

Кат. ном. 821. Инв. ном. III.205.

Табл. ХСII. Обр. 821.

Релефна буква Υ, подобна на № 223.

I.2. Латински имена

Кат. ном. 389. Инв. ном. II.676.

Табл. ХСII. Обр. 389.

Релефна марка – едноредов латински надпис FORTIS. Един от най-разпространените печати върху лампи в цялата империя, поставян върху т. нар. група *FIRMALAMPEN*. Ателието е локализирано около днешния град Модена, в Северна Италия. Началото на продукцията му се поставя в средата на управлението на император Веспасиан (69–79), но тъй като е много популярна и явно Фортис е обслужвал нуждите на Римската армия, тази запазена марка продължава да се използва и подражава на много места още почти два века. Провинциални варианти с имитации в Норикум например, се датират докъм 200–230 г. (Бейли II, 96). Лампата от Одесос не е оригинална, а по-късна имитация.

Парал.: Чичикова, *Firmalampen ...*, 158, табл. 35₄

Кат. ном. 390. Инв. ном. II.739.

Табл. ХСII. Обр. 390.

Имитиран латински надпис на марката IANVARIS. Подобни имитации са широко разпространени в цялата империя (Гостар, *Archeologia Moldovei*, I, 1961, 165–166), включително и в Долна Мизия (Мушецяну, Кулика, Елефтереску, Дачия, XXIV, 1980, 302).

Парал.: Чичикова, *Firmalampen ...*, 160, табл. 36₃

Кат. ном. 387. Инв. ном. II.139.

Табл. ХСII. Обр. 387.

Релефен надпис CIVLNYI. Неясен отпечатък, най-вероятно имитация на марка CIVLNICER на M. CIVLIVS. NICERHOROS известен италиейски майстор от II в. (Бейли II, 97, обр. 106). Много близка до нашата е неразчетената марка CYIABI върху лампа от Карнунтум, Австрия (Алрам-Щерн, 1989, 70, табл. 8₂₀₆).

I.3. Имитации на надписи

Кат. ном. 447. Инв. ном. II.743.

Табл. ХСII. Обр. 447.

Марка – шнуровиден орнамент. Често срещана марка върху лампи, произвеждани в Книдос. Приема се, че това са имитации на марката ROMANESIS, появили се след смъртта на известния производител (Бейли III, 115). Той е работил през последната трета на I в., но неговите лампи и марка се имитират до времето на император Адриан (117–138), може би и чак докъм средата на II в. (Бейли II, X).

II. СИМВОЛИ

II.1. Езически символи

Кат. ном. 162. Инв. ном. II.678.

Табл. ХСII. Обр. 162.

Марката е връзана: схематизирана мълния на Зевс, оградена в ромбовидна рамка от четири стилизирани клонки. Отляво и отдясно на мълнията – кръстовидни знаци, поставени странично. Възможно е това да не е производствен знак, а лампата да е маркирана специално като посвещение на Зевс.

II.2. Християнски символи

Кат. ном. 638. Инв. ном. III.21.

Табл. ХСII. Обр. 638.

Марка релефна: монограмен кръст, обърнат наляво. Аналогична марка: кат. ном. 639.

Кат. ном. 629. Инв. ном. III.527.

Табл. ХСII. Обр. 629.

Марка релефна: равнораменен кръст. Аналогична марка: кат. ном. 638.

Кат. ном. 669. Инв. ном. II.6118.

Табл. ХСII. Обр. 669.

Марка, релефна: схематизирана хризма (?).

Под.: Калчев, ИМЮИБ, V, 1982, 16, табл. V₄

Кат. ном. 635. Инв. ном. III.23.

Табл. ХСII. Обр. 635.

Марка, релефна: малък „малтийски“ кръст. Без паралели, вероятно на одесоско ателие за производство на лампи от V–VI в.

III. ОРНАМЕНТАЛНИ МАРКИ

III.1. Човешко стъпало (*PLANTA PEDIS*)

- Кат. ном. 152. Инв. ном. II.725. Табл. ХСIII. Обр. 152.
 Стъпало, човешко, стилизирано, наподобява факел.
 Парал.: Бейли III, Q2295, обр. 142 (втора половина на I в.)
- Кат. ном. 227. Инв. ном. II.4108. Табл. ХСIII. Обр. 227.
 Стъпало, човешко, нагоре. Неясен отпечатък.
- Кат. ном. 182. Инв. ном. II.4253. Табл. ХСIII. Обр. 182.
 Стъпало, човешко, нагоре. Неясен отпечатък.
 Парал.: Ивани, табл. LXXVIII₁₄; Бейли III, Q1962, 2019, 2022, обр. 142.
- Кат. ном. 502. Инв. ном. II.1274. Табл. ХСIII. Обр. 502.
 Стъпало, човешко, надолу. Пръстите очертани.
- Кат. ном. 509. Инв. ном. II.1272. Табл. ХСIII. Обр. 509.
 Стъпало, човешко, надолу като № 37.
- Кат. ном. 505. Инв. ном. II.1194. Табл. ХСIII. Обр. 505.
 Стъпало, човешко, дясно, надолу. Отбелязани четири пръста.
 Под.: Калчев, ИМЮИБ, V, 1982, № 31, табл. IV₄
- Кат. ном. 523. Инв. ном. II.5955. Табл. ХСIII. Обр. 532.
 Стъпало, човешко, ляво, надолу.
- Кат. ном. 522. Инв. ном. III.252. Табл. ХСIII. Обр. 522.
 Стъпало, човешко, надолу заобиколено с кръг.
- Кат. ном. 505. Инв. ном. II.1194. Табл. ХСIII. Обр. 505а.
 Стъпало, човешко, надясно.

III. 2. Растителни мотиви

Клонка

- Кат. ном. 230. Инв. ном. II.3423. Табл. ХСIII. Обр. 230.
 Врязана марка: три клонки, ветрилообразно разположени върху тънка линия – основа. Често срещан мотив върху марки на различни групи лампи, произвеждани между II и VI в. (Бейли III, 114–115, обр. 146–147).
 Парал.: Шайр, № 102, табл. 18
 Под.: Бейли III, Q1967, обр. 147.
- Кат. ном. 369. Инв. ном. II.6014. Табл. ХСIII. Обр. 369.
 Врязана странична клонка, може би част от тройка като № 230.
 Под.: Менцел, № 286, обр. 44₁₉; Шентлелеки, № 259; Бейли III, Q2023, 2028.

Бръшлянов лист

- Кат. ном. 346. Инв. ном. II.5999. Табл. ХСIII. Обр. 346.
 Релефен бръшлянов лист надолу, с къса извита дръжка наляво. Известна марка на атически лампопроизводител. Лампите, подпечатени с тази марка са широко разпространени от края на II до началото на IV в. (Бейли III, 114, Q3267, обр. 146), като вероятно много са имитирани. Лампата от колекцията е оригинална.
 Данни за керамичното ателие: Перлцвайг, 57–58.
- Кат. ном. 345. Инв. ном. II.4415. Табл. ХСIII. Обр. 345.
 Релефен бръшлянов лист, подобен на № 346, но с права дръжка.
 Парал.: Бейли III, Q3267, обр. 140.

Кат. ном. 330. Инв. ном. II.1321. Табл. ХСIII. Обр. 330.
Релефен бръшлянов лист, подобен на № 346, но дръжката е S-овидна.

Кат. ном. 488. Инв. ном. II.683. Табл. ХСIII. Обр. 488.
Врязан (*sic!*) бръшлянов лист, с къса дръжка, обърнат надолу. Без паралели. Може би местна имитация.

„Македонска“ звезда

Кат. ном. 377. Инв. ном. II.713. Табл. ХСIII. Обр. 377.
„Македонска“ звезда, врязана, с двойни лъчи. В горната половина – допълнителни къси лъчи.

Кат. ном. 130. Инв. ном. II.666. Табл. ХСIII. Обр. 130.
„Македонска“ звезда, врязана, подобна на № 337, но заобиколена с двоен врязан кръг.

Розети

Розета, двойна, релефна

Кат. ном. 118. Инв. ном. II.757. Табл. ХСIII. Обр. 118.
Розета, двойна, съставена от две седемлистни розети, вътрешната по-малка. Полукръгли по края листа във висок релеф. Качествен отпечатък. Много рядка марка. Според лампата – най-вероятно изделие на някое източноръчко ателие от I в. пр. Хр. Запазена около половината.
Под.: Бейли I, Q472, табл. 88 (края на II – началото на I в. пр. Хр., но с единична розета).

Розета, двойна, врязана

Кат. ном. 446. Инв. ном. II.3829. Табл. ХСIII. Обр. 446.
22-листна розета от елипсовидни листа, в нея вписана по-малка, осемлистна, с къси триъгълни листа. Оградена с врязан пръстен.

Кат. ном. 445. Инв. ном. II.671. Табл. ХСIII. Обр. 445.
В 20-листна розета вписана по-малка, деветлистна, съставена от къси неравни лъчи. Двете розети оградени с врязан пръстен.

Кат. ном. 538. Инв. ном. II.5523. Табл. ХСIII. Обр. 538.
Розета, 16-листна с листа – точки. В нея вписана 11-листна розета с листа – къси лъчи. Отвън двоен врязан пръстен.

Кат. ном. 421. Инв. ном. II.693. Табл. ХСIII. Обр. 421.
Розета, 24-листна с листа – къси елипси. В нея вписана 19-листна розета – спирала от точки. Отвън врязан пръстен.
Под.: Арсениева, 1988, 46, XIX, 5, табл. XXI, 2 (до средата на III в.).

Розета, единична, релефна

Кат. ном. 429. Инв. ном. II.1083. Табл. ХСIII. Обр. 429.
Розета, осемлистна, с неравни листа – лъчи, оградена с врязан пръстен.

Кат. ном. 452. Инв. ном. II.4931. Табл. ХСIII. Обр. 452.
Розета, деветлистна, с листа – лъчи, оградена с врязан пръстен.

Кат. ном. 425. Инв. ном. II.293. Табл. ХСIII. Обр. 425.
Розета, 12-листна, с неравни листа.

Кат. ном. 420. Инв. ном. II.3840. Табл. ХСIII. Обр. 420.
Розета, 13-листна, с неравни по дължина листа – лъчи, оградена с врязан пръстен.
Под.: Сорочан, Археология. (украинска), 38, 1982, 48, обр. 4 (втора половина на III в.)

Кат. ном. 443. Инв. ном. II.1315. Табл. ХСIII. Обр. 443.
Розета, 16-листна с правилно очертани закръглени в краищата листа.

Кат. ном. 447. Инв. ном. II.743. Табл. ХСIV. Обр. 447.

Розета, 18-листна, с неравно разположени, различни по дължина листа, оградена с пунктиран и връзан пръстен.

Кат. ном. 432. Инв. ном. II.4305. Табл. XCIV. Обр. 432.

Розета, 20-листна, с равни листа, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 430. Инв. ном. II.524. Табл. XCIV. Обр. 430.

Розета, 35-листна, с тънки, закръглени в краищата листа.

Розета, единична, връзана

Кат. ном. 436. Инв. ном. II.1076. Табл. XCIV. Обр. 436.

Розета, 12-листна, с неравни листа – лъчи, оградена с релефен пръстен.

Кат. ном. 455. Инв. ном. II.4623. Табл. XCIV. Обр. 455.

Розета, 14-листна, с неравни листа – лъчи. В центъра връзано кръгче.

Парал.: Сорочан, Археология. (Украйна), 38, 1982, 46, обр. 26 (III–IV в.)

Кат. ном. 423. Инв. ном. II.1173. Табл. XCIV. Обр. 423.

Розета, 14-листна, с неравни листа – лъчи, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 457. Инв. ном. II.4503. Табл. XCIV. Обр. 457.

Розета, 14-листна, с листа – неравни лъчи, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 472. Инв. ном. II.1172. Табл. XCIV. Обр. 472.

Розета, 15-листна, с листа – лъчи, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 418. Инв. ном. II.767. Табл. XCIV. Обр. 418.

Розета, 16-листна, с неравни листа – лъчи, оградена с двоен вълнообразен връзан кръг пръстен.

Под.: Арсениева, 1988, 45, табл. XXI₁ (без пръстени).

Кат. ном. 451. Инв. ном. II.1176. Табл. XCIV. Обр. 451.

Розета, 16-листна, с листа – лъчи, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 409. Инв. ном. II.1129. Табл. XCIV. Обр. 409.

Розета, 16-листна, с неравни листа – лъчи, оградена с връзан пръстен.

Под.: Сорочан, А. (укр.), 38, 1982, 17, обр. 3 (начало на III в., с монети).

Кат. ном. 458. Инв. ном. II.1177. Табл. XCIV. Обр. 458.

Розета, 17-листна, с правилни листа – лъчи. В центъра – връзано кръгче.

Парал.: Арсениева, 1988, 46, табл. XXI₃

Кат. ном. 403. Инв. ном. II.6102. Табл. XCIV. Обр. 403.

Розета, 17-листна, с листа – неправилни лъчи, оградена с връзан пръстен.

Парал.: Панайтеску, Понтика, X, 1977, 342, № 2.

Кат. ном. 435. Инв. ном. II.1123. Табл. XCIV. Обр. 435.

Розета, 18-листна, с правилни листа – лъчи, в центъра връзано кръгче, около нея вълнообразен връзан пръстен.

Под.: Арсениева, 1988, 45, табл. XXI₁ (без пръстен)

Кат. ном. 401. Инв. ном. II.4794. Табл. XCIV. Обр. 401.

Розета, 18-листна, с листа – лъчи, центрирана, оградена с връзан пръстен.

Парал.: Арсениева, 1988, 46, табл. XIX₄ (до средата на III в.)

Кат. ном. 449. Инв. ном. III.672. Табл. XCIV. Обр. 449.

Розета, 20-листна, с неправилни листа – лъчи, центрирана, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 404. Инв. ном. II.1126. Табл. XCIV. Обр. 404.

Розета, 20-листна, с листа – лъчи, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 410. Инв. ном. II.4713. Табл. XCIV. Обр. 410.
Розета, 23-листна, с неправилни листа – лъчи, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 397. Инв. ном. II.744. Табл. XCIV. Обр. 397.
Розета, 28-листна, с листа – лъчи, центрирана, оградена с връзан пръстен.

Кат. ном. 405. Инв. ном. II. 1072. Табл. XCIV. Обр. 405.
Розета, силно схематизирана – два неправилни, кръстосващи се лъча, между тях безразборни къси насечки. Оградена с двоен връзан пръстен.

Розета, връзана, съставена от кръгчета

Кат. ном. 521. Инв. ном. II.994. Табл. XCIV. Обр. 521.
Розета, осемлистна, с листа – центрирани кръгчета, разположени около център – тройно очертано кръгче. Отвън двоен връзан пръстен. Върху ефески лампи марката се среща до VI–VII в.
Парал.: Бейли III, Q3099, 3141, обр. 144.

Кат. ном. 496. Инв. ном. II.5289. Табл. XCIV. Обр. 496.
Розета, двойно центриран зрънчест кръг в три връзани пръстена.

Кат. Ном. 533. Инв. ном. II.130. Табл. XCV. Обр. 533.
Розета, трилистна, съставена от центрирани кръгчета около двойно кръгче. Около нея двоен връзан пръстен с две кръгчета над и под розетата.

Под.: Бейли III, Q1841, обр. 144; Хараламбиева, ИНМВ, 21(36), 1988, 66, № 5 (кръгчета и стъпало)

V. ДРУГИ

V.1. Венец

Кат. ном. 123. Инв. ном. II.4772. Табл. XCV. Обр. 123.
Съставен от три концентрични пръстена – външен, по периферията на дъното – венец от спирално подредени къси насечки, среден, двоен с пунктир и вътрешен връзан. Под външния пръстен – палмета надолу. Без паралели.

V.2. „Око“

Кат. ном. 184. Инв. ном. II.4104. Табл. XCV. Обр. 184.
Марка – „око“, двойно очертано, разположено вертикално.
Под.: Бейли III, Q1529, обр. 137, тройно очертано, втора половина на I в.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направеният анализ на колекцията от антични лампи в РИМ Варна дава възможност за някои по-обща заключения по отношение на репертоара, динамиката и центровете на внос, както и характеристиката на местното производство на лампи в Одесос и Марцианопол и техните територии.

Най-ранният известен лампов внос в Одесос е представен от двуфитилни лампи тип I. Той прониква в периода между последната четвърт на VI и първата четвърт на V в. пр. Хр. Макар, че производственият център на този тип не е уточнен, присъствието му в Коринт и Атина позволява да се допусне, че в Одесос той е проникнал по търговски път от един от тези градове. Почти едновременно с него, или малко по-късно – до средата на V в. пр. Хр., в Одесос се появява и първият несъмнен атически внос, представен от лампи с широко отворен резервоар (тип II). Оттук насетне, до последната четвърт на II в. пр. Хр. Атина е единственият вносител на лампи, източени на гърнчарско колело. В рамките на този период особено интензивно нараства вноса на три основни групи атически лампи: с цилиндричен, кълбовиден и лещовиден профил на резервоара (типове IV, VI–VIII и X–XIII). Първите две групи се появяват в Одесос най-рано в средата на IV в. пр. Хр. и са в употреба не по-късно от средата – третата четвърт на III в. пр. Хр. Още от първата четвърт на IV в., обаче, тези две групи съжителствуват с лещовидните лампи (типове X–XIII), които продължават да бъдат употребявани до последната четвърт на II в. пр. Хр.

Както вече бе отбелязано, в един интервал между последната четвърт на III и средата на II в. пр. Хр. в Одесос се внасят лампи тип XIII, чието качество надвишава това на лампите от този тип, открити в Атина. Най-вероятно това отразява преориентирането на продукцията на някои по-консервативни атински ателиета към износ за гръцките градове по Западния бряг на Понта във време, когато в Гърция вече се налага модата на лампите, моделирани в калъп.

След последната четвърт на II в. пр. Хр. и до началото на I в. пр. Хр. в Одесос вече само спорадично проникват лампи, изработени на колело (типове XIV, XVI), които по това време са заместени почти напълно от форми, моделирани в калъп. От общо 110 лампи, източени на колело, принадлежащи към типове с безспорен атически произход, само четири са произведени от сивожълта глина, нехарактерна за Атина (лампи 8–9, 27, 86). Те се отличават с по-небрежна изработка и не са покрити с фирнис. Най-вероятно тези лампи представляват местни подражания, но появата им има случаен характер. Те не се произвеждат масово и не оказват никакво влияние на интензивността на традиционния вече атически внос в града.

Лампи 123–124 (тип XVIII) са първите представители на продукцията, моделирана в калъпи, проникнали в Одесос от Атина. Това става най-рано във втората половина на III в. пр. Хр. От средата на II в. пр. Хр. насетне ламповият асортимент в града видимо се разнообразява. Той е представен главно от три групи: сивоглинени лампи тип XVII с източно-средиземноморски произход (Александрия?), „ефески“ лампи тип XX, произвеждани по малоазийското крайбрежие, и атически лампи от групата на т. нар. конкуренти и анонимни имитации на фирмата на Аристон (тип XIX). Лампите от първите две групи биха могли да се появят в Одесос както в резултат на преки търговски връзки с центровете на производството им в Северна Африка и Мала Азия, така и като предмет на реекспорт от Атина и други центрове по някои от Източно-средиземноморските острови (напр. Делос). Някои имитации на „ефески“ лампи (лампа 130), най-вероятно са произведени извън територията на Одесос. Макар и по-нискокачествени, те също са били внасяни в града. За Одесос, както и целия елинистически свят, втората половина на I в. пр. Хр. се отличава с голямо разнообразие на лампови форми, някои от които носят белезите на деградиране спрямо традициите при изработването на по-ранни типове, а други вече се явяват преки предшественици на италиЙски типове с удължени волутни фитилници и „Firmalampen“, характерни за ранноимператорската епоха.

Най-ранният италиЙски лампов внос в Одесос е представен от типове с тъпоугълън или закръглен удължен фитилник, фланкиран с волути (типове XXII–XXIV), както и от един от

вариантите на типа лампи с къс закръглен фитилник (тип XXVII, вариант 1a). Те се вменват в хронологическите рамки на Клавдиево-Флавиевата епоха. Висококачествените лампи с художествено моделирани дискови изображения от това време са сравнително малобройни. Това може да се дължи на липсата на гробни находки от това време, тъй като голяма част от градските некрополи са били унищожени при разрастването на града през Римската епоха. Между първата половина на II и средата на III в., италиятският внос в Одесос е представен предимно от лампи с къс закръглен сърцевиден фитилник (тип XXVII, вариант 4) и от лампи, изработени в износени калъпи, при които липсва ограничителната линия в основата на късия закръглен фитилник. Последните са разпространени във всички римски провинции и е невъзможно сред тях да се отделят локални имитации, характерни само за отделен район или център.

В първата половина на III в. вносът на лампи в Одесос се преориентира от италиятските, отново към гръцки центрове. Този процес е характерен за всички римски провинции източно от Италия. Първоначално вносът е представен от висококачествени произведения на реномирани ателиета, като тези на ΕΥΤΥΧΗΣ, ΠΡΕΙΜΟΣ, ΖΟΣΙΜΟΣ, ΠΙΡΕΙΘΟΣ, и други известни атически производители. В този период едно ателие със собственик ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ, име, неизвестно в останалите източни провинции, произвежда имитации на атически лампи на територията на Марцианопол, като изнася част от производството си и в съседни райони от Долна Мизия (има находки в Шумен). В същата група на т.нар. гръцки лампи от римската епоха се включват и нискокачествени екземпляри, произведени в силно износени или деривативни калъпи, в резултат на което лампите са загубили редица детайли, характерни за съответния тип. Те също биха могли да бъдат отнесени както към посредствен атически внос, така и към местни подражания на тези типове. Най-вероятно поради недостатъчния внос на лампи през първата половина на III в., на територията на Одесос започва да функционира център за производство на лампи без дисково изображение тип XXX, в няколко варианта, в чиято форма се виждат реминисценции на типове с волутни или къси закръглени фитилници, оградени по различен начин от плещите. Повечето от тях носят марка – схематизирана розета. Както сочи прегледът на тяхното разпространение, те са били произвеждани и в други центрове в Долна Мизия, на север – в Дакия, а също и по Северното Черноморие.

Сред лампите от римската епоха в Одесос и Марцианопол най-слабо е представена групата на „FIRMALAMPEN“ и то само с няколко екземпляра, произведения на провинциалната имитационна продукция от II–III в. Това е напълно обяснимо, като се има предвид, че лампите от тази група са задоволявали по правило по-непретенциозните вкусове на населението в селищата и крепостите по Долнодунавския лимес, и квартируващи там римски военни части. Фигуралните лампи от този период също са малобройни, но сред тях изпъкват изключително високи в художествено отношение образци (лампи 485–487). Липсата на паралели в останалите провинции показва, че те не са били серийно произвеждани и може би са били лично притежание на погребания. Най-вероятно тези три лампи са били моделирани в калъпи, снети от метални образци.

Късноантичният лампов внос прониква в Одесос и Марцианопол от два основни района – Северна Африка и западното крайбрежие на Мала Азия. Северноафриканските лампи са представени в ограничено количество, като само шест от тях могат да се считат безспорно произведени в египетски ателиета най-рано в края на IV – началото на V в. Останалите трябва да се причислят към имитациите на северноафрикански форми, много разпространени в източните провинции на империята през целия V в. Очевидно модата на тези лампи, както и твърде ограниченият им внос в района, е стимулирал още в самото начало на V в. масовото производство на техни модифицирани подражания в марцианополски ателиета. Тяхната продукция се отличава лесно както по цвета и качествата на глината, така и по специфичния им, силно схематизиран орнамент. Производството на такива лампи в Марцианопол е доказано с находки на калъпи и на деформирани екземпляри, открити около грънчарска пещ в Девня. Към северноафриканския внос в Одесос следва да се прибавят и лампите тип XLIII, които повечето автори считат за коптски.

Сравнително добре представените в количествено отношение ладиевидни лампи тип ХLI, между които и шест екземпляра, произведени в един и същ калъп, поставят въпроса за съществуването на ателие за тяхното производство в градската територия на Одесос. В полза на това предположение говорят и някои влияния, идващи от имитации на северноафрикански лампи в Марцианопол, които са отразени във формата на някои от тях (лампа 706 с канал върху фитилника). Въпреки това, до откриването на безспорни доказателства, въпросът за местното производство на типа остава само като хипотеза.

Вносът на глинени лампи от Мала Азия е по-значителен както в количествено, така и по отношение на типово разнообразие, в сравнение със този от Северна Африка. В Одесос, с единични изключения, той трябва да се постави в интервала между началото на VI и първото десетилетие на VII в. (според аналогии от Ефес и Милет). В същото време, от известните около 13 типа малоазийски лампи, в Одесос са представени 6, като някои са в няколко варианта. Тази група, за разлика от Северноафриканската, не е била пряко имитирана на място, но по всичко изглежда, че е оказала влияние върху местното производство. Това се отнася главно за типове с канал върху фитилника, както и при формирането на типа крушовидни лампи (тип XLV). Той е най-масово представената късноантична форма в колекцията (150 лампи и 40 калъпа). През целия VI и първото десетилетие на VII в., лампите от този тип са господстваща форма в района на Одесос и Марцианопол, както и в крайбрежните градове и по-малки селища, чак до Стара планина – до Навлохос/Темплум Йовис (Обзор). Местното производство на такива лампи не подлежи на съмнение, като е доказана и с находки от калъпи в Одесос (Варна) и Кранеа (Кранево). Интересно е да се отбележи, че по разнообразие на украсата и пластичното оформяне на фигуралните им дръжки, лампите от този тип в региона, надвишават като разнообразие дори тези, открити в Константинопол. Интересно е, че по гърбовете на някои от откритите калъпи стоят имената на майсторите-керамици, които са ги изработили, или на техните притежатели. Това говори за самочувствието на някои от местните производители на лампи през късната античност.

В твърде ограничено количество е представена технологичната група на късноантичните лампи, изработени на колело. По-масово е представен само типът „сфера, вместена в паничка“ (тип XLVIII), който е възпроизвеждан изглежда в местни ателиета, под влияние на образци от източните провинции (най-вероятно Сирия и Палестина). Останалите два типа от тази група са представени от единични образци, случайно попаднали в района. Така характерни за Среднодунавските и Долнодунавските провинции, тези типове не са намерили пазар по Понтийското крайбрежие, тъй като то е било добре задоволявано от разнообразен внос на лампи от юг и изток, а и от местното производство.

Бронзовите лампи, винаги твърде малобройни в музейни колекции, са представени и тук посредством единични екземпляри. Те са разделени на две групи – римски и късноантични, като почти всички са с високи художествени качества. Повечето от тях са внесени от големи бронзолеярски центрове на Италия и Мала Азия, а някои от късноантичните – вероятно от Константинопол.

Голямата и твърде разнообразна сбирка от лампи на Варненския археологически музей е представена в тази книга с 55 типа и няколко допълнителни групи. Надяваме се, че това нейно изследване ще представлява интерес както за специалистите в областта на археологията, така и за колеги от сродни специалности, а също и за любителите на античната култура и изкуство. Вярваме, че тя ще бъде една добра основа за бъдещи по-детайлни изследвания по тази тематика в страната и чужбина, а също и за новопостъпилите през последните около 25 години в музея антични лампи.

Сравнителна таблица на инвентарните и каталожни номера в текста
 Comparison between the inventory numbers and catalogue numbers

II.120	705	II.642	49	II.674	148
II.130	533	II.645	72	II.675	510
II.139	387	II.646	78	II.676	389
II.151	885	II.647	77	II.677	243
II.165	91	II.648	69	II.678	162
II.171	111, 881	II.649	74	II.679	470
II.191	544	II.650	73	II.681	471
II.206	121	II.651	40	II.682	204
II.249	473	II.652	106	II.683	105, 488
II.251	294	II.653	52	II.684	258
II.263	84	II.654	97	II.685	124
II.266	288	II.655	25	II.689	168
II.273	94	II.656	95	II.690	278
II.293	425	II.657	142	II.691	361
II.318	16	II.658	128	II.692	238
II.320	39	II.659	41	II.693	421
II.322	312	II.660	30	II.694	213
II.325	306	II.661	63	II.695	287, 307
II.411	146	II.662	98	II.696	373
II.507	103	II.663	70	II.697	190
II.523	55	II.664	20	II.698	206
II.524	430	II.665	42	II.699	273
II.634	34	II.666	130	II.700	180
II.636	7	II.667	138	II.701	160
II.637	33	II.668	143	II.702	293
II.638	32	II.669	144	II.703	246
II.639	28	II.670	136	II.704	231
II.640	48	II.671	445	II.707	199
II.641	44	II.673	424	II.708	250
II.709	183	II.744	397	II.911	270
II.710	271	II.745	122	II.922	24
II.711	912	II.746	887	II.993	517
II.712	464	II.747	62	II.994	521
II.713	377	II.748	120	II.995	550
II.714	262	II.749	127	II.996	546
II.715	222	II.750	133	II.997	563
II.716	498	II.751	126	II.999	198
II.717	334	II.752	132	II.1000	197
II.718	167	II.754	115	II.1021	317
II.720	392	II.755	125	II.1023	316, 352
II.722	372	II.756	137	II.1059	362
II.723	218	II.757	118	II.1061	413
II.724	530	II.759	153	II.1062	143
II.725	152	II.760	147	II.1063	289, 304
II.726	277	II.761	161	II.1064	461
II.727	370	II.764	112	II.1065	131
II.729	189	II.765	51	II.1066	216
II.730	185	II.767	418	II.1067	215
II.731	365	II.768	9	II.1068	171

II.733	186	II.769	336	II.1069	469
II.734	433	II.770	529	II.1070	264
II.735	265	II.771	944	II.1071	290
II.736	268	II.772	943	II.1072	405
II.737	263	II.773	946	II.1073	511
II.738	360	II.775	947	II.1074	280
II.739	390	II.872	363	II.1075	494
II.740	394	II.883	64	II.1076	436
II.741	318	II.888	157	II.1077	154
II.742	158	II.892	37	II.1078	381
II.743	447	II.894	283	II.1079	C* [* number in ADENDA]
II.1080	903	II.1113	439	II.1147	110
II.1081	524	II.1114	477	II.1148	145
II.1082	179	II.1115	448	II.1149	117
II.1083	429	II.1116	276	II.1150	155
II.1084	475	II.1118	282	II.1151	135
II.1085	398, 399	II.1119	286	II.1152	66
II.1086	466	II.1120	181	II.1153	541
II.1087	260	II.1121	207	II.1154	92
II.1088	323, 893	II.1122	367	II.1155	59
II.1089	465	II.1123	435	II.1156	58
II.1090	310	II.1124	208	II.1158	76
II.1091	212	II.1125	256	II.1159	108
II.1092	891	II.1126	404	II.116	38
II.1093	690	II.1127	299	II.1161	15
II.1095	419	II.1129	409	II.1164	378
II.1096	340	II.1130	31	II.1165	221
II.1098	220	II.1131	45	II.1166	462
II.1099	275	II.1132	22	II.1167	301
II.1100	217	II.1133	47	II.1170	322
II.1101	196	II.1134	35	II.1171	134
II.1102	414	II.1135	36	II.1172	472
II.1103	156	II.1136	53	II.1173	423
II.1104	223	II.1138	43	II.1174	440
II.1105	242, 305	II.1139	26	II.1176	451
II.1106	259	II.1140	57	II.1177	458
II.1107	252	II.1141	56	II.1178	139
II.1108	175	II.1142	93	II.1179	534
II.1109	164	II.1143	90	II.1180	320
II.1110	194	II.1144	79	II.1183	159
II.1111	456	II.1145	80	II.1185	516
II.1112	474	II.1146	68	II.1186	483
II.1189	478	II.1295	14	II.1995	232
II.1190	402	II.1309	338	II.1996	309
II.1193	303	II.1310	86	II.1997	368
II.1194	505	II.1311	176	II.2624	165
II.1195	506	II.1312	291	II.2626	896
II.1196	904	II.1313	214	II.2627	380
II.1197	459	II.1315	443	II.2628	292
II.1198	894	II.1321	330	II.2634	272
II.1201	892	II.1322	195	II.2635	192
II.1202	81	II.1361	604	II.2636	279

11.1210	18	11.1369	518	11.2637	527
II.1212	247	11.1380	100	11.2647	116
11.1213	114	11.1389	193	11.2823	107
11.1216	239	11.1390	228	11.3417	939
11.1217	188	11.1421	104	11.3423	230
11.1218	331	11.1422	96	11.3522	235
11.1219	174	11.1453	10	II.3650	82
11.1232	717	11.1456	6	11.3651	88
11.1233	408	11.1490	253	11.3652	315
11.1234	366	11.1491	234	11.3668	297
11.1235	353	11.1492	170	11.3669	298
11.1247	502	11.1526	391	11.3681	400
11.1263	61	11.1527	109	11.3682	211
11.1264	29	11.1553	383	11.3695	920
11.1265	19	11.1582	51	11.3699	677
11.1267	71	II.1600	486	II.3704	225
11.1269	85	11.1601	487	11.3708	940
11.1270	17	11.1602	485	11.3727	385
11.1272	509	11.1603	325	11.3757	565
11.1273	808	11.1609	489	11.3759	560, 578
11.1275	350	11.1993	326	11.3760	559
11.3763	568	II.3940	178	II.4245	281
11.3766	612	11.3960	869	11.4253	182
11.3767	613	11.3970	119	11.4254	285
11.3768	683	11.3996	1	11.4257	226
11.3777	570	11.4009	233	11.4263	455
11.3778	609	11.4017	416	11.4264	335
11.3779	577	11.4300	342		
11.3780	618	11.4058	129	11.4305	432
11.3792	54	11.4084	716	II.4313	241
11.3794	60	11.4086	822	11.4413	328
11.3797	101	11.4087	859	11.4414	341
11.3808	140	11.4088	845	11.4415	345
11.3820	141	11.4041	184	11.4456	515
11.3821	375	11.4105	569	II.4460	203
11.3822	274	11.4106	802	11.4495	255
11.3828	65	11.4108	27	11.4502	21
11.3829	446	11.4109	501	11.4503	457
11.3830	113	11.4115	797	II.4505	12
11.3831	27	11.4118	730	11.4506	83
11.3832	219	11.4168	641	11.4508	393
II.3840	420	11.4182	695 B	II.4511	163
11.3853	236	II.4183	573	II.4519	324
11.3857	150	11.4184	548	11.4520	266
11.3875	200	11.4219	2	11.4590	254
11.3904	244	11.4220	23	11.4621	417
11.3905	187	11.4224	916	11.4661	924
11.3906	245	11.4225	201	11.4712	12
11.3912	172	11.4226	520	11.4713	410
11.3914	296	11.4227	454	11.4772	123
11.3929	344	II.4233	89	11.4777	169
II.4236	46				

11.4780	382	11.5300	476	II.5390	463
11.4794	401	11.5301	701	II.5395	438
11.4832	922	11.5302	484	II.5396	450
11.4833	923	11.5303	902	II.5397	938
11.4930	237	11.5317	557	II.5399	460
11.4931	452	11.5322	742	II.5400	684
11.4970	H*	11.5330	351	II.5409	422
11.5179	831	11.5331	434	II.5444	503
11.5181	364	11.5335	813	II.5512	935
11.5182	623	II.5336	412	II.5519	634
11.5184	799	11.5337	795	II.5520	205
11.5185	468	11.5338	343	II.5521	783
II.5186	431	11.5339	860	II.5522	295, 467
11.5188	437	11.5340	657	II.5523	538
11.5189	897	11.5341	743	II.5525	508
11.5195	210	11.5350	727	II.5545	866
11.5210	376	11.5354	787	II.5549	762
11.5213	427	11.5356	858	II.5550	784
11.5235	832	II.5357	745	II.5551	535
11.5237	267	11.5358	792	II.5552	840
11.5240	817	11.5359	532	II.5553	751
11.5261	697	11.5360	839	II.5555	936
11.5262	F*	II.5361	846	II.5556	415
11.5263	313	11.5362	855	II.5558	284
11.5272	748	II.5364	837	II.5560	674
11.5289	496	11.5366	854	II.5569	864
11.5296	384	11.5367	531	II.5578	333
II.5297	406	II.5370	844	II.5580	942
II.5298	726 a	11.5374	257	II.5593	929
II.5299	371	11.5375	851	II.5594	934
11.5596	928	11.5643	667	11.5925	587
11.5597	444	11.5644	482	11.5927	614
11.5598	492	11.5656	879	11.5928	603
11.5599	725	11.5664	675	11.5930	621
11.5600	552	11.5666	514	11.5931	655
11.5601	248	11.5668	899	11.5932	653
11.5608	480	11.5669	426	11.5933	615
11.5609	453	11.5672	311	11.5934	654
11.5612	A*	11.5709	788	11.5935	680a
II.5614	479	II.5710**	513	11.5936	588
11.5615	411	11.5712**	827	11.5937	616
11.5621	775	11.5716**	901	11.5947	591
II.5622	734	11.5719**	608	11.5948	564
11.5623	761	II.5724**	699	11.5950	952
11.5624	760	11.5726	776	11.5951	772
11.5625	765	11.5734	844	11.5954	628
11.5626	810	II.5742	596	11.5955	523
** doubled number (дублиран номер)					
11.5627	794	11.5744	356	11.5956	905
11.5628	773	11.5745	357	II.5964	13
11.5629	793	11.5746	358	11.5966	177
11.5630	785	II.5756**	826	11.5969	151

11.5631	766	11.5807	191	11.5976	249
11.5632	735	11.5813	491	II.5979	B*
11.5633	767	11.5828	229	11.5999	346
11.5634	791	11.5905	888	11.6005	359
11.5635	809	11.5910	572	11.6007	386
11.5636	769	11.5919	953	11.6009	337
II. 5638	319	11.5920	955	11.6012	726
11.5640	737	11.5921	956	11.6013	906
11.5642	673	11.5922	954	11.6015	321
11.6017	355	11.6229	865	II.7571	736
II. 6032	948	11.6230	149	II.7573	764
11.6053	75	11.6552	750	II.7574	857
11.6102	403	11.6553	666	II.7576	747
11.6103	209	11.6554	827	II.7578	779
11.6105	803	11.6555	692	II.7584	806
11.6106	740	11.6556	332	II.7585	777
11.6107	925	11.7260	590	II.8040	819
11.6108	379	11.7261	646	II.380	442
11.6109	671	11.7264	67	III.17	582
11.7434	656	III.18	659		
11.6110	261	II.7435	709	III.19	681
11.6111	884	11.7436	574	III.20	639
11.6112	374	11.7438	507	III.21	638
11.6113	868	11.7439	561	III.23	635
** doubled number (дублиран номер)					
11.6116	329	11.7500	941	III.24	759
11.6117	166	11.7536	686	III.25	842
11.6118	669	11.7543	354	III.26	348
11.6119	500	11.7544	755	III.28	549
11.6122	224	11.7546	834	III.29	593
11.6123	553	11.7550	895	III.30	554
11.6124	662	11.7551	926	III.31	637
11.6125	240	11.7556	833	III.32	780
11.6126	519	11.7558	807	III.34	733
11.6170	481	11.7560	731	III.35	850
11.6175	349	11.7561	811	III.36	714
11.6195	339	11.7562	900	III.37	622
11.6210	945	11.7567	848	III.38	625
11.6218	269	11.7568	695a	III.39	950
11.6226	958	11.7570	749, 853	III.43	874
III.44	873	III.80	645	III.117	691
III.45	927	III.82	710	III.118	856
III.46	919	III.83	651	III.120	778
III.47	930	III.84	644	III.121	921
III.48	915	III.85	558	III.124	907
III.49	931	III.86	642	III.125	695, 910
III.50	937	III.87	619	III.128	598
III.51	908	III.88	562	III.129	909
III.52	932	III.90	617	III.131	597
III.54	917	III.91	567	III.132	595
III.56	918	III.92	566	III.133	556
III.57	913	III.93	620	III.134	652

III.58	914	III.94	601	III.135	607
III.59	752	III.95	576	III.136	685
III.60	763	III.96	647	III.137	729
III.61	849	III.97	665	III.139	789
III.62	D*	III.98	668	III.141	825
III.63	878	III.99	663	III.142	739
III.64	871	III.101	649	III.146	741
III.65	872	III.102	643, 841	III.147	880
III.67	537	III.103	610	III.148	630
III.68	870	III.104	581	III.149	703
III.69	539	III.105	579	III.150	696
III.70	540	III.106	583	III.151	883
III.74	584	III.107	545	III.152	989
III.75	679	III.110	542	III.158	754
III.76	633	III.111	835	III.159	933
III.77	627	III.112	721	III.187	580
III.78	551	III.114	547	III.188	599
III.79	626	III.116	898	III.189	585
III.190	586	III.229	744	III.353	774
III.191	592	III.230	782	III.354	664
III.192	605	III.231	830	III.355	636
III.193	624	III.233	861	III.356	732
III.195	602, 676	III.234	723	III.357	886
III.196	672	III.235	722	III.358	594
III.197	4	III.237	718	III.368	648
III.199	3	III.238	852	III.369	571
III.200	829	III.239	724	III.370	512
III.201	688	III.241	867	III.379	428
III.202	680	III.242	715	III.393	528
III.203	728	III.243	890	III.394	347
III.204	814	III.244	862	III.409	877
III.205	821	III.245	711	III.412	555
III.206	798	III.246	713	III.414	661
III.208	804	III.247	702	III.415	882
III.209	805	III.252	522	III.416	753
III.211	757	III.253	526	III.418	726 _B
III.212	689	III.254	771	III.420	889
III.213	679 _a	III.256	650	III.422	682
III.214	812	III.258	660	III.423	863
III.215	818	III.259	698	III.425	575
III.216	693	III.266	395	III.426	611
III.217	824	III.268	8	III.427	606
III.218	758	III.295	700	III.428	589
III.220	816	III.299	704	III.429	687
III.225	746	III.300	770	III.436	706
III.226	836	III.301	815	III.497	968
III.227	796	III.302	911	III.498	974
III.228	781	III.352	768	III.499	984
111.437	640				
111.438	875				
111.439	707				

111.440	838
III.441	720
III.454	600
111.477	977
111.478	981
111.479	982
111.480	983
111.481	969
III.483	970
III.486	963
111.488	985
111.489	65
111.490	971
111.491	978
111.492	980
111.493	964
111.494	976
111.495	962
111.496	967
III.500	972
III.501	959
III.502	979
III.503	712
III.504	961
III.505	987
III.506	988
III.508	975
III.509	957
III.510	993
III.511	986
III.512	992
III. 513	960
III.515	990
III.516	991
III.517	973
III.518	996
III.521	632
III.525	708
III.526	786
III.527	629
III.536	536
III.540	843
III.550	790
III.609	499
III.610	801
III.672	449
III.14	823
IV.77	441

ANCIENT LAMPS

THE COLLECTION OF VARNA REGIONAL HISTORICAL MUSEUM

SUMMARY

Georgi Kuzmanov, Alexander Minchev

The present volume offers to the public, in a most comprehensive form, an analysis of the largest ancient lamp collection in Bulgaria – that of the Regional Historical Museum in Varna. Access to the material published here was granted by courtesy of the now deceased Prof. Alexander Kuzev, PhD, Deputy Director at the time. The study of the collection resulted in the identification of several large chronological and technological groups of lamps, functioning in a long period – from the 7th-6th century BC until the early 7th century AD. The chapters “Formation of the collection”, “Catalogue of the discus scenes”, “Catalogue of the figural handles” and “Catalogue of the signatures” were written by Alexander Minchev, while those entitled “Contents and classification of the collection”, “Catalogue of the lamps”, and “Conclusion” were authored by Georgi Kuzmanov. The photographs in the book were taken by the late photographer of the National Archaeological Institute with Museum at BAS, Mario Filipov, to whose memory this volume is dedicated. The drawings of discus images, plastic figural handles and potters’ signatures were made by Veselina Katreva. The graphic profiles of the wheelmade Greek and Early Byzantine lamp types were made by Georgi Kuzmanov.

The authors are especially indebted to the editor of the book, Tatiana Stefanova (NAIM-BAS), for her diligent and highly professional work on the text and the translator of the English summary Milena Raycheva.

The publication of this study was made possible thanks to the initiative of the Director of NAIM-BAS, Assoc. Prof. Lyudmil Vagalinski, PhD, to whom the authors owe profound gratitude for the inclusion of this work in the series of most esteemed academic archaeological publications in Bulgaria.

The editor and the authors agreed and decided to publish the book by using the original text with no alterations, except for the original addenda, the summary and this introduction. In addition, some of the streets and villages mentioned in the text were indicated with their present-day names, while the former ones are shown in brackets, as some lamps are listed in the museum’s inventory records with earlier names of the locations.

Despite the fact that a long time has passed since the completion of the book, it appears to be still relevant, owing to several reasons. First and foremost, this is due to the richness and variety of lamp types in the collection which contains almost 1000 lamps covering a time span of about 1200 years. Moreover, most of the presented lamps were discovered in the course of archaeological investigations, or at least their find spots are known, thus providing a chance for very precise dating on more than one occasion. Almost all lamps in the collection are in a very good state of preservation. Apart from frequently attested types dated to various historical periods, the collection features some rare and even unique specimens. Another important circumstance is that most of the lamps were discovered in the large ancient cities of Odessos (Varna) and Marcianopolis (Devnya), and the rest come from other ancient towns and settlements in the vicinity or the surrounding geographic region of Northeastern Bulgaria. This presented the authors with the opportunity to draw some interesting and important conclusions about the distribution, import and local production of ancient lamps covering a time period of about twelve centuries in this large and prominent region of Ancient Thrace and later, the Roman and Early Byzantine Empire. It is important to note that at the time this book was completed, the authors had consulted all main works on Ancient lamps published worldwide and naturally, in Bulgaria. This number includes monographs, museum collection and exhibition catalogues, papers about archaeological sites and case studies on specific types, motifs of discus decoration, potters’ signatures on bases etc. Most of those studies were penned by leading foreign and Bulgarian specialists in the field. For these reasons, although some changes in the dates of

certain lamp types may occur due to more recent studies, the authors believe that the present monograph will be of use to contemporary researchers that deal with lamps, an ever so relevant topic for archaeologists all around the world.

The book is divided into several chapters entitled: “Contents and classification of the collection”, “Catalogue of the lamps”, “Conclusion” (authored by G. Kuzmanov), and “Formation of the collection”, “Catalogue of the discus scenes”, “Catalogue of the figural handles” and “Catalogue of the signatures” (authored by Al. Minchev). The summary of the book was completed by the latter author, based mainly on the descriptions and conclusions of G. Kuzmanov, used in the Bulgarian text of the catalogue, with additional information and commentaries by Al. Minchev too.

A number of large chronological and technological groups are identified in the catalogue, dating from the 6th century BC until the early 7th century AD. The lamp typology of each historical period represented in the collection is discussed within these groups. In addition, further detailed analysis of the discus relief images, the figural handles and the workshop/craftsman signatures on the lamps’ bases is provided too. The book also includes indices, bibliography used for the study of the material and a list of abbreviations.

The main division of the catalogue is based on the material of which the lamps are produced. Some molds used for their production are also described, analyzed and dated. Thus, the following general division within the collection was established:

1. Clay lamps
2. Bronze lamps
3. Model-lamps
4. Molds

Furthermore, some lamp fragments were registered in the museum collection in the process of writing this book, but following the completion of the catalogue. Due to their importance, they are included at the end of the catalogue as addenda.

The conclusion presents in a relatively concise form the main results pertaining to chronology, distribution, imports and local production of the lamps from Varna Regional Historical Museum which the authors achieved in the process of their study. Despite the time that has passed since then, these results are still valid to a great extent even today.

The photographs in this edition were taken by Mario Filipov, the late photographer of the Archaeological Institute with Museum – Sofia. The drawings of the discus scenes, the figural handles and the base signatures are created by Veselina Katreva, an artist affiliated with the Varna Museum at the time of writing. The cross-sections of the Greek lamps are made by Georgi Kuzmanov.

The presented lamps from the collection include the following types and their subtypes/variants, identified according to the characteristic elements traditionally used in such studies. Within these groups, there is a chronological and respectively, technological division:

1. Clay lamps
  - 1.1. Greek lamps
    - 1.1.1. Wheelmade Greek lamps
    - 1.1.2. Moldmade Greek lamps
  - 1.2. Roman lamps
    - 1.2.1. Moldmade Roman lamps
  - 1.3. Early Byzantine lamps
    - 1.3.1. Moldmade Early Byzantine lamps
    - 1.3.2. Wheelmade Early Byzantine lamps
    - 1.3.3. Handmade Early Byzantine lamps
  - 1.4. Composite lamps with special functions
2. Bronze lamps
  - 2.1. Roman bronze lamps
  - 2.2. Early Byzantine bronze lamps

3. Model-lamps

4. Molds

Addenda

Three additional sections of the catalogue are integral part of this study:

Catalogue of the discus scenes

Catalogue of the figural handles

Catalogue of the signatures on lamps' bases

Conclusion

To facilitate the access to the text and conclusions for foreign specialists, the authors have provided also an English summary, which follows.

The collection of ancient lamps and molds kept in the Department of Ancient Art at Varna Archaeological Museum is presented in the monograph in chronological order. They items are divided as follows:

According to the material they were made of: clay and bronze

According to the time they were produced: Greek, Roman and Early Byzantine

According to the 55 types and a number of groups they represent:

1. CLAY LAMPS

1.1. GREEK LAMPS

1.1.1. WHEELMADE GREEK LAMPS

Type I (lamps 1–4)

Broneer, type III; Howland, type 19A; Deneauve, type I; Scheibler, K5L. 1.

Four oil lamps belong to this type; three of them were found in Varna (the ancient Odessos) (1–3), and the fourth one (4) comes from Sozopol (ancient Apollonia Pontica).

Lamps with wide open reservoir shaped like shallow saucer whose lower half meets the narrow, slightly downward sloping rim at a sharp angle. Generally, these lamps feature two nozzles. Each nozzle is short, shallow, with a wide wick-hole, handmade. The base is wide and somewhat convex. From its center stems a tube shaped like a truncated cone that rises above the level of the rim. The lamps are sometimes made of micaceous clay. They appear light buff after firing and are rather brittle. The inside of the reservoir, the upper surface of the rim and the outside surface of the tube are normally covered with black glaze.

South Russia, Rhodes and Attica²⁸⁴ have been considered as this type's possible places of origin, but there is no scholarly consensus on this issue yet. R. Howland notes that the properties of these lamps' fabric are similar to those of the clay used on the island of Lindos²⁸⁵.

According to the finds from Kerameikos and the Athenian agora, this type dates between the last quarter of the 6th and the first quarter of the 5th century BC²⁸⁶.

Pl. I. Figs 1-4.

Type II (lamps 5–9)

Broneer, type IV; Ivanyi, type XXV; Howland, type 21A–D; Heres I, type II. 2; Szentleléky, A. II. 5; Scheibler, RSL. 1; Kuzmanov, type III.

Five lamps belong to this type: one from Sozopol (5); two from Varna (6 and 9) and two are of unknown provenance.

Lamps with wide, open reservoir of low curved profile. The rim is narrow, convex, with a thinned edge slightly incurving around the filling hole. Initially, in the early phase of the type (until the mid-5th

²⁸⁴ R. Howland. *Greek Lamps and their Survivals*. – *The Athenian Agora*, IV, Princeton, 1958, 40, notes 52–54.

²⁸⁵ *Ibid.*, 40, note 55.

²⁸⁶ *Ibid.*, 39; I. Scheibler. *Griechische Lampen. Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen*, XI, 1976, 18–19.

century BC), the nozzle is short²⁸⁷, the base is very wide, flat, discus-like, unglazed²⁸⁸. Lamps 5–7 are made of the characteristic Attic light orange clay and covered with shiny black glaze. Lamps 5–6 have the horizontal handle distinctive for this type.

R. Howland who detailed the type into several formal-technological variants dates it generally in the late 6th through the early 4th century BC²⁸⁹. M. Scheibler suggests a narrower interval between 460 and 430 BC, according to the material from Kerameikos²⁹⁰. H. Menzel extends the lower chronological limit to the late 4th century BC²⁹¹.

Lamps 8–9, made of non-characteristic for this type greyish-buff clay, are unglazed, but also roughly shaped and lack handles. Most probably, they are low-quality imitations of the Attic type.

Pl. I. Figs. 5-9.

Type III (lamps 10–14)

Broneer, type V; Howland, type 22C; Deneauve, type II; Scheibler, KSL. 1.

Five lamps belong to this type: three are from Varna (10, 13 and 14); and two are of unknown provenance (11-12).

Lamps with wide open reservoir and narrow inclined rim covered with grooves. Short narrow nozzle, flat upper side and small wick-hole. The base is wide, discus-shaped, surrounded by a groove in some cases (lamps 10–11). From the center of the reservoir stems a conical tube that usually reaches the level of the rim²⁹². There is either one nozzle, or two, at opposite ends. The lamps are made of the characteristic Attic light orange clay and are painted with thick shiny black glaze on both surfaces. The type is common in the second half of the 5th century BC.²⁹³

Pl. I. Figs. 10–14.

Type IV (lamps 15–25)

Broneer, type VI; Howland, type 23 C–D; Deneauve, type III; Scheibler, DSL. 1, 3; Kuzmanov, type IV.

To this type, together with its respective subtypes and variants, belong eleven lamps, all of which were found in Varna, except for one specimen of unknown provenance (15).

Lamps with nearly cylindrical reservoir whose walls are slightly convex. The rim meets the body at a sharp angle. The upper side of the reservoir is markedly concave. The width of the rim equals the diameter of the filling opening. Very elongated nozzle, flat upper side. Almost without exception, these lamps have one horizontal handle. The base is discus-shaped, flattened or slightly concave.

The lamps are made of the distinct Attic light orange clay, covered inside and outside (apart from the base) with thick shiny black glaze. The type appears in the first quarter of the 4th century BC and is especially widespread in the second quarter of that century²⁹⁴. According to R. Howland, there is no indication of its use past the mid-4th century BC²⁹⁵, but M. Scheibler identifies one late group that follows the tradition of the prototype in a deteriorating manner between 330 and 220 BC.²⁹⁶

To this type we include one variation of a slightly later date. It was denoted by R. Howland as an equal variant of the abovementioned shape (Howland type 23D), named by him “Inkwell” (lamps 20–25). It differs from the described type by some secondary formal features: lack of horizontal handle, narrow grooves along the periphery of the “discus”, wider rim and a massive concave base with a conical projection in the reservoir. Howland argues that the variant appeared in the third quarter of the 4th century BC and remained in use until the end of that century. The lower chronological limit of this

²⁸⁷ H. Menzel. *Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*. Mainz, 1954, 13.

²⁸⁸ I. Scheibler. *Griechische Lampen ...*, 23.

²⁸⁹ R. Howland. *Greek Lamps ...*, 44–50.

²⁹⁰ I. Scheibler. *Op. cit.*, 23.

²⁹¹ H. Menzel. *Antike Lampen ...*, 14.

²⁹² O. Broneer. *Terracotta Lamps*. Corinth, 4, 2, Harvard, 1930, 42-43.

²⁹³ R. Howland. *Op. cit.*, 54.

²⁹⁴ *Ibid.*, 59.

²⁹⁵ *Ibid.*, 60.

²⁹⁶ I. Scheibler. *Op. cit.*, 36.

date coincides with that of the later group of lamps of the same type, identified by M. Scheibler among the material from the Athenian Kerameikos (DSL.3 – late group), although she puts the upper limit much later, to the mid-3rd century BC.²⁹⁷

Lamps 24–25 can be defined as a subvariant with a side lug on the rim – an element that is rather common for this type.

Pl. I₁₅; II_{16–25}

Type V (lamps 26–27)

Howland, type 24C–C, 25 A'–B'; Scheibler, RSL, 5

Lamps with globular reservoir, elaborately profiled framing ring around the filling opening, and raised rim.

Both lamps (26–27,) which belong to this type, were found in Varna.

The nozzle is sharp-ended, with a very narrow wick-hole. Some of the lamps of this type feature a horizontal handle. Scheibler identifies two subgroups according to the shape of the framing strap around the filling hole. In the first group she includes lamps with thin grooves surrounding the opening (lamp 26), and in the second – lamps with relief rings (lamp 27), covered in some cases with black glaze²⁹⁸. M. Scheibler discerns two chronological groups that correspond respectively to variants of Howland types 24 C and 25A–B. The two authors determine the chronological limits of the type with a decade difference, as follows: Phase 1 – 420/410 BC – 370/375 BC; Phase 2 – 370/350 – 250/260 BC. Lamps 26 and 27 demonstrate two characteristic features in terms of the shape of the base – narrow, very concave, with a tall cone in the reservoir (early phase – lamp 26); or wide, discus-shaped, slightly concave, with a groove all around (late phase – lamp 27).

Pl. II. Figs. 26–27.

Type VI (lamps 28–55)

Broneer, type VII; Howland, type 25 A–B; Deneauve, type IV; Heres I, type II, 4; Scheibler, RSL. 4; Kuzmanov, type V.

To this very widespread type belong twenty-eight lamps, divided in two variants. Variant 1 (lamps with no lug, Howland type 25A) comprises twelve items, eight of which found in Varna (29, 31, 34–39), while three are of unknown provenance (28, 30, 32, 33). In variant 2 (lamps with a lug, Howland type 25B) there are sixteen lamps, twelve of which (40, 42; 44–46; 48; 50–55) were found in Varna, one (43) in the nearby Kestrich village (now called Vinitsa, a district of the city); and one (48) in the Galata Village (now a district of the city), while the find spot of the rest (41, 47, 49) is not known.

Globular lamps with concave strap around relatively narrow nozzle. Also known as “Diocles lamps”, named after a similar specimen from the Athenian Agora (№ 267)²⁹⁹ inscribed by its owner. The rim is raised, with a single groove in the zone of the joint between the rim and the reservoir. The nozzle is elongated and surpasses the diameter of the reservoir. The base is massive, heavy-set, with a concave underside and a tall cone on the inside. In the earlier phase of the type the lamp profile is more globular and the inner cone of the reservoir is shorter, while the nozzle has a wider neck and a softer outline³⁰⁰. The lamps are made of the distinct Attic light orange clay. Some of them are covered fully with black or black-brownish shiny glaze, while others are painted only on the inside of the reservoir. R. Howland divided the type in two variants (type 25 A and B), based on the lack or presence of a side lug on the rim. To the first variant belong lamps 28–39 (no lug), and to the second variant – lamps 40–55 (with a lug). The side lug appears as early as the 4th century BC³⁰¹, i.e. about a decade after the manufacture of this type started (R. Howland believes it to be in the middle of the second quarter of the 4th century BC)³⁰², but later both variants are in use simultaneously. R. Howland places this type between 360 and 290 BC

²⁹⁷ Ibid., 38.

²⁹⁸ Ibid., 30–31.

²⁹⁹ R. Howland. Op. cit., 68, № 267.

³⁰⁰ I. Scheibler. Op. cit., 27.

³⁰¹ Ibid., 26.

³⁰² R. Howland. Op. cit., 67.

(for the second variant, 350–290)³⁰³, while M. Scheibler extends this interval between 400–250 BC³⁰⁴ with data from Kerameikos.

Pl. III. Figs. 28–40; Pl. IV₄₁₋₅₅

Type VII (lamps 56–59)

Howland, type 25 A'–B', Scheibler, RSL, 6.

Four lamps belong to this type, of which only one (59) comes from Varna, while the remaining three (56–58) are of unknown provenance.

Lamps with globular reservoir, concave rim and simply profiled framing strap around the filling hole. The groove on the rim gradually fell out of use. The upper side of the nozzle is convex in many cases, with a carelessly cut out wick-hole. The base of the earlier specimens is wide, flattened, with a groove all around (lamp 56), which is characteristic of the late 4th century BC.³⁰⁵ Later the base is shaped with a markedly concave underside (lamp 58). The horizontal handle is encountered very rarely.³⁰⁶ The type can be seen as a simplified modification of the previous one, with which it is contemporaneous. It is produced in Attica between 360–260 BC (according to the data from the Athenian agora)³⁰⁷. M. Scheibler suggests a slightly later date – between 330 and 250 BC, based on more recent information from Kerameikos in Athens.³⁰⁸

Pl. IV. Figs. 56–58; Pl. V₅₉

Type VIII (lamp 60)

Howland, type 26 A; Deneauve, type VI; Scheibler, STL, 2; Kuzmanov, type VI.

Only one lamp (60), found in the Akatsiite locality – once on the outskirts of Varna, now inside the city – can be attributed to this type.

Multi-nozzled lamps with nearly cylindrical reservoir body, upright or slightly narrowing towards the top. The rim is narrow, convex, with a groove all around, unglazed. The nozzles are very elongated, almost rectangular, rounded at the tip and with a flat upper side. The base is discus-shaped, clearly separated from the reservoir, with a concave underside. A cylindrical tube stems from the center and reaches to rim level or rises above it. In the latter case, the tube has a thickened end which is used as a handle³⁰⁹. Howland suggests that the lamps of this type were suspended via a cord that passed through the tube and was tied to a weight under the base³¹⁰.

The lamps are made of the characteristic light orange clay of Attica and covered with shiny black glaze (apart from the underside of the base and sometimes the groove on the rim). Howland dates the type between the second quarter of the 4th and the very early 3rd century BC. Scheibler offers a slightly broader date – between 350 and 270 BC – and notes that in Kerameikos the type is especially widespread around 300 BC, probably owing to the output of one workshop³¹¹.

Pl. V. Fig. 60.

Type IX (lamps 61–62)

Howland, type 27 A; Heres I, type II, 6; Scheibler, STL.3; Kuzmanov, type VII.

Both lamps (61–62) that belong to this rather rare type were discovered in Varna.

Miniature lamps with almost cylindrical or globular wide open reservoir whose profile resembles that of types VI and VIII. The rim is either very narrow, with a shallow groove, or smooth and convex. Unlike the previous type, these lamps have just one nozzle which is rather shortened and wider at the neck, with a relatively large wick-hole. The base is wide and discus-shaped. From its center stems a hol-

³⁰³ Ibid., 67–73.

³⁰⁴ I. Scheibler. Op. cit., 26–27.

³⁰⁵ Ibid., 35.

³⁰⁶ R. Howland. Op. cit., 70.

³⁰⁷ Ibid., 70, 74–75.

³⁰⁸ I. Scheibler. Op. cit., 35.

³⁰⁹ R. Howland. Op. cit., 84; № 370, pl. 40.

³¹⁰ Ibid, 83.

³¹¹ I. Scheibler. Op. cit., 47.

low tube that usually reaches the rim level or rises above it. In contrast to the lamps of type VIII however, the tube was not used for suspension (since single-nozzle lamps are unbalanced), but more likely to insert a rod or spike in it³¹².

The lamps are made of light red Attic clay and are covered with black glaze of varying hues and quality.

The type is widely distributed throughout the entire Mediterranean between the late 4th and the 1st century BC.³¹³ In Athens the type is most popular between 340 and 240 BC, and especially around 300 BC.³¹⁴

Pl. V. Figs. 61–62.

Type X (lamps 63–82)

Broneer, type IX; Waage, type 6a; Howland, type 29 A; Scheibler, FSL. 1; Kuzmanov, type IX.

Thirteen out of eighteen lamps that belong to this fairly well-spread type were found in Varna (63-65; 68-69; 71-73; 75-77; 79-81); one comes from the town of Kavarna (ancient Bizone) (80); and the provenance of the remaining five (66-67; 70; 74; 78) is unknown.

Lentil-shaped lamps with biconvex flattened reservoir. Very tall convex rim with pierced or solid conical lug on it, or at its side. Low ridges around the filling hole and narrow concave framing strap, usually unglazed. Elongated nozzle, with angular profile and convex upper side in the later specimens. The base is discus-shaped, raised on a wide flat ring, with a concave underside. There is a short cone in the reservoir.

The lamps are made of light orange Attic clay. They are covered by black matt- or black-brownish glaze that during the later phase (after mid-3rd century BC) also covers the lower half of the base. This type is traditionally seen as a result of the evolution of the globular lamps of Howland type 25³¹⁵. It is common between the last quarter of the 4th and the second quarter of the 3rd century BC.³¹⁶

Pl. V. Figs. 63–73; Pl. VI₇₄₋₈₁

Type XI (lamps 83–86)

Howland, type 31; Scheibler, FSL. 3; Kuzmanov, type X.

All four lamps of this type in the collection (83-86) were found in Varna.

Lentil-shaped lamps with low biconvex reservoir of rounded profile. The groove around the filling hole is faint or missing. At the side of the rim there is a thick conical lug. The nozzle is elongated, wide at its neck, with flattened or slightly convex upper side. The base is raised, with a deep funnel-shaped socket that corresponds to a conical projection inside the reservoir. The lamps are made of the typical light orange Attic clay. They are covered by the reddish-black glaze characteristic of the 3rd century BC.

The date of the type is based on a specimen from the Athenian agora found in a cistern dated 275–225 BC.³¹⁷ Howland sees the type an evolution of the Hellenistic types 28 B and 29 A (Type X here), with a tendency towards a simplified profile and a shorter reservoir.

Lamps 83–85 represent Attic imports, while lamp 86, made of whitish clay and unglazed, is probably produced in another region (or locally made?) as an imitation during the latest phase of the type.

Pl. VI. Figs. 83–86.

Type XII (lamps 87–95)

Broneer, type XII; Howland, type 32; Scheibler, FSL. 2.

Of the nine lamps that fall into this type, six (87; 90-94) were found in Varna, one comes from its environs – “Sv. Sv. Konstantin i Elena” resort (89); one from the town of Kavarna – ancient Bizone (88); and one is from an unknown location.

Lentil-shaped lamps with angular reservoir profile, rather similar to Type X. They differ from that

³¹² R. Howland. *Op. cit.*, 86.

³¹³ G. Heres. *Die punischen und griechischen Tonlampen der staatlichen Museen zu Berlin*. Berlin–Amsterdam, 1969, 33.

³¹⁴ I. Scheibler. *Op. cit.*, 47–48.

³¹⁵ R. Howland. *Op. cit.*, 94.

³¹⁶ I. Scheibler. *Op. cit.*, 50–51.

³¹⁷ R. Howland. *Op. cit.*, 99, № 424, pl. 15, 41.

type by the shape of the framing strap around the filling hole: instead of a groove, there is a narrow concave strap that shapes a restricted “discus”. The “discus” is surrounded on the outside by one or two raised rings. On the sides of the rim there is a pierced or solid conical lug. The nozzle has a convex upper side that makes it look like a tube, which is characteristic of the period after the mid-3rd century BC. The nozzle tip is often carelessly shaped. The base is discus-shaped, concave, sometimes with a second concave or flattened discus inside. The cone in the reservoir is not too pronounced or does not exist at all. The lamps are made of light orange Attic clay. They are painted with matt black or reddish-brown glaze both on the outside and on the inside. According to the finds from the Athenian agora, the type dates between the end of the second quarter of the 3rd and the early 2nd century BC³¹⁸.

Pl. VI. Figs. 87–88; Pl. VII₈₉₋₉₅

Type XIII (lamps 96–111)

Howland, type 33 A

To this type belong sixteen lamps, fifteen of which (96-99; 101-111) are from Varna, and one (100) is from the village of Topolite, Varna region.

Lentil-shaped lamps with angular profile of the reservoir, similar to Types X and XII. They differ from the latter by the framing ring around the filling hole, which forms here a wide, flattened “discus”. A similar profile is that of lamp № 433 of the Athenian agora³¹⁹, included by R. Howland in the heterogeneous group of Type 33 A, dating between the last quarter of the 3rd – third quarter of the 2nd century BC. While analyzing the type, Howland emphasized on the impact that mold-making – the new method of lamp production that appeared in the 3rd century BC – had on traditional wheel-throwing³²⁰. In this case, it can be seen in the shaping of a flattened “discus” around the filling hole. All lamps of this type in our collection have more pronounced details than their Athenian counterparts, but the properties of the clay from which they are produced clearly point to Attic origins. The low distribution of the type in Athens (based on data from the Agora and Kerameikos) is most likely a result of the already established trend of moldmade lamps. It can be therefore suggested that some of the more conservative workshops continued to supply the less pretentious West Pontic centers with production until the second half of the 2nd century BC.

Pl. VII. Figs. 96–103; Pl. VIII₁₀₄₋₁₁₁

Type XIV (lamp 112)

Broneer, types XIV–XV; Howland, type 37 A; Scheibler, KRL.

The only lamp (112) of this type comes from Varna.

Lamps with lentil-shaped angular reservoir profile. Around the filling hole there is a high “collar” with a concave inner side. In most cases, there is a conical solid or pierced lug by the rim. The nozzle is very elongated, narrow, with a convex upper side that makes it look like a tube. As a rule, these lamps have a strap-type handle. The base is concave. Inside the reservoir stems a conical projection. The type is Attic, produced in the late 2nd – the early 1st century BC³²¹.

Pl. VIII. Fig. 112.

Type XV (lamp 113)

Howland, type 36, variant; Heres I, type II, 11.

There is only one lamp of this type (113) and it was found in Varna.

Lamps with wide open reservoir of biconvex profile and sharp transition between the rim and the body. Around the filling hole there is a short “collar”, similar to that of type XIV. The nozzle is short, triangular, with a rounded tip. The base is wide, discus-shaped, in some cases slightly concave in the middle. The type is of Attic origin³²², but apart from the typical light orange clay of the area, these lamps

³¹⁸ Ibid., 99–100; I. Scheibler. Op. cit., 51.

³¹⁹ R. Howland. Op. cit., 103, № 433, pl. 42.

³²⁰ Ibid., 102.

³²¹ Ibid., 118.

³²² Ibid., 117.

are also produced of clay with different properties in other regions³²³. O. Waldhauer claims that such lamps, discovered in South Russia, were produced in workshops there³²⁴. According to R. Howland, the type should be dated to the 4th century BC.

Pl. VIII. Fig. 113.

Type XVI (lamp 114)

Broneer, type XIII; Howland, type 40 B; Menzel, 17; Bruneau, „Knidos lamps“ – group II.

The only lamp (114) of this type was found in Devnya (ancient Marcianopolis). The city was founded by Emperor Trajan after 104, but most likely on the spot of a pre-existing Thracian settlement, as demonstrated by some occasional Hellenistic finds from the site, including this one. In the environs of the modern town (in the District of Poveyanovo) there was another Thracian settlement dating to the end of the Classical and the Early Hellenistic periods.

Lamps with biconvex reservoir profile. Deeply impressed “discus” with small central filling hole. Wide convex rim, short nozzle with convex upper side and widened semicircular tip. The base is concave, with an umbo in the center.

The lamps of this type are made of the distinct Attic light orange clay and are covered on the inside and on the outside with black or red glaze. They are imitations of the so-called “Knidos” type that was produced between the second half of the 2nd and the first half of the 1st century BC from the typical for the Asia Minor centers fine dark grey clay. Some specifics of these lamps, such as the double strap around the handle, the base with a central umbo, the deep grooves on the reservoirs etc., show the genetic relation of this type to metal prototypes.

The Athenian imitations of Knidos lamps are produced in a short period between the late 2nd and the early 1st century BC.³²⁵ They are subject to export in many centers, such as Delos, Priene, Thera etc., where they are used simultaneously with original “Knidos” lamps³²⁶.

Pl. VIII. Fig. 114.

1.1.2. MOLDMADE GREEK LAMPS

Type XVII (lamps 115–122)

Howland, type 45 A; Bruneau, type IX; Iconomu, type VI; Deneauve, type XV; Kuzmanov, type XIII.

There are eight lamps in the collection that belong to this type. Five of them (115; 118-119; 121-122) come from Varna; one is from Devnya (116); one from Kavarna (117); and one is of unknown provenance (120).

Lamps with very low watch-shaped reservoir and small concave undecorated discus, surrounded by a broad plain raised ring. Wide filling hole. Rim slightly convex, wide, sloping outwards. Decoration on the rim varies – radial petals (rosette), triglyphs etc. The nozzle is very elongated, narrow and is shaped like a round saucer with a flat framing strap around the wick-hole. In many cases there is a stamped palmette or grooves on the upper side of the nozzle. The base is flattened, surrounded by one or more grooves. At the sides of the rim there are S-shaped lugs. These lamps lack handles as a rule. Their lavish decoration shows that they had metal prototypes³²⁷.

The lamps of this type are made of grey clay, in most cases covered with black matt or spotted brownish glaze. The type is not produced in Attica. R. Howland supposes that the origin of production is Alexandria or another Eastern Mediterranean center³²⁸, judging by the clay properties. In Athens, this type emerges in the third quarter of the 3rd century BC and remains in use in a vast area of the Eastern Mediterranean until the 1st century BC.³²⁹

³²³ G. Heres. Die punischen und griechischen Tonlampen ..., 34, № 77, pl. 8.

³²⁴ O. Waldhauer. Die antiken Tonlampen der Kaiserlichen Ermitage, S. Petersburg, 1914, pl. 16, 8.

³²⁵ R. Howland. Op. cit., 127.

³²⁶ Ph. Bruneau. Les lampes. Exploration archeologique de Delos, 26, Paris, 1965, 35.

³²⁷ R. Howland. Op. cit., 144–145.

³²⁸ Ibid., 144.

³²⁹ Ibid., 143.

Lamp 122 is a good example of the connection of the type with metal prototypes, from where the sharp profile and the figural reflector-handle are copied. It must be noted as well that it is cracked, most probably during its firing in the kiln. This is an indication about its possible local production.

Pl. VIII. Figs. 115–118; Pl. IX_{119–122}

Type XVIII (lamps 123–125)

Howland, type 46 B–C

To this type belong three lamps, of which one (123) was found in Varna and the other two (124 and 125) are of unknown provenance.

Lamps with low globular or biconvex lentil-shaped profile of the reservoir. The wide filling hole is surrounded by grooves and raised rings. The rim is very wide, convex, and most often has a side lug. They are usually decorated with floral motifs – festoons, rosettes, vines with grapes etc. The nozzle is quite elongated, with a rounded tip. On the flat upper side there is usually a relief stamp – head of a woman, rosette, palmette etc. The base is flattened or slightly concave, surrounded by a groove or a raised ring.

The type is of Attic origin, which is attested both by the distinct light orange clay of this region, but also by the molds found in Athens³³⁰. Lamp 123, which belongs to Howland type 46 B resembles with its shape and profile the wheelmade later globular lamps that obviously influenced this type.

The type is one of the earliest moldmade ones. It emerged in the middle of the second quarter of the 3rd century.³³¹

Pl. IX. Figs. 123–125.

Type XIX (lamps 126–127)

Howland, type 51 C; Bruneau, ch. VI, group III

Both lamps of this type (126–127) were found in Varna.

Lamps with biconvex reservoir profile. Wide filling hole surrounded by a thick raised ring. In some cases the lamp features a small concave discus, decorated or not. The rim is very wide, convex, ornamented with stylized or schematic floral motifs. At the side of the rim there is a lug which may be a very schematic cornucopia³³² or a dolphin³³³. One characteristic trait of this type is the wide framing ring at the periphery of the rim, which causes the upper half of the lamp to look as if it were fitted inside a wider saucer. It is considered that this frame has a functional role – to collect the oil that spills while filling the lamp³³⁴. The nozzle is very elongated, with a blunt or rounded tip, usually with relief decoration on the upper surface (palmette, volutes, grooves etc.). The base is concave. The lamps have a strap handle. They are made of the typical Attic light orange clay. They are covered with black-brownish glaze of various hues, almost always with a distinct metallic shine.

The type was created in a circle of Athenian workshops, among which that of the producer Ariston³³⁵. Apart from it, the shape is also reproduced in some of his concurrent workshops, whose owners also stamped their production (like Ktesicles for instance).

Parallel to the stamped series, there are also anonymous imitations that were widespread in the same period; the last quarter of the 2nd – the early 1st century BC.³³⁶

Lamps 126–127 represent these unstamped imitations.

Pl. IX. Figs. 126–127.

Type XX (lamps 128–137)

Broneer, type XIX; Howland, type 49 A; Bruneau, group I, Heres group III. Kuzmanov, type XIV.

The ten lamps of this type (128–137) are distributed in four groups. Five of them were found in Varna

³³⁰ Ibid., 151, № 601, 605, pl. 47.

³³¹ Ibid., 149–150.

³³² Ph. Bruneau. Les lampes ..., 43.

³³³ H. Menzel. Antike Lampen ..., 19–20, №№ 55–56.

³³⁴ Ph. Bruneau. Op. cit., 43.

³³⁵ Ibid., 45.

³³⁶ Ibid., 49.

(128-130; 132; 136-137); one in Devnya (133), one in Kranevo (Ekrene), Dobrich region (134); one comes from the area of Aladzha Monastery near Varna (135); and one (131) comes from unknown provenance.

Lamps with biconvex reservoir profile and elongated nozzle with blunt or rounded tip. Richly and variously decorated rim. The lamps are made of fine clay, grey after firing. The lamps are covered (apart from the bases) with shiny black glaze. They are thin-walled and light³³⁷.

The lamps in this group belong to the so-called “Ephesian” type that was produced in Asia Minor and was widespread in continental and island Greece, Syria, South Russia, etc. In Asia Minor the type appears in the early 2nd century BC, while in Greece (Corinth, Athens and Delos) it is common from BC 150–125 onwards³³⁸. The “Ephesian” lamps remain in use until the first quarter of the 1st century BC.³³⁹ The greatest number of finds so far comes from Delos³⁴⁰, which provided Ph. Bruneau with the opportunity to offer us the most detailed work on this type. According to this study, we can distribute the “Ephesian” lamps of our collection into the eleven groups established by Bruneau.

Lamps with biconvex reservoir profile, with or without a groove around the filling hole – lamp 128 (Bruneau group I)³⁴¹;

2. Lamps with biconvex reservoir profile with small concave discus – lamps 129–132 (Bruneau group II)³⁴²;

3. Lamps with biconical reservoir profile. Flattened discus, surrounded by a raised ring that opens into a channel on the nozzle – lamps 133–135 (Bruneau group VII)³⁴³;

4. Lamps with a biconvex reservoir profile, with a very narrow concave framing ring around the filling hole (reduced discus), similar to group 2, with side lugs on the rim – lamps 136–137 (Bruneau group IX)³⁴⁴. Some peculiarities of the two lamps of the last group, such as the lack of glaze and the light orange clay, suggest that they may be imitations of “Ephesian” samples.

Pl. IX. Figs. 128–133; Pl. X₁₃₄₋₁₃₇

Late Hellenistic lamps with wing-shaped or S-shaped lugs beside the rim, placed on the trans-versal axis of the reservoir

(lamps 138–145)

Eight similar in shape lamps are grouped here, of which seven (138-143; 145) were found in Varna, and one (144) is of unknown provenance.

In this heterogeneous group we have included lamps that are united by a secondary feature – the lug on the rim. The group is closest to the series 3 and 5 from the chapter “*Lampes moulées à un seul bec de types divers*” of the Delos collection.³⁴⁵ Lamp 138 has a wide concave discus that occupies the entire upper side of the reservoir, is similar to some metal prototype imitations³⁴⁶. Lamps 139–140 are distinctive with their volutes that link the nozzle with the reservoir. Lamp 140, made of pink clay, is rather close to the group of lamps with reflectors and side “ears” that were most likely produced in Pergamon³⁴⁷ between the last quarter of the 2nd and the middle of 1st century BC.³⁴⁸ The nozzle volutes in lamps 141–143 are reduced to ridges on the upper side. Lamps 144–145 with a channel on the nozzle may be seen as modifications of the “Ephesian” forms from Bruneau groups VI–VII³⁴⁹. In some of the lamps of this group can be detected the initial features of the two main lines of development of Early

³³⁷ Ibid., 51.

³³⁸ G. Heres. Op. cit., 45.

³³⁹ R. Howland. Op. cit., 166.

³⁴⁰ Ph. Bruneau. Op. cit., 51.

³⁴¹ Ibid., 53, 56.

³⁴² Ibid., 53, 64.

³⁴³ Ibid., 53, 74.

³⁴⁴ Ibid., 53, 76.

³⁴⁵ Ibid., 93 ff.

³⁴⁶ G. Heres. Op. cit., 59, № 201, pl. 20.

³⁴⁷ Ph. Bruneau. Op. cit., 90.

³⁴⁸ Ibid., 91.

³⁴⁹ Ibid., 53, 74.

Imperial Roman lamps – lamps with scenes on the discus and voluted nozzles, and “FIRMALAMPEN” with an open channel on the nozzle.

Pl. X. Figs. 138–145.

Type XXI (lamp 146)

Howland, type 56, variant

The only lamp (146) of this type comes from Varna.

Lamps with biconvex reservoir profile. Small concave, non-decorated discus. The rim is broad, convex, with a characteristic ornament – tongue-shaped petals. The fields between the petals are sometimes filled with globules. The nozzle is elongated, triangular tip. On the upper side there are degraded volutes, strap handle. The type is produced in Attica between the late 1st century BC and the early 1st century AD.³⁵⁰

Pl. X. Fig. 146.

1.2. ROMAN LAMPS

1.2.1. MOLDBMADE ROMAN LAMPS

1.1. DECORATED LAMPS

Type XXII (lamps 147–148)

Brants, type VIII, Loeschcke, type I A–B; Broneer, type XXII; Ivanyi, type I; Deneauve, type IV A; Heres II, group B; Bailey II, type A III; Goethert-Polaschek, type VII A–B.

Of the two lamps that fall into this type, one (147) comes from Varna, and the other (148) is of unknown provenance.

Lamps with blunt nozzle tips flanked by volutes. The discus is very broad and occupies almost the entire upper surface of the reservoir. The rim is narrow, sloping towards the inner side of the discus, with grooves and raised rings. According to the very detailed typology by R. Loeschcke, lamps 147 and 148 are included in two different variants of the type, grouped according to the ratio between the width of the nozzle and the diameter of the reservoir, as well as the profile of the rim³⁵¹. In this way, lamp 147 has a considerably restricted tip of the nozzle – a shape that corresponds to the blunt nozzles of Loeschcke type A. The narrow inward sloping rim belongs to Loeschcke profile III B. Lamps with a similar profile from Britain are dated between 43 and 61 BC.³⁵² Lamp 148 has a nozzle with a wider tip (Loeschcke type B) and the rim of Loeschcke profile III A, contemporaneous with the abovementioned variant from Britain. Both lamps are typical examples of Italic imports of the Early Empire.

Pl. X. Figs. 147–148.

Type XXIII (lamp 149)

Broneer, type XXI; Ivanyi, type III; Heres II, type A; Goethert-Polaschek, type X A.

The single lamp (149) that belongs to this type was found in Varna.

Multi-nozzled lamps whose elongated nozzles have rounded tips flanked by volutes. The type bears a clear genetic link to metal prototypes, which can be seen in the grooves and the raised concentric rings on the upper side of the reservoir and the base, resembling metalwork lathe marks, and they feature lavishly decorated “reflectors” in front of the handles, head-shaped applications on the nozzles, figural side “wings” and so forth. The type is characteristic of the Early Imperial period.³⁵³

Pl. X. Fig. 149.

Type XXIV (lamps 150–153)

Walters, shapes 81, 84; Loeschcke, type IV; Broneer, type XXIII; Ivanyi, type II; Deneauve, type V A; Heres II, type C; Bailey II, type B; Goethert-Polaschek, type X B; Kuzmanov, type XVIII.

To this type belong four lamps, three of which (150-151 and 153) are from Varna, while the find spot of the fourth lamp (152) is unknown.

³⁵⁰ R. Howland, *Op. cit.*, 205.

³⁵¹ S. Loeschcke. *Lampen aus Vindonissa*. Zurich, 1919, 28, fig. 1–2; 212–213.

³⁵² D. M. Bailey. *Catalogue of the Lamps in the British Museum, II. Roman Lamps made in Italy*. London, 1980, 135.

³⁵³ O. Broneer. *Terracotta Lamps. Corinth*, 4, 2, Harvard, 1930, 76.

Lamps with elongated nozzle with rounded tip, flanked by volutes that resemble knobs or spirals placed on the rim sides or by the wick-hole. The discus is very broad and the rim of the earlier examples is very narrow, sloping inwards to the discus. The handle is discus-shaped, with grooves, pierced, and produced in a mold together with the lamp.

This type is of Italic origin. It emerged a little later than the blunt-nozzled type – in Late Augustan-Early Tiberian times, and remained in use until the mid-2nd century AD.³⁵⁴ Lamps 150–151, and especially lamp 150, are typical samples of the early phase of the type's evolution. Its characteristic feature is the very narrow inward sloping rim, with dense grooves (Loeschcke profiles II–III). The very elongated nozzle of lamp 150 shows influence from a metal prototype. Lamps 150–152 are made of ochre buff clay and are covered with reddish-brown to brown slip – typical traits of Central Italic workshops³⁵⁵. Lamp 153, made of orange clay, comes from another region. Most likely, it is also a copy of a metal prototype.

Pl. XI. Figs. 150–153.

Type XXV (lamps 154–158)

Loeschcke, type V; Broneer, type XXIV; Ivanyi, type VI; Deneauve, type VD; Heres II, type D; Bailey II, type C; Goethert-Polaschek, type XI; Kuzmanov, type XIX.

Of the five lamps that belong to this type, one comes from Varna (157); one from the village of Tsarevtsi (Sultantsi), Varna region (156); and the provenance of the three remaining (154-155; 158) is unknown.

Lamps with elongated nozzle with rounded tip and volutes on the rim. In contrast to the previous type, the volutes are not at the sides of the body, but entirely on the nozzle and the rim, and in most cases, they have indistinct relief endings. Very often they are accompanied by a curve at their back. Unlike the previous type, the rim is considerably wider and sloping outwards. All lamps of this type coming from Italy have a handle³⁵⁶. The base is flattened, surrounded by a groove or a small raised ring.

The type appears in Late Tiberian time and certainly remains in use until Hadrian's reign³⁵⁷.

Lamps 154–155 are made of the ochre buff clay characteristic of Central Italy and covered with reddish-brown glaze, identical to that of the previous type.

Lamp 154 is a typical example of the earliest phase of the type's development (Claudian-Flavian times, based on parallels from Trier), while lamp 155 may also be dated by its analogies to the late 1st – the early 2nd century AD.

Lamps 157–158, almost identical, are made of light orange clay and come from a non-Italic center. This is further demonstrated by the strap handle which is not typical of Italic specimens.

Pl. XI. Figs. 154–158.

Type XXVI (lamp 159)

Loeschcke, type VI; Goethert-Polaschek, type XIII

The single lamp (159) that belongs to this type was found in Varna.

Lamps with elongated rounded nozzle and volute knobs on the rim. The nozzle is wide at its neck, almost triangular and with flat upper side. The knobs at the sides of the rim are degraded figural images (animal heads etc.). The rim is horizontal or sloping towards the discus, usually corresponding to Loeschcke profiles IV–VII³⁵⁸. The base is flat. The lamps generally have a handle. The type appears after the first half of the 1st century AD and stays in use (mainly in Gaul) until the 2nd century AD.³⁵⁹

Lamp 159 seems to be an Italic import, judging by the method of production, the colour of the clay and the glaze properties.

Pl. XI. Fig. 159.

³⁵⁴ D. M. Bailey. *Op. cit.*, 153.

³⁵⁵ *Ibid.*, 153.

³⁵⁶ *Ibid.*, 184.

³⁵⁷ J. Deneauve. *Lampes de Carthage*. Paris, 1969, 149; D. M. Bailey. *Op. cit.*, 185.

³⁵⁸ K. Goethert-Polaschek. *Katalog der römischen Lampen des Rheinischen Landesmuseums Trier*. *Trierer Grabungen und Forschungen*, XV, Mainz am Rhein, 143.

³⁵⁹ H. Menzel. *Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*. Mainz, 1954, 48.

Lamps with a rounded nozzle and volutes – various forms
(160–164)

Out of the five lamps in this group, two (161; 165) are from Varna; one (162) was found somewhere in Dobrudzha and four (160; 162–164) are of unknown provenance.

This heterogeneous group contains lamps that were modeled after metal prototypes with volute nozzles: lamp 160 has a figural “reflector” typical of metal lamps, and its base has concentric rings; and especially lamp 161 which features degraded volutes and globules at the nozzle neck that imitate metal rivets, as well as the characteristic base with stepped concentric rings. Lamps 162–164 reveal the deterioration of volute nozzle lamps, as the volutes are transformed into curves.

Pl. XI. Figs. 160–165.

Type XXVII
(lamps 166–324)

Loeschcke, type VIII; Broneer, type XXV; Ivanyi, type VII; Bare, type 44; Deneauve, types VII–VIII; Heres, type E.a–b; Szentléleky, type III b.; Goethert-Polaschek, type XIX; Bailey II, types O–P; Kuzmanov, type XXI.

The lamps that belong to this type are rather numerous and are divided into several groups/ variants. The greater part of them were found in Varna (166; 169; 177; 179–185; 191–193; 195–196; 200–201; 205–206; 210–211; 214; 218–224; 226–228; 230; 233–234; 236–237; 239–241; 244; 248; 250; 253–257; 264–270; 272–281; 283–296; 301; 303–304; 306–308; 310–314; 318–321; 323–324) and the environs of the city: Evksinograd Residence (194; 217); “Sv. Sv. Konstantin i Elena” Resort (former “Druzha” Resort) near the city (229). Far less are the items found in Devnya (197–198; 216; 246–247; 249; 260–261; 316–317) and Balchik, the ancient town of Dionysopolis (208; 235; 242; 299–300; 305). Several were found in various villages and small towns in Varna region: Aksakovo (255; 322); Blaskovo (203); Dolni Chiflik (252); Osenovo (259) and Padina (256). In the collection there are also some examples of this type that come from other towns and settlements in Northeastern Bulgaria: Kavarna (225; 315); Shabla (178); Gorichane village (231; 309); Kranevo village (215); Obrochishte village (297–298 and)), all in Dobrich region as well as from Lipnik, Ruse region (199) and two come from unknown find spots in Dobrudzha (238; 282).

Lamps with short nozzle rounded at the tip, separated from the rim in various ways. The neck of the nozzle is outlined with a straight, curved or heart-shaped line, by which the main variants of the type are identified. According to some authors, these are separate types³⁶⁰, while others claim that they are variants of the same type³⁶¹. We accept the second way of division within the main form, bearing in mind the great similarity in terms of shape, rim profile, decoration, and the almost parallel development of these subgroups, which is determined by their common Italic place of origin.

The type can be seen as a simplified modification of the volute lamp group (types XXII–XXVI), both in terms of nozzle shape and rim profile. The broad wide rim prevails, unornamented or decorated with a repetitive pattern (ovules and less often, rosettes) separated from the discus by one or two grooves (Loeschcke profiles VII–VIII). The nozzle of the early phase has a well outlined flat upper side, slightly raised above the level of the rim. Later, it is simply marked by an etched line. In general, the earlier lamps do not have a handle, or they feature a grooved discus-shaped pierced one, made in a mold together with the lamp (lamps 167, 184, 222). Eventually, the ring or strap handles appear. The base is flat, surrounded by a groove and less often by a raised ring. Some of the lamps in the collection bear stamps: *planta pedis*; engraved producers' names (Greek); imitations of inscriptions (one of them maybe ROMANESIS?), or ornamental signatures (a branch). The decoration on the discus is not much different from that of volute lamps in terms of themes and style. Some of the

³⁶⁰ J. Deneauve. *Lampes de Carthage ...*, 165–207; D. M. Bailey *Catalogue of the Lamps...*, 293–335.

³⁶¹ S. Loeschcke. *Lampen aus Vindonissa ...*, 241–243; O. Broneer. *Terracotta Lamps...*, 83–87; D. Ivanyi. *Die pannonischen Lampen. Dissertationes Pannonicae*, 2, 2. Budapest, 1935, 12–13; T. Szentléleky. *Ancient Lamps*. Amsterdam, 1969, 101–104; G. Heres. *Die römischen Bidlampen der Berliner antiken Sammlung*. Berlin, 1972, 51–60; K. Goethert-Polaschek. *Katalog der römischen Lampen ...*, 151–156.

earlier lamps (Claudian-Flavian reign, e.g. lamps 166–168) come from Italic centers, whence the type originates³⁶². The items stamped with Greek signatures are most likely Greek or Asia Minor imports. The type is especially popular in these regions in the 2nd century AD³⁶³. The lamps of some variants demonstrate some signs of deterioration (unclear profile, small size, irregular shape). The ones lacking the contour at the nozzle's neck can be considered low-quality imports or local imitations produced in worn out- or derivative molds. Two subtypes of the lamps with a straight separation line at the nozzle's neck (variant 2) have been identified as local modifications, since some influences from other groups can be traced in them too (metal lamps, Greek lamps of the Roman period). One of these modifications (lamps 196–216) represents the production of the workshops that belong to the circle of ceramic centers around Nicopolis ad Istrum (near the village of Nikyup, Veliko Tarnovo region)³⁶⁴.

The type covers a broad chronological span: between the second quarter of the 1st until the late 3rd century AD and was most popular in the 2nd century AD. In the following hundred years, the signs of deterioration are more and more clearly visible.

Variant 1. Lamps with rounded nozzle touching the groove around the discus (lamps 166–181)

Loeschcke, type VIII R; Deneauve, type VII A; Heres II, type E.a.; Bailey II, type O; group II.

The rim is mostly undecorated, separated from the discus with two grooves (Loeschcke profiles VIII A–B). The lamps are handleless or may feature discus-shaped pierced handle, made in a mold together with the body (early phase of the type), as well as ring or strap handles (late phase of the type). There are three variations of the nozzle:

- a) without side separation lines on the rim (lamp 166);
- b) with trapezoidal upper side, slightly raised above the rim level (lamps 167–179, 181);
- c) nozzle outlined in trapezoidal shape by grooves (lamp 180).

Subvariants **a** and **b** are dated to Claudian-Flavian times the earliest³⁶⁵. Subvariant **c** is typical of the 3rd century AD and continued to be produced in Late Antiquity too.³⁶⁶

Pl. XII. Figs. 166–181; Pl. XIII

Variant 2. Lamps with rounded nozzle separated from the rim with straight line (lamps 182–191)

Loeschcke, type VIII. L 1–2; Deneauve, type VII A; Herese II, type E. v.; Bailey II, type O, group III; type P, group I.

With the exception of the aforementioned specific appearance of the nozzle, these lamps do not differ in shape and profile from variant 1, and especially its subvariant **b**. The prevailing profile type here is also Loeschcke VIII A–B, and the featured handles belong to the same three varieties described above: discus-shaped – grooved and made in a mold together with the lamp; ring handles; and strap handles. Lamps 186–187 with imitative brands ROMANESIS (?) come most likely from Knidos, where this shape and signature are very widespread.

Based on the manner in which the straight line at the nozzle neck is made, there are two subvariants:

- a) Straight groove (lamps 182–188);
- b) Straight relief line flanked by globules (lamps 189–191).

The second subvariant is closest to the lamps with nozzles of Deneauve type **i**, flanked by incised

³⁶² J. Brants. *Antieke Terra-cotta Lampen uit het Rijksmuseum van Oudheten te Leiden*. Leiden, 1913, 72; D. M. Bailey. *Op. cit.*, 292.

³⁶³ G. Heres. *Die römischen Bildlampen...*, 51; H. Menzel. *Antike Lampen...*, 50.

³⁶⁴ Г. Кузманов. За производството на глинени лампи в Долна Мизия и Тракия (–IV в.). – *Археология*, 1–2, 1981, 11–15, fig. 1a–ж.

³⁶⁵ K. Goethert-Polaschek. *Op. cit.*, 151.

³⁶⁶ D. M. Bailey. *Common Italian Lamps*. – *Papers in Italian Archaeology, I, The Lancaster Seminar. BAR, suppl. ser. 41 (I)*, 1978, 247.

circles at the ends or above the straight line³⁶⁷. The variant dates between the second half of the 1st – first half of the 2nd century AD.³⁶⁸

Local modifications of variants 1–2

Along with the described subdivisions of variants 1–2 that can be attributed to imported forms, there are two groups in the collection that demonstrate modification of these variants under the influence of other types.

Pl. XIII. Figs. 182–189; Pl. XIV_{190–191}

Modification A. Lamps with metal prototypes

(lamps 192–195)

Undecorated lamps with rounded nozzle, separated from the rim with a straight rope pattern line. The influence of metal prototypes is seen in the shape of the upper side of the reservoir and the base that features concentric raised rings (imitation of the lathe-marked surface of metal vessels), as well as in the broad strap handle. The shape is known in Odessos (Varna) and Tomis (Constanta, Romania) and their city territories. Lamp 193, found together with an Antoninus Pius coin³⁶⁹, dates these lamps approximately to the mid-2nd century AD.

Pl. XIV. Figs. 192–195.

Modification B. Lamps of “Butovo” type

(lamps 196–216)

Lamps with relatively massive and rounded nozzle, separated from the rim with a straight raised line, often with a rope pattern. In many cases the nozzle is flanked by raised circles at the neck. The rim is flat, obviously influenced by Attic shapes. Very often it is decorated with floral motifs, sometimes very schematic. The base, unlike that of Italic types, is surrounded in most cases by a raised ring. The most distinct feature of these lamps is the decoration on the discus, unseen in other types – schematic rosette in the shape of triple relief rays with centered circles between the “petals”. Some of them have an unornamented discus. The group belongs to the so-called “Lower Moesian lamps with rounded nozzle”³⁷⁰, also known as “Butovo” type³⁷¹ that was produced in the workshops around Nicopolis ad Istrum (the present-day village of Nikyup, Veliko Tarnovo region) in the 3rd century AD.³⁷² Their appearance in Odessos raises the question of their production also in this city, where a mold for the production of lamps of the same shape was also found.

Pl. XIV. Figs. 196–201; Pl. XV_{202–216}

Variant 3

Lamps with rounded nozzle separated from the rim by a curve

(lamps 217–221)

Loeschcke, type VIII K; Deneauve, type VII D; Heres II, type E.d; Kuzmanov, type XXI, 3.

The curve at the neck of the nozzle shapes the upper side as a circle (lamps 218–220) or as an imperfect ellipse (lamps 217, 219, 221). The lamps in the collection have convex rims with two or three rings around the discus (Loeschcke profile VIII). All of the handles described above are attested in this variant.

The variant is contemporaneous with the former two – it emerges in the 1st century AD³⁷³, but the specimens in the collection (except for lamp 217) are produced in worn out molds and may be dated to the next century.

Pls. XV. Figs. 217–218; Pl. XVI_{219–221}

³⁶⁷ J. Deneauve. Op. cit., 75, pl. I.

³⁶⁸ G. Heres. Op. cit., 54.

³⁶⁹ Г. Тончева. Новооткрити гробници около Одесос. – ИНМ Варна, 15, 1964, 54, 13.

³⁷⁰ Г. Кузманов. Антични лампи. София, 1992, 76-77, 96-104.

³⁷¹ M. Čiškova. Pottery Lamps from Novae (Lower Moesia). – Recherches sur la culture en Mesie et en Thrace (Bulgarie). – IAI, 37, 1987, pl. VIII–IX.

³⁷² Б. Суатов. Антични гробни находки от Великотърновски окръг. – ИОМБТ, IV, 1965, pl. IV, 5. One lamp of this type was found with a Caracalla coin.

³⁷³ G. Heres. Op. cit., 62.

Variant 4**Lamps with rounded nozzle separated from the rim with a heart-shaped line****(lamps 222 – 261)**

Loeschcke, type VIII.H; Waagé, type 44; Iconomu, type XX; Deneauve, type VIII; Heres II, type E.e.; Bailey II, type Q; Kuzmanov, type XXI, 4.

The emergence of lamps with heart-shaped nozzle is dated to the 1st century AD.³⁷⁴ Initially, the upper side of the nozzle is slightly raised above the rim level, it is flat and with a distinct heart-shaped contour (lamps 222, 226, 240, 246). It is combined with smooth and crisp or ovule-decorated (less commonly, globule-decorated) rims of Loeschcke profile VIII. These earlier lamps are handleless or have discus-shaped grooved handles made in a mold together with the lamp body. They are extremely light and thin-walled. The earliest specimens in the collection from this early phase dated with coins belong to Hadrianic times (lamp 226), while others can be dated by parallels to the time of Trajan-Antoninus Pius (lamp 245).

In a later phase: in the second half of the 2nd – mid-3rd century AD, signs of deterioration of this shape gradually appear – the lamps become smaller, rounded, the nozzle is not distinctly outlined, sometimes it is just with an engraved contour, and the handles are only ring or strap ones. The lamps become pear-shaped. In some cases, from the nozzle's neck stem out wavy branches (lamps 236–237, 242, 244, 261). This is usually encountered in the lamps whose rims have floral motifs³⁷⁵. The variant is very popular until the mid-3rd century AD.³⁷⁶

Pl. XVI. Figs. 222–230; Pl. XVII_{231–244}; Pl. XVIII_{245–261}

Variant 5**Lamps with rounded nozzle unseparated with a line from the rim****(lamps 262–317)**

This variant includes lamps, almost all of which were produced in worn out molds. As a consequence, the demarcation line at the neck of the nozzle has faded. This variant bears all the features of a degraded shape, just like the lamps of the late phase of variant 4. The dated items in the collection set the chronological limits of the variant between the late 2nd and the early 4th century AD.

Pl. XIX. Figs. 262–272; Pl. XX_{273–288}; Pl. XXI_{289–303}; Pl. XXII_{304–317}

Fragments**(Lamps 318–324)**

Generally, they belong to the same type but it is not always possible to distinguish the variation of a given lamp.

Fig. 318; Pl. XXII_{318–323}; Pl. XXIII₃₂₄

Greek lamps of the Roman period

This subgroup of "Picture lamps" (Bildlampen) includes specimens whose shape and decoration style is characteristic of the Attic workshops of the 2nd – 4th century AD. Initially, this type was established in Corinth in the 2nd century AD and the influence of the Italic "Bildlampen" and "Firmalampen" types can be traced in the lamp's shape. The new shape has its distinct features. The Corinthian lamps are made of light buff clay and are unglazed. They are thin, very finely and evenly fired, and are exceptionally light. The reservoir is shaped as a perfect circle. The discus is deeply concave, the rim is flat, with or without relief panels along the transversal axis of the reservoir ("Firmalampen" impact), and decorated in various ways. The nozzle is short, with a rounded tip, marked with a trapezoidal panel on the rim. The handle is made in a mold together with the lamp (just like the "Bildlampen" types). It is shaped like a discus, with 2–3 longitudinal grooves, pierced or with an unfinished opening. Its back side leaves a raised mark on the lower half of the reservoir and touches the groove around the base. The base is flat, surrounded by one or two grooves. Many of these lamps bear a producer's stamp. The signatures are engraved and those

³⁷⁴ Ibid., 63; D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., 336.

³⁷⁵ D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., type Q, groups VII–VIII, №№ 1385, 1388, pl. 82; №№ 1390, 1394, pl. 83, etc.

³⁷⁶ G. Heres. Op. cit., 62.

that show names are written in Greek letters. The ornamental signatures are made in relief³⁷⁷. This type of Corinthian lamps with a trapezoidal nozzle starts being produced in Athens as early as the early 3rd century AD³⁷⁸ and together with it, a new variety is created: lamps with U-shaped nozzles.

Type XXVIII
(lamps 325–386)

Broneer, type XXVIII; Ivanyi, type XI; Miltner, type II; Iconomu, type XXIV, Kuzmanov, type XXII.

The lamps of this type in the collection are also a great number. Again, the major part comes from Varna (325-329; 331-351; 353-354; 359-367; 369). There are a few finds from Devnya (352; 355); one from Gorichane, Dobrich region (368); and six are of unknown provenance (330; 352; 355-358).

The main typological characteristic of these lamps is the trapezoidal nozzle. This feature, along with the flat surface and the decoration of the rim, demonstrates the genetic connection of this type to 2nd century AD Corinthian lamps. This type is produced also in Athens, and at first the potters tried to reproduce as closely as possible the Corinthian prototype, even the renowned light buff colour of that production³⁷⁹. Based on the discus and rim decoration of the lamps, there are two variants with some subvariants distinguished in the collection.

Variant 1

Lamps with relatively small discus; unornamented or decorated with radial rays
(lamps 325–330)

Broad rim with floral motif, without panels. The variant corresponds most precisely to group 2 of Menzel's "Late Greek lamps".³⁸⁰ Lamps 325–327 can be attributed both to Corinthian and early Athenian workshops from the early 3rd century AD, imitating closely Corinthian prototypes. Lamps 329–330, and especially 330, bear traces of red glaze, and can be more confidently assigned to Athenian workshops of the mid-3rd century AD.

Pl. XXIII. Figs. 325–330.

Variant 2

Lamps with relief discus

a. Rims with panels and schematic floral motifs or ovules
(lamps 331–355).

The variant represents the most typical Athenian production of Greek lamps during the Roman age from the 3rd-early 4th centuries AD. The discus decoration is especially varied and reproduces Italic prototypes in a more schematic style³⁸¹. The earlier examples (first half of the 3rd century AD): lamps 331, 333, 335–336, 340–341 retain the perfect circle form of the reservoir and the crisp contour of the relief panel of the nozzle, and most often – the discus-shaped handle made in a mold together with the lamp. The most frequently attested rim decoration pattern is S-shapes (Perlzweig ornament 16³⁸²), schematic wreath (Perlzweig ornament 18³⁸³) and ovules, more characteristic of the Corinthian prototypes. Many of these lamps are signed by famous Attic workshops. In a later phase (from the mid-3rd – the early 4th century AD) the outlines of the lamps become rounded, the reservoir loses its perfect circle form and together with the nozzle, assumes a pear shape (lamps 347, 349, 352). The discus decoration becomes unclear and schematic as a result of using worn out or derivative molds. Along with the discus-shaped

³⁷⁷ H. Menzel. *Op. cit.*, 81; B. Vikić-Belančić. *Antičke svjetiljke u Arheološkom museju u Zagrebu*. – *Vjesnik arheološkog museja u Zagrebu*, V, 1971, 116; Ph. Bruneau. *Les lampes. Delos, XXVI*, Paris, 1965, 117; Idem. *Lampes corinthiennes*. – *BCH, XCV*, 1971, 437–501; CI, 1977, 249–295; K. Garnett. *Late Roman Corinthian Lamps from the Fountain of the Lamps*. – *Heſperia*, 44, 1975, 173–206, etc.

³⁷⁸ J. Perlzweig. *Lamps of the Roman period. The Athenian Agora, VII*, Princeton, 1961, 17.

³⁷⁹ *Ibid.*, 18.

³⁸⁰ H. Menzel. *Op. cit.*, 81.

³⁸¹ For the style of Attic discus decoration, see K. Kübler. *Zum Formwandel in der spätantiken Tonplastik*. – *JdI*, 67, 1952, 99–145.

³⁸² J. Perlzweig. *Lamps of the Roman period ...*, pl. 5116.

³⁸³ *Ibid.*, pl. 5118.

handles, the lamps also have strap handles. The panels on the rim in some cases are now engraved, not raised. Some examples from the late 3rd – the early 4th century AD are brick red, and others – light buff covered with red glaze. The lamps are not stamped with producers' signatures.

Pl. XXIV. Figs 331–341; Pl. XXV_{342–353}; Pl. XXVI_{354–355}

b. Degraded trapezoidal nozzle. Rims without panels (lamps 356–362).

By their reservoir shape, handle and themes of discus decoration, these lamps are reminiscent of the ones of the early phase of the pervious type (first half of the 3rd century). Almost all examples of the collection are stamped. The producers' signatures bear Greek names of renowned Athenian workshops. Only one, that of ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ, is most likely of a Marcianopolis workshop owner from where lamps 356–358 come, made in the same mold, along with many fragments of similar ones. This signature is not attested elsewhere.³⁸⁴ The lamps of this subtype are made in a mold where some details of the final shape are not imprinted (the rim panels, a relief panel on the nozzle). This peculiarity and the not so clear relief of discus decoration (lamp 356–359) hint at the possible use of derivative molds. It can be suggested that the lamps of this subvariant were produced in branches of Athenian workshops or in independent ateliers that produced low-quality Athenian imitations (like the aforementioned Agathopodos in Marcianopolis).

Pl. XXVI. Figs. 356–362.

c. Trapezoidal nozzle. Rims without panels and ornamented with ovules (lamps 363–368).

These lamps bear the features of the later phase of variant 1. The reservoir has lost its perfect circle form. The nozzle is marked on the rim through a raised trapezoidal panel or with incised lines. Along with the discus-shaped handles, strap handles are also used. These signs point to the second half – the late 3rd century AD as their time of production. This date is confirmed by the analysis of the discus decoration of lamp 365 – the theme appears on Athenian lamps no sooner than the third quarter of the 3rd century AD.³⁸⁵ The discovery of lamp 363 in a grave together with Constantius II coins shows that lamps of this type were also used in the first half of the 4th century and maybe even later.

Pl. XXVI. Figs. 363–368.

Fragments

(lamp 369)

Most probably, this lamp belongs to the same type.

Pl. XXVII. Fig. 369.

Miscellaneous

(lamps 370–386)

The lamps of this small and specially identified group come from Varna (371-377; 379-380; 382-384); from the Dzhanavara locality near Varna (386); from Aksakovo, Varna region (370); from Kavarna (385) and the village of Gorichane, Dobrich region (368); and two are of unknown provenance (378; 381).

This heterogeneous group includes lamps of various nozzle shapes, but most of them featuring the flat rim characteristic of the Attic lamps. They are known in scholarly studies as “Late Greek”³⁸⁶ or added as special shapes to the main groups of Attic types³⁸⁷. Some of them are imitations or modified forms of Attic specimens.

Lamp 371 belongs to the group of the so-called “Globule-and-volute lamps”, identified by J. Perlzweig among the lamp material of the Athenian agora³⁸⁸. The shape is attested in Antioch on the Oron-

³⁸⁴ А. Минчев. Едно ателие за имитации на атически лампи в Марцианопол. – ИИМ Варна, 13 (28), 1977, pl. I, 1–4.

³⁸⁵ Ibid., 130, № 270, pl. 21.

³⁸⁶ F. Miltner. Das Coemeterium der sieben Schläfer: Lampen. Forschungen in Ephesos, 4, 2. Baden bei Wien, 1937, 103, typ VI.

³⁸⁷ H. Menzel. Op. cit., 82–83, Gruppe 2.

³⁸⁸ J. Perlzweig. Op. cit., 138–139, №№ 1224–1307.

tes³⁸⁹ and Corinth³⁹⁰. J. Perlzweig dates these lamps to the first half of the 3rd century AD³⁹¹, while H. Menzel considers them to be part of the Attic lamps of Broneer type XVIII, common in the 4th–5th centuries AD.³⁹²

Lamp 372 has an exact parallel in a piece from Ephesus identified by Miltner as belonging to the „Late Greek lamps“ type VI.³⁹³ This item, as well as lamp 373, imitates metal prototypes. Lamps 374–375 have very narrow rims decorated with globules and find analogies in a series from the Athenian agora with big discuses decorated with images in high relief³⁹⁴.

Lamp 376 belongs to a group of Attic lamps with a rectangular discus, widespread from the middle through the second half of the 4th century AD.³⁹⁵

Lamps 377–386 are imitations or simplified modifications of Greek lamps of the Roman age, in which the connection to the original Attic form is preserved above all in the wide flat rim. Some of them are stamped with ornate signatures that are unknown in the Attic centers. Most of them are undecorated and produced in worn out low-quality molds.

Pl. XXVII. Figs. 370–380; Pl. XXVIII_{381–386}

“Firmalampen“

The lamps of this group possess a number of peculiarities by which they considerably differ from the already described “Picture lamps” (“Bildlampen”). They have circular reservoir with deeply hollowed flat discus. Flat outwards sloping rim rises above it, with two or three relief panels. Raised ring surrounds the discus completely or interrupts at the neck of the nozzle by shaping a channel on its upper surface that leads towards the wick-hole. The nozzle is very elongated, with an angular profile. Depending on the shape of the upper part – closed or open to one or two sides channel between the discus and the wick-hole – there are two main types of “Firmalampen“, with several variants. Initially, some of the lamps (usually produced in Central Italy) lack handles, while others (coming from North Italic workshops) feature ring-shaped handles produced in a mold together with the lamp³⁹⁶.

The typology of “Firmalampen“ was developed first by S. Loeschke³⁹⁷ based on material from Vin-donissa dated up to AD 101. Later studies dwelled mostly on the upper chronological limit of the types he identified, or the characteristics and distribution of provincial production of the Italic prototypes³⁹⁸. The initial date for the production of “Firmalampen“ is still debated, but almost all authors place it somewhere between AD 60 and 75.³⁹⁹ The Italic workshops continue the production of this group with small alterations (mainly in terms of the glaze) throughout the entire 2nd century AD. Towards the middle of this century started to operate the first provincial workshops imitating imported Italic production⁴⁰⁰. In some areas, their activity continued until the late 4th century AD.⁴⁰¹

Type XXIX

(lamps 387–393)

Loeschke, type X; Ivanyi, type XVII; Ionomu, type XII; Alicu, Nemeş, type X; Bailey, II, type N, group III; Kuzmanov, type XXVI.

It is interesting to note that this type of Roman lamps, otherwise widespread in all provinces of the

³⁸⁹ O. Waagé. Lamps. Antioch on the Orontes, III, The Excavations 1937–1939. Princeton, 1941, 66.

³⁹⁰ O. Broneer. Op. cit., 225, № 911, pl. XIII.

³⁹¹ J. Perlzweig. Op. cit., 23, form 13.

³⁹² H. Menzel. Op. cit., 82–83, Gruppe 2.

³⁹³ F. Miltner. Das Coemeterium ..., III, № 106, pl. I.

³⁹⁴ J. Perlzweig. Op. cit., 23a.

³⁹⁵ Ibid., 143, №№ 1424–1425, pl. 27.

³⁹⁶ D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., 227.

³⁹⁷ S. Loeschke. Op. cit., 67–110.

³⁹⁸ Full bibliography about “Firmenlampen“: D. M. Bailey. Catalogue of the Lamps ..., 272–279.

³⁹⁹ Ibid., 274, notes 29–39.

⁴⁰⁰ M. Čičikova. „Firmenlampen“ du limes danubien en Bulgarie. – Actes du IXe congrès international d'études sur les frontières romaines, Bucareşt, 1974, 161.

⁴⁰¹ B. Vikič-Belančić. Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu. – Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, IX, 1975, 53.

Empire, is very poorly attested in the collection, and most of the finds came from the countryside in Northeastern Bulgaria, and only a few are from Varna (Odessos). Moreover, they are mostly low-quality copies, the majority of which were provincially made. They come from: Varna (389; 393); Omurtag (390); Plenimir, Dobrich region (391); and the find spots of the remaining three (387-8; 392) are unknown.

Lamps with channel on the nozzle that opens towards the discus and the wick-hole. The separate elements of the lamp have a rounded contour: the raised ring around the discus, the panels on the rim, the rings around the base, the stamping of the signature. The transition between the reservoir and the nozzle is smooth. These signs reveal the provincial character of the examples included here. The ones that are stamped have unclear signatures and some of them even bear imitations of signatures (lamp 391). Another feature which proves the provincial origin is the attachment to the body of a strap-shaped handle. Two original brands of "Firmalampen" are attested in the collection: – IANVARIVS and FORTIS. The provincial production of IANVARIVS, remarkable with its half-cut discus and strap-shaped handle, belongs to the second half of the 2nd and the entire 3rd century AD.⁴⁰² The provincial imitations of the brand FORTIS continued to be in use also in the 4th century AD.

Lamp 393 belongs to the shortened variant of the type⁴⁰³, which is contemporaneous with it.

Pl. XXVIII. Figs. 387–393.

Modifications of "Firmalampen"

(lamps 394–396)

The lamps of this type are also rare in the region and are very few – there are only three in the collection. One comes from Varna (394); and two are of unknown provenance (395–396).

The lamps have elliptic reservoir, comparatively small flat discus, surrounded by raised smooth or rope pattern rings opening to a channel on the nozzle. The rim is wide, slightly convex, outward sloping, with a schematic floral motif (rosettes, leaves), human or animal depictions. They have solid tongue-shaped- or ring handles. The base is narrow, surrounded by a groove and a raised ring. The lamps are made of light buff clay and covered with orange or reddish-brown glaze. The influence from "Firmalampen" is expressed mainly through the shape and the channel on the rather elongated nozzle, as well as (in some lamps) in the relief panels on the rim.⁴⁰⁴ The knob-like lugs on the rim near the nozzle neck, as well as the widened semicircular tip of the nozzle, on the other hand, show a reminiscence of "Firmalampen" with elongated volute nozzles. The rosettes and leaves on the rim of lamp 395 brings to mind the same ornament used on some lamps of "Butovo" type⁴⁰⁵. M. Čičikova who commented on similar lamps from Novae (near Svishtov) dated them to the 3rd – 4th century AD.⁴⁰⁶

Pl. XXVIII. Figs. 394–395; Pl. XXIX,³⁹⁶

Late Roman undecorated lamps

Type XXX

(lamps 397–484)

Kuzmanov, Salkin, type XIV; Arsenyeva, type 6; Kuzmanov, type XXVII

This type, very common in the region and beyond, is represented in the collection by a great number of lamps. Apart from Varna where most of them are found (397; 399-400; 402; 404; 406-408; 410-420; 422-435; 437-439; 441; 443-446; 448-456; 460-463; 465-473; 475-484), they also come from Vinitsa village, now district of Varna (464); and there are also single finds from other sites in the region: Ezerovo (436) and Kichevo (457), Varna region. The find spots of many of them, however, are unknown (398; 401; 403; 405; 409; 421; 431; 440; 442; 447; 458-459).

Pear-shaped lamps with small undecorated discus and centered filling hole. The rim is wide, con-

⁴⁰² M. Čičikova. "Firmenlampen" ..., 161; D. Aliku. Die Firmalampen von Ulpia Traiana Sarmizegetusa. – Dacia, XX, 1976, 214.

⁴⁰³ S. Loeschcke. Op. cit., 257; 256, fig. 101.

⁴⁰⁴ M. Čičikova. Pottery Lamps ..., 162–163, pl. X90-93, Group VI.

⁴⁰⁵ Г. Кузманов. За производството на глинени лампи в Долна Мизия и Тракия (I–IV в.). – Археология, 1–2, 1981, 11, обр. 1в.

⁴⁰⁶ M. Čičikova. Pottery Lamps ..., pl. VIII–IX.

vex, separated from the discus via one or two raised rings. It is decorated with radial relief short lines. The nozzle is elongated, massive and distinguished from the rim in various ways, but almost invariably with globules at the neck. The underside is demarcated with a dashed line or an engraved branch. The strap-shaped handle is wide. The base is flat or slightly concave, surrounded by one or two grooves. Many of the lamps bear an ornamental signature: radial rays (or a schematic rosette). The lamps are made of light buff clay. Some of them are covered with reddish-brown glaze, while others are unglazed.

The lamps of this type find distribution mainly along the North and West Pontic coasts: Bizone (Kavarna)⁴⁰⁷ and Odessos (Varna) in Bulgaria⁴⁰⁸; Callatis (Mangalia)⁴⁰⁹ in Romania; Tyras (Belgorod Dnestrovskiy)⁴¹⁰ and the Tauric Chersonesus near Sevastopol in Ukraine⁴¹¹, as well as in some Bosporan settlements⁴¹². So far the earliest – of the mid-2nd century AD – attestation of the type is registered in the Tauric Chersonesus⁴¹³. The period of its greatest distribution belongs to the first half of the 3rd century AD, but in the Northern Black Sea area there is evidence of its use until the 5th century AD.⁴¹⁴

The 87 lamps of this type in our collection is the greatest number so far known of a series coming from one center. They provide an opportunity for identifying several variants based on the different nozzle shapes. In these variants we see reminiscence of shapes from the “Bildlampen” group with voluted short rounded nozzles.

Variant 1

(lamps 397–411).

Nozzle flanked by volutes. The volutes are raised, some of them resembling rope, and they are placed on the side of the rim. There are two subvariants:

a. Large lamps (with reservoir diameter up to 6 cm), nozzle neck marked with a relief smooth or rope-like curve.

b. Small lamps (with reservoir diameter up to 3.5 cm), nozzle neck usually unmarked, but unlike the previous subvariant, there are globules behind the nozzle and in the curve of the volutes.

Pl. XXIX_{397–411}

Variant 2

(lamps 412–429).

Short rounded nozzle marked by a straight line at the neck. One, two or three globules in front or behind the separation line.

Pl. XXX_{412–428}; Pl. XXXI₄₂₉

Variant 3

(lamps 430–455).

Short rounded nozzle marked with a curved line at the neck. One or three globules in front or behind the separation line, almost joined together and interrupting the line.

Pl. XXXI_{430–446}; Pl. XXXII_{447–455}

⁴⁰⁷ Г. Кузманов, А. Салкин. Колекцията от антични лампи в музея на Каварна. – ИНМ Варна, 17 (32), 1981, 58, pos. 60–61.

⁴⁰⁸ Г. Тончева. Гробни находки от Одесос. – ИНМ Варна, 12, 1961, pl. VI, fig. 35a; М. Чичикова. Антични лампи с марки от Одесос. – Сб. в памет на К. Шкорпил. С., 1961, 317, обр. 317; М. Мирчев. Гробни находки във Варна и Варненско. – ИНМ Варна, 4 (19), 1968, 218, обр. 16.

⁴⁰⁹ Th. Sauciuc–Săveanu. Callatis, I. – Dacia, I, 1924, 164, fig. 100; Idem, Callatis, II, 1927. – Dacia, III–IV, 1927–1932, 479, fig. 80.

⁴¹⁰ P. Nicorescu. Fouilles de Tyras. – Dacia, III–IV, 1927–1932, 589, 592, fig. 109–110; 593, fig. 11–112, 595, fig. 111–113; Н. А. Сон, Б. Сорочан. Античные светильники из Тиры. – Античные древности Северного Причерноморья, Киев, 1988, 127, обр. 55–6.

⁴¹¹ Quoted from: Т. М. Арсеньева. Светильники Танаиса. М., 1988, 44, бел. 47.

⁴¹² В. Ф. Гайдукевич. Раскопки Мирмекия в 1935–1938 г. г. МИА, 25, 1952, 174, обр. 427; The same author, Боспорские города, Л. 1981, 118, обр. 322.

⁴¹³ Н. А. Сон, Б. Сорочан. Античные светильники ..., 127.

⁴¹⁴ Т. М. Арсеньева. Светильники Танаиса ..., 45.

Variant 4**(lamps 456–462).**

Short rounded nozzle without separation line on the rim. Two globules at the nozzle's neck.

Pl. XXXII_{456–462}

Lamps produced in worn out molds

(Lamps 463–476)

Lamps 463 – 476 are produced in rather worn out molds, which blurs the nozzle details. In most specimens, in place of the globules there the upper side of the nozzle is bulgy. In rare cases, the rim ornament and singular items bear an ornamented signature – rosette on the base.

Pl. XXXIII_{463–476}**Fragments****(lamps 477–484).**The nozzles of lamps 477 – 484 are broken off, which does not allow their attribution to any variant. All of them are made in high quality molds and belong to the first phase of the production of the type: in the early 3rd century AD.Along with the already discussed genetic relation of this type to “Picture lamps” (“Bildlampen“), a certain influence from “Butovo” type can be traced too. This is most clearly visible in lamp 444, stamped with a schematic rosette, but with the characteristic Butovo ornament on the discus – a schematic four-petaled rosette with centered circles between the petals. There is no agreement concerning the production center of this type. A. Shcheglov considers that some of these lamps stamped with the signature ΧΡΥCOΥ and coming from the Tauric Chersonesus were produced in a local workshop there.⁴¹⁵**Pl. XXXIII**₄₈₁; **Pl. XXXIII**_{463–476}In 1961, M. Čičikova suggested that this type was made in Odessos⁴¹⁶. The presence of standardized series in most variants and the quantity, considerably surpassing that coming of other known centers, support her opinion. The simplified form and the decoration of these lamps, however, make the creation of molds feasible in other regions too.**Figural lamps****Type XXXI****(lamps 485–491)***To this group belong some of the finest lamps of the collection. Five of them are from Varna, of which four (485–487; 489) were found together in a grave, and the fifth one (491) comes from a building; one (488) is from Devnya (Marcianopolis); and the last one (490) is of unknown provenance.*This type comprises lamps shaped as human heads or other figures. Some of them (lamps 485–487) keep the connection, although modified, with certain types of Early Roman decorated lamps (in this case – lamps with blunt voluted nozzles). There are three different themes represented in the collection: theatrical masks, grotesque heads and mythological scenes. Lamps 485–487 deserve special emphasis: they are made in high quality new molds, probably shaped on metal prototypes of great artistic value. The figural lamps continued Hellenistic traditions throughout the Roman period inside the most luxury part of lamp production that copied bronze prototypes. It is believed that the figural lamp fashion comes from Egypt where the earliest examples were found (Late Hellenistic – Early Roman Imperial period)⁴¹⁷. Their decorative themes are also related to the area (African heads, Egyptian gods, etc.).**Pl. XXXIV**_{485–491}**Roman lamps of unconventional shapes****(lamps 492–494)**⁴¹⁵ After T. M. Арсенъева. Op.cit ..., 44, note 48.⁴¹⁶ T. Szentleléky. Ancient Lamps ..., 86.⁴¹⁷ T. Szentleléky. Ancient Lamps ..., 86.

Two of them (492 и 493) were found in Varna, while the third one (494) is of unknown provenance. All three are imported from the East. Lamp 493 was produced in Asia Minor, most likely in Ephesus, while lamp 492 probably originates from Egypt.

Pl. XXXIV^{492–494}

1.3.1.1. ASIA MINOR LAMPS

This group combines lamps with the following features: pear shape; concave and often decorated discus; wide convex or outward sloping rim, richly decorated with floral or geometric motifs; massive rounded nozzle, slightly upturned in the area of the wick-hole, upper side shaped in various manners (with channel, grooves, volutes, etc.). The lower side of the lamp is covered with engraved decoration – the anchor-shaped back end of the handle, the nozzle outlined with grooves, the radial rays around the base ring, etc. The lamps are made of pink, light orange or yellowish-pink clay and are covered most often with reddish-brown glaze.

The typology of Asia Minor lamps has been studied in detail by F. Miltner, based on the largest so far lamp complex of this group found in Ephesus⁴¹⁸. The author identifies 12 types divided into 50 shape variants. Asia Minor lamps are represented in much smaller series in other Mediterranean centers: Miletus⁴¹⁹, Delos⁴²⁰, Athens⁴²¹, etc. Ph. Bruneau believes that the technological properties of these lamps link them to Knidos prototypes of the 1st – 2nd century, characteristic of the ROMANESIS workshop⁴²². The group appears in Asia Minor in the 2nd – 3rd centuries AD, but finds its greatest distribution in the 4th – 5th centuries AD.⁴²³ Some of the most popular types remain in use as late as the first half of the 7th century, as demonstrated by the certainly dated finds of the Yassiada shipwreck (opposite Bodrum, Ancient Halicarnassus⁴²⁴) and some examples from an underground gallery in Eupalineion on Samos⁴²⁵. Both complexes are dated with coins, the latest of which are early emissions of Emperor Heraclius (610–641).

Type XXXII

(lamp 495)

Miltner, type I, form 4

The only lamp of this type in our collection is of unknown provenance.

A large lamp with circular reservoir, small flat discus, wide convex and ornamented rim, and narrow elongated nozzle with grooves.

Pl. XXXIV. Fig. 495.

Type XXXIII

(lamps 496–516)

Miltner, type III, shapes 2–5.

The lamps of this type are not many in the collection. They come from Varna (499-505; 508-509; 512-514; 516); Devnya (507); Blaskovo, Varna region (515); Abrit village (ancient town Zaldapa), Dobrich region (510); and the find spots of the rest are unknown (498-500; 506; 511).

Pear-shaped lamps with convex ornamented or smooth discus. Wide, convex rim. Massive nozzle with varied upper sides: with relief volutes (Miltner shape 2)⁴²⁶, smooth and convex (Miltner shape 3)⁴²⁷ or grooved (Miltner shape 4-5)⁴²⁸. The handle is solid, tongue-shaped, in some cases with a longitudinal groove and an engraved anchor-shaped back ending. The base is surrounded by a raised ring. The lamps are made of light buff or light orange clay, covered with light red or reddish-brown glaze. Shapes 2–3

⁴¹⁸ F. Miltner. Das Coemeterium der sieben Schläfer: Lampen. Forschungen in Ephesos, 42, Baden bei Wien, 1937, 95–200.

⁴¹⁹ H. Menzel. Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954, 97–99.

⁴²⁰ Ph. Bruneau. Les lampes. Exploration archéologique de Delos, 26, Paris, 1965, 139–140, №№ 4695–4705.

⁴²¹ J. Perlzweig. Lamps of the Roman period. The Athenian Agora, VII, 1961, 192, №№ 2802–2807, pl. 44.

⁴²² Ph. Bruneau. Les lampes ..., 118.

⁴²³ F. Miltner. Das Coemeterium ..., 98.

⁴²⁴ K. Vitelli. The Lamps. Jassi Ada, I, Texas, 1982, 190–196.

⁴²⁵ Unpublished material, kindly provided by Dr. M. Weber from the Deutsches Archäologisches Institut. Excavations in Samos.

⁴²⁶ F. Miltner. Op. cit., 102, typ III, form 2.

⁴²⁷ Ibid., 102, typ III, form 3.

⁴²⁸ Ibid., 102, typ III, form 4–5.

are dated by analogies with Ephesian lamps between the late 4th and mid-5th centuries AD (see parallels of lamps 496, 498). Shape 5 is distributed in a broad interval between the 4th and the first half of the 7th century AD (see parallels of lamp 508). Lamps 513–516 imitate shape 5 of the Asia Minor type. They are carelessly made, with strap-shaped handles. The distinct ornament on the lower half is absent.

Miltner shape 2 (lamps 496–497); Miltner shape 3 (lamps 498–506); Miltner shape 4 (lamp 507); Miltner shape 5 (lamps 508–516).

The lamps of this type include various shapes that are distributed in different quantity. They come predominantly from Varna (496; 499-505; 508-509; 512-514; 516), and there are single finds from other settlements in Northeastern Bulgaria: Devnya (507); Kavarna (497); Blaskovo, Varna region (515); Abrit, Dobrich region (510); and the remaining three are stray finds of unknown provenance (495; 498; 506; 511).

Pl. XXXV₄₉₆₋₅₁₀; Pl. XXXVI₅₁₁₋₅₁₆

Type XXXIV

(lamp 517)

Miltner, type VI, shape 4.

Pear-shaped lamps with small concave discus, wide ornamented rim, short rounded nozzle, and wide flat periphery around the wick-hole. The remaining details are as described in the previous type.

The only lamp (517) of this type is from Devnya (Marcianopolis).

Pl. XXXVI₅₁₇

Type XXXV

(lamps 518–520)

Miltner, type VII, shape 3

Pear-shaped lamps with wide concave discus surrounded by massive raised ring. The rim is very narrow, sloping outwards. The nozzle is wider at the front side, shaping circular saucer with horizontal framing strap around the wick-hole. The remaining details of the lamp are as in the other Asia Minor types. Usually, there is more than one filling hole on the discus.

Pl. XXXVI₅₁₈₋₅₂₀

Two of the three lamps of this type were found in Varna (519-20), and the third one was discovered during underwater survey in the Gulf of Varna (518).

Type XXXVI

(lamps 521–526)

Miltner, type IX, shapes 1, 3

Pear-shaped lamps with elongated silhouette. Flat elliptical discus with one or two filling holes. Narrow outward sloping rim decorated with geometric patterns. Massive elongated nozzle with channel on the upper side, surrounding the wick-hole and opening towards the discus. Massive tongue-shaped handle, either with anchor-shaped end, or outlined with relief edge on the lower half. Circular or elliptical base surrounded by raised ring. By analogy with Ephesus lamps, the type dates between the 5th and mid-6th centuries AD (compare the parallels of lamp 521). Lamps 525–526 imitate the Asia Minor type. The discus scene of lamp 525 is borrowed from Coptic lamps type XLIII of 6th century AD. Lamp 526 has the heart-shaped body characteristic of the pear-shaped lamps type XLVI from the 6th until the mid-7th century AD. It lacks the engraved decoration on the underside characteristic of Asia Minor types.

The few lamps in the collection come from: Varna (522–524); Devnya (521; 526); and one is of unknown provenance (525).

Pl. XXXVI₅₂₁₋₅₂₆

Type XXXVII

(lamps 527–528)

Miltner, type X, shape 1

Pear-shaped lamps with small concave discus, wide convex rim and very elongated nozzle with a narrow channel on the upper side.

Pl. XXXVII. Figs. 527–528.

The find spot of the two lamps (527-528) that belong to this uncommon type for the region is unknown.

Type XXXVIII
(lamps 529–535)

Miltner, type XI; Iconomu, type XXVIII

Pear-shaped lamps with small flat discus surrounded by raised ring and with open, wide channel on the nozzle. Wide convex rim decorated with globules. The remaining details are as in the other Asia Minor types.

The type is very common from the 4th to the mid-5th centuries AD in a vast area that comprised the Lower Danubian provinces of the Empire as well as Continental and Island Greece⁴²⁹.

Pl. XXXVII_{529–535}

The small number of finds of this type demonstrates that it was not too popular in the region. Most lamps in the collection come from Varna proper (529; 531-533; 535) and one is of unknown provenance (534).

1.3.1.2. NORTH AFRICAN LAMPS

Broneer, type XXXI; Ivanyi, type XII; Waagé, type 54; Szentleléky, III (B), 17

This group of late antique lamps includes all forms that have the following characteristics: oval reservoir with short low profile; flat discus surrounded by raised ring that opens to channel on the nozzle; flat rim surrounded on the outside by ridge and decorated most often with stamped pattern; massive elongated nozzle with wide shallow channel on the upper side and wide elliptic wick-hole; wedge-shaped solid handle whose back end is marked on the lower half in two ways – as ridge that touches the ring around a circular flat base, or as double engraved line that splits and encloses the flat or concave base. The decoration of the discus is related mainly to Christian symbols and Biblical characters and scenes (images of prophets, saints, Chi-Rho monogram, etc.), but imagery of African flora and fauna is also very common. The earlier examples usually feature two filling holes on the transversal axis of the reservoir. Geometric and flor motifs are stamped on the rim, with a combination of elements – double or triple outlined squares, lozenges, triangles, circles, rosettes etc.

The lamps of this group are known under different names in the studies of the type: „Early Christian“ or „Christian“⁴³⁰, „African“⁴³¹, „North African“⁴³². The last name points more specifically to the production area – Alexandria and its territory.⁴³³ The North African lamps appear in the 4th century AD, but the period of their bloom is the 5th century AD⁴³⁴ when mass imitation starts in non-African centers⁴³⁵. Their degraded versions exist until the late 6th century AD.⁴³⁶

In the collection there are two main types represented, corresponding to Hayes types I and II⁴³⁷.

Type XXXIX
(lamp 536)

Hayes, type I

Oval lamps with elliptical or circular concave discus surrounded by raised ring, interrupted or not by wedge-shaped handle with longitudinal groove and open to the channel on the nozzle. The rim is relatively narrow, outward sloping and decorated with floral motifs. The nozzle is massive, with a short

⁴²⁹ Full bibliography about the distribution: K. Vitelli. *The Lamps ...*, 196, L. 12.

⁴³⁰ J. Brants. *Antieke Terra-Cotta lampen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden*. Leiden, 1913, 65; O. Broneer. *Terracotta Lamps*. Corinth, 4, 2, Harvard, 1930, 119.

⁴³¹ H. Menzel. *Antike Lampen ...*, 90; T. Szentleléky. *Ancient Lamps*. Amsterdam, 1969, 125.

⁴³² C. Iconomu. *Opaițe Greco-romane*. Constanța, 1967, 26.

⁴³³ H. Menzel. *Op. cit.*, 90; B. Vikić-Belančić. *Antičke svjetiljke u Arheološkom museju u Zagrebu*. – *Vjesnik Arheološkog museja u Zagrebu*, V, 1971, 118.

⁴³⁴ O. Broneer. *Terracotta Lamps ...*, 119; H. Menzel. *Op. cit.*, 90; T. Szentleléky. *Ancient Lamps...*, 127; B. Vikić-Belančić. *Antičke svjetiljke ...*, 118–119.

⁴³⁵ H. Menzel. *Op. cit.*, 91; A. Bovon. *Lampes d' Argos*, *Ecole française d' Athènes*, 5, Paris, 1966, 87; Ph. Bruneau. *Op. cit.*, 117.

⁴³⁶ H. Menzel. *Op. cit.*, 91.

⁴³⁷ J. Hayes. *Late roman Pottery*. London, 1972, 310–311.

wide channel on the upper side and open to the discus and the wick-hole. The base is flat or concave, surrounded by an open groove that turns into a pair of engraved lines that mark the back side of the handle on the lamps' lower half. The type is dated in the 4th – the early 5th century AD.⁴³⁸

Pl. XXVII⁵³⁶

The only lamp of this type (536) was found in Varna. However, a few small fragments of same type discovered in the city make us believe that the presence of this lamp here is not accidental.

Type XL

(lamps 537–547)

Hayes, type II.

Lamps with oval reservoir and circular discus, surrounded by raised ring that opens towards wide and long channel on the nozzle. The rim is flat, wide, surrounded on the outside by relief edge. The nozzle is massive, elongated with wide elliptical wick-hole. The handle is solid, wedge-shaped, and from its back side starts a ridge that touches the raised ring around the circular flat base. The earlier examples have two filling holes on the transversal axis of the reservoir. The lamps are lavishly decorated, with particularly varied stamped patterns on the rim.

Lamp 539 is a typical example of high quality North African import. It gives an idea of the early phase of type production – between the very beginning and the first quarter of the 5th century AD.

Lamps 537–538, 540, made of buff clay, are good quality imitations of North African prototypes, created in non-African centers.

Lamps 542–547 are also imitations of North African shapes, but show some signs of deterioration.

Lamp 544, made of whitish clay, which is characteristic of the Marcianopolis area. It is probably created in a local workshop, while lamp 545 has a floral pattern on the rim, which is rather rare in North African production⁴³⁹, but usual for late antique Attic lamps.

Pl. XXVII^{537–542}; Pl. XXXVIII^{543–547}

The lamps of this type are better represented in the collection and there are a few variants. The lamps were found in Varna (538–541; 544); Devnya (537; 546–547) and the find spots of the other three are unknown (542–543; 545).

Imitations of North African lamps from the area of Marcianopolis (Devnya) and Odessos (Varna)

(lamps 548–693)

This is a large series of lamps that come mainly from Marcianopolis and Odessos and whose basic formal characteristics are close to those of types XXXIX–XL. They have elliptical or rhomboid reservoir, horizontal or outward sloping broad rim, elongated massive nozzle with a wide shallow channel opening towards the discus and the wide elliptical wick-hole, and wedge (horn)-shaped handle. Between the rear end of the handle and the base in many cases there is a pair of lines engraved that encircle the base, like in type XXXIX (lamp 652). Much more often, the handle's base and the ring around the bottom are connected with a ridge, like in type XL. In many cases, that connection is missing. All lamps are made of light buff to whitish clay of a pinkish hue, typical of the Marcianopolis area. Some of the lamps bear traces of not too fine red glaze. The discus decoration is poor and monotonous: the patterns used are a schematic rosette (rays around the filling hole) or globules. The undecorated discus prevails. The rim decoration resembles a more or less stylized wreath or a festoon that transforms into a "pine branch" or a "herring-bone". There are also relief circles or short radial etches. Very rarely, the rim is decorated with raised globules – probably from degraded rosettes. A common type of decoration is a necklace with a cross that bulges in the nozzle channel. In many cases the nozzle is flanked by centered circles or globules. Some of the lamps bear a stamped signature – a relief cross. According to the shape and the position of the rim in relation to the discus, there are two variants:

⁴³⁸ S. Sidebotham. Lamps from Carthage in the Kelsey Museum. Explorations at Carthage, 1975, II, 1978, 230.

⁴³⁹ For example, among the North African lamps of Tunisia published in: A. Ennabli. Lampes chrétiennes de Tunisie, Paris, 1976. From a total of 1266 artifacts, only one has such an ornament (N° 168, pl. VIII).

**3. Lamps with horizontal rim
and**

4. Lamps with outward sloping rim

The first variant includes several series (subvariants) according to the rim decoration:

Variant 1a

(lamps 548–555).

A wreath or a festoon, shaped in various ways: winding leafy branches, joint S-shapes, rosettes with branches, schematic vines with grapes and so forth, very similar to the style of Attic lamp rim decoration.

Pl. XXXVIII_{548–555}

Variant 1b

(lamps 556–604)

Schematic wreath – “pine branch” or “herring-bone” – in unmarked or clearly marked or by raised rings ornamental field.

Pl. XXXVIII_{556–558}; Pl. XXXIX_{559–573}; Pl. XL_{574–589}; Pl. XLI_{590–604}

Variant 1c

(lamps 605–610)

Degraded “wreath” with concentric raised rings around the base.

Pl. XLI₆₀₅; Pl. XLII_{606–610}

Variant 1d

(lamps 611–670)

Degraded “wreath” with radial relief etches, with marked or unmarked ornamental fields on the rim.

Pl. XLII_{611–621}; Pl. XLIII_{622–637}; Pl. XLIV_{638–653}; Pl. XLV_{654–669}; Pl. XLVI₆₇₀

Variant 1e

(lamps 671–673)

Degraded rosettes made of globules.

Pl. XLVI_{671–673}

Variant 1f

(lamps 674–678)

Reduced rosette on the discus.

Pl. XLVI_{674–678}

The lamps of Variant 2 have two of the described rim decoration patterns:

Variant 2a

(lamps 679–681)

Schematic “wreath”: “pine branch” or “herring-bone” = Variant 1b.

Pl. XLVI_{679–685}; Pl. XLVII₆₈₆

Variant 2b

(lamps 682–693)

Degraded “wreath”: radial relief etches = Variant 1d.

Pl. XLVII_{682–693}

As the several complex finds of such lamps in the territory of Marcianopolis demonstrate, the two variants are synchronous. The difference of patterns and the degree of schematizing owes to the different artistic properties of molds used contemporaneously in neighbouring workshops.

Based on specimens dated with the help of a coin hoard discovered in an undisturbed complex in Marcianopolis, the imitations of North African lamps appear in this ancient city in AD 408 the earliest,

if not earlier⁴⁴⁰ and this holds true most probably also for the finds from Odessos.

Lamp 602, found next to a pottery kiln in Marcianopolis, from where many other lamps come, is deformed, as are several other small fragments from similar lamps. This shows that all of them were produced in the same place. Another proof of local production of these imitations is the four upper mold halves (953–956) for the same type of lamps, discovered in the debris by the same kiln. The type is distributed over a not too large area of Northeastern Bulgaria and Southeastern Romania, located approximately between the city-territories of Odessos (Varna), Marcianopolis (Devnya) and Durostorum (Silistra) in Bulgaria, and Tomis (Constanta) and Histria in Romania⁴⁴¹, but also deeper in the hinterland of the area.

This is the largest group of lamps in the collection and it testifies to the grand scale of local production of this type. It was influenced by the North African lamps, widely spread in the Mediterranean and less common in the Balkan provinces of the Empire, but the local production is far from their fine quality. Such lamps are discovered in various places in the region of their production. The greatest number comes from Varna (548; 552-554; 557; 569; 571; 573; 590; 592; 594; 598-600; 602;604; 608; 617; 619;622-625; 662-629; 634;636-637; 640-644; 646-648; 650; 757; 660-661; 663-667; 669-671; 673;676; 680-681; 690-692); and Devnya (549-550; 558-568; 570; 572; 574-580; 582; 584; 587-589; 591; 593; 597-603; 606; 609; 611-616; 618; 621; 630; 633-635; 649; 651; 653-656; 668; 677-678; 680a-681; 683;687-689). Single finds from the area come mostly from Varna region: from the villages of Avren (620); Ezerovo (659); Tsarevtsi (772-679), General Kantardzhievo (former Chaushkyoy) (638-639); and one from the village of Abrit, Dobrich region (693). The large number of finds of unknown provenance in the collection most probably also originates from the two regions mentioned above (555-556; 581; 583; 585-586; 592; 595-596; 601; 607; 610; 626; 631-632; 645; 652; 658; 662; 671; 679a; 682; 685-686).

Multi-nozzle lamps (694-695)

The multi-nozzle lamps resemble to a great extent the previous type but are far less in number. They are only two – one comes from the village of Rogachevo, Dobrich region (694); and the other one is of unknown provenance (695). Both are of poor quality and seem to have been produced in a local workshop in Northeastern Bulgaria.

Pl. LXVIII₆₉₄₋₆₉₅

1.3.1.3. LATE ANTIQUE LAMPS FROM VARIOUS CENTERS

Type XLI (lamps 695a–713)

Kuzmanov, Salkin, type XV; Kuzmanov, type XXXII

Rhomboid lamps with biconvex profile, without discus. The filling hole is wide, surrounded by a raised ring. The rim occupies the entire upper side of the reservoir. These lamps are convex, outward-sloping. The wick-hole is elliptic. The nozzle and the horn-shaped handle point upwards. The base is circular, surrounded by a raised ring. The upper side of the lamp is decorated with a schematic floral motif. On the rim there is usually a stamp depicting a wreath or a branch with 3-4 sprouts that end in globules, pointing towards the filling hole or the rim's periphery. In many cases there is a schematic rosette stamped at the nozzle's neck (globules in a relief circle), or a branch. At the base of the handle there is a schematic grape or a cross. Only lamp 706 has a channel shaped on the nozzle.

These lamps are made of clay of various colours – light buff, light orange or reddish-brown, and only in a few cases they are painted red (with low-quality glaze).

The type is common in Lower Moesia, Scythia Minor and Thrace, as north as Tomis (Constanta, Romania) on the Black Sea Coast⁴⁴², and in Bulgaria as south as Ivaylovgrad⁴⁴³ and Mezek⁴⁴⁴; along the

⁴⁴⁰ Г. Тончева. Разкопки в Марцианопол 1955 г. – ИИМ Варна, 16, 1965, 73, 76.

⁴⁴¹ С. Иконому. Ораите Гресо-романе ..., №№ 723–753.

⁴⁴² Ibid., 151, № 786, fig. 193.

⁴⁴³ Я. Младенова. Надгробна могила при Ивайловград. – Археология, XIII, 1971, 4, 46, fig. 8a.

⁴⁴⁴ И. Велков. Разкопките около Мезек и гара Свиленград. – ИАИ, 11, 1937, 126, fig. 116.

Lower Danubian limes: in Novae (Svishtov)⁴⁴⁵; Iatrus (Krivina), Ruse region⁴⁴⁶; in inner Lower Moesia: Shumen fortress⁴⁴⁷, etc. In these centers the type is attested through singular specimens, while our collection reveals a concentration of finds in the territory of Odessos and six of the lamps were made in the same mold. This gives ground to assume the existence of a production center in the vicinity of Odessos and inside the city proper. Another large series of this type comes from the ancient town of Templum Iovis (Obzor) also on the Bulgarian Black Sea Coast, where another workshop for the production of this lamp type⁴⁴⁸ was probably located.

The analysis of the lamps known as “slipper-shaped”⁴⁴⁹ or “boat-shaped”⁴⁵⁰ reveals certain similarity to one type of Syro-Palestinian lamps with an almond-shaped reservoir, biconvex profile, a wide filling hole, and no discus or a handle⁴⁵¹. This type is universally dated not before the late 4th until the early 5th century AD, based on grave finds discovered with coins of Theodosius II (408-450), Arcadius (395-408) and Honorius (393-423)⁴⁵². Our lamps of the „boat-shaped“ type however, differ from the Syro-Palestinian one by the shape of the back end of the reservoir: it is crisp and transforms in a horn-shaped handle pointing upwards. In some cases (lamp 711) the back end is connected to the base ring with a ridge. These peculiarities, as well as the emergence of a channel on the nozzle in some examples, show influence from North African shapes (or rather their local imitations) in the formation of the type. This also resembles the time of the first North African imitations outside Egypt in the early 5th century AD. The date is confirmed by one specimen from the *castellum* Iatrus (Krivina, Ruse region), found in a layer of the first half of the 5th century AD.⁴⁵³ Lamp 700 was found, according to M. Mirchev, in the baptistery of an Early Christian church together with coins, the latest of which is dated up to AD 579⁴⁵⁴. This comes to show that the type was reproduced without changes during the entire 6th century AD and maybe in the early 7th century AD too.

Pls. XLVII_{695 a–698}; **Pl. XLVIII**_{699–713}

The lamps of this type are few in number, but very characteristic and most likely locally produced. Most of them were found in Varna (6956-699; 701; 703; 706; 711-713), and the remaining originate from: Galata village, now a district of the city (700; 704); Devnya (709); the villages of Tsarevtsi (former Sultantsi) (702) and Byala (710), Varna region.

Type XLII

(lamps 714–715)

Pear-shaped lamps with biconvex profile. The lamps have no discus, just a raised ring around the filling hole. Sharp ridge goes along the nozzle. The handle is usually figural. These lamps are probably clay imitations of metal prototypes.

Pl. LXIX_{714–715}

Out of the two lamps in this type, one (714) is found in Varna; and another one in the village of Obrochishte, Dobrich region (715).

Type XLIII

(lamps 716–719)

Kuzmanov, type XXXIII

Pear-shaped lamps with raised discus, surrounded by very narrow convex rim rising above it. Short

⁴⁴⁵ L. Press, Z. Sochacki, Z. Tabasz, J. Kolendo. Novae – Sektor Zahodni, 1967. – Arheologia, XX, 1969, 155, fig. 90.

⁴⁴⁶ G. Gomolka. Katalog der Kleinfunde. Das Limeskastell Iatrus in Moesia Inferior. – Klio, 47, 1966, pl. I8, V34.

⁴⁴⁷ В. Антонова. Археологически проучвания в на Шуменската крепост. – ИОМ Шумен, VI, 1973, pl. III2.

⁴⁴⁸ Unpublished material. Information by the authors.

⁴⁴⁹ М. Мирчев. Разкопки на тракийското селище край Галата. – ИВАД, IX, 1953, 9, fig. 13.

⁴⁵⁰ Г. Кабакчиева. Керамика от вилата при Ивайловград. РП, 15, 1986, 34, лампа 551; Г. Кузманов. Антични лампи. Колекция на Националния археологически музей. София, 1992, 117, fig. 291-295.

⁴⁵¹ H. Menzel. Op. cit., №№ 655–657, fig. 827–9; T. Szentleléky. Op. cit., 130, № 250; Idem, Lampes nouvelles dans la collection des antiquités du Musée des Beaux – Arts. – Bulletin du Musée hongrois des Beaux Arts, 43, 1974, 36, № 9, fig. 22.

⁴⁵² H. Menzel. Op. cit., 102; T. Szentleléky. Ancient Lamps ..., 130; Idem, Lampes nouvelles ..., 36.

⁴⁵³ G. Gomolka. Katalog..., pl. I8.

⁴⁵⁴ М. Мирчев. Разкопки на тракийското селище ..., ИВАД, 1953, IX, 9, fig. 13.

rounded and upturned nozzle. Broad concave unmarked base. The prevailing one among the discus scenes is stylized draped arch and triangle full of globules at the arch's feet. This theme has been interpreted in various ways by scholars: an actual arch depiction⁴⁵⁵, the Egyptian „symbol of life“⁴⁵⁶, or an allusion to the Sacraments of baptism, death and resurrection⁴⁵⁷. Lamps of this type are found mostly in Egypt, along the North and West Pontic Coast, and inland of Lower Moesia⁴⁵⁸. The prevailing view of the researchers supports the Egyptian origin of the type⁴⁵⁹, but lately Zalesskaya argues (not too convincingly, in our opinion) about its Pontic origin, based on the stylistic features of the images and the similarity of the clay to that of Lower Moesia lamps (the latter statement is not true)⁴⁶⁰. The type dates to the 6th century AD.

Pl. LXIX

⁷¹⁶⁻⁷¹⁹
All lamps (716-719) of this type come from Varna.

Type XLIV

(lamps 720–724)

Kuzmanov, Salkin, type XVII; Kuzmanov, Bachvarov, type IX

Pear-shaped lamps with concave discus, surrounded by one or two raised rings. Broad rim sloping outwards and slightly convex. The handle is solid, rectangular in cross-section. Concave framing ring around the filling hole. Relief volutes are usually found on the nozzle. These lamps can be attributed to the influence of some Asia Minor types (e.g. Miltner type III) that feature similar ornament. The closed discus also points to such influence. The base is tear-shaped, surrounded by a raised ring. The lamps are buff or light orange, unglazed. They date to the 6th century AD.

Pl. LXIX

⁷²⁰⁻⁷²⁴

The lamps of this type were found in Varna (720; 722; 724); Avren village, Varna region (721); and Sozopol (723).

Type XLV (lamps 725–879)

Iconomu, types XXXII – XXXIII; Kuzmanov, Salkin, type XX; Kuzmanov, Bachvarov, type VIII; Kuzmanov, type XXXVIII.

Pear-shaped lamps with biconical reservoir profile and heart-shaped discus surrounded by one or two raised rings that open to channel on the nozzle. The rim is flat, sloping outwards, meeting the lower half of the lamp at an angle. The handle is shaped in various ways. There are often figural handles in the shape of human face, animal head (ram or bull), palmette, various types of crosses, etc. The undecorated handles are solid, most frequently in the shape of a quarter of a circle, with longitudinal grooves, of a rectangular cross section. The base is rounded or heart-shaped (tear-shaped), surrounded or not by a raised ring. Some of the lamps have a wider, almost circular reservoir, circular discus and a height of over 3 cm. They are more precisely crafted, but do not differ from the other lamps of the same type in terms of their further details and decoration.

Most of the lamps are decorated with geometric and floral patterns. Among the most frequent ornaments featured on the discus are: schematic palmette; 4, 6 or 8-petal rosette; 4, 6 or 8-ray star, intertwined with a rosette, radial or curved rays around the filling hole, a „necklace“, globules, circles, etc.

The lamps with undecorated discuses are fewer in number. The rim decoration is relatively monoto-

⁴⁵⁵ M. Bernhard. *Lampki starożytnie*. Warszawa, 1955, 187–188.

⁴⁵⁶ М. М. Кобылина. *Изображения восточных божеств в северном Причерноморье в первые века н. э.* Москва, 1978, 161, № 28.

⁴⁵⁷ В. Н. Залеская. Два раннесредневековых глиняных светильника из северного Причерноморья. – *СА*, 4, 1988, 234.

⁴⁵⁸ O. Wulff. *Altchristliche und mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke*, I. *Altchristliche Bildwerke*, Berlin, 1909, №№ 1332–1333; V. Velkov. *Eine Gottenfestung bei Sadovetz (Nordbulgarien)*. – *Germania*, 19, 2, 1935, 154, pl. 20, fig. 27; M. Bernhard. *Lampki starożytne ...*, № 356, pl. CVII; H. Menzel. *Op. cit.*, 101, № 571, fig. 82II; М. М. Кобылина. *Op. cit.*, №№ 27–28; V. N. Zalesskaja. *Les lampes paléochrétiennes en terre cuite de la côte septentrionale de la Mer Noire*. – *Археиου Πουτου*, 1987, 310, fig. 2; В. Н. Залеская. *Цит. съч.*, 234–235, обр. 1; D. M. Bailey. *Catalogue of the Lamps in the British Museum*, III. *Provincial Lamps*, London, 198, № Q3310, pl. 122.

⁴⁵⁹ D. M. Bailey. *Catalogue ...*, p. 415.

⁴⁶⁰ В. Н. Залеская. *Op.cit.*, 234.

nous: most often a schematic wreath (radial rays), or a wavy vine-and-cluster pattern (a zig-zag or curve with grapes), tracery (linked S's) and relief globules (degraded rosettes). A great part of the lamps have undecorated rims.

The lamps are in various colours after firing: buff-pink (closest to that of the Marcianopolitian imitations of North African lamps), light orange, brick red, reddish-brown, greyish-black. In many cases they are covered with light buff slip. Traces of poor red glaze can be seen only occasionally.

The type is genetically linked to North African lamps⁴⁶¹, as well as to some late antique metal lamps⁴⁶². The connection to North African forms in the collection is also demonstrated through the evolution of local imitations of the Marcianopolis variant (compare lamps 674–678 of type XL and 815–818 of the present type). It should be noted, however, that some Asia Minor forms with a channel on the nozzle also played a role in the formation of the type⁴⁶³.

The type is characteristic of the area that comprises Lower Moesia, Scythia Minor, the Danubian Coast of former Dacia, as well as Haemimons Province. Most numerous are the finds from the West Pontic Coast, from where come also the specimens of the highest quality and finest artistry. The type has been attested south of Constantinople⁴⁶⁴. For now, information about its production can be seen in the collective find of molds from Kranevo⁴⁶⁵, although it is not certain whether they were taken there as a set from another workshop of a neighbouring place.

The type is most widespread in the 6th century AD.⁴⁶⁶ The latest dated examples – from the first half of the 7th century AD, are known from the inventory of the Yassiada shipwreck (opposite Halicarnassus, now Bodrum in Turkey).⁴⁶⁷

Pl. LII–LIX

To this very common type belongs a great number of lamps found in various settlements in the region, but the majority of them are from Varna (725-732; 734-740; 742-743; 745; 747-748; 750-753; 755; 759-763; 765-769; 771-780; 783-788; 790-799; 801-814; 817; 819; 821-822; 824; 826-827; 831-841; 843; 845-848; 851; 854-860; 864-867; 869; 872; 874-875; 877; 879); they also come from Aladzha Monastery locality near Varna (733); Devnya (744; 758; 782; 825; 848); Aksakovo (873); Ignatievo (849); Padina (816); Pchelник (789) and Suvorovo (829), Varna region; from Abrit (781); Balgarevo (754) and Kranevo (842), Dobrich Region; from Sindel (830); Obzor (850) and the estuary of the Ropotamo River (844) – Burgas region. There are also several chance finds of unknown provenance (741; 746; 749; 756-757; 764; 772; 800; 820; 823; 852-853; 861-863; 868; 870-874; 876; 878), most of probably also come from the area around Varna and Devnya.

1.3.1.4. LATE ANTIQUE LAMPS OF UNCONVENTIONAL SHAPES (lamps 880–910)

This heterogeneous group includes pear-shaped lamps with elongated nozzle (apart from lamps 902, 906), whose morphologic features are influenced by clay prototypes from Asia Minor and Egypt, as well as by late antique metal specimens. They cannot be included in the group of imitations of shapes from those centers, as they rather appear to be modifications of such shapes. In this way, lamps 880–897 can be considered as modified Asia Minor lamps, most similar to Miltner type IV – with their small concave discus, most often unornamented, wide convex rim, in most cases decorated with radial rays or undecorated, and very elongated nozzle. However, they lack decoration on the lower half of the lamp, typical of the Asia Minor products (anchor-shaped back end of the handle, incised ribbons on the nozzle etc.). The handles of some of them are shaped like those of North African lamps – resembling a solid horn; and some of them feature the characteristic ridge that connects the back of the handle to

⁴⁶¹ C. Ionomu. *Op. cit.*, 28.

⁴⁶² O. Wulff. *Altchristliche ...*, 243; K. Vitelli. *Op. cit.*, 196–197.

⁴⁶³ Cf.: O. Miltner. *Op. cit.*, *Kleinasiatische Lampen*, typ I, form 5; typ VIII, form 3; typ IX, form I.

⁴⁶⁴ O. Wulff. *Op. cit.*, №№ 1270–1273, pl. LXIII.

⁴⁶⁵ Г. Тончева. *Керамична работилница край Кранево*. – ИИМ Варна, 9, 1953, 81–88.

⁴⁶⁶ M. Bernhard. *Op. cit.*, 186.

⁴⁶⁷ K. Vitelli. *Op. cit.*, 197–199, №№ 13–16, fig. 9–3, 9–4.

the base ring. The double ring or strap-shaped handles are similar to those of Coptic lamps type XLIII, but the lamps in discussion are elongated and often undecorated.

Another series combines lamps with a channel on the nozzle (lamps 898–904). Some of them resemble examples from Egypt (lamps 898–902). Lamp 905 in the shape of a seashell undoubtedly copies a metal prototype. Lamp 906 takes its outline from wheelmade lamps shaped as a semi-globe set in a saucer (type XLVI). The handle, as well as the relief ornament, however, are characteristic of the pear-shaped lamps type XLV.

In this group we include also three-nozzled lamps (907–909) that have some features of the above mentioned type XLV (solid or “reflector” handle, rim ornament, but without the characteristic channel on the nozzle).

Pl. LIX_{880–882}; **Pl. LX**_{883–902}; **Pl. LXI**_{902–910}

The lamps of this heterogeneous group come mainly from Varna (881-882; 885-887; 889; 891; 893; 895-897; 899; 901-902; 904-908); there is also one from Devnya (888); one from the village of Avren, Varna region (903); and one from Kranevo, Dobrich region (892); and there are some whose provenance is unknown (880; 883-884; 890; 894; 898; 900; 909).

1.3.2. WHEELMADE LATE ANTIQUE LAMPS

Type XLVI

(lamps 911–912)

Ivanyi, type XXIII; variants 3–4; Deringer, type 5; Szentléleky, shape 19; Kuzmanov, Bachvarov, type XI; Kuzmanov, type XLII, variants 1–2.

Lamps with semi-globular profile with flat or slightly concave upper side of the reservoir. The latter is sometimes surrounded by a groove along its periphery. Massive nozzle with wide elliptic wick-hole also occupies part of the rim. Short solid ring around the base.

The type is characteristic of the Middle and Lower Danubian Provinces: Noricum⁴⁶⁸, Pannonia⁴⁶⁹, the Danube area of former Dacia⁴⁷⁰ and Lower Moesia⁴⁷¹. The type is of Pannonian origin and common in the abovementioned provinces between the late 3rd and the mid-5th century AD.⁴⁷²

Pl. LXI_{911–912}

One of the two known lamps of this uncommon for the region type was found in Varna (912), and the find spot of the other one is unknown (911).

Type XLVII (lamp 913)

Waagé, type 61

Lamps with biconical reservoir profile and elongated nozzle with wide elliptic wick-hole. Short cylindrical collar shaped around the filling hole. The handle is strap-shaped. According to Waagé, the type is most likely of Mesopotamian origin⁴⁷³. It is registered in Egypt⁴⁷⁴, Syria⁴⁷⁵, and along the Danube – in Dacia Ripensis⁴⁷⁶ and Dacia Mediterranea (Pernik⁴⁷⁷ and Sofia (ancient Serdica))⁴⁷⁸. Judging by the yellowish-green glaze that covers some of the lamps, the distribution in this area is from the late 3rd –

⁴⁶⁸ H. Deringer. Römische Lampen aus Lauriacum, Forschungen in Lauriacum, 9, 1965, 58 ff.

⁴⁶⁹ D. Ivanyi. Die pannonischen Lampen. (= Dissertationes Pannonicae, 22), Budapest, 1935, 20.

⁴⁷⁰ В. Любенова. Селището от римската и ранновизантийската епоха. – Перник, I, София, 1981, 151, fig. 78.

D. Tudor. Sacidava I. – Dacia, V–VI, 1935–36, 410, fig. 146; Idem, Sacidava III. – Dacia, XI–XII, 1945–47, 166–168, fig. 193.

⁴⁷¹ G. Gomolka. Die Kleinfunde vom 4 bis 6 Jh. aus Iatrus – Krivina. – Iatrus–Krivina, II, Berlin, 1982, 166; Г. Кузманов, И. Бъчваров. Колекцията от антични лампи в Силистренския музей. – ИИМ Варна, 22 (37), 1986, 60, pl. XVII–XVIII, №№ 134–140.

⁴⁷² D. Ivanyi. Die pannonischen Lampen ..., 20.

⁴⁷³ F. Waagé. Lamps. Antioch on the Orontes, III, Excavations 1937–39. Princeton, 1941, 68–69.

⁴⁷⁴ H. Menzel. Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Mainz, 1954, 87, № 576; M. Bernhard. Lampki starozytne. Warszawa, 1955, 349, № 395.

⁴⁷⁵ F. Waagé. Lamps ..., 68, № 190.

⁴⁷⁶ Unpublished. In the collection of the National Archaeological Institute – Sofia, inv. 2720 (Ancient department).

⁴⁷⁷ В. Любенова. Селището ..., 152, fig. 80.

⁴⁷⁸ М. Станчева, К. Григорова. Колекцията от глинени лампи в Музея за история на София. – Сб. Сердика–Средец–София. С., 1976, fig. 8.

mid-5th century AD, according to the date of late antique glazed pottery. There are examples known to date from the mid-6th century AD too.⁴⁷⁹

Pl. LXI₉₁₃

The only lamp (913) of this type comes from the vicinity of the village of Abrit (Abtaat), Dobrich region, where the large Roman and late antique city of Zaldapa is located.

Type XLVIII

(lamps 914–938)

Brants, type XXXI; Waagé, type 58 в; Broneer, type XXXVI; Kuzmanov, Bachvarov, type XIV; Kuzmanov, type XLIII.

Lamps shaped as a semi-globe, part of globe or truncated cone, set inside saucer shaped like truncated cone or semi-globe. In some cases, concave framing ring or short cylindrical neck surround the filling hole in order to facilitate the pouring of oil in the reservoir. The wick-hole is pierced in the reservoir wall and sometimes the periphery of the saucer in front of it is pinched. The handle is attached in two manners: either by bridging the edge of the saucer and the periphery of the filling hole, or it is applied to the edge of the saucer. The base is wide and flat, bearing traces of cutting with a thread. Based on the above mentioned differences in the morphologic characteristics of the type, three variants can be identified:

Variant 1.

(lamps 914–918).

Lamps shaped as a semi-globe set into a semi-globular saucer whose periphery is pinched in front of the wick-hole. A fluted strap handle, bridged over the saucer edge and the periphery of the filling hole. The lamps are made of buff clay. Some are covered with reddish-brown slip

Pl. LXI₉₁₄; **Pl. LXI**_{915–918}

Variant 2.

(lamps 919–932).

Lamps shaped as a semi-globe or truncated cone set into semispherical or conical saucer which is not pinched in the area of the wick-hole. Around the filling hole – concave periphery or short cylindrical neck. Strap handle bridged over the edge of the saucer and the periphery of the filling hole. These lamps are made of light orange to reddish-brown clay, sometimes buff after firing. Some lamps are covered with orange-red slip.

Pl. LXII_{919–926}; **Pl. LXIII**_{927–932}

Variant 3.

(lamps 933–938).

Lamps shaped as part of a globe set into shallow saucer shaped like truncated cone. The saucer is not pinched in front of the wick-hole. Strap handle, grooved, attached only to the border of the saucer. The lamps are orange to reddish-brown and are not slip-covered.

Pl. LXIII_{933–938}

H. Menzel argues that the entire type is genetically related to Syrian forms with channel on the nozzle and attributes the type to the group of the so-called Arabic lamps⁴⁸⁰. The type is widespread in a vast territory: the Pontic area (Tomis)⁴⁸¹; the Danubian bank of former Dacia (Sacidava, Capidava)⁴⁸²; Lower Moesia (Durostorum)⁴⁸³; Thrace⁴⁸⁴, Greece (Corinth)⁴⁸⁵; Africa (Carthage)⁴⁸⁶; Syria (Antioch on the Orontes).⁴⁸⁷

⁴⁷⁹ В. Любенова. *Op. cit.*, 153.

⁴⁸⁰ H. Menzel. *Antike Lampen ...*, 102, № 659, fig. 83.

⁴⁸¹ C. Scorpan. *Tipi sconosciuti di lumini a olio romani.* – *Pontica*, VI, 1973, 215–216.

⁴⁸² *Ibid.*, 209–219.

⁴⁸³ Г. Кузманов, И. Бъчваров. *Колекцията от антични лампи ...*, 145, табл. XIX; Л. Дончева-Петкова, Д. Топтанов. *Ранно-византийска керамика от Одръци, Толбухински окръг.* – *ИНМ Варна*, 18/33/, 1982, pl. XI, 12.

⁴⁸⁴ Н. Танчева-Василева. *Антични глинени лампи от музея в Ямбол.* – *ИМЮИБ*, 5, 1982, pl. III, 21.

⁴⁸⁵ O. Broneer. *Terracotta Lamps. Corinth*, 4, 2. Harvard, 1930, 122–124, pl. XXIV.

⁴⁸⁶ S. Sidebotham. *Lamps from Carthage in the Kelsey Museum. Excavation at Carthage*, 1975, II, 1978, 263, №№ 62–65, pl. 8.

⁴⁸⁷ F. Waagé. *Op. cit.*, 68, №№ 179–185.

Based on some finds with precise stratigraphic position, the type can be dated between the 4th century AD (data from Sacidava)⁴⁸⁸ and the mid-6th century (data from Carthage)⁴⁸⁹. The shape evolves later – during the Middle Ages too.⁴⁹⁰

The relatively small number of lamps of this type, although with a few variants, come mostly from Varna (919-925; 928-932; 935-938); one is from Devnya (914); one from the village of Balgarevo, Dobrich region (927); the find spots of the remaining lamps (915-918; 926; 933-934) are unknown.

1.2 – 3.3. Handmade lamps (Lamps 939–940).

Lamps of irregular “boat” shape made roughly by hand. The two lamps in this group present two variants:

Variant 1.

Rounded elliptic body, biconical reservoir without discus, large filling hole with rounded rim, large wick-hole in front, no handle (?). Flat bottom.

Pl. LXIV₉₃₉

Variant. 2.

Elongated “boat” shaped elongated open body, tongue-like handle, flat bottom.

Pl. LXIV₉₄₀

One of the lamps (939) comes from the village of Markovcha, Varna Region, and the other one was found in a grave near the port of Kavarna (Dobrich region). There is no doubt that both of them were locally made, maybe by their owners. These lamps should be dated to Late Antiquity (4th–6th c. AD).

Composite lamps of special function (*thymiaterion*). (lamp 941)

The lamp is a *thymiaterion* of special design. It consists of an incense burner shaped as a pinecone (only its bottom part is preserved) located in the middle, flanked by two equal lampstands in the shape of shortened fluted columns with lamps on top, all fixed on a rectangular base. On the rear side of the base there is an incised inscription – a dedication in Greek: *ΘΕΟΙΣ ΛΑΒΕ* (“Take it for the Gods”).

Pl. LXIV_{941a-c}

This rare composite lamp is actually a *thymiaterion* (incense burner). The lamps of that peculiar type were produced in Knidos in 1st – 2nd c. AD in several variants. They were mostly dedicated to Demeter in her famous sanctuary there, or taken as souvenirs by pilgrims – worshippers of the deity. This seems to be the case with the lamp from Odessos (Varna) too.

2. BRONZE LAMPS

2.1. ROMAN BRONZE LAMPS

Type XLIX (lamp 942)

Loeschcke, type XVI; Kuzmanov, type XLVII

Lamps with biconvex reservoir profile. Small flat discus with narrow central filling hole. The discus is surrounded by raised concentric rings. The nozzle is very elongated, flanked by volutes. The handle is usually figural. The type is of Hellenistic origin and imitated in clay, thus becoming the prototype of clay lamps with volute nozzles of the Loeschcke type IV. The type is characteristic of the 1st century AD.

Pl. LXIV₉₄₂

The only lamp (942) of this type comes from Varna.

Type L (lamp 943)

Loeschcke, type XIX; Ivanyi, type XXXI; Kuzmanov, type XLIX

⁴⁸⁸ C. Scorpan. *Tipi sconosciuti ...*, 209–210, fig. II-3.

⁴⁸⁹ S. Sidebotham. *Lamps from Carthage ...*, 263.

⁴⁹⁰ O. Broneer. *Terracotta Lamps ...*, 124; F. Waagé. *Op. cit.*, 68, №№ 179–184.

Lamps with semi-globular reservoir profile. Wide filling hole surrounded by concave rim with highly raised ring along the periphery. Elongated nozzle flanked by degraded volutes. At the front part of the nozzle they look like angular thickenings around the wick-hole. The earliest evidence of the type is from the 1st century AD.

Pl. LXIV

The lamp (943) of this type comes from unknown provenance.

Type LI (lamp 944)

Loeschcke, type XX; Ivanyi, type XXXIV

Pear-shaped lamps with semicircular nozzle tip. The upper side of the lamp is flat and outlined along the periphery with a ridge. The handle is figural and curves above the reservoir. It usually terminates in the shape of a human, animal or bird head. The date of this type has been established to be as early as the second half of the 1st century AD.

Pl. LXIV. Fig. 944

The lamp (944) of this type was found in the village of Tsarevtsi (Sultantsi), Varna region.

Type LII (lamps 945–947)

Ivanyi, type XL

Figural lamps, usually in the shape of grotesque human head (an African, theatrical masks etc.), bird, sandal-clad human foot, etc. These figural lamps are remarkably fine and their details carefully crafted through additional chiseling and polishing of the embossed parts. The lamps in the collection are shaded as: a sandal-clad human foot; a goose (or a swan?); a pumpkin.

Pl. LXIV. Figs. 945-946; Pl. LXV⁹⁴⁷

Two of the lamps (946-947) identified in this type were found together in Balchik; one in Devnya (948); and the find spot of the last one (945) is unknown.

Type LIII (lamp 948).

Lamps with biconical body, deepened circular discus and fan-shaped nozzle. The bottom is ring-shaped and the handle is strap-shaped and grooved. These lamps are made of thin bronze sheet and their form strongly resembles some clay lamps of Type XXVI, variant 4 in the collection (Nos. 258-260), which could be their imitations.

Pl. LXV. Fig. 948.

The only lamp of this type (948) comes from a grave in Devnya (Marcianopolis), dated to the late 2nd – early 3rd c. AD. Lamps Nos 258–260 in this collection might be its clay imitations.

2.2. Late antique bronze lamps

Type LIV (lamp 949)

Kuzmanov, type LIX

Pear-shaped lamps with biconvex reservoir profile. Uprturned elongated nozzle with broad concave border. Small saucer around the wick-hole. These lamps usually feature a figural lid of the filling hole, as well as a decorated reflector in front of the handle.

Pl. LXV. Fig. 949.

The provenance of the lamp (949) of this type is unknown.

Type LV (lamp 950)

Kuzmanov, type LVIII

Pear-shaped lamps with flat upper side. Ornate cut opening (joined circle and rectangle) spreads over the body and the nozzle. Elongated nozzle, flanked by degraded volutes that resemble horns. There is a wide concave framing ring around the wick-hole. Figural “reflector” placed in front of the ring handle.

The lamp (950) that belongs to this type was found at the locality Kokardzha, in the suburbs of Varna, now included in the territory of the city.

Pl. LXV. Fig. 950.

MODEL LAMP (imitation)**(951)**

Solid model made of almost black clay shaped as the head of Egyptian god Hathor.

Pl. LXV. Fig. 951.

The model lamp (951) published here is a modern fake (of early – mid 20th century). It was published in the early 50s of the 20th century with a photograph only (used in this edition too) in the Bulletin of the Varna Archeological Society, and no inventory number. It is not listed in the Museum's Inventory book, which means that it had never entered the museum collection. Identical models are listed in the collections of the museums in Constanța (ancient Tomis) and Tulcea (Halmyris) in Romania, and published in lamp catalogues, but just like in Varna's case, there are no similar lamps found in their regions. The reason to publish it here again is to emphasize that it is not genuine – in order to prevent similar mistakes by future researchers.

4. MOLDS

The collection contains 39 upper and 3 lower halves of clay molds used for the production of three lamp types: "Butovo" (type XXVII, variant 2, modification 2); local imitations of North African lamps (type XL, imitations from Marcianopolis and Odessos); and pear-shaped lamp types XLIV–XLV.

Mold 952 is designed for the creation of the upper half of a "Butovo" type lamp, with the characteristic radial ornament on the discus. Discovered in Odessos, the mold probably reached the city by means of trade, originating from a lamp production center in the territory of Nicopolis ad Istrum. The existence of an entire lamp series of this type in the collection proves the local reproduction of this characteristic Lower Moesian shape also in Odessos⁴⁹¹.

Molds Nos. 953–956, found near a pottery kiln in Devnya, together with many similar lamps and fragments of others, some of which faulted, proves in a decisive manner that imitations of "North African" lamps were produced in Marcianopolis. The molds are made of the distinct light buff to pinkish clay of this area, of which many lamps of type XL are also made – imitations produced in Marcianopolis in the late 4th – early 5th c. AD, apparently very popular in the region.

Molds Nos. 957–993 are a "craftsman's hoard": they were discovered deposited in a tower of the Early Byzantine fortress at Kranevo (ancient Cranea), Dobrich region, along with a mold for the production of pot lids with relief decoration and several potter's tools made of bone and horn.⁴⁹² Only one of the molds served for the production of lamps of type XLIV: with a closed ring around the discus, represented in the collection by just a few items. The remaining molds are meant for the production of lamps type XLV – with a channel between the discus and the wick-hole. As for discus ornamentation and handle shapes, the models repeat almost all motifs used in the lamps found in Odessos, Marcianopolis and their respective territories. None of these lamps, however, was shaped in the molds found near Kranevo, which means that those were used for local production only and probably over a short period of time in late 6th – early 7th century AD.

Pls. LXV–LXIX. Figs. 952–993.

The molds used for the production of characteristic late antique types in the collection are very intriguing and significant finds that reveal the mass production of lamps in the region, especially in the 4th–6th centuries AD. A great number of them were used in pottery workshops engaged in such production in Northeastern Bulgaria and in Southeast Romania (North Dobrudzha). The largest group is the one coming from the village of Kranevo, Dobrich region (Nos. 957; 959–992), which is also the largest one found in Bulgaria so far. Some of the molds published here (Nos. 953–956; 989) were found near a pottery kiln in Devnya, and two were found by chance in Varna (Nos. 952; 958).

ADDENDA

The Addenda comprises fragments of lamps indicated with Bulgarian letters in order to distinguish them from the other numbered items in the catalogue. The additions are mostly discus pieces that belong to different time periods and types not always possible to define. They are added here due to their

⁴⁹¹ А. Минчев. За керамичното производство в Одесос (I–VII в.). – ИИМ Варна, 19 (34), 1983, 9, pl. 11.

⁴⁹² Г. Тончева. Керамична работилница край Кранево. – ИИМ Варна, 9, 1953, 81–88.

specific decoration (А-Г; 3) or inscriptions (Д-Ж). Two of the inscriptions are Early Christian invocations of God (Д-Е), stamped in relief on the border, and the third one constitutes a potter's signature on a lamp base (Ж). Apart from one fragment (А) found near the village of Avren, Varna region, the find spots of these items are unknown.

Catalogue of the discus scenes

The presented scheme is in accordance with the classification of discus scenes of the lamps in the British Museum, created by D. Bailey⁴⁹³. This scheme is more or less conventional, as it treats only the formal features of the decoration, without taking into consideration the semantics of the depiction. For example, the images of an eagle and a lunule can be seen as purely decorative motifs, but also as attributes and symbols of deities (respectively Zeus and Luna). Some patterns include elements that are located outside the discus (e.g. cross with necklace), but are included in the group nonetheless, being an integral part of the general composition.

The discus scenes of the collection have been systemized in several large thematic groups with the respective subdivisions – Pl. LXXII–LXXXVII

I. Religion and myth, with subdivisions:

I.1. **Deities:** Zeus (331); Hephaestus (332); Athena Promachos (333-334); Eros (335-224); Nereid (223-500); Dioscuri (502);

I.2. **Pagan mythical creatures and scenes:** Medusa-Gorgon (167–184); Leda and the swan (177);

I.3. **Cult structures:** altar (265)

I.4. **Christian scenes and symbols:** Christian saint (537); Chi-Rho monogram (538); cross (521-628); arch on columns/temple (716-525)

II. Everyday life, with subdivisions:

II.1. **Amphitheatre scenes:** (342-225)

II.2. **Circus scenes:** (152)

II.3. **Erotic scenes:** (140-430)

II.4. **Scenes with unidentified subject:** (501-344)

II.5. **Objects:** crater (450-520); lunule (185-374)

III. Animals, with subdivisions:

III.1. **Mammals:** lion (165-227); boar (226); hyena (189); dog (166-321); bull (231-526); ram (347); goat (324)

III.2. **Birds:** eagle (151-910); pigeon (274-275); peacock (504); ostrich (492); rooster (235-539)

III.3. **Fish:** (188-348)

III.4. **Mollusks:** mussel and seashell (238-276)

IV. Plants and floral motifs:

IV.1. **Plants and elements of plants:** palm tree (541-730); palmette (726-679); grapes (277-148); rosette with rounded petals (187-160); rosette with relief petals – Early Byzantine (113-122); star-shaped rosette (545-546); complex rosette (722-782); schematic rosette with petals like radial rays (199-793); spiral rosette (802-677); rosette with double spiral petals (823-548); rosette with curving petals (536-592)

IV.2. Stylized floral ornament

Globule ornament (542-827)

Others: Fan-shaped ornament (898)

Catalogue of the figural handles

The moldmade handles of some Early Byzantine clay lamp types are very characteristic of Northeastern Bulgaria, whence the collection originates. As these decorative features are extremely important as well as fascinating elements of lamp decoration, the authors considered it proper to analyze them in

⁴⁹³ D. M. Bailey. *A Catalogue of the Lamps in the British Museum*, I, London, 1975; D. M. Bailey. *A Catalogue of the Lamps in the British Museum*, II, London, 1980.

greater detail. This classification constitutes the first such attempt in Bulgaria. It is based on the variety of figures on the handles which are systemized thematically in several main groups – Pl. LXXXVII–XCI.

I. Human head, with subdivisions:

I.1. Head of a man: (743-798)

I.2. Head of a woman: (863-864)

II. Animal head, with subdivisions:

II.1. Head of a bull: (867-823)

II.2. Head of a ram: (841)

III. Floral motif, with subdivisions:

III.1. Leaf: (487-160)

III.2. Palmette: (122-852)

IV. Cross, with subdivisions:

IV. 1. Cross in palmette: (875-763)

IV. 2. Free-standing cross with or without decoration on the arms: (878-872)

With small exceptions, the figural handles belong to Early Byzantine lamps. They are a crucial defining feature. In this aspect, the Balkans stands out as the area of greatest distribution of these finely shaped handles, especially in the 6th century, to which period date the handles found here. It is especially important to mention the large number of molds for their production found in Odessos and its *chora*, or city territory (e.g. Kranevo).

This also suggests to a certain extent the possibility of local origin, i.e. broadly speaking, in the Northeastern Balkans, or the emergence of a “fashion” of ornamented clay lamp handles in this period. It is of course possible that this characteristic decoration first appeared in the capital Constantinople, and then found quicker and wider response here among the locals, which led to the mass production of such lamps in the region.

Catalogue of the signatures

The signatures stamped on the bases of some of the lamps in the collection are grouped as follows (Pl. XCII–XCV):

I. Inscriptions (names, initials, abbreviations), with subdivisions:

I.1. Greek inscriptions: Letter **A** in relief (745); ΑΓΑΘΟΠ / ΟΔΟΣ (357); ΑΡΙ (359); ΑΣΚΛ / ΗΠΙΑ / ΔΟΥ (128); ΔΙΟΝΙΣΙΟΣ (171); ΕΛΕΞΕΙ / ΝΟΥ (258); ΕΥ = ΕΥΤΥΧΗΣ (333); ΖΩΣΙ / ΜΟΥ (337); Letter **H** in relief (529); ΘΕΟΔΩ / ΡΟΥ (325); ΛΕ (338); ΛΟΥΚΟΥ (355); Μ Ι (140); ΠΛΑΤΟ / ΝΟΣ (362-360); ΠΙΡΕΙΘΟΥ (341); ΠΙΡΕΙ / ΜΟΥ (328-327); ΡΟΥΦ / ΟΥ (226); Relief letter **S** in the negative (711); ΤΕΙΜΟ / ΘΕΟΥ (219); ΦΕΟΔΟ / ΡΟΥ (257); Letter **Y** in relief (223-821).

I.2. Latin inscriptions: FORTIS (389); IANVARIS (390); CIVLNYI = the signature CIVLNICEP of M. IVLIVS. NICEPHOROC (387); rope pattern = imitations of the signature ROMANESIS? (447).

I.3. Imitations of inscriptions (mostly unclear)

II. Symbols, with subdivisions:

II.1. Pagan symbols: schematized thunderbolt of Zeus in a rhomboid frame of four stylized branches (162).

II.2. Christian symbols: cross of various shapes (638–365).

III. Ornamental marks, with subdivisions:

III.1. Human foot – *PLANTA PEDIS*: (152–505a)

III.2. Floral motifs: branches (230–369); ivy leaf (346–488); “Macedonian” star (377–130); rosette – with variants (118–533); wreath (128).

IV. Other: eye (814).

CONCLUSION

The analysis of Varna Museum's collection of ancient lamps provides an opportunity to draw some broader conclusions on the repertoire, the dynamics of import, the centers of origin, and the characteristics of local production in Odessos, Marcianopolis and their territories.

There are no lamp finds yet that date to the earlier period of the foundation of the Milesian *apoikia* Odessos (approximately the second and third quarters of the 6th century BC). The earliest so far known import of lamps in Odessos started in the period between the last quarter of the 6th and the first quarter of the 5th century BC. It is attested through the two-nozzled lamps of Type I. Although the production center of this type has not been identified with certainty yet, its significant presence in Corinth and Athens allows us to assume that it reached Odessos through trade contacts with these cities precisely. Almost simultaneously with this type, or a little later – by the mid-5th century BC – the first unquestionably Attic imports appeared in Odessos, represented by lamps with wide open reservoirs (Type II). From this point on, until the last quarter of the 2nd century BC, Athens remained the only importer of wheelmade lamps. Within this period increased the import of three main groups of Attic lamps: with cylindrical, globular, and lentil-shaped profiles of the reservoir (Types IV, VI–VIII and X–XIII). The former two groups appeared in Odessos as early as the mid-4th century BC and remained in use no longer than the middle – the third quarter of the 3rd century BC. From the first quarter of the 4th century BC onwards these groups coexisted with the lentil-shaped lamps (Types X–XIII) which were used continuously until the last quarter of the 2nd century BC.

As already noted, the lamps of Type XIII were imported in Odessos in the interval between the last quarter of the 3rd and the mid-2nd century BC. Their quality surpassed that of lamps of the same type found in Athens. Probably this comes to demonstrate a change in the output of some of the more conservative Athenian workshops towards an export to the Pontic colonies in a time when moldmade lamps are already coming into fashion in Greece.

After the last quarter of the 2nd century BC and in the early 1st century BC, wheelmade lamps appeared only sporadically in Odessos (Types XIV, XVI). The wheelmade lamps were almost entirely overthrown by moldmade shapes at that time. Out of 110 wheelmade lamps of certain Attic origin in total, only four are made of greyish-yellow clay that is not typical for Athens (lamps 8–9, 27, 86). They are distinguished by their rougher crafting and are usually unglazed. They are most probably local imitations, but their occurrence is occasional and does not influence the intensity of the original import.

Lamps 123–124 (Type XVIII) are the first examples of moldmade production that reached Odessos from Athens, which happened as early as the second half of the 3rd century BC. From the mid-2nd century BC on, the lamp repertoire is visibly enriched. It comprises three main groups: grey clay lamps Type XVII of Eastern Mediterranean origin (Alexandria?); “Ephesian” lamps Type XX, produced along the Asia Minor coast; Attic lamps of the group of the so-called competitors and anonymous imitations of the Ariston workshop (Type XIX). The lamps of the first two groups may have appeared in Odessos both as a result of direct trade with the production center in North Africa and Asia Minor, and as re-exported goods from Athens and other centers among the Eastern Mediterranean islands (e.g. Delos). Some imitations of “Ephesian” lamps (130) were most likely produced beyond Odessos' territory and can also be considered as imported items of lower quality. The second half of the 1st century BC is characterized, both for Odessos and the entire Hellenistic world, with a great variety of shapes, some of which are corrupted versions of earlier type traditions, while others are direct predecessors of the Italic types with elongated volute nozzles and the “Firmalampen“, typical of the Early Imperial age.

The earliest Italic lamp import in Odessos is indicated by lamps with blunt or rounded elongated nozzles with side volutes (Types XXII–XXIV), as well as by one variant of the rounded nozzle type (Type XXVII, variant 1a). They belong chronologically to the reign of the Julio-Claudian dynasty (the 1st century AD). The high quality lamps with artistically decorated discuses of that time are relatively few. Between the first half of the 2nd and the mid-3rd century AD, the Italic import in Odessos is attested mainly through lamps with rounded heart-shaped nozzles (Type XXVII, variant 4) and through lamps made in worn out molds where the demarcation line on the neck of the short rounded nozzle is missing. The latter type is widespread in all Roman provinces and it is impossible to single out local imitations typical of one particular region or center among them. In the first half

of the 3rd century AD, the import of lamps in Odessos shifted from Italic to Greek centers – a process that is characteristic of all provinces to the east of Italy. Initially, the import was represented by high quality products of renowned workshops, such as those of ΕΥΤΥΧΗΣ, ΠΡΕΙΜΟΣ, ΖΟΣΙΜΟΣ, ΠΙΡΕΙΘΟΣ, and other Attic producers. In this period, the workshop of ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ – a name unknown in other Eastern provinces – produced Attic imitations in Marcianopolis (Devnya) and supplied the territory of the city, but also some clients further inside the region. Within the same group of so-called Greek lamps of the Roman period in the collection, there were also some low-quality specimens produced in heavily worn out or derivative molds, and as a result, the lamps lost several details common to the type. They can also be attributed to mediocre Attic imports, as well as to local imitations of the types. Probably due to insufficient lamp import in the first half of the 3rd century AD, a production center for lamps with no discus scenes (Type XXX) started to function in Odessos, with several variants, whose shape is a reminiscence of volute types or short rounded nozzle types, separated from the rim via various patterns. Most of them bear a schematic rosette as a signature. As the analysis of their distribution shows, these lamps were also produced in other centers north of Dacia and along the Northern Black Sea coast. The least represented group among the Roman lamps in Odessos and Marcianopolis is that of “FIRMALAMPEN“, with only but a few items of provincial production (imitations) of the 2nd-3rd centuries AD. This is easy to explain, considering that the lamps of this very popular group (especially in the western provinces of the Empire) were used in the Balkans mainly in order to satisfy the less pretentious taste of the Lower Danube settlements and in the hinterland, and the troops stationed there. The figural lamps of this period are also very few, but among them are some exceptionally fine artistic works (lamps 485–487). The lack of parallels in other provinces shows that they were not serial production. It is very probable that these lamps were made in molds shaped on metal prototypes.

The late antique lamp import in the region penetrated from two main regions: North Africa and West Asia Minor coast. The North African lamps amount to a limited number and only six of them can be undoubtedly attributed to Egyptian workshops, dating from the late 4th century AD until the early 5th century AD. The remaining lamps should be regarded as imitations of North African forms that were widespread in the Eastern provinces of the Empire throughout the entire 5th century AD. Apparently, the fashion of these lamps, as well as the limited import in the area, stimulated the mass production of modified copies in Marcianopolitan ateliers already in the early 5th century AD. The production of those workshops is easy to identify by the colour and quality of the clay, as well as their specific, heavily schematic ornament. Their manufacture in Marcianopolis is evidenced by molds and deformed clay lamps found near a late antique pottery kiln in this ancient town (modern Devnya). To the North African import in Odessos should be added also the lamps of Type XLIII, considered by most scholars in the field to be of Coptic origin.

The relatively well represented in terms of quantity boat-shaped lamps of Type XLI, among which six items were made in the same mold, has raised the question of the existence of a workshop which produced this type in Odessos. In favour of this idea are some influences coming from Marcianopolitan imitations of North African lamps, which is visible in the shape of some of these items (lamp 706 with a channel on the nozzle). Nevertheless, the local production of the type remains still conjectural, until solid proof (e.g. a kiln or lamp molds) is found.

In comparison to the North African import, the production coming from Asia Minor is far more significant both in terms of quantity and typological variety. In Odessos, the Asia Minor import (with a few exceptions) must be dated in the period between the early 6th and the first decades of the 7th century AD (according to analogy finds from Ephesus and Miletus in Asia Minor). From the ca. 13 types of Asia Minor lamps, 6 are attested in Odessos, some of which include several variants. This group, unlike the North African one, did not become subject to local imitation, but seems to have influenced (mainly through the types with a channel on the nozzle) the creation of a certain type of pear-shaped lamps (type XLV). This is the most frequently featured late antique form in the collection (150 lamps and 40 molds). Their local manufacture is beyond doubt. This type is the most preferred one in the area of Odessos, Marcianopolis and also inland Northeastern Bulgaria during the entire 6th and the first de-

caedes of the 7th century. It is worth to note that in terms of decoration and shape of the figural handles, the lamps of this region surpass even the similar finds in Constantinople.

The technological group of wheelmade late antique lamps is represented rather scarcely. The only type that is more frequently attested is the “semi-globe inside a saucer” (type XLVIII) which was most likely copied in local workshops under the influence of the Eastern provinces (most probably Syria and Palestine). The remaining two types of this group are demonstrated through single finds that have come to the region accidentally. These types, so characteristic of the Middle and Lower Danubian provinces, do not seem to be so popular in the market of the Pontic coast that was well supplied with a variety of imports from the South and the East, and had a local production of a fairly good quality.

The bronze lamps, always so few in museum collections, are represented here with few specimens as well, but most of them of very fine artistic quality.

The collection of ancient lamps in Varna Archaeological Museum is rather representative and varied. It reflects properly the century-long history of both imported and local production of these fascinating household items, and their distribution in the vast region of present-day Northeastern Bulgaria. It also demonstrates the importance of the ancient cities of Odessos (Varna) and Marcianopolis (Devnya) through the ages as main importing and major production centers of lamps in the area of modern Northeast Bulgaria. The imports to the former started from the 6th c. BC and to the latter – from the 2nd- 3rd centuries AD, ending in the early 7th century AD for both of them. The local production in Odessos started ca. 1st century. BC and ended in the early 7th century AD. For Marcianopolis it began in about the early 3rd c. AD and ended in the early 7th century AD as well.

For both ancient cities, the late 4th – the early 7th century AD marked the period when local production of terracotta lamps increased rapidly and covered almost all needs of their citizens and the people living in the city territory. In the late 6th – the early 7th century AD, the little fortified town of Cranea (now Kranevo) located on the Western Black Sea coast, also appeared as a lamp-producing center. This is attested by a number of lamp molds as well as bone- and horn tools used for lamp finishing that were discovered deposited all together. Odessos and Marcianopolis were also the main distributors of imported terracotta lighting devices deeper into the Northeastern territories of the Roman- and the Early Byzantine Empire, especially in the provinces of Moesia Secunda and to some extent, in Scythia [Minor].

As a final conclusion, one may say that the collection of ancient lamps of Varna Regional Historical Museum reflects the development of this particular and rather artistic craft in the course of almost twelve centuries. In fact, it mirrors rather well the history of lamp production in the Mediterranean world and the Balkans from the late 6th c. BC up to the early 7th century AD.

Translated by Milena Raycheva

Abbreviations used in the catalogues:

Д. – length of the lamp's body

Ш. – width of the lamp's body

В. – height of the lamp's body

Пуб. – publication

Пар. – parallel/parallels

ПоД. – similar

Ив. ном. – Inventory number

Кат. ном. – Catalogue number

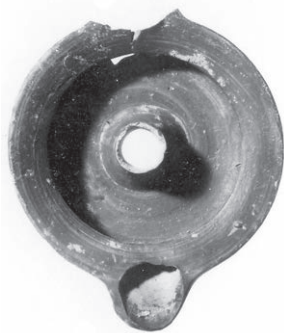
The sizes are in centimeters

Photographs and drawings – scale 1: 2

Drawings of the discus scenes, figural handles and signatures – scale 1:1

ИЛЮСТРАЦИИ

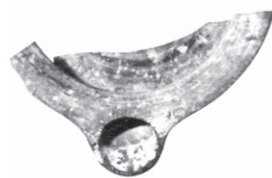

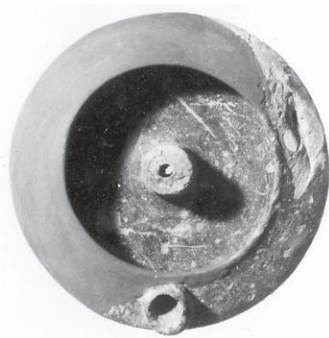
1

2

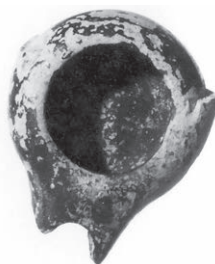
3

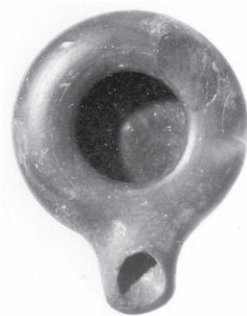
4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

ТАБЛО II

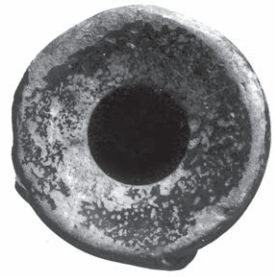
16

17

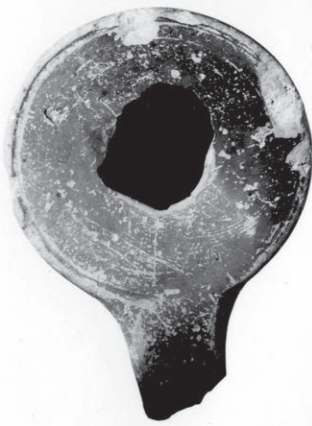
18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

ΤΑΒΛΟ IV

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

ТАБЛО VI

75

76

77

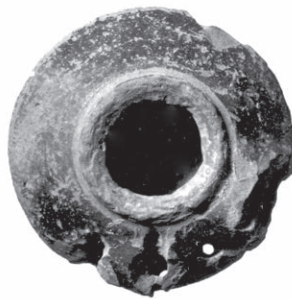
78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

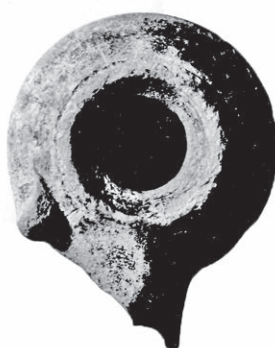
89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

ТАБЛО VIII

105

106

107

108

109

110

111

112

113

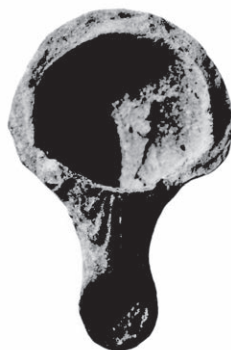
114

115

116

117

118a

118b

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

132

133

134

131

ТАБЛО X

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

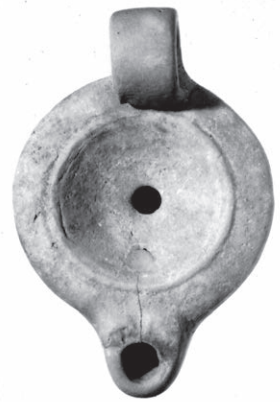
152

153

155

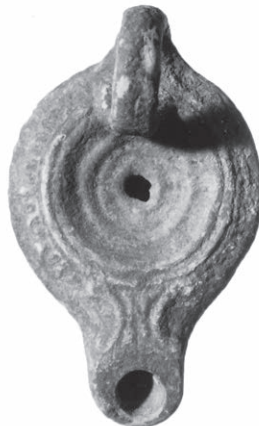
156

154

157

158

159

160

161

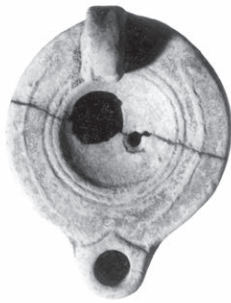

162

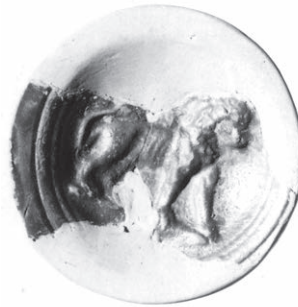
ТАБЛО XII

163

164

165

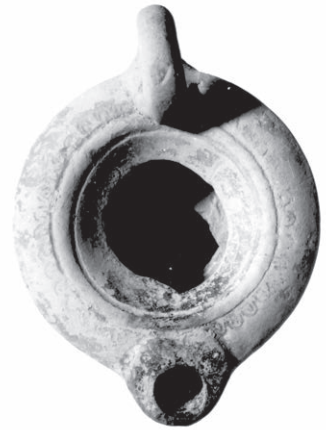
166

167

168

169

170

171

172

173

174

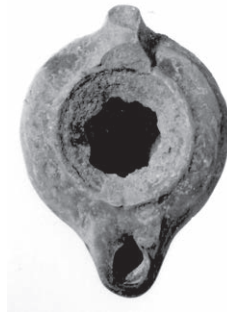
175

176

177

178

179

180

181

182

183

187

185

186

187

188

189

ТАБЛО XIV

190

191

192

193

194

195

196

197

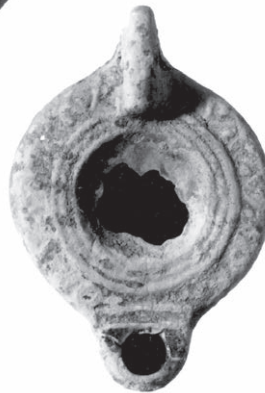
198

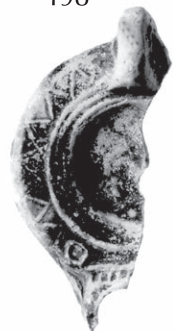
199

200

201

202

203

204

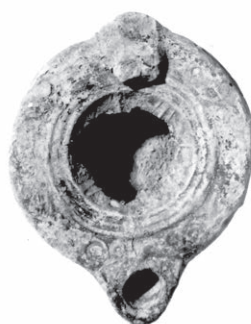
205

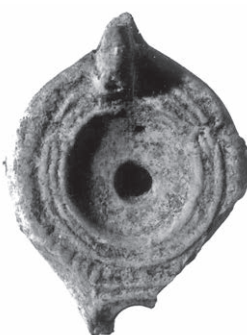
206

207

208

209

210

211

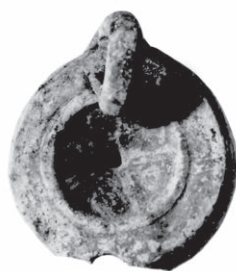
212

213

214

215

216

217

218

ТАБЛО XVI

219

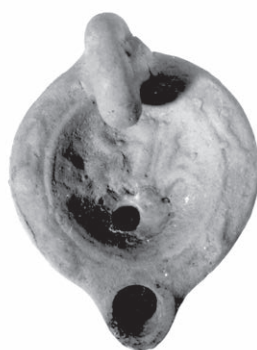
220

221

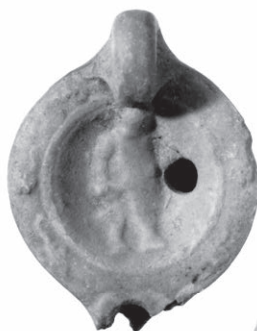
222

223

224

225

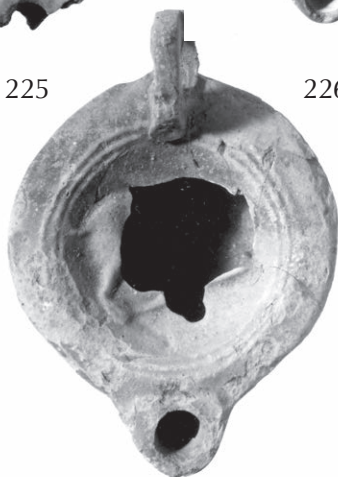
226a

226b

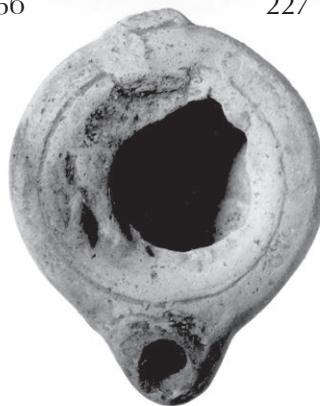
227

228

229

230

231

232

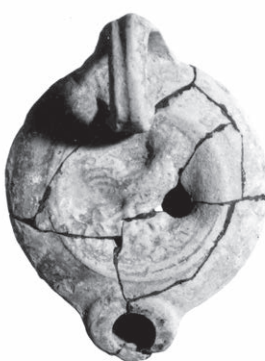
233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

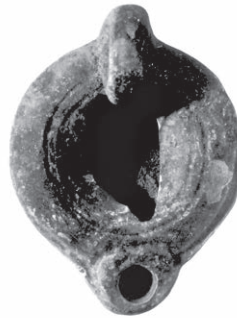
248

249

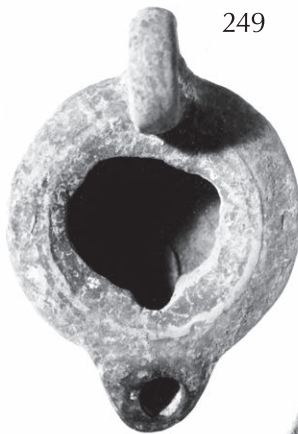
250

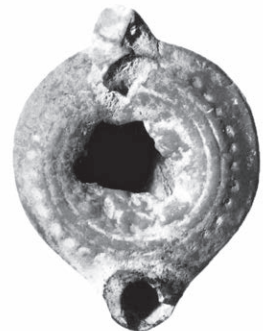
253

251

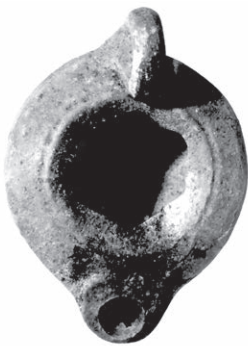
252

254

257

255

256

258

259

260

261

262

263

264

265

266

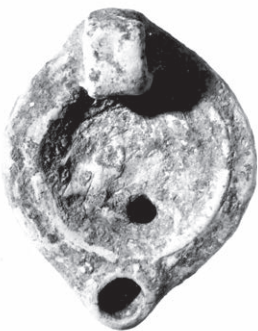
267

268

269

270

271

272

273

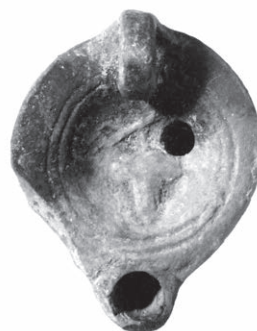
274

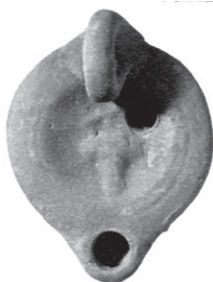
275

276

277

278

279

280

281

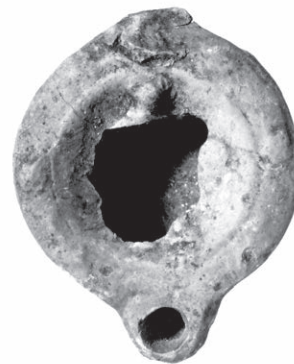
282

283

284

285

286

287

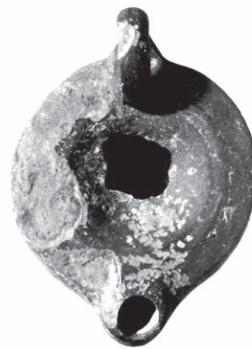
288

289

290

291

292

293

294

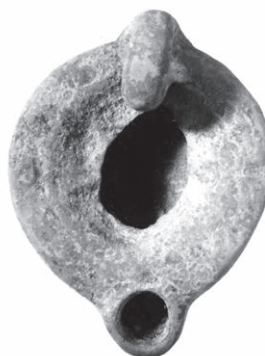
295

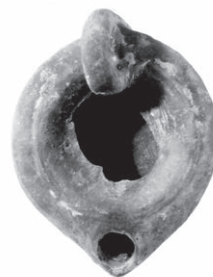
296

297

298

299

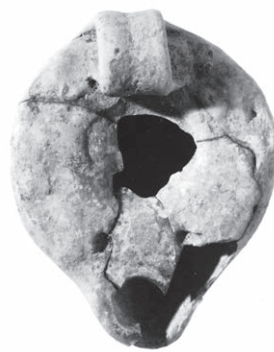
300

301

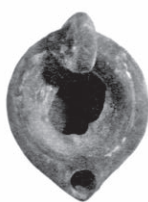
302

303

304

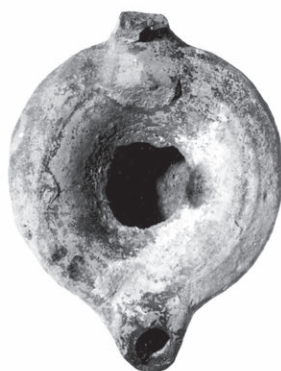
305

306

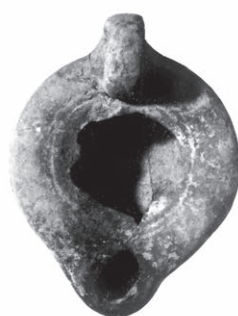
307

308

309

310

311

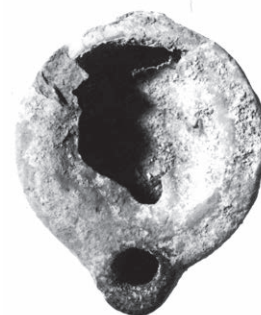
312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327a

3276

328a

3286

329

330a

3306

331

332

333

334

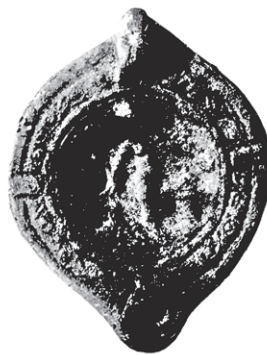
335a

335b

336

337

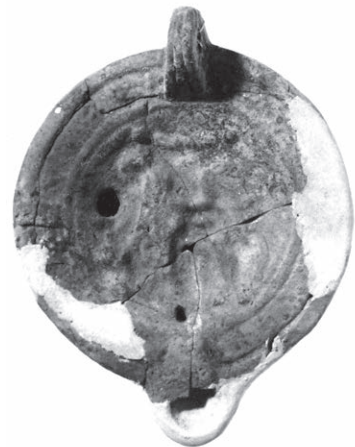
338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

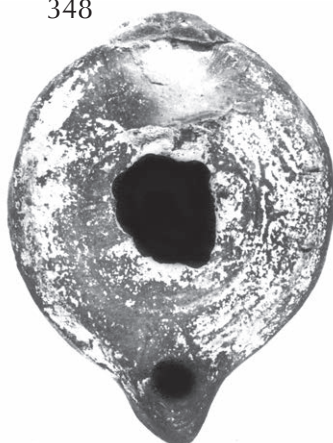
348

349

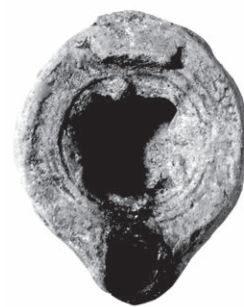
350

351

352

353

354

355

356

357

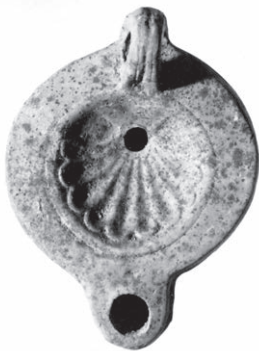
358

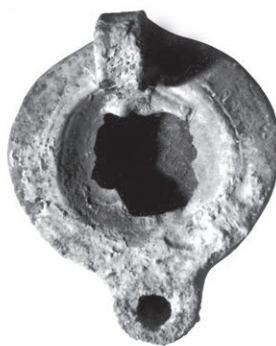
359

360

361

362

363

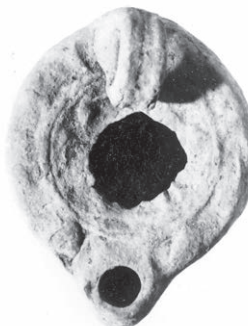
364

365

366

367

368

369

370

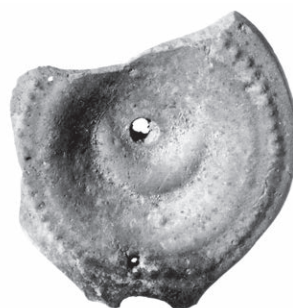
371

372

373

374

375

376

377

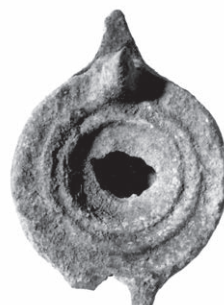
378

379

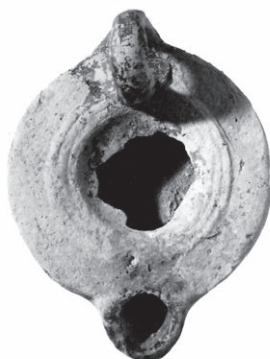
380

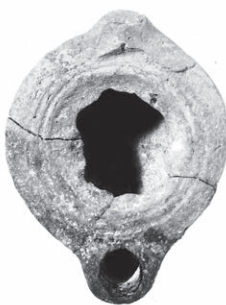
381

382

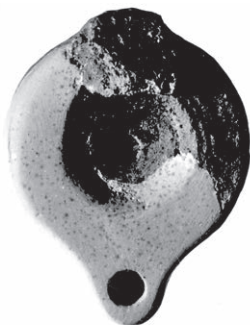
383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

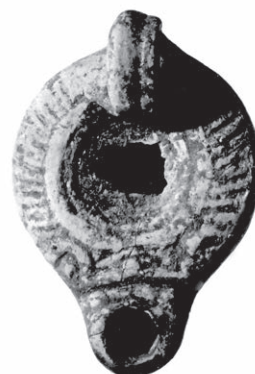
400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

427

424

425

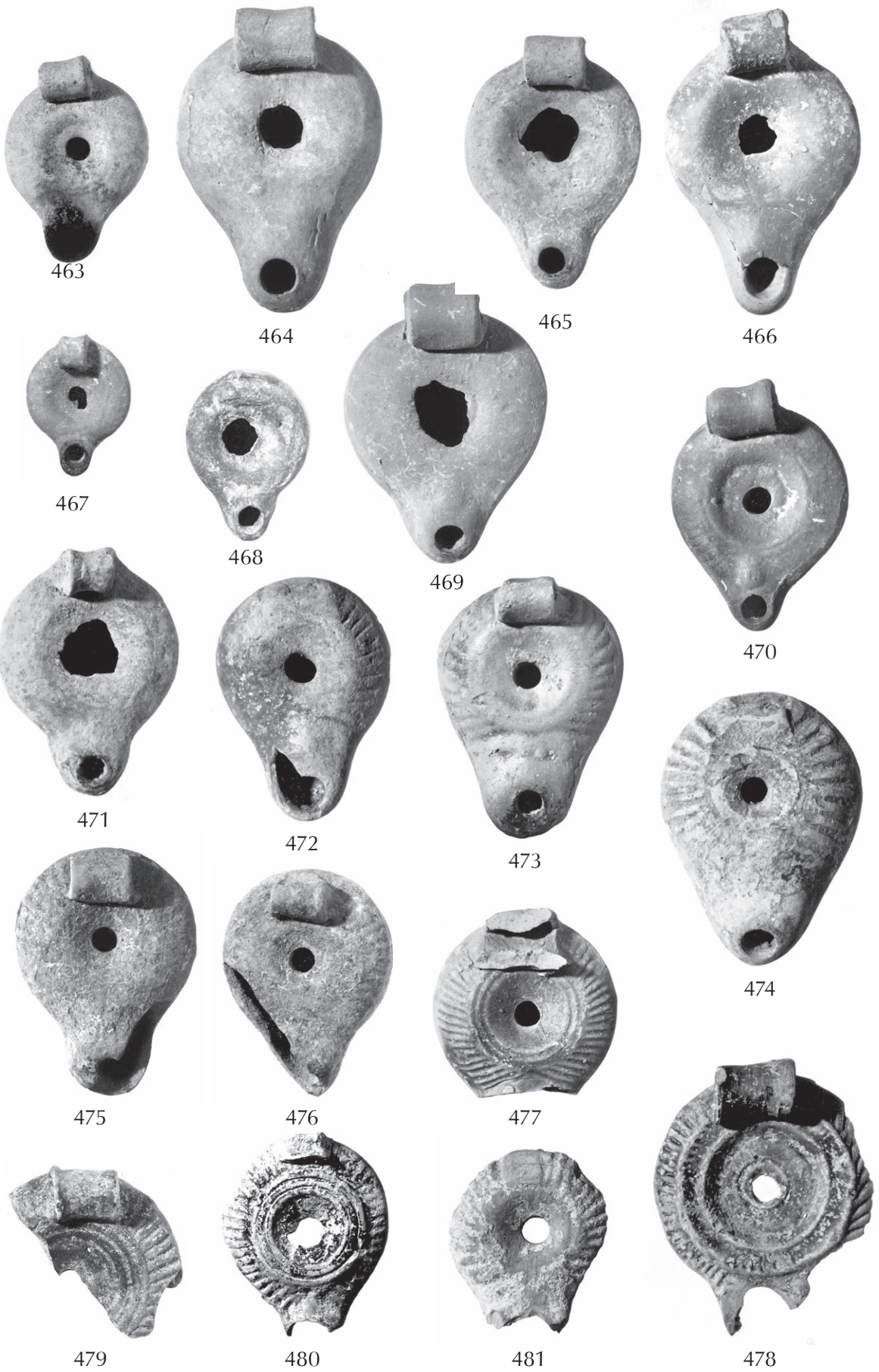
426

428

482

483

484

485

486

478

488

489

491B

490

491a

4916

494

492

493

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

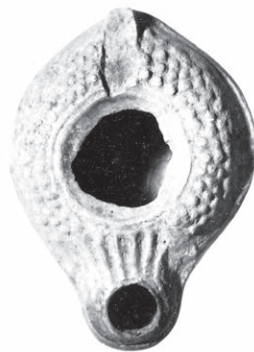
507

508

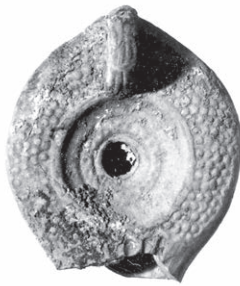
509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

560

551

552

553

554

558

555

556

557

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

ТАБЛО XL

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

ΤΑΒΛΟ XLIV

638

639

640

641

642

643

644

645a

645b

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

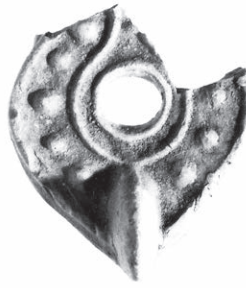
669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

679a

684

680

680a

683

686

681

682

685

687

688

689

690

691

692

693

964

965

695a

695b

696

696a

697

698

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

726a

726b

727

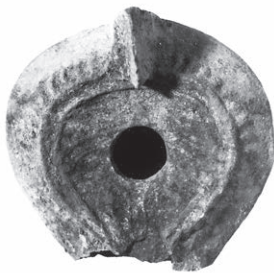
728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

840

841

842

839

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

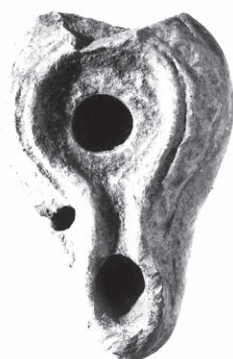
858

859

860

861

862

863

864

865

866

868

869

870

867

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

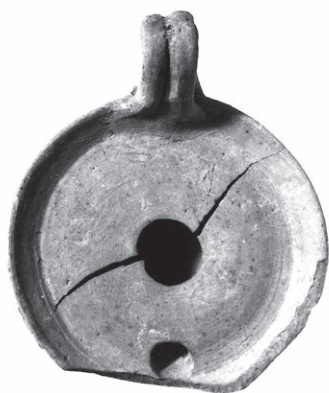
912

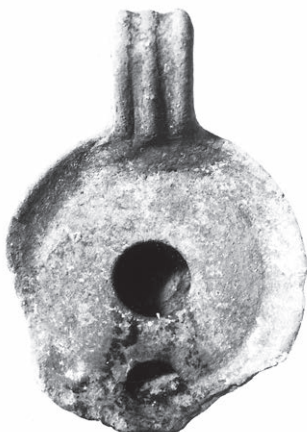
913

914

915

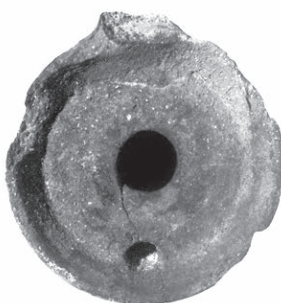
916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

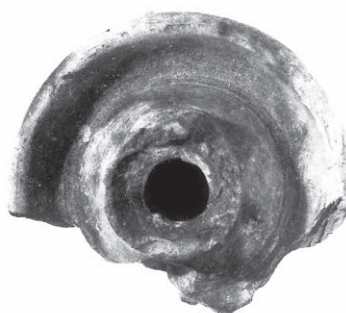
931

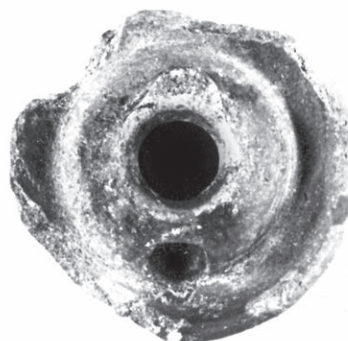
932

933

934

935

936

937

938

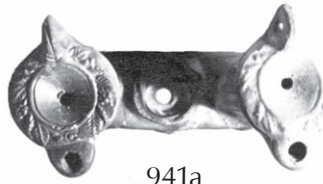
ТАБЛО LXIV

939

940

941a

941b

942a

942b

942c

943a

943b

944a

944b

945a

945b

946a

946b

947a

947b

949b

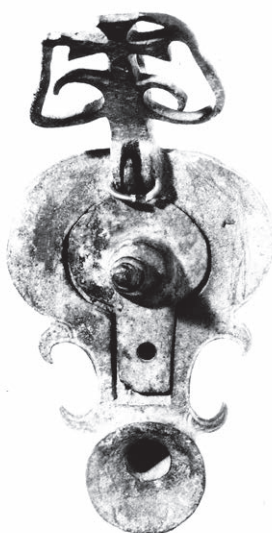
948

950c

949a

950a

951

952

953

954

955

956

959

957

958

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969a

969b

970

970a

972

971

ΤΑΒΛΟ LXVIII

973

974

975

976

977a

977b

978

979

980

981a

981b

982a

9826

983

985

986

984

988

989

987

991

990

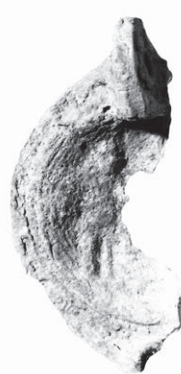
992

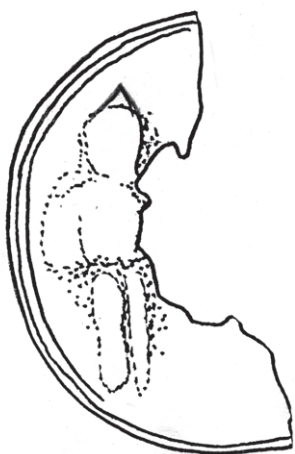
993

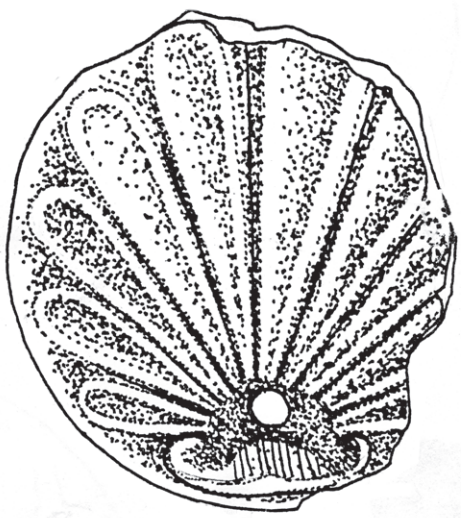
а

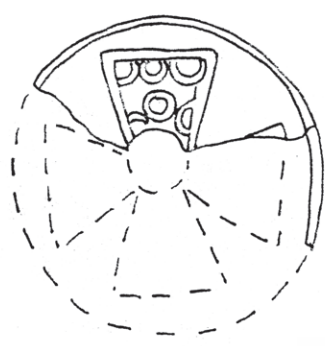
б

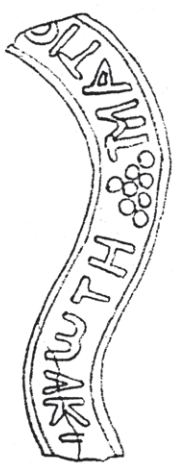
в

г

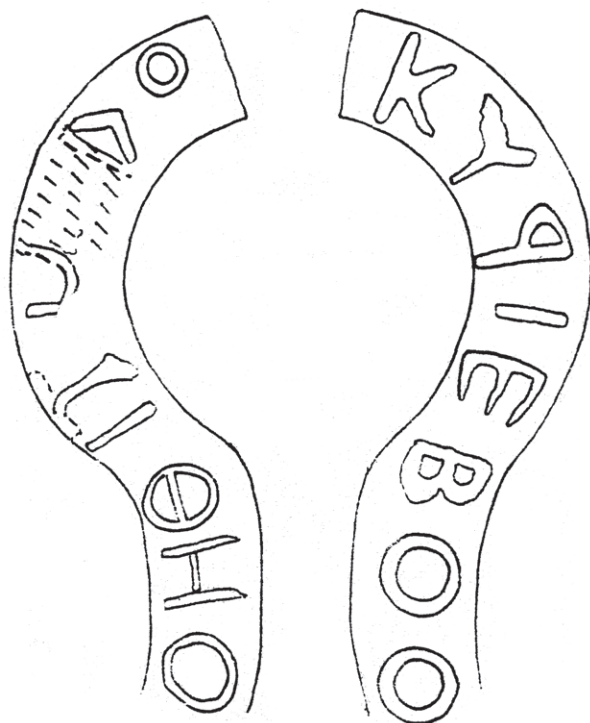

д

e

ж

3

331

332

333

334

335

336

337

338

363

499

222

498

224

223

500

502

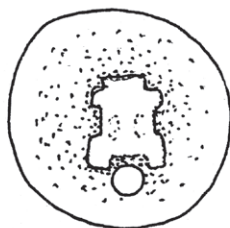
167

194

177

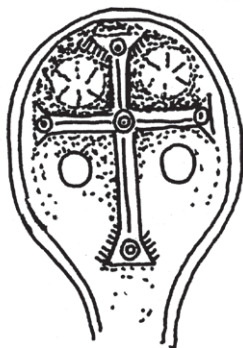
265

537

538

521

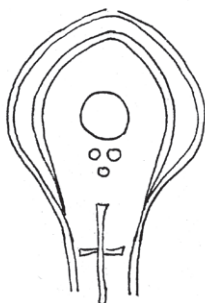
522

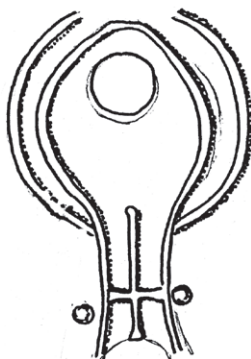
556

550

555

628

716

525

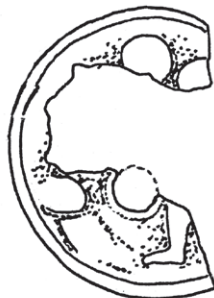
342

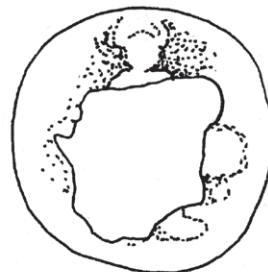
343

314

354

285

364

225

152

140

357

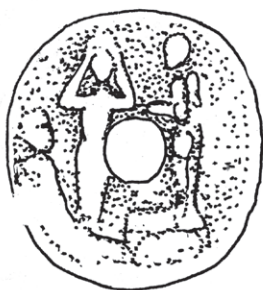
359

344

340

501

344

450

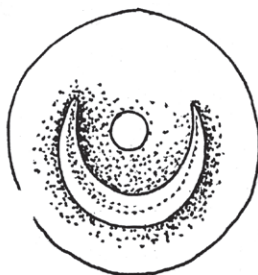
266

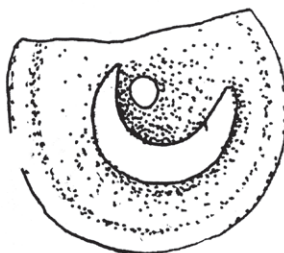
520

185

339

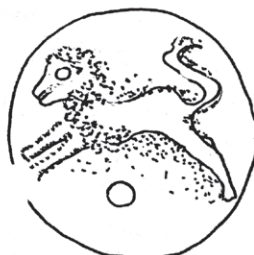
374

165

— 365

182

188

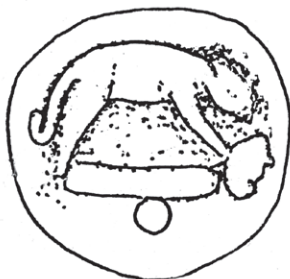
372

227

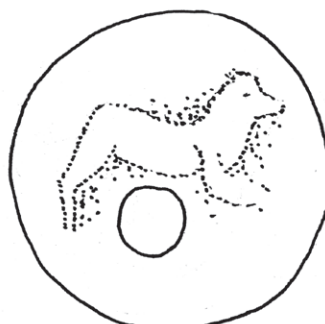
226

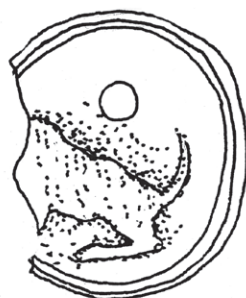
189

166

232

321

231

267

268

229

346

375

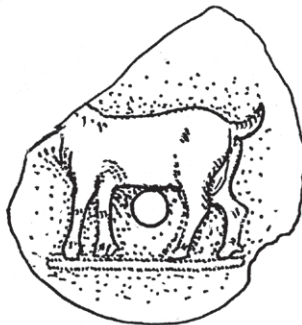
345

526

347

324

151

271

234

233

273

910

274

275

504

492

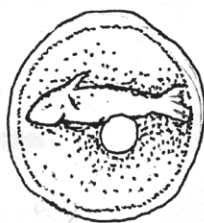
235

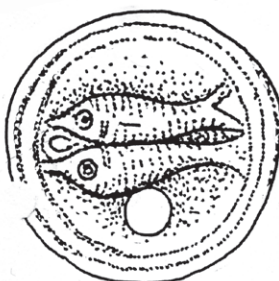
236

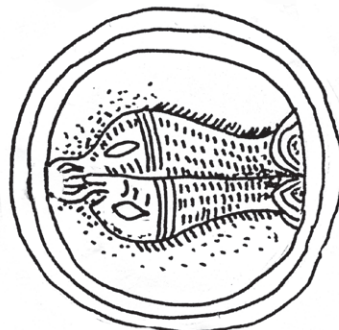
539

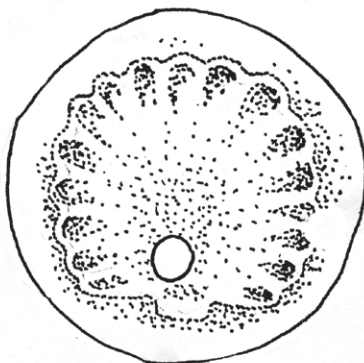
188

349

348

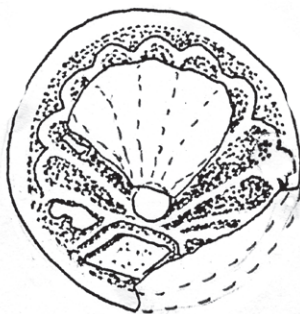
238

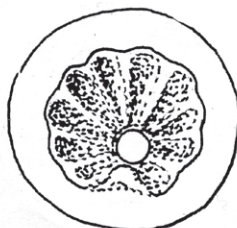
218

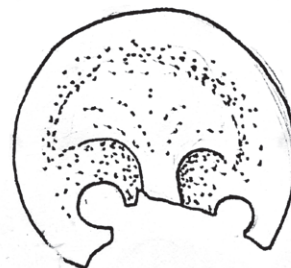
237

360

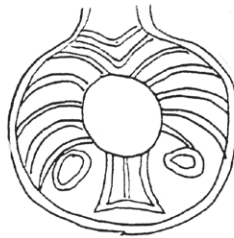
276

541

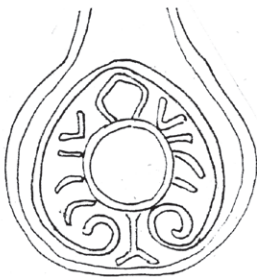
720

727

780

726

426a

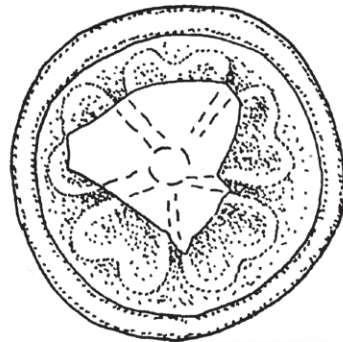
679

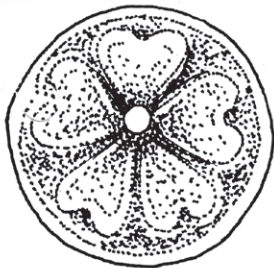
277

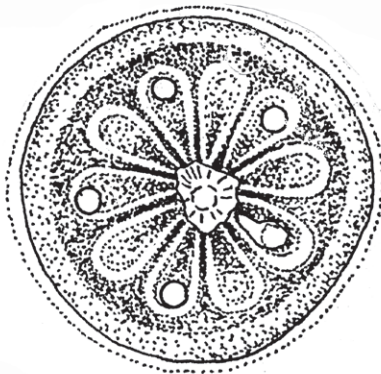
148

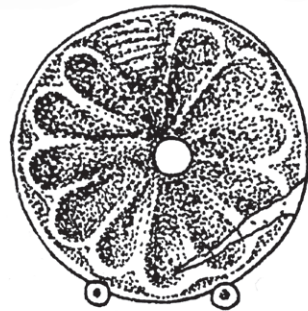
187

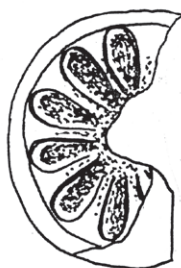
186

518

191

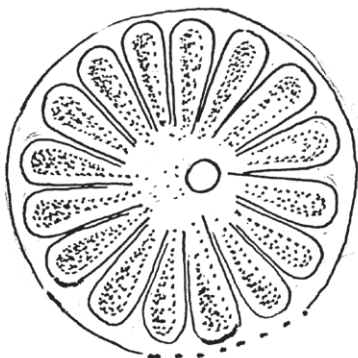
171

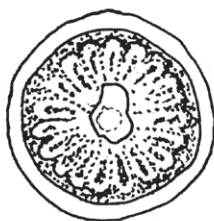
147

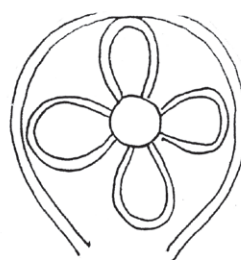
240

176

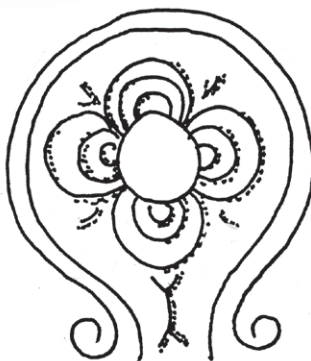
160

545

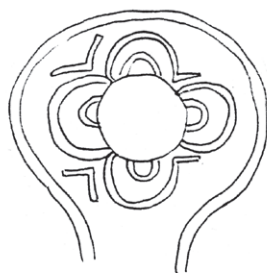
737

735

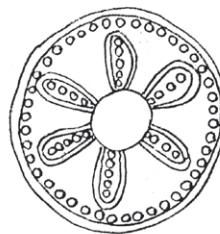
733

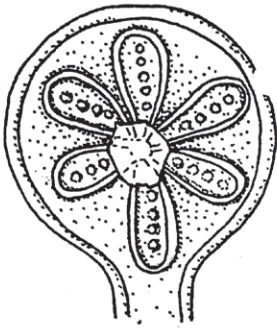
734

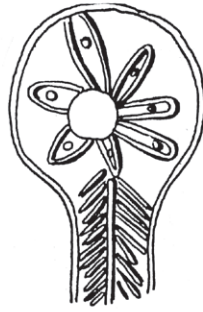
739

746

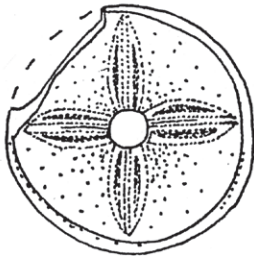
747

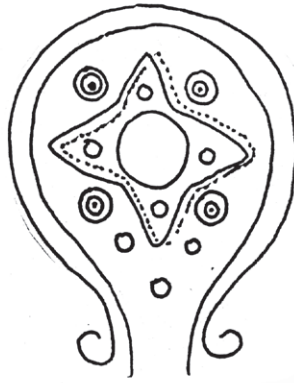
546

902

318

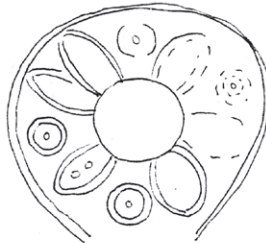
770

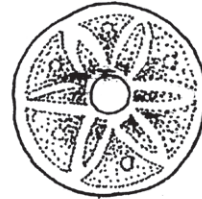
761

741

744

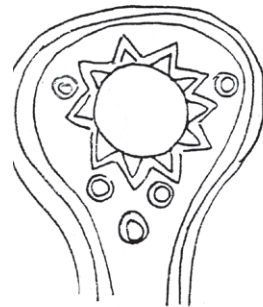
337

745

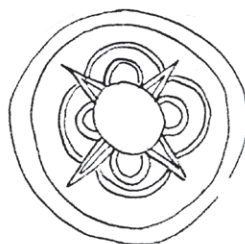
350

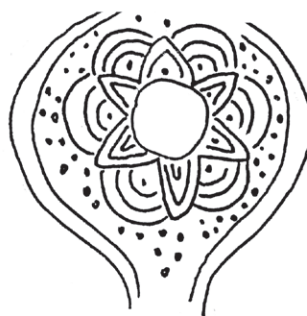
771

781

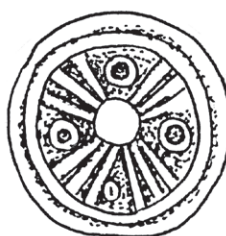
792

786

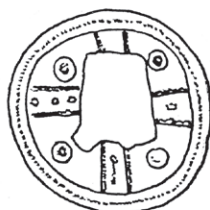
782

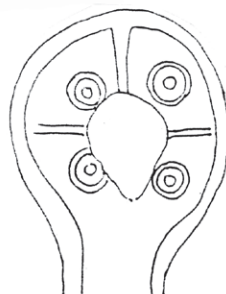
199

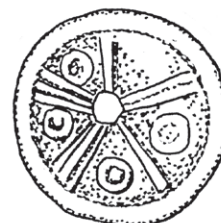
197

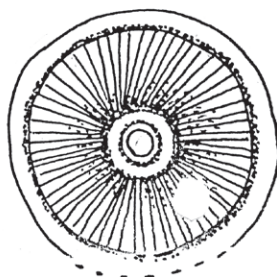
444

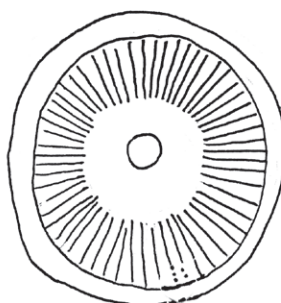
796

215

327

325

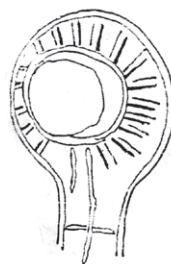
585

582

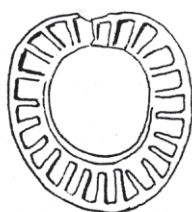
622

556

575

795

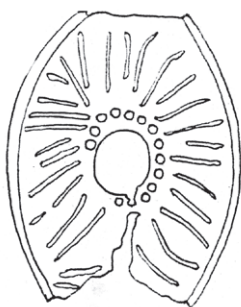
576

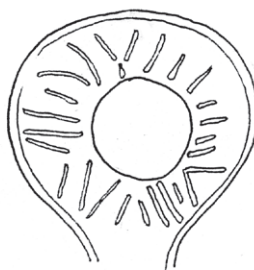
583

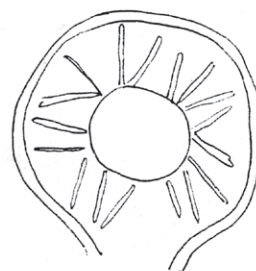
623

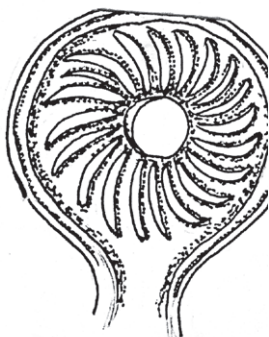
901

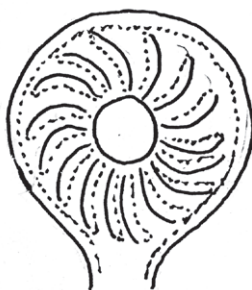
792

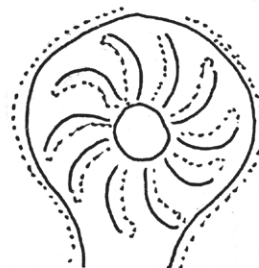
793

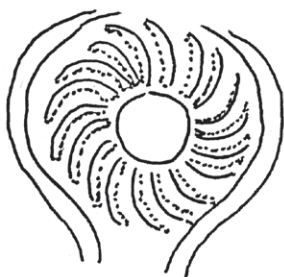
802

797

798

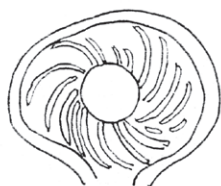
803

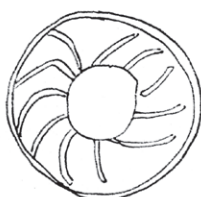
799

808

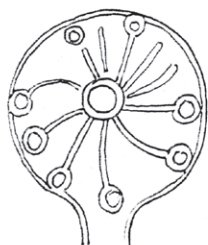
804

806

814

788

677

823

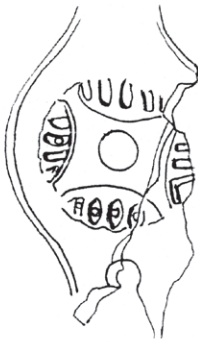
822

824

548

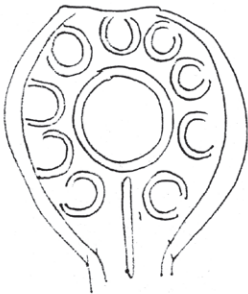
536

737

835

831

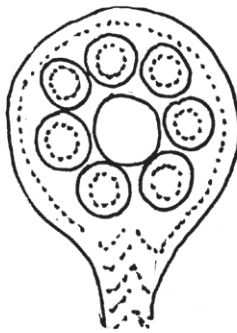
394

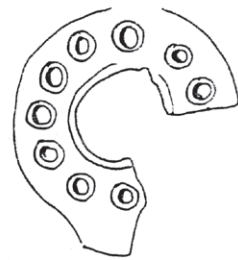
836

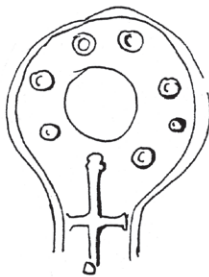
821

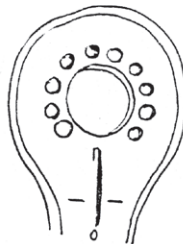
832

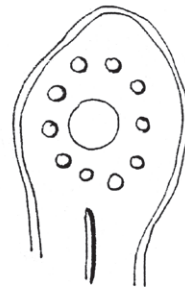
834

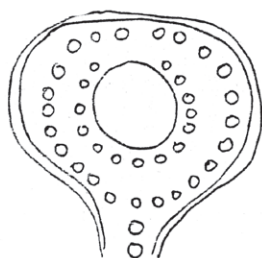
557

592

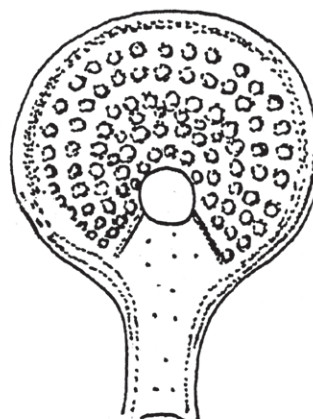
542

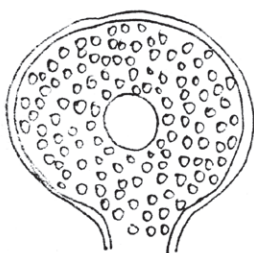
829

153

826

827

898

743

839

840

865

740

753

866

799

822

862

824

798

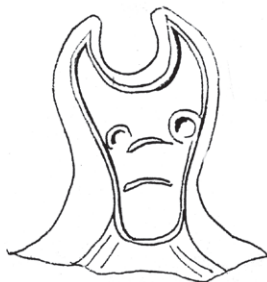
863

864

867

868

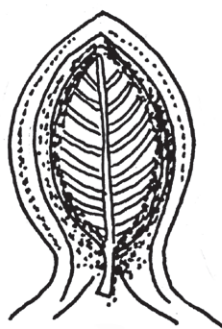
823

841

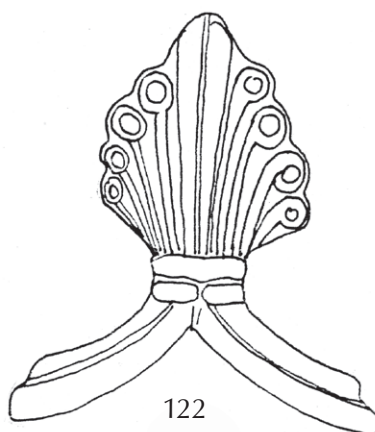
487

851

160

122

149

846

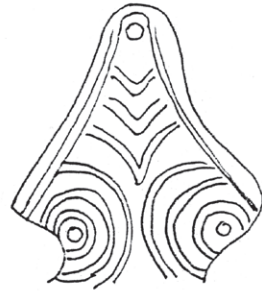
827

726

734

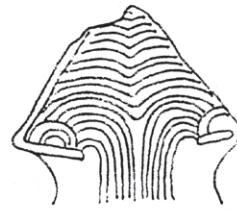
727

726a

831

804

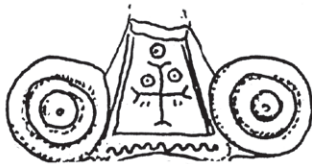
879

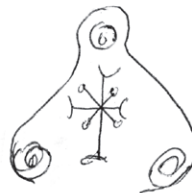
852

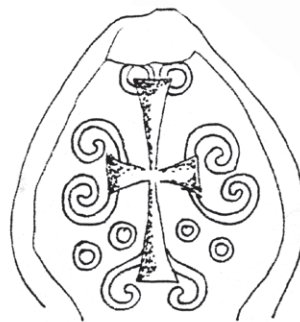
875

803

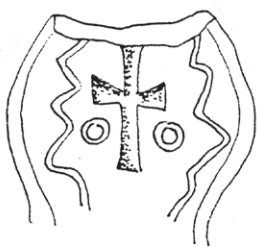
876

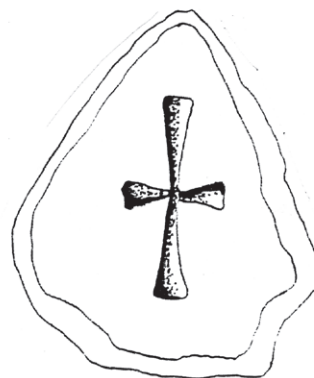
780

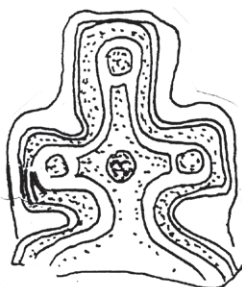
759

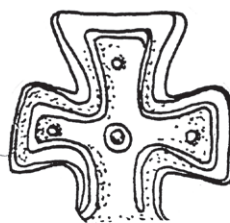
763

878

845

869

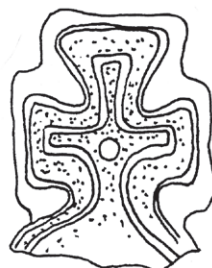
843

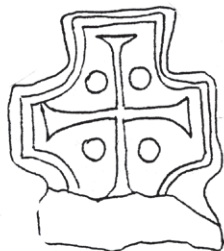
842

733

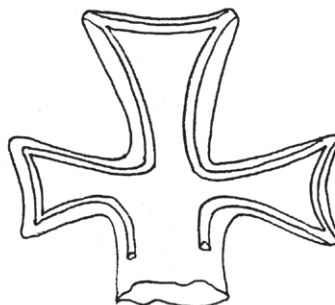
844

874

714

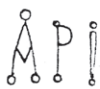
872

745

ΑΓΑΘΟΝ
ΟΔΟΣ

357

359

ΑΣΚΛ
ΗΠΙΑ
ΔΟΥ

128

171

ΕΛΕΞΕΙ
ΝΟΥ

258

333

ΖΩΡΗ
ΥΟΥ

336

529

ΘΕΟΔΩ
ΡΟΥ

325

338

ΛΟΥΚΙΟΥ

355

140

ΠΛΑΤΟ

ΝΟΣ

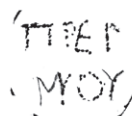
362

360

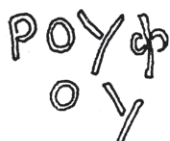
342

328

327

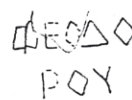
226

711

219

257

223

821

FOPTIS

389

390

387

447

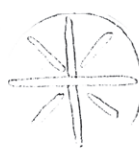
162

638

629

669

635

152

227

182

502

509

505

523

522

230

369

346

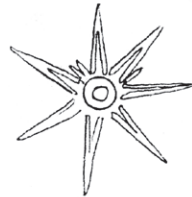
345

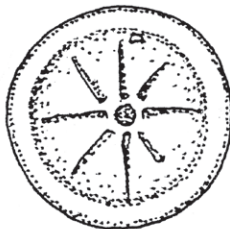
330

488

377

130

118

446

445

538

421

428

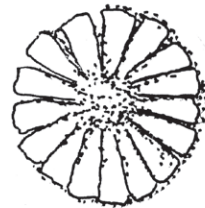
452

425

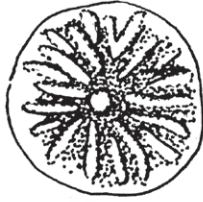
420

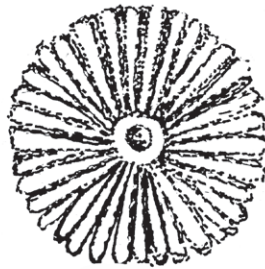
443

447

432

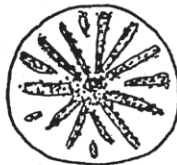
430

436

455

423

458

472

418

451

409

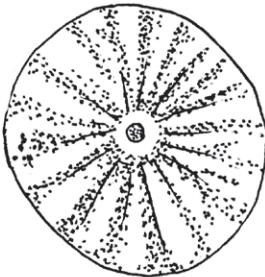
458

403

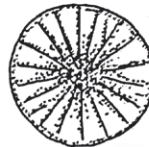
435

401

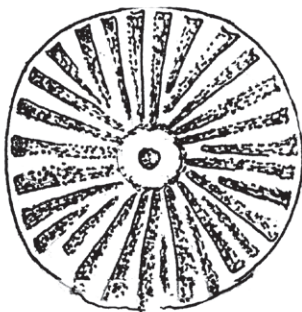
449

404

450

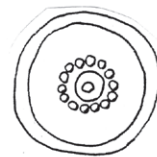
397

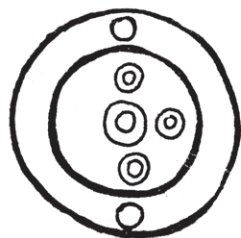
405

521

496

533

123

184

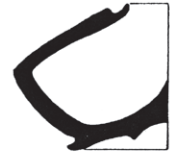
1

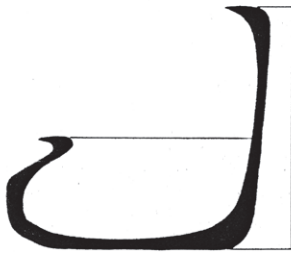
19

54

67

2

52

106

16

53

58

110

47

6

46

36

109

81

66

57

107

92

31

11

61

85

40

98

33

76

37

35

33

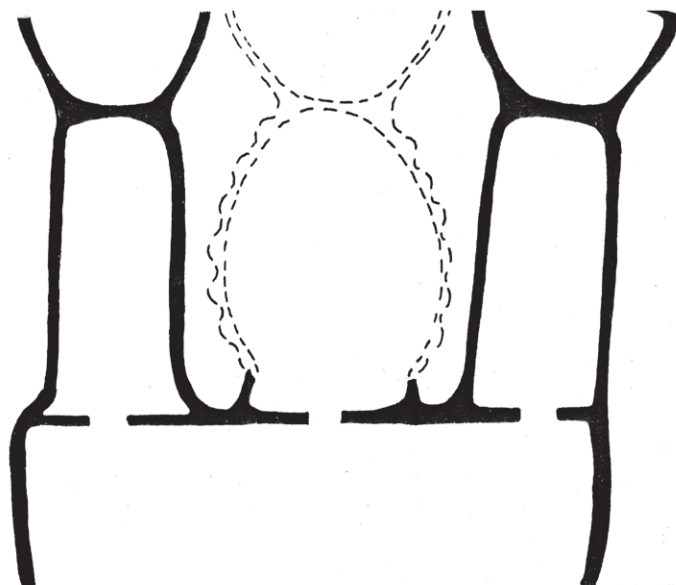
78

77

12

5

72

91

105

96

103

72

90

104

102

98

99

96

111

55

ТАБЛО С

50

56

59

41

40

25

26

28

90

32

39

29

20

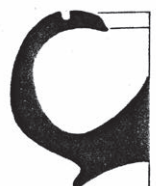
28

14

0

45

15

23

7

914

112

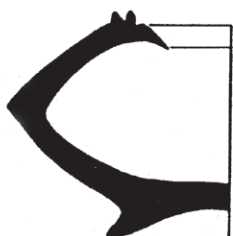
101

89

100

87

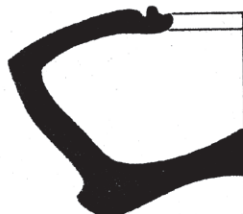
86

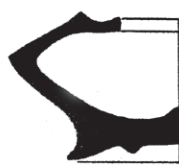
84

75

63

69

62

74

ТАБЛО CII

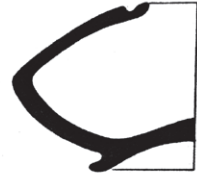
108

71

38

68

39

85

48

49

94

51

43

97

44

27

8

443

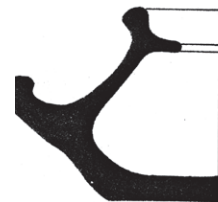
12

79

9

829

951

917

916

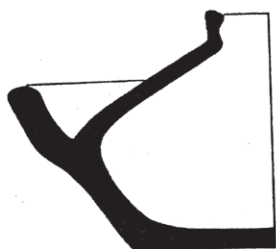
923

936

920

938

934

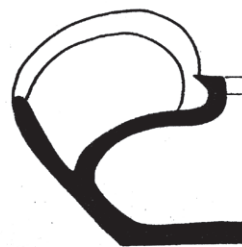
920

935

4

919

Георги Кузманов, Александър Минчев

Антични лампи

Колекция на Регионален исторически музей Варна

Българска
Първо издание

Национален археологически институт с музей
Българска академия на науките

ИЗВЕСТИЯ НА НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ, ТОМ XLV, 2018

„Булгед“ ООД

ISSN 0323-9535 (print)

ISSN 2603-4603 (online)

ISBN 978-954-9472-68-4 (print)

ISBN 978-954-9472-69-1 (online)

София 2018